

NORDEN OCH KRIGEN I FINLAND OCH BALTICUM 1918-19

STATSRÅDETS
KANSLIS
PUBLIKATIONSSERIE
7/2004

Lars Westerlund (red.)

NORDEN OCH KRIGEN
I FINLAND OCH BALTIKUM
1918–19
Lars Westerlund (red.)

ISBN 952-5354-49-0

ISSN 0782-6036

Utgivare: Statsrådets kansli

Tryckeri: Edita Prima Oy, Helsingfors 2004

Peställning av publikationen: Kirjasto@vnk.fi tel. 1602 2060

Utgivare STATSRÅDETS KANSLI		Presentationsblad 5.3.2004	
Författare (uppgifter om organet, organets namn, ordförande): Lars Westerlund (red.) Undersökningen om krigsdöda åren 1914–22 Ovd. professor Heikki Ylikangas		Typ av publikation: <hr/> Uppdragsgivare: Statsrådets kansli	
		Datum då organet tillsattes: 1.4.1988	
Publikation (även den finska titeln): Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19. Pohjoismaat Suomen ja Baltian sodan vuosina 1918–19			
Publikationens delar:			
Referat:			
<p>Krigshändelserna i Finland och Baltikum åren 1918–19 återverkade i samtliga nordiska länder. I Sverige organiserades Svenska Brigaden som deltog som stridande trupp i 1918 års krig i Finland. Danmark och Norge bidrog med ambulanser och frivilliga i mindre omfattning. Samtidigt sökte sig mer än 700 röda flyktingar från Finland till Sverige. Under år 1919 deltog frivilligkårer från Finland, Sverige och Danmark i kriget i Baltikum.</p> <p>I boken ingår artiklar som belyser krigshändelserna i Finland och Baltikum från många nya synpunkter.</p> <p style="text-align: center;">* * *</p> <p>Sotatoimet Suomessa ja Baltiassa vuosina 1918–19 vaikuttivat kaikkiin pohjoismaihin. Ruotsissa järjestettiin Svenska Brigaden, joka taistelevana yksikkönä osallistui vuoden 1918 sotaan. Tanska ja Norja tukivat sodan valkoista puolta ambulanssien ja vapaaehtoisten voimin. Samalla yli 700 suomalaista punapakolaista hakeutui suojaan Ruotsiin. Vuoden 1919 aikana Suomesta, Ruotsista ja Tanskasta osallistui vapaaehtoisjoukkoja sotatoimiin Baltiassa.</p> <p>Kirjan artikkelit valaisevat Suomen ja Baltian sotatapahtumia monesta uudesta näkökohdasta.</p>			
Nyckelord: Norden, Finland, Baltikum, krig 1918–19; Pohjoismaat, Suomi, Baltia, sodat 1918–19			
Övriga uppgifter:			
Seriens namn och nummer: Statsrådets kanslis publikationsserie 7/2004		ISSN: 0782-6036	ISBN: 952-5354-49-0
Sidantal:	Språk: Sv	Pris:	Sekretessgrad: Offentlig
Distribution: Statsrådets kansli Kirjasto@vnk.fi p. 160 22060		Förlag: Statsrådets kansli	

Innehåll

Till läsaren	7
NORDEN OCH KRIGEN I FINLAND OCH BALTIKUM 1918–19 LITTERATURÖVERSIKT OCH FORSKNINGSLÄGE Lars Westerlund	11
SVENSKA KRIGSFÖRLUSTER I FINLAND ÅR 1918 Ingvar Flink	25
DE RÖDA FINLANDS-FLYKTINGARNA I SVERIGE 1918–21 Jan-Olov Näsman	83
SVENSKA KRIGSFÖRLUSTER I ESTLAND 1919 Ingvar Flink	127
KRIGSDRÆBTE DANSKE DELTAGERE I FINLAND 1918 Søren Sørensen	133
NØYTRALISME, ISOLASJONISME OG VESTVENDING Norge, Finland og Baltikum 1918–20 Tom Kristiansen	169
RUSSIA AND FINLAND DURING THE WORLD WAR I IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY Elena Dubrovskaja & Ilja Solomeshch	185
HUR KOM DET "NORDISKA" TILL UTTRYCK? Lars Westerlund	195
KÄLLOR OCH LITTERATUR	205
AN ENGLISH SUMMARY: The Nordic countries and the wars in Finland and the Baltic area in 1918 and 1919. Edited by Lars Westerlund	226

Till läsaren

De spontant utbrutna inre krigshändelserna i Finland vårvintern 1918 påverkade den militär- och säkerhetspolitiska situationen i hela Östersjöområdet. Även om 1918 års krig i all väsentlighet var en intern finländsk uppgörelse innebar det en förskjutning av den tidigare maktbalansen som direkt återverkade också på kraftmätningen mellan central- och ententemakterna. Tyskland utnyttjade det politiska sönderfallet i Finland genom att företa en reguljär militär intervention i Sydfinland och öppna en ny front. Denna ingick som en del av de övriga tyska framstötarna i Baltikum och Pskovriktningen vid denna tid. Det tyska överväldet i Öst-Europa och Östersjöområdet konfirmerades i fredsslutet i Brest-Litovsk 3.3.1918. Med denna blev Östersjön i stor utsträckning ett tyskt innanhav, den militära spärren mot Sovjet-Ryssland hårdnade och ett hot etablerades gentemot den brittiska militära närvaron i Nordvästryssland. Mellan den sovjetryska regeringen och den tyska militärledningen förekom samtidigt ett begränsat och pragmatiskt samarbete. Hos ententemakterna upptod därför ett motsvarande behov av att försöka bevara ett möjligast stort inflytande i Östersjöområdet och så gott det gick motverka effekterna av den tyska positionsframflyttning kriget i Finland öppnat vägen för.

Krigshändelserna i Finland gjorde det nödvändigt för samtliga grannländer och närregioner att ta ställning till det militära skeendet och den åtföljande politiska nyordningen i Östersjöområdet. Efter att kriget i Finland 1918 upphört förblev den militära och politiska situationen i Baltikum ännu öppen, varvid den militära uppgörelsen under år 1919 riktade sig mot denna frontregion. Även om krigshändelserna i Finland vårvintern 1918 och i Baltikum under hela år 1919 från lokal synpunkt utgör separata militära uppgörelser bildar de samtidigt från samtliga grannländers utrikespolitiska synpunkt en viss helhet med en uppsättning gemensamma och sammanbindande drag. Det är av detta skäl som krigshändelserna under åren 1918-19 i såväl Finland som Baltikum gjorts till objekt för denna studie. De i boken ingående studierna har emellertid utformats så att Finland står i förgrunden medan krigshändelserna i Baltikum behandlas mindre ingående och endast i den mån som är behövligt för det historiska händelseförloppets koherens.

Den samnordiska politik som vid denna tid började framträda och söka sina institutionella former utgör en gemensam betraktelseram för krigshändelserna åren 1918-19. Trots att det inte i slutet av 1910-talet fanns någon formaliserad nordisk politisk plattform ger studien ett bidrag till det senare institutionaliserade nordiska samarbetets förhistoria. Den visar hur regeringarna i de berörda länderna vid sidan

av sina egna statsegoistiska huvudsträvanden även gjorde ansatser att handla med den ena eller den andra samnordiska aspekten för ögonen.

Av flera orsaker har undersökningsprojektet om krigsdöda tagit initiativ till en samnordisk publikation rörande krigen i Finland och Baltikum åren 1917–18. Även om det redan tidigare varit känt att antalet krigsdöda från Finlands västra grannländer var rätt ringa önskade projektet en modern kartläggning av grannländernas insats och personförluster. Likaså har det för projektet framstått som angeläget att kunna återskapa en översiktlig bild av den forskning som gjorts om 1918 års krig i grannländerna. Eftersom det i utlandet kommit till uttryck ett sporadiskt om än förväntansfullt intresse för undersökningen om de krigsdöda har projektet önskat upprätta en internationell kontaktyta genom regelbunda kontakter till åtminstone Finlands närmaste grannländer. Projektet ser därför med stor tillfredsställelse på det uppkomna utländska nätverket som omfattar förutom Sverige, Danmark och Norge även Ryssland.

* * *

Docenten Lars Westerlund belyser inledningsvis litteraturen om och forskningsläget inför en studie om Norden och krigen i Baltikum åren 1918–19.

Fil.dr. Ingvar Flinks i Uppsala studie "Svenska krigsförluster i Finland 1918" fokuserar på den persongrupp av svenska medborgare som miste livet under krigshändelserna i Finland. Även om denna grupp inte är särskilt stor framkommer dock att 83 svenska medborgare miste livet i Finland under 1918 års krig och att dödsiffran för hela perioden 1914–22 är 124. Samtidigt som framställningen rör själva krigshändelserna ligger tyngdpunkten på en analys av de krigsdödades bakgrund och deras väg till de finländska slagfälten. Likaså studerar Flink de aktörer i Sverige som möjliggjorde det svenska frivilligengagemanget i Finland liksom de olika sociala motsättningar som kom till uttryck i hans land. Studien analyserar även både de inrikes- och utrikespolitiska bevekelsegrunderna för den svenska statsledningens handlande. För att skriva sin artikel har Flink åtnjutit stipendium av Riksbankens jubileumsfond i Sverige.

Temat för fil.kand. Jan-Olov Näsmans i Leksand studie är de röda politiska flyktingar som sökte sig från Finland till Sverige under och efter 1918 års krig. Med denna studie uppstår för första gången en helhetsbild av omfattningen av den politiska flyktingvågen från Finland till Sverige under och tiden omedelbart efter 1918 års krig. Det framkommer att åtminstone 775 finländska flyktingar registrerades av de svenska myndigheterna. Samtidigt som studien tecknar en bakgrund till flyktingrörelsen redogör den för de olika reaktioner som uppstod hos svenska aktörer och för flyktingarnas ställning i Sverige.

I en separat artikel ger Flink en översikt av de svenska krigsdödade i Estland år 1919. Även om detta tema inte formellt anknyter till krigsdöda i Finland eller

finländska krigsdöda i Finlands näromgivning ger Flinks artikel kontrast till det finländska frivilligengagemanget i Estland år 1919. Det svenska frivilligengagemanget i Estland och i den ryska nordvästarmén gav upphov till sammanlagt 18 stupade eller på övriga sätt omkomna. Den finländska frivilliginsatsen på den vita sidan i Estland medförde å sin sida en mer än tiodubbel dödssiffra med åtminstone 182 omkomna. Därtill förekom även ett okänt antal finländska personförluster på den röda sidan.

Den danske Finlandskännaren Søren Sørensens i Vedbæk utförliga studie om danska krigsdeltagare i Finland öppnar flera tidigare okända perspektiv. Den visar hur man i Danmark genom journalistiska insatser följde med situationen i Finland och formade sig en bild av den. Sørensens tecknar även rätt ingående personporträtt av den lilla grupp av sju frivilliga danskar som deltog i 1918 års krig på den vita sidan. Ingen av dessa dödades, men det visar sig att det ingick en del syddanskar i de tyska trupper som intervenserade i Finland vårvintern 1918 och att även tre av dessa stupade under krigshandlingarna. Sørensens ger även en kort översikt av det danska engagemanget i de krigiska förvecklingarna i Estland och Nordvästryskland under år 1919. Av de danska frivilliga i Baltikum dödades eller dog sju personer. De danska förlustsiffrorna i Nordvästryskland uppgick för sin del till tio frivilliga.

Forskaren vid Institut for forsvarsstudier i Oslo, dr.art. Tom Kristiansens exposé om den norska neutraliteten, de isolationistiska strävandena och västorienteringen redogör främst för den försiktiga utrikespolitiska hållning den norska regeringen företrädde under åren 1914–22. Inställningen i Norge till Finland var kluven: dels fanns det sympatier för finländarna, men dels också starka farhågor för att ett stärkt Finland skulle komma att hota norska intressen i Nordnorge. Beröringspunkterna till Finland var emellertid samtidigt rätt få och avlägsna. Det norska engagemanget i Finland var mycket småskaligt, vilket avspeglar sig i att några norska krigsdödsoffer inte är kända i Finland. Framställningen belyser dock de norska ambulanser som var verksamma i Finland under 1918 års krig. Även om det år 1919 fanns vissa ansatser till ett norskt engagemang i Baltikum nedlades planerna snart.

Äldre forskaren Elena Dubrovskaja vid institutionen för språk, litteratur och historia vid Ryska vetenskapsakademins Karelska vetenskapscentrum samt biträdande professorn i historia vid Petrozavodsk statsuniversitet Ilja Solomeshch belyser i en studie den ryska historiografin ifråga om de rysk-finländska förhållandena under första världskriget. Det är ingen slump att den rör endast historiografin utan att belysa själva krigshändelserna i Finland och Baltikum. Förklaringen är att det helt enkelt inte i dagens läge ännu finns ett forskningsunderlag som skulle ligga till grund för en sammanfattande artikel om det ryska engagemanget i Finland och Baltikum åren 1918–19. Med hänsyn till att antalet ryska dödsoffer i Finland och i de till Finland gränsande farvattnen uppgick till flera tusen ter det sig likväl förvånande

att dessa överhuvudtaget inte uppmärksammats i den sovjetryska historieforskningen. Först under de senaste åren har det börjat författas studier med ambitionen att kartlägga de grundläggande förhållandena.

I en avslutande exposé ventilerar Lars Westerlund de ansatser till nordisk samordning som kom till uttryck i Finlands grannländers agerande under första världskriget.

Projektet tackar alla deltagare för bidragen som tillsammans belyser särskilt 1918 års krig ur många nya synvinklar.

Projektchef

Lars Westerlund

Ordförande för ledningsgruppen

Heikki Ylikangas

NORDEN OCH KRIGEN I FINLAND OCH BALTIKUM 1918–19

LITTERATURÖVERSIKT OCH FORSKNINGSLÄGE

Lars Westerlund

Första världskrigets utbrott sommaren 1914 kom att närma de nordiska länderna till varandra då dessa sökte en ökad trygghet i en starkt skandinavisk gemenskap. De intensifierade internordiska regeringskontakterna under krigsåren skapade på längre sikt en grund för senare decenniernas nordiskt samarbete. Efter att de europeiska stormakterna nött ut varandras krafter uppstod i världskrigets slutskede ett utrymme för en nordisk profilhöjning. Under åren 1918–19 kunde det därför i viss utsträckning uppstå en samordnad nordisk frivilligsats av militärpolitisk karaktär i Finland och Baltikum. I 1918 års krig i Finland deltog från Sverige den s.k. Svenska brigaden liksom övriga frivilliga på den vita sidan. Från såväl Sverige som Danmark och Norge sändes ambulanser till Finland. I krigshandlingarna i Estland och sporadiskt även på andra håll i Baltikum deltog under år 1919 militära frivilligkårer från Finland, Sverige och Danmark medan det i Norge fanns planer på en motsvarande frivilligtrupp.

Krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19 är temat som alstrat en rätt omfattande litteratur även om skriftstället haft en övervägande disparat natur och inte resulterat i samlade översikter. Här görs en översiktlig inventering av denna litteratur i syftet att peka på mönster och linjer i forskningsläget.

Voluminös forsknings- och populärlitteratur i Finland

Den våldsamma samhällsbrytningen med sina många dramatiska skeden i Finland i slutet av 1910-talet har alstrat en omfattande litteratur. Denna är så voluminös att endast de centrala verken kan nämnas. Det förtjänar dock inledningsvis noteras att det finns ett utmärkt bibliografiskt uppslagsverk, det år 1942 utkomna "Den finska självständighetskampens bibliografi" som uppgjordes av Emerik Olsoni och Taimi Terä. I detta förtecknas sammanlagt 7 215 böcker, artiklar eller andra tryck.¹ Under den 24 år långa perioden 1918–42 utkom således i medeltal årligen 300 böcker eller artiklar om ämnet. En mycket stor del av i synnerhet artiklarna utgörs av populärframställningar. Ifråga om den litteratur som utkommit senare finns ingen motsvarande bibliografi, men antalet titlar kan förmodas uppgå till tiotusentals – artiklarna i dagstidningspressen oräknade. En adekvat bild av forskningslitteraturen inom området efter år 1942 erhålls genom verket "Finlands historiska bibliografi".² Antero Uitto publicerade år 1988 en kortare artikel med en översikt av litteraturen rörande 1918 års krig.³ Dessutom innehåller sajten "Suomen vapaussota"

¹ Olsoni-Terä 1942.

² Finlands historiska bibliografi har under 1900-talet utkommit i flera band och finns även som CD-ROM.

³ Uitto 1998, 13–17.

(www.vapaussota.com) en färsk förteckning över den viktigaste forskningslitteraturen. Denna är övervägande finskspråkig och de svensk- och engelskspråkiga titlar den innehåller är rätt få.

Institutionen för politisk historia vid Åbo universitet har publicerat en rad bibliografier rörande Finland och de nordiska länderna, bl.a. "Bibliografisk översikt över böcker, artiklar och andra publikationer på svenska om finländsk politik på 1800- och 1900-talen" år 1970,⁴ "Political History of the Scandinavian Countries and Finland in the 19th and 20th Centuries" år 1973⁵ samt "A Select List of Books and Articles in English, French and German on Finnish Politics in the 19th and 20th Century" åren 1967 och 1990.⁶

Som helhet finns det dock en rätt fullständig baslitteratur om 1918 års krig på svenska och engelska som kan utnyttjas av de nordiska deltagare som inte har möjlighet att utnyttja finskspråkiga verk. Till denna baslitteratur hör de bägge "praktverken" om 1918 års krig: den s.k. officiella historiken "Finlands frihetskrig år 1918"⁷ som utkom åren 1921–25 i sex delar och "Finlands frihetskrig skildrat av deltagare"⁸ som utgavs i åtta band åren 1921–28.

Hjalmar von Bonsdorff belyser översiktligt sjukvårdsväsendet i sin gedigna studie "Sjukvårdstjänsten i Finlands frihetskrig" år 1931.⁹ Åren 1934–35 publicerades det rapsodiska om än digra verket "Finlands frihetskrig. Minnen och upplevelser"¹⁰ i två band. I detta sammanhang kan även J.O. Hannulas år 1936 färdigställda bok "Frihetskriget i Finland år 1918. Dess förutsättning, utbrott och förlopp" nämnas.¹¹ Efter dessa verk dröjde det flera decennier innan en nyanserad och mer objektiv historietolkning började vinna utbredning från och med 1960-talets senare hälft. En någorlunda samlad om än ofullständig bild av personförlosterna presenterades år 1970 i Tor Hartmans statistikrapport "I inbördeskriget år 1918 döda och försvunna".¹²

Jaakko Paavolainen publicerade åren 1967–71 sina studier om 1918 års krig. På svenska finns kontentan av hans slutsatser tryckta i boken "Röd och vit terror. Finlands nationella tragedi" från år 1986.¹³ Hannu Soikkanens "Dokument från finska inbördeskriget" utkom på svenska år 1980.¹⁴ På 1980-talet utgavs en omfattande studie över de röda gardena, 1918 års krig samt den röda regeringen och lokalförvaltningen år 1918. Detta verk i sex band har titeln "Punaisen Suomen historia"¹⁵ och föreligger endast på finska. Risto Alapuro publicerade år 1988 sin

⁴ Lehtikoinen 1970.

⁵ Kolari-Suonsyrjä 1973.

⁶ Julkunen-Lehtikoinen 1967, Vähäkylä-Uusitalo 1990.

⁷ Finlands frihetskrig år 1918 I–VI, 1921–25.

⁸ Finlands frihetskrig skildrat av deltagare I–VIII, 1921–28.

⁹ von Bonsdorff 1931.

¹⁰ Finlands frihetskrig. Minnen och upplevelser I–II, 1933–35.

¹¹ Hannula 1936.

¹² Hartman 1970.

¹³ Paavolainen 1986.

¹⁴ Soikkanen 1980.

¹⁵ Punaisen Suomen historia 1–6, 1981–86.

studie "State and Revoltion in Finland".¹⁶ Från senare år kan hänvisas till Heikki Ylikangas "Vägen till Tammerfors"¹⁷ år 1993, del 2 – "Ett folk i kamp" – av verket "Finland 1917–1920" år 1995 och del 4 av verket "Finlands historia" år 1999.¹⁸

Finlands ställning under första världskriget och dess förvärvande av status som suverän stat samt dess tidigaste utrikespolitik har likaså studerats i lång rad verk. Bland dessa kan nämnas bl.a. Hannes Ignatius "Från ofärdsår till självständighet" år 1927,¹⁹ Aaro Pakaslahtis "Suomen politiikkaa maailmansodassa" åren 1934–34²⁰ samt de undersökningar som publicerats under tiden efter andra världskriget: Heikki Nurmios "Suomen itsenäistyminen ja Saksa",²¹ Juhani Paasivirtas "The victors in World War I and Finland",²² Tuomo Polvinens "Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920",²³ Osmo Apunens "Suomi keisarillisen Saksan politiikassa 1914–1915"²⁴ Hannu Rautkallios "Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä"²⁵ och Anthony F. Upton's "Vallankumous Suomessa 1917–1918".²⁶ Den senaste breda översikten över den finländska utrikespolitiken under dessa år publicerades år 1995 som den tredje delen av det historiska samlingsverket "Finland 1917–1920" med volymrubriken "En stat tar form".²⁷

Uppmärksammandet av Svenska Brigaden i Sverige

Utmärkande för framställningarna om 1918 års krig i Sverige är att de i stor utsträckning uppmärksammat Svenska Brigaden jämte dess bakgrund, insats och betydelse.

Under de år som närmast följde efter 1918 års krig utgavs i Sverige hågkomster av ett tiotal svenska Finlandsfrivilliga. Redan år 1918 publicerade åtminstone fyra deltagare sina personliga intryck: Axel Boëthius artikel "Finland och det finska befrielsekriget 1918",²⁸ Ernst Kleins "Vita och röda",²⁹ J.V. Burmans "Kampdagar i Tavastland"³⁰ samt E.W. Hülpers "Med svenska brigaden".³¹ Under det påföljande året utkom tre hågkomster: Birger Fägerstens dagboksanteckningar från finska frihetskriget,³² kommandörens för Svenska brigaden Harald Hjalmarssons tvåbands-

¹⁶ Alapuro 1988.

¹⁷ Ylikangas 1994. Den svenska utgåvan saknar notapparater.

¹⁸ Finlands historia. Del 4 1999.

¹⁹ Ignatius 1927.

²⁰ Pakaslahti 1933–34.

²¹ Nurmio 1957.

²² Paasivirta 1962.

²³ Polvinen 1971.

²⁴ Apunen 1969.

²⁵ Rautkallio 1977.

²⁶ Upton 1980, 1981.

²⁷ Finland 1917–1920. Del 3 1995.

²⁸ Boëthius 1918.

²⁹ Klein 1918.

³⁰ Burman 1918.

³¹ Hülpers 1918.

³² Fägersten 1919.

verk "Mina krigsminnen från Finland"³³ och Nils W. Wickströms "Som officer med Svenska brigaden i Finland".³⁴ År 1920 redogjorde Paul Myrén i boken "Revolutionstider"³⁵ för sitt deltagande i 1918 års krig. Också kommendören för Satakundafronten Ernst Linder publicerade samma år sitt memoarverk "Från Finlands frihetskrig".³⁶ Detta utkom senare år 1935 i en reviderad och utökad upplaga med titeln "Efter sexton år".³⁷ Archibald Douglas utgav år 1928 boken "Kriget i Finland 1918".³⁸

Redan kort efter 1918 års krig publicerades flera hågkomster om den svenska ambulansverksamheten i Finland. Sålunda har de bägge svenska ambulanserna redan år 1918 beskrivits i Percival Richters "Från striderna i Finland"³⁹ och i Syster Sigrids berättelse "Från svenska B-ambulansen i S:t Michel".⁴⁰ År 1919 publicerades Axel Höjers artikel "Om sjukvårdsväsendet i finska frihetskriget januari-juni 1918".⁴¹

Framom andra temata har dock Svenska brigaden och dess deltagande i 1918 års krig under en lång tidsrymd blivit föremål för ett rätt stort antal översikter och studier. De första i genren var artikeln "Svenskarna i Finlands frihetskamp" år 1918⁴² och deltagaren Gustaf Unionius "Svenska Brigaden" samma år.⁴³ Gemensamt för samtliga dessa alster var hyllandet av Svenska brigaden och betonandet av dess positiva betydelse – en tendens som under fyra decennier kom att prägla framställningarna om brigaden. En röst som redan år 1918 föll ur utgjordes emellertid av vänstersocialisten Ture Nermans lilla pamflett "Svarta brigaden"⁴⁴ som tecknade en mycket negativ bild av den svenska frivilliginsatsen i Finland år 1918. Flödet av hyllningar till Svenska brigaden fortsatte också oförminskat under de följande åren. Det voluminösa paradverket "Svenska Brigaden" publicerades av deltagaren Axel Boëthius år 1920.⁴⁵ Till krigets tioårsminne utkom verket "Den svenska insatsen i Finlands frihetskrig 1918" år 1928.⁴⁶ Detta utgavs även i en reviderad och utvidgad utgåva till tjuugoårsminnet år 1938.⁴⁷ Dessförinnan hade föreningen för Finlands-krigarna år 1918 utgett boken "Svenska brigaden" år 1932⁴⁸ medan J.O. Hannula år 1935 författat artikeln "Svenskarna i Finlands frihetskrig".⁴⁹

³³ Hjalmarson 1919.

³⁴ Wickström 1919.

³⁵ Myrén 1920.

³⁶ Linder 1920.

³⁷ Linder 1935.

³⁸ Douglas 1928.

³⁹ Richter 1918.

⁴⁰ Från svenska B-ambulansen i S:t Michel 1918.

⁴¹ Höjer 1919.

⁴² Svenskarna i Finlands frihetskamp 1918.

⁴³ Unionius 1918.

⁴⁴ Nerman 1918.

⁴⁵ Boëthius 1920.

⁴⁶ Wadner 1928.

⁴⁷ Den svenska insatsen i Finlands frihetskrig 1938.

⁴⁸ Svenska brigaden 1932.

⁴⁹ Hannula 1935.

Därefter vidtog ett längre uppehåll på närmare ett halvsekel som tillfälligt avbröts endast av Börje Furstenbachs studie "Svenska frivilligförband" år 1959.⁵⁰ Under 1980- och 1990-talen har intresset för Svenska brigaden ökat påfallande. Ingvar Flink publicerade år 1980 studien "Sverige och inbördeskriget i Finland 1918" varvid han särskilt intresserade sig för rekryteringen av medlemmar till Svenska brigaden och de ekonomiska intressena bakom den.⁵¹ År 1996 utkom Lars Ericsons undersökning "Svenska frivilliga" som centralt uppmärksammar även Svenska brigaden.⁵² Också Carl-Göran Andræ ventilerar i sin år 1998 utkomna studie "Revolt eller reform" utförligt frågan om en svensk militär intervention i Finland år 1918 liksom Svenska brigadens insats.⁵³

Särskilt under 1990-talet har flera studerande författat utförliga uppsatser och lärdomsprov om brigaden. Dylika utgörs av Per-Anders Östlings "Svenska frivilliga i det finska inbördeskriget" från år 1994,⁵⁴ Anne Perssons "Sverige och det finska inbördeskriget"⁵⁵ från år 1997 och Jan-Olov Näsman "Till Finlands räddning och Finlands heder – Svenska brigaden i det finska inbördeskriget 1918"⁵⁶ från år 1998 som även publicerats i förkortad form.⁵⁷ I detta sammanhang kan även Rainer Anderssons populärhistoriska pamflett "Vad gjorde du i Finland far?"⁵⁸ från år 1999 nämnas eftersom den baserar sig på ett rätt omfattande litteraturstudium. Utmärkande för särskilt de studier som utkommit under 1980- och 1990-talen har varit en omvärdering av de tidigare positiva bedömningarna av Svenska brigaden. De tidigare hyllningarna har i det närmaste genomgående ersatts av värdeobjektiva och källkritiska undersökningar eller kritiska och avståndstagande kommentarverk.

Det förtjänar noteras att samtliga svenska frivilligofficerare inte tjänstgjorde i Svenska brigaden. Också i andra förband och särskilt i högkvarteret ingick flera tiotal enskilda svenska officerare.

Den svenska utrikespolitiken under krigsåren har belysts i flera utförliga studier. Bland dessa kan nämnas Torsten Gihls år 1951 utgivna basöversikt av krigsårens utrikespolitik.⁵⁹ V.M. Carlgren studerade i sin avhandling "Neutralitet oder Allianz"⁶⁰ år 1962 särskilt Sveriges förhållande till Tyskland, ett ämne som också varit föremål för Inger Schuberts avhandling "Schweden und das deutsche Reich im Ersten Weltkrieg"⁶¹ från år 1981. Steven Koblik har igen analyserat Sveriges förhållande till västmakterna i den år 1972 utkomna undersökningen "Sweden. The Neutral Victor".⁶²

⁵⁰ Furstenbach 1959.

⁵¹ Flink 1980.

⁵² Ericson 1996.

⁵³ Andræ 1998.

⁵⁴ Östling 1994.

⁵⁵ Persson 1997.

⁵⁶ Näsman 1998.

⁵⁷ Näsman 1999.

⁵⁸ Andersson 1999.

⁵⁹ Gihl 1951.

⁶⁰ Carlgren 1962.

⁶¹ Schubert 1981.

⁶² Koblik 1972.

År 1990 publicerade Hakon Lerche en längre uppsats med rubriken "Krigshoten mot Sverige under första världskriget".⁶³ I detta sammanhang kan även nämnas den finländske forskaren Seikko Eskolas avhandling "Suomen kysymys ja Ruotsin mielipide" från år 1965 som rör de svenska opinionerna om Finland åren 1914–17.⁶⁴ Detta tema har Eskola även behandlat kortfattat i artikeln "Finlandsfrågan i svensk press före kriget".⁶⁵

Knapp litteratur om 1918 års krig i Danmark

Litteraturen om 1918 års krig i Danmark kan betecknas som knapp även om intresset under senare år förefaller ha ökat.

Också några danska frivilliga officerare deltog i 1918 års krig i Finland. Tre hågkomster av dessa deltagare har publicerat hågkomster. Den fylligaste utgörs av C. Borre Larsens år 1918 publicerade bok "I Kamp for Finland".⁶⁶ Också flygaren Knud Clauson Kaas har berört 1918 års krig i sina minnen⁶⁷ liksom även Peter de Hemmer Gudme.⁶⁸

Den danska ambulansens i Finland verksamhet har tecknats i flera år 1918 publicerade hågkomster: Per von Bonsdorffs "Tanskalaisen ambulanssin kera" (= Med den danska ambulansen),⁶⁹ Ole Chiewitz "Oplevelser med danske røde Kors Finlands Ambulance"⁷⁰ och berättelsen "Den danska ambulansen".⁷¹ Dessutom publicerade Sev. Groop år 1928 en liten rekapitulation "I danska ambulansen".⁷²

I Danmark har 1918 års krig i Finland blivit föremål för några studier. Mette Rasmussen utgav år 1977 undersökningen "Det danske socialdemokrati og den finske borgerkrig".⁷³ I synnerhet har dock under 1990-talet Søren Sørensen publicerat en rad exposéer om händelserna i Finland år 1918. Dessa utgörs av artiklarna "En draape i havet"⁷⁴ från år 1993 som tecknar en bild av de danska frivilliga i inbördeskriget i Finland och "Begivenhederne i Finland 1918 – set fra Danmark"⁷⁵ från år 1994 jämte flera andra inlägg som tangerar skeendet i Finland under första världskriget och dess efterföljande år. Som ett resultat av särskilt Sørensens verksamhet föreligger såväl någorlunda systematiska som relativt färska forskningsrön om det danska engagemanget i Finland under 1918 års krig.

⁶³ Lerche 1990.

⁶⁴ Eskola 1965.

⁶⁵ Eskola 1966.

⁶⁶ Borre Larsen 1918.

⁶⁷ Clauson Kaas 1940, Clauson Kaas 1941.

⁶⁸ Gudme 1940.

⁶⁹ von Bonsdorff 1918.

⁷⁰ Chiewitz 1918.

⁷¹ Den danska ambulansen 1918.

⁷² Groop 1928.

⁷³ Rasmussen 1977.

⁷⁴ Sørensen 1993.

⁷⁵ Sørensen 1994.

Den danska utrikespolitiken under världskriget har undersökts i flera verk. Dylika utgörs av Hans Brammers "Småstat mellem stormagter" från år 1972,⁷⁶ Tage Kaarstedts bok "Storbritannien og Danmark 1914–1920"⁷⁷ från år 1974, Walter Boss historik över Danmarks utrikespolitik⁷⁸ från år 1982, Bjørn Svenssons "Tyskerkursen"⁷⁹ från år 1983 och Carsten Holbraads studie av den danska neutraliteten⁸⁰ från år 1991. Också försvarsministern Peter Munchs "Erindringer"⁸¹ under krigsåren år kan nämnas liksom även de biografiska studierna om utrikesministern Erik Scavenius⁸² och generalen Erik With,⁸³ forskarna Viggo Sjøqvist och Ole A. Hedegaard publicerade åren 1973 och 1990. Dessa verk belyser även viktiga aspekter på dansk utrikespolitik under första världskriget.

Den sporadiska litteraturen i Norge

Litteraturen om 1918 års krig i Norge kan betecknas som sporadisk.

Från Norge deltog ambulanspersonal i 1918 års krig i Finland. Beträffande norska hågkomster kan nämnas två böcker som utgavs av två deltagande norska läkare redan år 1918: Johannes Heimbecks "Med Finlands hvite"⁸⁴ och Harald Natvigs "Fra den finske frihedskrig 1918".⁸⁵ De bägge norska ambulanserna i Finland år 1918 belystes samma år av Johan Holt i artikeln "Sanitetstjenesten i den finske krig og i den norske hær".⁸⁶ Följande år publicerades artikeln "Norske kvinders ambulances arbeide i Finland".⁸⁷

År 1926 utgav C.H. Borchgrevink den populärhistoriska översikten "Av revolutionens saga" om kriget i Finland år 1918.⁸⁸ Den norska undersökningen "Ny tid i emning – eller kaos og anarki?" är författad av Torstein Meiring och analyserar den norska arbetarrörelsens reaktioner på revolutionen och inbördeskriget i Finland.⁸⁹ Som helhet torde det norska forskningsintresset för 1918 års krig i Finland kunna betecknas som rätt sporadiskt och osystematiskt.

Den norska utrikespolitiken under världskriget kommenterades år 1927 av Wilhelm Keilhau i verket "Norge og verdenskriget".⁹⁰ Olav Riste färdigställde år 1965

⁷⁶ Brammer 1972.

⁷⁷ Kaarsted 1974.

⁷⁸ Boss 1982.

⁷⁹ Svensson 1983.

⁸⁰ Holbraad 1991.

⁸¹ Munch 1961 och 1963.

⁸² Sjøqvist 1973.

⁸³ Hedegaard 1990.

⁸⁴ Heimbeck 1918.

⁸⁵ Natvig 1918.

⁸⁶ Holt 1918.

⁸⁷ Norske kvinders ambulances arbeide i Finland 1919.

⁸⁸ Borchgrevink 1926.

⁸⁹ Meiring 1982.

⁹⁰ Keilhau 1927.

avhandlingen "The Neutral Ally"⁹¹ om Norges relationer till de krigförande makterna. Bengt Holtzes år 1977 publicerade exposé "Sverige och Norge i franska diskussioner under första världskriget" rör som rubriken anger såväl Norge som Sverige.⁹² Särskilt under det senaste decenniet har emellertid en rad nya undersökningar om Norges utrikespolitik under första världskriget och de efterföljande åren utförts. Sven G. Holtsmark och Tom Kristiansen publicerade år 1991 studien "En nordisk illusion?" Om det militära samarbetet⁹³ medan Holtsmark följande år utgav studien "Enemy springboard or benevolent buffer?"⁹⁴ Om den sovjetiska inställningen till det nordiska samarbetet åren 1920–55. K.E. Haug har särskilt studerat de tysk-norska spänningarna under världskriget i en år 1994 färdigställd undersökning.⁹⁵ Roald Berg har i översiktsverket "Norge på egen hand 1905–1920"⁹⁶ från år 1995 gjort en basstudie över den norska utrikespolitiken under 1900-talets två första decennier. I manuskript föreligger Rolf Hobsons & Tom Kristiansens undersökning "Nøytralitet, total krig og politisk splittelse". Denna totala översikt av Norge under första världskrigets år utges som tredje delen av bokverket "Norsk forsvarshistorie".⁹⁷

Dessutom finns det ett par undersökningar om de norsk-finländska relationerna och Norges officiella ståndpunkt ifråga om finsk inflyttning till Finnmarken (enligt norskt språkbruk betyder "finnar" samer medan de finskspråkiga kallas "kväner"). Knut Einar Eriksens och Einar Niemis år 1981 publicerade studie "Den finske fare" rör tiden 1860–1940 och berör i någon mån också förhållandena under första världskrigets år.⁹⁸ Leena Kaukiainens undersökning "Avoim ja suljettu raja" (= Den öppna och den stängda gränsern) från år 1997 belyser de finländsk-norska förbindelserna åren 1918–40.⁹⁹

Ryssland och Sovjet-Ryssland

En översikt av sovjetryska undersökningar om relationen mellan Ryssland och Finland ingår i Jelena Dubrovskajas & Ilja Solomeshchs artikel i denna bok. Denna artikel täcker emellertid inte den litteratur i Ryssland som behandlar de lokala striderna i Ryska Karelen och det rysk-finländska gränsområdet åren 1918–22. Den på ryska utkomna litteraturen med denna tematik måste därför lämnas med påpekan det att dylika väl katalogiserade boksamlingar finns i flera arkiv och bibliotek i Petroskoj.¹⁰⁰ I Helsingfors universitetsbibliotek finns en särskild kortkatalog "Neuvosto-Karjala" över den finskspråkiga litteratur som tryckts i Sovjetryssland. Samligen

⁹¹ Riste 1965.

⁹² Holtze 1977.

⁹³ Holtsmark-Kristiansen 1991.

⁹⁴ Holtsmark 1992.

⁹⁵ Haug 1994.

⁹⁶ Berg 1995.

⁹⁷ Hobson-Kristiansen manuskript.

⁹⁸ Eriksen-Niemi 1981.

⁹⁹ Kaukiainen 1997.

¹⁰⁰ Dessa är Karelska republikens nationalbibliotek, det statliga arkivet i Karelska republiken och Ryska vetenskapsakademins Karelska forskningscentrals bibliotek.

som omfattar måhända ett tusental titlar är inte helt fullständig. I universitetsbibliotekets Slaviska bibliotek finns ett katalogiserat bestånd av sovjetrysk litteratur om striderna i Ryska Karelen och det rysk-finländska gränsområdet åren 1918–22. Inte heller detta bestånd är dock fullständigt.

I "Finlands självständighetskamps bibliografi" ingår 600 titlar fördelade på särskilda kapitel om den östkarelska frågan, det vita Öst-Karelen, Olonetsexpeditionen år 1919, de övriga östkarelska militärexpeditionerna åren 1918–20, den karelska folkresningen åren 1921–22, Murmansk, Ingermanland och dess strider samt de vita ryssarnas verksamhet till den del den berörde Finland.¹⁰¹ Likaså ingår ett kapitel "Sovjet-Karelen" som upptar 26 titlar med företrädesvis i Sovjet Ryssland tryckt finskspråkig litteratur.¹⁰² De aktuella strävandena att få till stånd en bibliografi om den finskspråkiga litteratur som tryckts i Sovjet-Karelen och Leningrad belyses av Antero Uitto i den år 1997 utkomna artikeln "Neuvosto-Karjalan painatteen 1918–44".¹⁰³

Många studier om krigshandlingarna i Estland och Baltikum år 1919

De svenska frivilligförbanden i Estland och Baltikum år 1919 har uppmärksammats i många studier. Till följd av de mycket tilltrasslade förhållandena i Baltikum med ett stort antal aktörer vid denna tid är det dock vanskligt att skapa sig en översiktlig helhetsbild av skeendet.

Finland. Den finländska frivilligkåren i Estland år 1919 har varit föremål för en rad hågkomster och studier. Litteraturen är för voluminös för att kunna belysas ingående. Här hänvisas därför enbart till "Finlands självständighetskamps bibliografi" som innehåller bl.a. kapitlet "Finnarna i Estlands frihetskrig" och som upptar 137 titlar.¹⁰⁴ Medan det under perioden 1919–42 således författades rätt många studier och hågkomster rörande det finländska engagemanget i Estland år 1919 publicerades mycket få verk med denna tematik under perioden från krigsslutet år 1944 fram till medlet av 1970-talet. Under de senaste decennierna har dock intresset varit märkbart livligare. Seppo Zetterbergs lade år 1977 fram en avhandling "Suomi ja Viro 1917–1919".¹⁰⁵ Jari Leskinen färdigställde år 1999 undersökningen "Veljien valtiosalaisuus" om det militära samarbete mellan Finland och Estland som vidtog år 1918.¹⁰⁶ Iris Heinos studie "Hinnalla hengen ja veren" (= Till priset av blod och liv) utgavs år 2000 av Undersökningsprojektet om de krigsdödade i Finland åren 1914–22.¹⁰⁷

¹⁰¹ Olsoni-Terä 1942, 209–232 och 234–242.

¹⁰² Olsoni-Terä 1942, 232–234.

¹⁰³ Uitto 1997, 27–32.

¹⁰⁴ Det kan dock noteras att det i "Finlands självständighetskamps bibliografi" ingår ett kapitel "Finnarna i Estlands frihetskrig" som upptar 137 titlar. Olsoni-Terä 1942, 243–246, se även Heino 2000, 83–85.

¹⁰⁵ Zetterberg 1977.

¹⁰⁶ Leskinen 1999.

¹⁰⁷ Heino 2000.

Sverige. År 1980 publicerade Seppo Zetterberg en artikel om den svenska regeringen och den baltiska krisen hösten 1918¹⁰⁸ och K. Kangeris författade år 1988 en artikel om den svenska Baltikumpolitiken åren 1918–25.¹⁰⁹ Wilhelm Carlgren berörde kort ämnet i sin år 1993 utgivna bok "Sverige och Baltikum från mellankrigstid till efterkrigsår".¹¹⁰ Tematiken uppmärksammas även i den av Aleksander Loit redigerade boken "Emancipation and Independence", en artikelbok om de baltiska staterna år 1994.¹¹¹ I sin studie "Svenska frivilliga" år 1996 har Lars Ericson gjort en initierad översikt av den svenska frivilliginsatsen i Baltikum åren 1919–20.¹¹²

Danmark. Den danska frivilligkåren har under senare år kommenterats av tre författare: Max Arildskovs undersökning "Dansk Baltisk Auxiliær Corps i randstaternes frihedskamp 1919" från år 1982,¹¹³ Vello Helks studie "Dansk militær og humanitær indsats i Estland 1919"¹¹⁴ från år 1988 och Niels Jensens "For Dannebrog's ære. Danske frivillige i Estland og Letlands frihedskamp 1919" som publicerades år 1998.¹¹⁵ Esten Kaido Jaanson har för sin del i den år 1988 utgivna studien "Soldiers of fortune. Swedish and Danish Volunteers in the Estonian Civil War 1918–1920" uppmärksammat såväl de svenska som de danska frivilligsoldaterna i Estland.¹¹⁶

Norge. Tom Kristiansen har för sin del studerat de norska realiserade planerna på ett motsvarande Baltikum-engagemang.¹¹⁷

Det geopolitiska intresset för Östersjöområdet

En fråga som nära anknyter till de nordiska samlingssträvandena utgörs av särskilt Sveriges och Finlands, men även Danmarks och i mer begränsad omfattning även Norges politiska roll i Östersjöområdet. Denna tematik har tangerats i flera studier i såväl Sverige som framför allt i tyska kommentarer.

Under 1800-talet och särskilt under 1910-talet yttrades ett tyskt intresse för ett s.k. "Mitteleuropa" och år 1916 utarbetade den finländske aktivisten P.H. Norrmén en politisk broschyr med titeln "Die nordischen Länder und die Mittelmächte".¹¹⁸ En liknande broschyr "Die nordische Dardanellen" om de danska sundens betydelse utarbetades år 1917 av Samuli Sario.¹¹⁹ I Sverige utgav den moderate vänstermannen N.G. Palmgren en broschyr "Vänsterns väg. Författningsrevisionen och Östersjöproblemet lösning". I denna exposé som skrevs strax efter den tyska erövringen av Dagö och Ösel pläderade han för att Sverige skulle besätta Finland med väpnade

¹⁰⁸ Zetterberg 1980.

¹⁰⁹ Kangeris 1988.

¹¹⁰ Carlgren 1993.

¹¹¹ Loit 1994.

¹¹² Ericson 1996.

¹¹³ Arildskov 1982.

¹¹⁴ Helk 1988.

¹¹⁵ Jensen 1998.

¹¹⁶ Jaanson 1988.

¹¹⁷ Kristiansen 1992.

¹¹⁸ Norrmén 1916.

¹¹⁹ Sario 1917.

trupper interimistiskt tills en fredskonferens kunde sammankallas. Hans syfte var att förhindra att Finland skulle bli ett tyskt lydland i samband med en väntad tysk framstöt också mot områdena i norra och nordöstra Östersjön.¹²⁰

De tyskinspirerade idéerna om "Mitteleuropa" kom att få en fortsättning under 1920- och 1930-talen och i början av 1940-talet då flera högeraktivistiska och nationalsocialistiska skriftställare dryftade Östersjöns ekonomiska betydelse och militära ställning. Svensken Rütger Essén behandlade sålunda i en rad verk Sveriges geo- och militärpolitiska betydelse i Östersjöområdet.¹²¹ Här kan även den år 1941 utkomna artikelboken "Norden och Europa" nämnas. Denna ventilerade de nordiska ländernas förhållande till det nationalsocialistiska Tyskland och den politiska nyordningen i Östersjöområdet.¹²²

Efter Tysklands nederlag i världskriget år 1945 och etablerandet av den nya sovjetryska maktpositionen i Östersjöområdet upphörde idéerna om Mitteleuropa. Under de senaste decennierna har ett nytt intresse för Östersjöområdets historia uppstått. Svensken Hans Dahlberg utgav år 1990 boken "Östersjön. Kampen om ett hav"¹²³ medan boken "Mellan björnen och örnen" som utkom år 1994 fokuserar på Sverige och Östersjöområdet under första världskriget.¹²⁴ Andra studier utgörs av Jürgen von Alvens "Weltgeschichte der Ostsee" från år 1996,¹²⁵ antologin "Östersjö eller Västanhav?"¹²⁶ från år 2000 och Kristian Gerner's studie "Nordens Medelhav. Östersjöområdet som historia, myt och projekt" från år 2002.¹²⁷

De begynnande nordiska samlingssträvandena från och med 1910-talet

Litteraturen om de nordiska samlingssträvandena under första världskriget och de efterföljande åren är inte särskilt omfattande även om en del punktinsatser gjorts inom forskningen, särskilt under 1980- och 1990-talen.

Några studier är direkt fokuserade på Norden som politisk enhet under första världskriget: norrmannen Herman Harris Aalls utförliga och folkrättsligt inspirerade analys "Norden öde" från år 1917,¹²⁸ svensken Lage Staël von Holsteins "Ett enigt Norden" från år 1918¹²⁹ och den tredje delen av dansken Henning Nielsen "Nordens enhed gennem tiderne" från år 1938.¹³⁰ År 1940 utkom norrmannen Aage Houkens bok "Det nye Norden" som tecknade det nordiska samarbetets historia från år 1914.¹³¹ Roald Bergs år 1997 färdigställda knapphändiga översikt "Nordisk samarbeid

¹²⁰ Palmgren 1917.

¹²¹ Essén 1924, Essén 1930, Essén 1935, Essén 1940.

¹²² Norden och Europa 1941.

¹²³ Dahlberg 1990.

¹²⁴ Mellan björnen och örnen 1994.

¹²⁵ von Alten 1996.

¹²⁶ Östersjö eller Västanhav 2000.

¹²⁷ Gerner 2002.

¹²⁸ Aall 1917.

¹²⁹ Staël von Holstein 1918.

¹³⁰ Nielsen 1938.

¹³¹ Houken 1940.

1914–1918” kan likaså hänföras till denna grupp.¹³² Flera historiska översikter om Nordens historia har tangerat de samnordiska aktionerna under första världskrigets år. Dessa utgörs av dansken Peter Ilsøes bok ”Nordens historie” som utkom i elva utgåvor under 1940-, 1950- och 1960-talen,¹³³ dansken Aage Laursens artikel ”Scandinavia during the First World War” från år 1959,¹³⁴ Barry Turners och Gunilla Nordquists ”The other European community” från år 1982,¹³⁵ dansken Søren Sørensens ”Nordens historie” från år 1987¹³⁶ och svensken Harald Gustavssons ”Nordens historia” från år 1995.¹³⁷

Ryssen Aleksandr Kan utgav år 1981 undersökningen ”Skandinaviens historia” som rör Danmarks, Norges och Sveriges historia.¹³⁸ År 1979 utkom T.K. Derrys studie ”A History of Scandinavia”¹³⁹ och år 1991 Tony Griffiths bok ”Scandinavia”.¹⁴⁰ Gemensamt för de bägge brittiska verken är att de titlarna till trots handlar om samtliga nordiska länder.

I Finland var inställningen till det nordiska samarbetet från början skeptisk samtidigt som debatten kring en eventuell nordisk orientering fördes mer eller mindre i skymundan och inom mindre kretsar. Edvard Hjelt publicerade år 1920 ett ställningstagande ”Reunavaltiopolitiikka vai pohjoismainen suuntautuminen”, i vilket han prefererade nordisk orientering framom den s.k. randstatsorienteringen.¹⁴¹ Däremot radade aktivisten E.E. Kaila år 1925 en rad argument mot en nordisk och i synnerhet en svensk orientering i en artikel ”Asemamme Pohjolassa ja suomenmaalainen skandinavismi” (= Vår ställning i Norden och den finländska skandinavismen).¹⁴² Dessa alster upptog rätt få sidor och det dröjde flera decennier innan ambitiösa historiska studier med nordisk tematik började författas i Finland. År 1965 utkom Eino Jutikkalas verk ”Pohjoismaisen yhteiskunnan historiallisia juuria”¹⁴³ (= Det nordiska samhällets historiska rötter) och år 1972 Aimo Halilas bok ”Tanskan ja Norjan historia”¹⁴⁴ (= Danmarks och Norges historia). År 2002 publicerade Seppo Hentiläs, Christian Krötzls och Panu Pulma studien ”Pohjoismaiden historia”¹⁴⁵ (= De nordiska ländernas historia). Samtliga dessa verk finns endast i finsk språkdräkt.

I detta sammanhang kan det även hänvisas till de orealiserade högerpolitiska projekten att skapa ”De nordiska Rikenas statsförbund” och den finländske

¹³² Berg 1997.

¹³³ Ilsøe 1953.

¹³⁴ Laursen 1959, 975–988.

¹³⁵ Turner-Nordquist 1982.

¹³⁶ Sørensen 1987.

¹³⁷ Gustavsson 1995.

¹³⁸ Kan 1981. Samma bok utkom två år senare på finska. Kan 1983.

¹³⁹ Derry 1979.

¹⁴⁰ Griffith 1991.

¹⁴¹ Hjelt 1920, 19–25.

¹⁴² Kaila 1925, 69–73.

¹⁴³ Jutikkala 1965, Jutikkala 1978.

¹⁴⁴ Halila 1972.

¹⁴⁵ Hentilä-Krötzl-Pulma 2002.

Stockholmsdiplomaten Alexis Gripenbergs plan på ett nordiskt förbund eller ett politiskt "Fennoskandia" år 1919. Dessa projekt har belysts i två uppsatser av L. Torbjörn Norman åren 1990–91.¹⁴⁶

Forskningsläget

Litteraturöversikten visar att det författats ett mycket stort antal studier rörande temat Norden och krigen i Finland och Baltikum 1918–19. Här skall de för denna undersökning relevanta mönstren förtydligas.

Då det redan under de första krigsmånaderna började föras regelbundna svensk-dansk-norska överläggningar uppstod ett slags embryoalt institutionellt ramverk för ett organiserat skandinaviskt samarbete. De enskilda ländernas strävade dock samtidigt till att bibehålla sitt utrikespolitiska manövreringsutrymme och de svenska, danska och norska regeringarna sökte sig lämpligbefunna nischer utanför den europeiska storuppgörelsen. Trots att det förekom ansatser till skandinavisk samling uppträdde de deltagande regeringarna inte under något skede som en samlad kraft med en egen och självständig freds- och neutralitetspolitik.

Det nordiska samarbetet har ofta setts som ett fenomen sprunget ur en mer eller mindre gemensam historia och en modern konsensus om vissa grundläggande "nordiska" värden och värderingar hos medborgarna i Sverige, Danmark, Norge och Finland. Flera omständigheter antyder emellertid att det nordiska samarbetet inte uteslutande är en följd av en "naturlig" och "spontan" värdegemenskap med åtföljande samhörighet utan snarare ett fenomen som i högre grad formats av externa faktorer som utrikespolitik, krigstider samt både yttre och inre splittring och aggression. Även om det moderna nordiska samarbetets uppkomst kan ses som en följdfeffekt av första världskriget – åtminstone kan det hävdas att krigsutbrottet år 1914 fungerade som en mycket starkt impulsgeivande faktor – var samlingssträvandena anmärkningsvärt trevande och villrådiga under flera decennier. Grundorsakerna till den utdragna tveksamheten och obeslutsamheten på nordiskt håll om samarbetets inriktning och former var framför allt osäkerheten i det europeiska säkerhetssystemet, svängningarna inom utrikespolitiken och instabiliteten på det internationella samarbetets område.

De nordiska ländernas engagemang i Finland och Baltikum åren 1918–19 var en reaktion på de politiska omställningarna i det tidigare ryska imperiets nordvästliga gränsområden. Under detta tidsskede var Ryssland kraftigt försvagat dels som följd av det pågående inbördeskriget, men dels också beroende på det militära trycket från först Tysklands och något senare ententens sida. Även om regeringarna i Sverige, Danmark och Norge formellt höll fast vid den neutralitetspolitik de fört sedan världskrigets utbrott hade frivilligengagemanget i Finland och Baltikum inte kunnat komma till stånd utan ett informellt bakgrundsstöd och ett tyst samförstånd hos de respektive regeringarna. Redan vid sekelskiftet framträdde det mönster som kom att göra sig gällande under hela 1900-talet. Under tider av konfrontation med Ryssland och Sovjet-Ryssland eller då dessa statsbildningar var starka skedde

¹⁴⁶ Norman 1990, 169–189, Norman 1991.

i de nordiska länderna satsningar på det skandinaviska och nordiska samarbetet som fallet var åren 1914–19, i medlet av 1930-talet då frågan om Ålands befästande var aktuell, under krigsåren 1939–44 samt under efterkrigstiden på 1950-, 1960-, 1970- och 1980-talen. Då Sovjet-Ryssland däremot varit svagt som under 1920- och 1990-talen har däremot det nordiska samarbetet förlorat i betydelse och fått en perifer karaktär i förhållande till andra utrikespolitiska betoningar.

Särskilt Finlands ställning var vid denna tid mycket vag och oklar. I Danmark och Norge torde Finland åtminstone inte oifrågasatt ha betraktats som en del av Norden utan rätt allmänt uppfattades det återupplivade nordiska samarbetet som en fortsättning av den tidigare skandinavismen, det historiska samröret mellan Sverige, Danmark och Norge. I Sverige var synsättet annorlunda eftersom den finländska riksdelen fram till 1808–09 års tid varit en del av Sverige och den svenska kyrkan och de svenska myndigheterna under de tidigare århundradena applicerat en svensk grundstruktur i det finländska samhället. En del av påverkarna i Sverige var därför inställda på någon form av "återerövring" av Finland, antingen i militär, kulturell eller politisk mening även om det i sista hand alltid blev statspragmatismen som styrde den svenska utrikespolitiken. I Danmark fanns det sedan 1900-talets första år ett intresse för Finland och dess rättskamp mot Ryssland medan de dominerande attityderna i Norge gentemot Finland var försiktiga och skeptiska.

Opinionerna i Finland vid denna tid är för sin del mer eller mindre oklara. Det svenska befolkningselementet i Finland, eller i varje händelse dess ledande skikt, betonade mycket starkt den kulturella samhörigheten med Sverige och kan förmodas ha företrätt en uttalad nordisk orientering. Hållningen hos det finska befolkningselementet torde ha varit mer eller mindre avstämmd. Finskhetens företrädarna förde en kulturkamp för att vinna en ledande ställning åt finskheten och eftersom en stark orientering mot Sverige inte kunde tjäna denna sak förmådde den nordiska orienteringen inte entusiasmera. Samtidigt erkändes dock allmänt den historiska betydelsen av Sveriges kulturskapande insats i Finland. Senast i slutet av år 1917 valde de ledande finskspråkiga kretsarna på borgerligt håll att i första hand stöda sig på Tyskland, förmodligen åtminstone delvis för att inte riskera att bli alltför beroende av Sverige. På 1920-talet präglades det finländska samhället av en utrikespolitisk kluvenhet då en orientering mot det s.k. randstatssamarbetet (Baltikum, Polen) framgångsrikt tävlade med en inriktning mot Sverige. Först med uppkomsten av den nya storpolitiska spänningen i Europa under 1930-talet orienterade sig statsledningen i Finland klart mot det nordiska samarbetet. I oktober 1939 kort efter det tyska anfallet mot Polen hölls ett samnordiskt möte mellan statscheferna i Stockholm. I detta möte som kan ses som en uppföljning av de skandinaviska kunga- och ministermötena åren 1914-18 deltog nu för första gången även republiken Finlands president.

SVENSKA KRIGSFÖRLUSTER I FINLAND ÅR 1918

Ingvar Flink

”Det var den finska socialdemokratins skyldigheter att, i den situation som härskade i det nyss självständiga Finland, använda sina parlamentariska maktmedel och icke driva det till en väpnad kamp. Mig förefaller det som om den finska socialdemokratien genom sitt deltagande i inbördeskriget snarare har äventyrat demokratins och arbetarklassens intressen än främjat dem.”

Per Albin Hansson i den svenska riksdagen 20.2 1918.

Den huvudsakliga uppgiften i den följande studien av svenskar i det finska inbördeskriget 1918 är att kartlägga dem som dog till följd av kriget, försöka fastställa antalet dödade och analysera omständigheterna kring dödsfallen.

Studien tar även upp de politiska aktiviteterna i Sverige med anledning av utvecklingen i Finland och analyserar olika aktörers handlande, arbetarrörelsen, regeringen, näringslivet och Finlandsaktivisterna.¹ Vilka var de frivilligas bevekelsegrunder för att delta i kriget? Vilken var deras syn på detta krig, finländarna och förhållandet mellan de båda länderna? De frivilligas organisation och rekrytering behandlas liksom hur hela denna verksamhet finansierades. En annan fråga är vilken betydelse frivilligrörelsen och andra svenska aktiviteter hade för kriget. Vad hände slutligen med de frivilliga efter kriget och hemkomsten till Sverige, där de kom att spela en viss roll på den svenska arbetsmarknaden.

Sverige inför inbördeskriget i Finland

Inbördeskriget i Finland inträffade i ett för utvecklingen av svensk demokrati mycket känsligt skede. På hösten 1917 tillträdde en liberal-socialdemokratisk regering, vars huvuduppgift var att införa allmän rösträtt. Kriget skapade bekymmer med lojaliteter inom denna regering, febrilt solidaritetsarbete inom arbetarrörelsen, ängslan inom näringslivet och borgerskapet och direkt aktion bland de aktivistiska högergrupperna.

Opinionerna och solidaritetsaktiviteterna handlade nästan uteslutande om ställningstaganden för eller emot den vita sidan i konflikten.² Skulle Sverige stödja Vasa-regeringen eller inte? Det var sällsynt med diskussioner rörande stöd eller ej till den röda regeringen i Helsingfors. Antagligen framställde de röda aldrig någon begäran om hjälp från Sverige. Det gjorde däremot den vita regeringen och överbefälhavaren för dess armé. Mannerheim ville emellertid inte ha någon utländsk intervention överhuvudtaget.³ Regeringen i Stockholm var å sin sida obenägen att företa en militär intervention i Finland eftersom den till allt pris ville undvika risken

¹ Framställningen baseras huvudsakligen på anförda arbeten av Hellner och Andrae. Hellners skrift har karaktären av officiell vitbok och återger den svenska regeringens ståndpunkter.

² Se t.ex. Gihl 1951, 362.

³ Se bl.a. Jägerskiöld 1967, 144, 147 f.

att hamna i ett krigssituation gentemot Ryssland. Inom aktivist- och officerskretsarna vann dock tanken på en svensk militär aktion i Finland ett stort understöd.

Från finländsk sida inkom under februari 1918 åtminstone tre framställningar om militär intervention till den svenska regeringen. Dessa framställningar gjordes dels av den finländske legationschefen Gripenberg i Stockholm (4.2. och 18.2.1918) och dels av regeringschefen Svinhufvud (19.2.1918), då fortfarande under jorden i Helsingfors skild från Vasasenaten. Dessa framställningar skilde sig från varandra på ett avgörande sätt, vilket illustrerar det kaotiska läget inom den vita statsledningen i Finland vid denna tid. Medan Gripenberg på basen av uppgifter han fått via den svenske generalkonsulen i Helsingfors, Valter Ahlström, begärde svensk militär intervention, överlät Svinhufvud till den svenska regeringen att avgöra i vilken form hjälpen skulle lämnas. Den senare ansåg uppenbarligen att militärt ingripande var mindre sannolikt även om han höll möjligheten öppen. Svinhufvuds framställning var f.ö. riktad även till Tyskland och av formuleringarna framgår att han betraktade utsikterna för en tysk intervention som större än för en motsvarande skandinavisk aktion.

Ahlström förespråkade en svensk militär intervention i Finland och gav även i sin kommunikation med utrikesministern Hellner intrycket av att senaten i Finland önskade en dylik och Gripenbergs framställningar 4.2. och 18.2.1918 bör ses mot bakgrunden av att han för sin kommunikation med Helsingfors var helt beroende av Ahlström. Vid flera tillfällen under perioden december 1917–februari 1918 hade Ahlström försökt påverka den svenska regeringen men inte fått något gensvar, varken vad det gäller en svensk skyddsvakt för svenska medborgare och svensk egendom i Helsingfors eller en militär intervention på de vitas sida. Andraes slutsats är att Ahlström agerade utan en officiell begäran från den finska regeringen, men utifrån en egen tolkning av det förvirrade läget baserad på olika signaler från kretsar närstående senaten, som han långt senare inte riktigt kunde redogöra för.⁵

Eftersom den svenska regeringen trots de aktivistiska påtryckningarna beslöt att inte företa någon militär intervention i Finland kom de vitas önskemål att handla om vapen och frivilliga, särskilt officerare och annat befäl. De begärde under februari att få köpa vapen och ammunition ur kronans förråd och att ett trettiotal officerare skulle erhålla avsked för att kunna inträda i den finska vita armén. Svinhufvud m.fl. motiverade anhållan med att just Sverige hade stora intressen att skydda i Finland, både av ekonomisk, politisk och mänsklig art.

Om den svenska armén inte kunde avstå vapen ur sina förråd anhöll Vasa-regeringen om tillstånd att få transiteras krigsmateriel genom Sverige landvägen då den isbelagda och minerade sjön ansågs långsam och osäker. Ett annat alternativ var utfärdande av vapenlicenser för den svenska vapenindustrin.

⁴ Andrae 1998, 158–162.

⁵ Andrae 1998, 160–161, brev från Ahlström till Hellner 12.4.1935, RA, Johannes Hellners arkiv, jfr även med Juva 1960, 126–136.

Officiell neutralitet och informellt engagemang

Regeringen motiverade sin negativa inställning till militär intervention med att en dylik aktion skulle äventyra Sveriges neutralitet. Den tyska regeringen hade föreslagit gemensamt ingripande på den vita sidan för att undertrycka det röda upproret. Utrikesminister Hellner insåg den uppenbara faran med förslaget av att hamna på Tysklands sida även i den stora konflikten på kontinenten, "men även om följderna av en intervention ej skulle bli krig med Ententen eller Ryssland, syntes det mig otvivelaktigt, att resultatet skulle bli tvärt slut på de förhandlingar om ett handelsavtal"⁶, som nödvändigtvis måste föras till ett lyckligt slut med tanke på landets svåra livsmedelssituation.

Den svenska regeringen erbjöd i stället medling mellan de vita och de röda i Finland och "allvarliga föreställningar hos ryska regeringen om truppernas bortdragande". Detta förslag avböjdes av den vita regeringen med motiveringen att en laglig regering inte kunde erkänna förbrytarligor som en krigförande part och således ej heller förhandla med dem. Vasa-regeringen menade även att de röda saknade "en av dem själva allmänt erkänd, organiserad, enhetlig ledning" att negociera med.⁷

Men den svenska regeringens avslag till intervention motiverades inte enbart med utrikespolitiska argument. De inrikes motiven var kanske än viktigare och hängde intimt samman med de utrikes. Det visade sig när regeringen skulle besluta om vapenhjälp. De socialdemokratiska statsråden motsatte sig bestämt även denna framställan från de vita, medan de liberala menade att det skulle vara förenligt med neutraliteten. Dock menade krigsministern i likhet med generalstabschefen att vapen ur arméns förråd inte kunde komma i fråga. Socialdemokraterna motsatte sig även exportlicenser för vapen och ammunition från producenter i Sverige. Dylik verksamhet skulle inte kunna hållas hemlig och skapa oroligheter bland svenska arbetare och göra de socialdemokratiska regeringsmedlemmarnas ställning ohållbar. Risken för splittring inom regeringen var uppenbar.

Icke desto mindre beviljades efter avgångsshot från Hellner framställan om vapenköp liksom transitering av krigsmateriel från Tyskland över svenska vatten, som kom att ske med svensk örlogskonvoj. Beslutet hölls hemligt. Fartygen erhöll även bunkerkol i Sverige. Den finska jägarbataljonen transporterades samma väg. Transitering landvägen beviljades inte och Hellner uttryckte viss förvåning över de finska argumenten härvidlag, då erfarenheten visat att sjöleden var klart säkrare och transportererna dessutom lättare kunde hållas hemliga. Förutom ovan nämnda licenser beviljades regelmässigt även alla de frivilliga svenskar, som anmälde inträde i den finska armén, tillstånd att föra med sig egna vapen och ammunition, sammanlagt ca 1 000 gevär och pistoler med bortåt en miljon patroner. Även en omfattande illegal vapenhandel försiggick med regeringens goda minne, bl.a. med kurirpost från den finska representationen i Stockholm.

⁶ Hellner 1936, 15.

⁷ Ibid. 16f.

I sina opublicerade hågkomster uppger den finska legationens chef, Gripenberg, att han av Edén och Hellner uppmanades att använda sig av kurirpost för att föra över så mycket militärt material han ville till de vita. Hellner lovade att med ett allvarligt samtal med tullverket se till att dess tjänstemän såg åt ett annat håll när dessa varor fördes över gränsen.⁸ Enligt en tjänsteman på legationen smugglades på detta sätt dagligen ut ca 100 kg gods till Vasa-regeringen och dess trupper. En särskild avdelning på tågen från Stockholm stod varje dag till legationens förfogande. Haparandatullens välvilliga inställning till de frivilliga och överföring av varor till de vita bekräftas av ett brev från Olof Palme till sin far: "Vi lyckades ordna en säker väg, hvarpå nästan hur många man som helst kunna föras öfver gränsen utan pass och nästan hur mycket varor som helst utan licens."⁹

Regeringen var inte särskilt entusiastisk över att svenska officerare engagerade sig i det finska inbördeskriget och garanterade ej återanställning i svenska armén efter avslutad tjänstgöring i Finland. Den såg dock genom fingrarna med den olagliga rekryteringen i Sverige men krävde att den inte skulle bedrivas alltför öppet med tanke på dess kontroversiella natur.

Enligt ganska detaljerade uppgifter i 1928 års minnesskrift av "Den svenska insatsen i Finlands frihetskrig år 1918" skulle redan före krigets utbrott drygt hundra finska medborgare ha fått militär utbildning i Sverige. Den ägde rum i närheten av Stockholm och innehöll exercis, eldstrid och handhavande av kulsprutegevär. De första som genomgått denna utbildning deltog i striderna om Torneå. Något primärmaterial om dessa aktiviteter har dock inte påträffats, men Esther Hjelt-Cajanus uppger i sina minnen att hennes bror Paul Hjelt deltog i sådan utbildning på Ladugårdsgärdet i Stockholm i slutet av januari 1918. Uppgift finns även om att en Gustaf Wolff övade sig i maskingevärshantering i Stockholm vid samma tid.¹⁰

Det var inte bara regeringspartierna som var ense om att Sverige icke skulle militärt ingripa i den finska konflikten. Även den borgerliga oppositionen ställde upp på den förda politiken och var över huvud taget hovsam i sin syn på regeringens handhavande av förhållandet till Finland. Dels berodde det på att Vasa-regeringen önskade att de båda högerpartierna skulle ligga lågt för att inte störa den hjälp svenska regeringen hemligen gav. Men viktigare var nog, enligt Andrae, att borgarna inte var beredda att ta över regeringsansvaret om vänsterregeringen skulle spricka.

Den mest aktiva oppositionen kom från högeraktivisterna och socialisterna till vänster om socialdemokratin och tog sig framför allt utom-parlamentariska former. Aktiviteterna blev omfattande på båda sidor och bestod till stor del av praktiska åtgärder till stöd för de vita eller mot dem.

Vänsteropinioner

Under 1917 lämnade vänsteroppositionen SAP och bildade ett eget parti. SAP och LO slöt upp bakom regeringens Finlandspolitik och var känsliga för allt som kunde

⁸ Gripenbergs opubl. Hågkomster ss. 20, 35.

⁹ Esther Hjelt-Cajanus opubl. Minnen s. 47–64, brev från O. Palme till Sven Palme 6.3.1918.

¹⁰ Wadner 1928, 12, Esther Hjelt-Cajanus opubl. Minnen 44f.

tas för bolsjevism. Även om känslan av solidaritet med de finska klassbröderna var stark höll de dock styvt på demokratin, parlamentarismen och lojaliteten med de liberala koalitionskollegerna i regeringen. Antagligen var det från socialdemokratiskt håll tanken på medling kom. De var mycket kritiska till de finska socialdemokraternas uppror mot demokratin och såg det närmast som en revolutionär kupp. När folkkommissariatet i Helsingfors sände en delegat till Sverige för att utverka stöd ville LO inte ge några utfästelser trots att önskemålen var mycket moderata. Men LO visade ändå sin solidaritet, bl.a. genom att delta i vänstersocialisternas demonstrationer mot stödet till de vita.¹¹

Sedan regeringens erbjudande om medling avböjts av Vasa-regeringen sökte SAP och även LO vid två tillfällen i februari kontakt med de rödas regering i enahanda syfte. SAP förde fram sin åsikt att de rödas situation var hopplös och att det bästa vore att acceptera medling innan katastrofen var ett faktum. Framställningen avslogs varefter ett nytt försök tillsammans med vänstersocialisterna också misslyckades. Genom att den socialdemokratiska sjöförsvarsministern Palmstierna meddelst påtryckningar lyckades stoppa en av vänstersocialisternas representanter uteblev dessa helt från medlingsexpeditionen, varvid dess möjligheter att lyckas försvagades.¹² Medan vänstersocialisterna utan invändningar godkände de rödas svar på medlingserbjudandet, fördömde SAP det och såg det som ett utslag av fullkomlig "likgiltighet för arbetarklassens öde".¹³

SAP:s hållning, som till en början alltså var mycket oförstående till de röda, kom dock med tiden att svänga även om grundinställningen stod fast. Göran Waltå, som undersökt de norrländska SAP-tidningarnas syn på inbördeskriget, har dragit slutsatsen att förändringen var en följd av att även arbetarpressen under krigets första månad var nästan helt beroende av den borgerliga nyhets-förmedlingen, som fick alla informationer från den vita sidan. Waltå vill knyta attitydförändringen till en rad händelser i månadsskiftet februari-mars. Ett uttalande av Mannerheim, att de röda efter kriget skulle straffas med döden till följd av landsförräderi, togs mycket illa upp. Samtidigt kom arbetarrörelsens medlingskommission tillbaka från den röda sidan med andra upplysningar än de vanliga borgerliga. Synen på de vita försämrades också av deras häftiga protester mot den svenska regeringens beslut att skicka trupp till Åland för att skydda ålänningarna och även de vitas liering med Tyskland, som nu ingrep militärt. Slutligen steg irritationen i tidningarna till följd av svenska frivilligas (Svenska Brigaden) aktiviteter.¹⁴

SAP och LO tog alltså avstånd från revolutionen och förde fram hård kritik, men arbetade samtidigt inom och utom regeringen mot de värsta aktivistiska förslagen om hjälp till de vita. Partiet reste heller inga invändningar mot att svenskar anmälde sig som frivilliga "(...) i de finska skyddskårerna eller i de röda gardena (...)".¹⁵

¹¹ Flink 1980, 16.

¹² Hentilä 1985, 24.

¹³ Paasivirta 1962, 105, Paloposki 1972 passim, Flink 1978, 4.

¹⁴ Waltå aa passim., jfr även Kan aa s. 133f.

¹⁵ Näsman aa s. 39.

Men på lokal nivå, i arbetarkommuner och fackföreningar, rådde delvis andra stämningar. Här kunde man samarbeta med vänster-socialister och syndikalister. De såg kriget i Finland som en ren provokation från de vitas sida genom bildandet av skyddskårerna. Av ideologiska skäl var vänstersocialisternas kontakter med de röda mycket goda och de instämde helt i de rödas syn på inbördeskriget och dess orsaker. Den finska klasskampen skulle stödjas. Partiets ledare, Zeth Höglund, lovade att försöka hindra all inblandning från svensk sida i kriget. I en debatt med statsminister Edén i riksdagens andra kammare försvarade partiets representant de röda mot anklagelserna att de inte följt den demokratiska linjen trots att Finland hade Europas modernaste demokratiska representationssystem.

Som framgått var socialdemokratin inåt splittrad i sin syn på hur de praktiskt skulle agera. SAP hade ett tvåfrontskrig att utkämpa, dels mot högern för allmän rösträtt och dels mot vänstersocialisterna för demokratin mot bolsjevismens diktatur. Det var en svår balansgång inom arbetarklassen mellan demokrati för alla medborgare och klassolidariteten. SAP valde det förra.¹⁶

För vänstergrupperingarna gällde det att förhindra stöd till de vita och under februari genomfördes hundratals möten och demonstrationer för att försöka påverka regeringen i denna riktning och försvåra för solidaritetsrörelsen för de vita. Även antalet deltagare var stort i dessa aktiviteter.

Direkt aktion användes också av vänstern för att sätta press på regeringen. De försökte organisera sig för att skaffa upplysningar om vapensmuggling och liknande till de vita och järnvägspersonalen i Norrbotten uppmanades hålla uppsikt över misstänkt persontrafik till Finland och t.o.m. att vägra befatta sig med befordran av personer och vapen på väg till kriget i grannlandet.

Idén om att sätta upp svenska röda garden som motvikt till de svenska vita frivilliga framfördes i Politiken, men uppenbarligen fanns inget stöd för detta inom vänstersocialisternas partiledning. Uppmaningar till penninginsamlingar gjordes, men inga åtgärder vidtogs för att skicka frivilliga eller vapen. Det berodde antagligen på att de röda aldrig framställde någon sådan begäran.¹⁷

Vad kunde de svenska vänstersocialisterna snabbt bistå de röda med, som de senare verkligen behövde? De finska kamraterna led brist på framför allt pengar, livsmedel och utbildat befäl. Det är tveksamt om vänstersocialisterna i Sverige i någon utsträckning hade tillgång till något av detta och skulle ha klarat av att svara upp mot dylika krav. Andrae menar dessutom att Lenin ville att vänstersocialisterna skulle koncentrera sig på att driva en kampanj mot högeraktivismen. Han räknade med att en borgerlig aktion från svensk sida skulle inspirera Tyskland till att ingripa på de vitas sida i Finland. Det ville han undvika. Dessutom var det svenska vänsterpartiet en viktig länk för de ryska bolsjevikerna till det övriga Europa, något som inte borde riskeras. Det svenska partiet böjde sig för Lenins vilja.¹⁸

¹⁶ Isaksson 1990, 173ff, 223ff, Hentilä 1985 passim.

¹⁷ Klein 1918, 91f.

¹⁸ Jfr Höglund 1956, 82.

Högeropinioner

De drivande krafterna bakom stödet till de vita var de höger-aktivistiska kretsar i Sverige, som ville svensk uppslutning på tysk sida i världskriget och såg ett ingripande i Finland som en lämplig upptakt. De samarbetade med likasinnade finländare och redan i början av 1916 organiserades i Stockholm "den finländska frihetsrörelsens utlandsdelegation" med uppgift att verka för Finlands självständighet. Med tiden fick de en stark ställning i svensk opinionsbildning. En svensk medverkan i Finlands frigörelse från Ryssland diskuterades i dessa kretsar fortsättningsvis, bl.a. med den finska Militärkommittén. Härvidlag framkom tankar från svensk sida (Sven Hedin) på en återförening mellan Finland och Sverige eller åtminstone Ålands återförening med Sverige som tack för ett svenskt militärt ingripande. En plan för en militär resning i grannlandet utarbetades av finska och svenska officerare. Den finska självständighetsförklaringen 6.12.1917 aktualiserade en svensk intervention. De vitas kamp sågs som ett försvar även för Sveriges frihet.¹⁹

Aktivisterna försökte få den svenska regeringen att agera men misslyckades. Som stöd för exportlicens för vapen till de vita publicerades ett upprop i högerpressen, som insamlade 62 000 namn, vilket var jämförelsevis lite, men fick avsedd verkan.

Nästa steg blev att organisera en svensk frivilligkår med statligt svenskt understöd, som prins Wilhelm ombads leda, men han avböjde med hänvisning till regeringens avslag. Dagen efter krigsutbrottet möttes den grupp aktivister med Johan Mannerheim och Sven Palme i spetsen, som snart skulle bilda föreningen Finlands Vänner (FV). Dess huvuduppgift blev att rekrytera frivilliga för de vita, det som blev Svenska Brigaden. Samma uppgift hade den finska legationens anskaffningsbyrå i Stockholm, som intimt samarbetade med FV och även skulle införskaffa varor för den vita krigsföringen. FV skulle även verka för en svensk intervention och för vapentransiteringar till de vita.

Stödet från näringslivet

Kriget drog stora kostnader och en av uppgifterna för de svenska aktivisterna var att samla in pengar. Litteraturen känner inte några resultat av insamlingarna till de röda, men däremot vet vi att motsvarande för den vita sidan var framgångsrik. Ett skäl var att svenskt näringsliv, åtminstone till att börja med, ställde upp med sina ekonomiska resurser för både Vasa-regeringen och frivilligrörelsen i Sverige. Såvitt känt kom dock inget pekuniärt stöd från den svenska staten.

Som Svinhufvud och Fabritius påpekade i sina respektive framställningar, hade Sverige stora ekonomiska intressen att skydda i Finland och Ryssland. Det gällde bl.a. L.M. Ericsson och AB Gasaccumulator.²⁰ Av listor över svenska företag som gjort förluster till följd av inbördeskriget framgår att fler företag hade ekonomiska intressen av olika slag att försvara i Finland. Det gällde ASEA, AB Baltic, AB Gust. Carlsson & Co, AB Gunnar Frestadius, Hedborg och Strindberg, AB Pumpseparator,

¹⁹ Douglas 1950, 172, Ehrensvärd 1965, 35, Peyron, Minnen s. 1f, 5, Boëthius 1920, 2, 11.

²⁰ Flink 1980, 13, Fabritius 1935, 146, brev från Svinhufvud till Gustav V 19.2.1918.

AB Salenius Verkstäder, J. Ståhl & Co, Baltiska Export och Importbolaget, AB Förenade tändsticksfabriker, AB Handel och Industri, Nordiska Kompaniet, Vinhandelsaktiebolaget Gustaf Wahlström & Co samt B. och E. Gerber.²¹

Flera av de mer prominenta finlandsvännerna hade höga positioner inom näringslivet. Sven Palme var direktör för försäkringsbolaget Thule, Karl Langenskiöld var bankir, Carl Berg direktör i Trävaruexportföreningen och Johan Mannerheim hade samma position i skogsbolaget Kramfors, på vars kontor i Stockholm FV bildades. Utrikesminister Hellner, som hotat att avgå om inte vapenexportlicenser för de vita godkändes, hade varit verkställande direktör i Trävaruexport-föreningen och styrelseledamot i Stockholms Enskilda Bank, ett Wallenbergföretag, dit han återvände efter statsrådstitiden. I sina memoarer uttrycker han sina varma sympatier för de vita och att han var benägen att hjälpa dem så mycket som möjligt.²²

Svenska företag gick i borgen för ett lån i Sverige till Vasa-regeringen på 10 milj. kronor. Frans Kempe, VD i Mo och Domsjö, gick i spetsen med en borgen på 100.000 kronor. Uppgifter om att svenska staten skulle ha gått i borgen för lån till de vita i Finland har inte kunnat bekräftas. Någon sådan åtgärd torde inte ha förekommit från den svenska regeringens sida.²³

Frivilligrörelsen finansierades med insamlade medel, dels gåvor från näringslivet och dels insamlingar bland allmänheten. FV:s finansråd med uppgift att finansiera verksamheten, insamlade under beteckningen gåvor nästan 1.4 milj. kronor. Dessa pengar kom från näringslivet. Bland allmänheten, särskilt de mer välbesuttna, lyckades de uppbringa sammanlagt i det närmaste 290 000 kronor. Bland bidragsgivarna märks Ivar Kreuger (5 000 kr), som kan vara ett exempel på båda kategorier understödjare. Även i Finland samlades in pengar till FV. Enligt Boëthius donerades sammanlagt 250 500 mk och 10 000 kr från företrädesvis folk från den mer välmående borgarklassen, bl.a. fabrikör Karl Fazer. Pengarna användes till att bekosta Svenska Brigadens krigskassa, löner, försäkringar, värvningen och även stöd till hemkomna brigadister efter kriget.²⁴

²¹ Förteckning över svenska företag m.fl. med skadeståndsanspråk odat., förteckning över svenska företag m.fl. ang. skadeståndsanspråk 23.4.1924, brev från Pump-Separator till utrikesdepartementet 23.4.1918.

²² Hellner 1960, 409.

²³ Pietiäinen s. 267.

²⁴ Östling aa s. 16ff, Flink 1980, 13, Wadner 1928, 20f, Boëthius 1920, 259.

Tablå 1. Bidrag från svenska företag till Finlands Vänner 1918 (kronor).

Företag	Bidrag	Företag	Bidrag
S.E. Lundsten	100	Transmarina Kompaniet	5 000
AB Sering & Co	100	Grängesbergs AB	50 000
AB Sokolowsky & Co	100	Hallstahammars AB	10 000
AB J. Enequist Kol&Ved	20	Morgårdshammar AB	600
Bryggeriet Enen	10	AB Stockholms Telefon	5 000
Gefle Järnvaru AB	50	Stockholms Benmjölsfabrik	10 000
F. Ahlgrens Tekn. Fabr.	1 000	AB Gasaccumulator	5 000
Tekniska AB Flora	1 000	Försäkrings AB Skandia	10 000
Sörmlands-Posten	100	Norstedt & Söner	2 000
AB Mewerson&Westrell	100	Sv. Arbetsgivarföreningen	5 000
Nensjö Cellulosa AB	20 000	Ivar Kreuger	5 000
Rossjö Sågverk AB	1 000	Svenska Lloyd	1 000
Kungsgården-Marieberg AB	20 000	Wifstavarfs AB	10 000
Johan Mannerheim	5 000	Bäckdahl & Co	10
Ströms Bruk AB	20 000	Göteborgs Aftonblad	5 932
Stockholms Superfosfat	70 000	Halldéns Bokhandel	75
Gimo-Österby Bruks AB	25 000	AB Cervin & Co	200
Säfveåns AB	10 000	AB Baltic	5 000
Hudiksvall Trävaru AB	25 000	Norrmalms Slakteri AB	500
Korsnäs Sågverk AB	50 000	Tryckeri AB Svea	100
Norrköpings Tidningar	10	Stockholms Skeppsstuveri AB	500
Skönviks AB	10 000	AB Skofabrik Victoria	500
Svartvik Trävaru AB	10 000	Norrtälje Ångbryggeri AB	100
Kockums Jernverk	5 000	Svenska Slipskive AB Svea	25
Göteborgsbanken	1 000	AB Bångbro Rörverk och	
Fabriken Pilen	50	Ställbergs Gruv AB	10 000
Weibulls Garfämnesfabrik	500	Sv. Cementförsäljnings AB	1 000
Bultfabriks AB	5 000	Wiskabergs Fabrikers AB	1 000
Bankirfirman G. Cervin	10 000	Dannemora Gruvor	100
AB Haag Wara	5		

Summa: 433 787

Källor: Teckningslistor, kassabok och korrespondens, Svenska Brigadens arkiv, KrA, Stockholm

Den sammanlagda summan i tablå 1 är endast 433 787 kr av alltså totalt insamlade medel på 1.4 milj. kr, vilket visar att många företag föredrog att vara anonyma. Man kan ana Johan Mannerheims, bror till Gustaf Mannerheim, påverkan bakom flera skogsbolags gåvor. Själv var han chef för ett av dem. Även Wallenbergsföretagen var representerade. Flera av bidragen gavs först efter att kriget var över och var menade som en hjälp till de svenska vitgardister som blev bojkottade på den svenska arbetsmarknaden efter hemkomsten.

Svek eller skicklig realpolitik?

Argumentet för ett svenskt ingripande i Finland på Vasaregeringens sida, att de vitas kamp även var en strid för Sverige, vändes i Sverige till att ett stöd för Finlands vita kunde leda till revolution även i Sverige. Svenska regeringen såg hotet om uppror snarare komma inifrån än från Rådsryssland. Därför blev det viktigare att hålla en hög beredskap inrikes än att möta hotet utifrån. Till detta kom bekymren med att behålla neutraliteten trovärdig och hålla samman regeringen för att genomföra den allmänna rösträtten. Det fanns alltså både inrikes och utrikes skäl till den officiellt kyliga inställningen till de vitas framställningar och det går inte att bortse från de senare som Jägerskiöld gör när han menar att enbart de inrikes var bestämmande.²⁵ Dessa var dock nog så allvarliga, vilket Andrae visat i sitt arbete om Sverige 1917–18 och hotet om revolution kan inte underskattas.

Hellner var irriterad över Gripenbergs sätt att framföra önskemålen från Vasa vad gällde intervention och transitering och mistänkte att han utan anledning ämnade använda det svenska officiella svaret för att vända den svenska opinionen mot regeringskoalitionen och bidra till att den sprack. Gripenberg hade klart uttryckt sådana tankar i kontakterna med regeringen i Vasa.²⁶

Trots att de vita hemligen i stort sett fick den hjälp de begärt var besvikelsen stor bland dem och de svenska aktivisterna över den svenska hållningen, en känsla som dröjde sig kvar länge trots att det svenska stödet med tiden borde blivit känt i dessa kretsar.²⁷ Till detta bidrog särskilt några klumpigheter i det svenska agerandet i Ålandsfrågan, som länge präglade bilden av den svenska positionen under inbördeskriget och snedvridit den. Så påstår fortfarande år 1993 Ylikangas att Sverige ville ta Åland från Finland, vilket är svårt att underbygga. Den svenska regeringen utnyttjade visserligen ålänningarnas klart uttryckta vilja att tillhöra Sverige och försökte på olika vis sätta press på den finska vita regeringen, men det var aldrig tal om att "ta" Åland med militära eller andra tvingande medel. En lösning på frågan utan samförstånd med Finlands regering var inte aktuell. Inte ens när Tyskland 1917 erbjöd sig att i Brest-Litovsk-förhandlingarna med ryssarna verka för Ålands anslutning till Sverige ansåg sig den svenska regeringen kunna reagera positivt. För detta ställningstagande fick den mottaga mycket kritik av partier och andra

²⁵ Jägerskiöld 1967, 145f.

²⁶ Gihl 1951, 360.

²⁷ Jfr Hannula 1936, 218f, Hornborg 1918, 13, Sundbeck 1920, 4ff, Ignatius 1927, 220f, Hannula 1935, 86f.

grupperingar på högerkanten, som t.o.m. kunde tänka sig att införliva Åland med andra medel än fredliga.²⁸

Flera av de svenska officerare, som ingick i den vita armén har, trots att de måste ha känt till det svenska stödet, ännu långt senare givit uttryck för denna harm.²⁹ Även forskare, som behandlat ämnet, har underskattat det stöd som kom från Sverige och den skicklighet med vilken politiken fördes.³⁰ En del av dem verkar ej ens medvetna om det som 1918 hölls hemligt. Max Jakobsson återger t.ex. utan kommentar fortfarande 2001 i sin självbiografiska historik över Finlands 1900-tals Paasikivis påstående att Sverige inte ens tillät transitering och påstår dessutom att svenska regeringen inte stödde "Finlands strävan att lösgöra sig från Ryssland."³¹

De vitas känsla av svek illustreras av Mannerheims något sura kommentar i sitt tacktal till den Svenska Brigaden i maj 1918: "Framför även vårt tack till Sverige, och må det sägas ut, att Ni, kamrater, återknutit de sekelgamla band som höllo på att brista". Men det kunde ju ha varit en del av spelet. Det var svårt att tacka för ett stöd, som svenska regeringen helst ville skulle vara hemligt. Det gällde, så att säga, att hålla elak min i gott spel.

När svenska regeringen erbjöd medling i kriget gällde den "mellan de stridande parterna", vilket bör tolkas som mellan de finska kontrahenterna och inte mellan Vasa-regeringen och de ryska bolsjevikerna, till vilka senare Stockholm lovade endast framföra en "hemställan (...) om hemkallande av de ryska soldater som funnos i Ryssland".³² Därmed hade regeringen accepterat den svenska arbetarrörelsens syn på konfliktens karaktär som "en strid mellan bourgeoisien och arbetarklassen",³³ ett inbördeskrig.³⁴

I den vita sidans svar på erbjudandet motiveras avböjandet med det principiella skälet att "förbrytarligor" inte kunde erkännas "som en krigförande part, med vilken underhandlingar vore möjliga". Kriget framställdes snarast som en polisjär åtgärd. Krigförande part för de vita, och för dem alltså en möjlig förhandlingspart, var officiellt Rådsryssland, men något önskemål om medling på detta plan framställdes inte.

För den svenska regeringen gällde det att lösa ett dilemma på ett smidigt sätt. Dels ville den stödja demokratin i Finland och dels undvika uppror i Sverige. Situationen var komplicerad med många motstridiga lojaliteter att ta hänsyn till. Den löste uppgiften på ett i stort sett framgångsrikt sätt. Den gjorde det som var möjligt. Om det var några som sveks i detta sammanhang så var det den svenska

²⁸ Ylikangas 1993, 309, Palmstierna 1953, 105–389, Gihl 1951, 339–434, Tingsten 1964, 91ff, Rystad 1999 passim.

²⁹ Douglas 1950, 193, Wahlbäck 1999, 132–133, Ehrensvärd 1965, 58f, Peyron, Minnen s. 26.

³⁰ Wahlbäck 1967, 47, 50, Jägerskiöld 1967, 145f, 153, Sandström 1992, 139, Killinen 1968, 84, Kronvall 2003, 15.

³¹ Jakobsson 2001, 51.

³² Hellner 1936, 16.

³³ Ibid., 9.

³⁴ Jfr Furthenbach 1958, 37, Jägerskiöld 1967, 152, Näsman aa s. 9.

allmänheten, då för den stödet till de vita gavs i löndom men med de vita ansvariga finländarnas vetskap.³⁵

Vasaregeringen och Mannerheim fick de vapen, materiel och manskap de begärde om än inte exakt på det sätt de tänkt sig. Att som Gripenberg föreslog låta transiteringar från Tyskland gå över land hade med största sannolikhet varit en dumhet.³⁶

De finska aktivisterna för självständighet hade under flera år kunnat verka och organisera sig i Sverige utan större inskränkningar och via Sverige enrollera sig i Tyskland för jägar-utbildning. Enligt Pertti Luntinen var "dessa verksamhets-betingelser ett livsvillkor för den finska frihetsrörelsen", något som flera inblandade finländare med tacksamhet understrukt i sina hågkomster. Kai Donner understryker särskilt vikten av den svenska örlogskonvojen vid hemförandet av jägarna från Tyskland, något som han betecknar som lika betydelsefullt som den vita framgången vid Tammerfors och en förutsättning för de vitas seger.³⁷

Det svenska stödet var 1918 heller inte ringa, som Wahlbäck påstår, med tanke på de värden, som då stod på spel i Sverige. Det var oroligt men en revolution undveks och allmän rösträtt kunde genomföras. Den svenska neutraliteten ifrågasattes inte och ett handelsfördrag med ententen kunde slutas.

Vänstersocialisterna kunde bedriva sin kampanj mot stödet till de vita med viss framgång samtidigt som finlandsaktivisterna satte press på regeringen och kunde rekrytera manskap och sända krigsmateriel till Mannerheim.

Den socialdemokratiska arbetarrörelsen gick en balansgång mellan lojaliteten till demokratin och den till arbetarklassen. Ett mer aktivt stöd till de rödas "odemokratiska handlande" skulle ha kunnat skada SAP:s demokratiska trovärdighet just i det känsliga skede som införandet av allmän rösträtt innebar. De skulle ha utlämnat sig till de borgerligas misstänkligheter.

Även om de röda i Finland hade begärt militär hjälp av något slag av sina kamrater i Sverige är det tveksamt om dessa skulle ha klarat av sådana krav, särskilt med tanke på att kriget blev så kort. Till skillnad från finlandsaktivisterna hade de inte de militära och ekonomiska resurser till sitt omedelbara förfogande som krävdes för ett snabbt ingripande. Återstod då att motarbeta stödet till de vita på olika sätt. Ett resultat av detta var antagligen att antalet vitgardister från Sverige blev långt lägre än förväntat.

Finlandsaktivisternas sympatier i det pågående världskriget låg oftast på Tysklands sida och önskemål om ett gemensamt ingripande i Finland fanns. Men flera av dem såg också Tyskland som en konkurrent. De menade att Sveriges kyliga officiella hållning tvingade de vita in i ett beroende av Tyskland. Denna åsikt uttrycktes även av senator Renvall i Vasa, liksom av svenska frivilliga officerare på den vita sidan.³⁸

³⁵ Jfr Gerdner 1946, 25.

³⁶ Jfr Paasivirta 1962, 103, Gihl 1951, 366.

³⁷ Luntinen 1993, 133, Uronius 1932, 23, 35f, Donner 1924 passim.

³⁸ Gihl 1951, 371, Douglas 1950, 192f, Ehrensvärd 1965, 58f.

Ett av motiven bakom bildandet av Svenska Brigaden var att FV ville motarbeta det tyska inflytandet i broderlandet.³⁹

Redan under 1917 och inbördeskrigets förspel uppenbarade sig denna konkurrens mellan svenskt och tyskt inflytande. General Nikolai Mexmontan skildrar i sina minnen hur tyskarna och de tyskvänliga vita finländarna agerade för att de svenska militärernas inverkan skulle inskränkas till ett minimum.⁴⁰

Svenskt näringsliv gav ett massivt stöd till de vita. Det var med största sannolikhet ett försök att försvara de etableringar österut som uppnåtts de föregående decennierna i arbetet med att finna nya marknader för den expanderande svenska industrin. Expansionen förbyttes i fallet Finland 1918 till försök att dels hejda revolutionen och dels skydda intressena i Finland och Ryssland. Förhoppningen var även att motarbeta det tyska inflytandet på den finska marknaden och lägga grunden för ytterligare inbrytningar på densamma.⁴¹

Ett exempel på detta var AB Bofors Gullspång och AB Bofors Nobelkruts skrivelse i mitten av mars 1918 till utrikesminister Hellner med ansökan om tillstånd att få uppföra en ammunitionsfabrik i norra Finland för att minska landets beroende av leveranser från Tyskland.⁴²

Även inom regeringen fanns en ängslan för att Finland skulle bindas för hårt till Tyskland, vilket bl.a. motiverade det stöd som den ansåg sig kunna ge utan att störa utvecklingen mot demokrati eller de viktiga förbindelserna med ententen.⁴³

Mobiliseringen i Sverige för de vita hade alltså flera bevekelsegrunder av politisk, ekonomisk och ideell karaktär. Även om många av de frivilliga i Svenska Brigaden var äventyrare och notoriska slagskämpar representerade den de ideella intressena medan näringslivet kompletterade med de ekonomiska. De förra gjorde jobbet, de senare betalade.

³⁹ Östling aa s. 13.

⁴⁰ Mexmontan 1929, 111, 134.

⁴¹ Flink 1980, 10, Östling aa s. 17f.

⁴² Brev från AB Bofors Gullspång och Nobelkrut till utrikesminister Hellner 18.3.1918.

⁴³ Palmstierna 1953, 406, Paasivirta 1962, 268.

DE SVENSKA FRIVILLIGA INFÖR KRIGET

Så fort det stod klart att den svenska regeringen inte skulle intervensera med trupp i inbördeskriget beslutade FV att påbörja rekryteringen till en frivillig enhet att ställa till den vita arméns förfogande, den Svenska Brigaden.¹ Målsättningen var alltså att enheten skulle få en brigads omfång, dvs 1 000–1 500 man, vilket gav enheten dess namn, som behölls kriget ut trots att FV endast lyckades få ihop ca en dryg tredjedel av en brigads storlek.²

En viss rekrytering hade tidigare bedrivits av den finska legationen, mest med inriktning på stabsofficerare.³ En del hade anmält sig direkt till Mannerheim. Den hanteringen togs nu över helt och hållet av FV:s värningsavdelning, utom vad gällde flygare som värvades individuellt. Ansvarig för rekryteringen blev amanuensen och fil.dr. Gustaf Hallström. På lokal nivå sköttes denna verksamhet av 28 lokal-kommittéer spridda över landet. Dessa bestod av redaktörer, akademiker, direktörer, högre tjänstemän och dessutom officerare, även om strävan var att framstå som så civil som möjligt.

Per-Anders Östling delar in FV:s värvning i tre perioder av olika karaktär. Den första sträckte sig från början av februari till påföljande månadsskifte, den improviserade värvningens tid. Då inriktade de sig på att uppfylla Mannerheims begäran om högre befäl, officerare, underofficerare, artillerister och kulspruteutbildat manskap. Uppgiften ansågs förhållandevis enkel och krävde ingen riksomfattande värvningsorganisation. Den genomfördes utan utåtriktad marknadsföring. Informationen spreds via ett informellt kontaktnät.

Under den andra perioden, 1–11 mars, inriktades värvningen på manskap för brigaden. Dess byrå och expedition startades och de lokala kommittéerna sattes i verksamhet. Omorganisationen förorsakades av att rekryteringen behövde en laglig fasad och uppställandet av en brigad större effektivitet. En annan viktig orsak till den ökade aktiviteten var Tysklands beslut i början av mars att intervensera. FV ville liksom Mannerheim motverka det tyska inflytandet. Fram till 8 mars skrevs kontrakten i Sverige, men då det egentligen var olagligt och hot om åtal uttalats, flyttades den detaljen till Finland.

Den tredje perioden började med ett upprop i svensk press, det s.k. Uleåborgsuppropet, för att öka antalet ansökningar. Den sista april upphörde värvningen då intresset minskat kraftigt, de vita hade kontroll över läget i Finland och vissa upplösningstendenser visat sig i brigaden.

Fram till Uleåborgsuppropet kom det in 28 ansökningar till FV:s byrå i Stockholm. Därefter ökade dessa dramatiskt och fram till omringningen av Tammerfors ansökte 582 personer och under vecka 13 då själva slaget pågick inkom ytterligare

¹ Framställningen om rekryteringen av frivilliga bygger huvudsakligen på Östling aa, som gått igenom allt väsentligt primärmaterial.

² Jfr Ylikangas 1999, 322.

³ Andræ 1998, 163.

202 ansökningar. Det var samma vecka som den tyska landstigningen vid Hangö.⁴ Därefter ansökte endast sammanlagt 248 personer fram till värvningens upphörande. Antalet ansökningar till de lokala kommittéerna är okänt, men det torde ha varit färre men haft samma numerära tendens. På samma sätt utvecklades antalet till Finland faktiskt utresta värvade. Även här ökade antalet efter Uleåborgsuppropet och under Tammerforsslaget. Av de 918 brigadister som kom iväg försvann på vägen 59 av en eller annan anledning.

Litteraturen nämner den vänstersocialistiska motoffensiven som en av anledningarna till att FV aldrig lyckades rekrytera en hel brigad.⁵ Inom FV var de mycket medvetna om risken för en sådan utveckling, vilket var orsaken till att de ville hålla värvningen så konfidentiell som möjligt. Östling påpekar också att tveksamhet till verksamhetens legalitet gjorde presumtiva kandidater osäkra. Inom FV var de rädda för att en alltför braskande marknadsföring kunde ha lett till att verksamheten förbjöds.

Hannula och Paasivirta är inne på samma linje, att den svenska regeringen hindrade en effektiv rekrytering.⁶ Paasivirta menar dessutom att språkstriden i Finland bidrog till att dämpa svenskarnas intresse att delta i kriget och att andan i Sverige var alltför pacifistisk.⁷ I vilket fall som helst var den svenska opinionen splittrad. Motsägelsefulla rapporter från kriget gjorde det svårt för folk att ta ställning för någon part i kriget.⁸

Ytterligare en orsak till att resultatet av värvningen blev alltför lågt kan vara att kriget trots allt varade en mycket kort tid, alltför kort för att kunna värva en hel brigad. Strävan hos FV var att rekrytera folk ur alla samhällsklasser, något de lyckades rätt bra med.⁹ Det visar flera socioekonomiska studier av de värvade.

En undersökning gäller alla värvade av FV, som kom iväg till Finland. Det var 929 personer.¹⁰ Källmaterialet utgörs av FV:s stamkort över alla frivilliga. De är rekryteringskort för var och en av dem som anmälde sig till värvningskontoret och innehåller uppgifter om namn, ålder, yrke, civilstånd, adress och militär utbildning. Förutom omdömen om den frivillige framgår även om han blev antagen, ifall han avrest och ankommit till Finland, vad som hände med honom (stupad, skadad) och vilken löneklass han tillhörde. De värvade hamnade inte bara i Svenska Brigaden utan en del i finska förband. De som inte rekryterades av FV kommer inte med i denna undersökning. Resultatet redovisas i tabell 1.

Det är svårt att avgöra om uppgifterna på stamkortet stämmer med verkligheten. De frivilliga var mycket angelägna om att få komma med och kan naturligtvis ha justerat vissa uppgifter för att framstå som mer lämpliga för uppgiften. Kontroller

⁴ Jfr Sørensen 2003, 16, som visar hur förhållandet till Tyskland får en motsatt inverkan på värvningen i Danmark.

⁵ Wadner 1928, 16f, Andræ 1998, 63, 83.

⁶ Hannula 1936, 221.

⁷ Paasivirta 1962, 104.

⁸ Näsman aa. s. 46.

⁹ Jfr Östling aa s. 21.

¹⁰ Flink aa passim.

gjordes dock. Tvivel kan ibland råda om yrkesangivelsen eftersom många var äventyrare, som oftast inte hade något särskilt yrke eller mest hade arbetat i olika tillfälliga anställningar.

Yrkena har indelats i följande åtta grupper:

- I. Handlande, fabrikörer, näringsidkare.
- II. Hantverkare.
- III. Ämbetsmän, akademiskt utbildade utövare av fria yrken m.fl.
- IV. Lägre tjänstemän.
- V. Civila och kommunala "betjante".
- VI. Arbetare av alla slag.
- VII. Husägare, jordbrukare m.fl.
- VIII. Ospecificerade.

Tabell 1. Yrkesfördelning över svenska frivilliga i Finland 1918

I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		Ingen uppgift om yrke	
(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)
44	5	55	5	61	7	202	22	169	18	277	30	17	2	76	8	35	4

Källa: Stamkort över frivilliga i Finland 1918. Svenska Brigadens arkiv, KrA, Stockholm

Bortfallet är litet och inverkar ej på resultatet. Den största enskilda gruppen är arbetare (VI) och den minsta är jordbrukare (VII). Slås de s.k. borgerliga yrkesgrupperna (I–V, icke-arbetare) ihop, vilket i det här fallet bör vara meningsfullt, dominerar dessa kraftigt.

Undersökningen visar att omkring 30 % av de frivilliga var arbetare av något slag, vilket kan synas vara förvånansvärt många i en styrka, som gick ut för att bekämpa en arbetarrevolution. En närmare granskning av denna grupps militära bakgrund visar dock att 129 av de 277 arbetarna hade varit stamanställda som underbefäl i 1–5 år innan de börjat i sina aktuella yrken. Räknas dessa f.d. yrkesmilitärer bort utgör de resterande arbetarna omkring 15 % av hela styrkan. Då skulle grupp V i stället bli den största enskilda gruppen.

Det fanns över huvud taget många yrkesmilitärer med bland de frivilliga. Av dessa sammanlagt 104 personer var 21 officerare, 9 underofficerare och 74 underbefäl. Att de frivilliga svenskarna hade en mycket god militär utbildning framgår av en sammanställning över samtliga frivilliga i brigadens minnesskrift 1928 baserad på löjtnant Ivar Ljungmans beräkningar.¹¹

¹¹ Wadner 1928, 258.

Tabell 2. De svenska frivilligas militära bakgrund.

Militär bakgrund	Antal (n)
Officerare	94
Underofficerare	24
Landstombsbefäl	21
Furirer	271
Korpraler	172
Vpl meniga	373
Militärläkare	5
Utbildade	131
Summa	1 091

Källa: Wadner 1928, 70f

Det var 42 frivilliga, som av olika anledningar inte kom längre än till Haparanda/Torneå. De hade enligt stamkortet deserterat, smittit, kasserats, förlorats, försvunnit, vänt, återvänt eller ansetts som opålitliga. Av dessa 42 var 35 arbetare, tre hantverkare, tre lägre tjänstemän och en agent.

Den Svenska Brigadens officiella redogörelse, redigerad av brigadisten Axel Boëthius, för dess insats i inbördeskriget, innehåller en redovisning av deltagarnas yrkestillhörighet baserad på rullor och innehåller uppgifter om sammanlagt 511 individer. Resultatet redovisas i tabell 3:

Tabell 3. Yrkesfördelning över deltagare i Svenska Brigaden i Finland 1918.

I		II		III		IV		V		VI		VII		VIII		Ingen uppgift om yrke	
(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)	(n)	(%)
27	5	23	5	41	8	124	24	65	13	136	27	10	2	55	11	30	6

Källa: Boëthius 1920, 258

De båda undersökningarna stämmer bra överens. Någon motsvarande undersökning, på den officiella redogörelsens siffror, om arbetarnas militära yrkesbakgrund tillåter inte materialet.

Östling har gjort en motsvarande undersökning av samtliga av FV antagna frivilliga, liksom den första ovan redovisade baserad på de värvades stamkort. Då Östling använt en annan socio-ekonomisk indelning är undersökningarna inte helt jämförbara. Han kan dock konstatera det kraftiga inslaget av arbetare, ca 40%, alltså klart fler än i de andra. Inte heller han gör någon undersökning av deras militära bakgrund.

En annan iakttagelse han gör är att värvingen inte var inriktad på någon särskild samhällsklass utan FV välkomnade alla de ansåg sig kunna lita på och bedömde som dugliga. Naturligt var dock att de inriktade sig på militärt utbildat folk. Detta bekräftas av de andra två granskningarna.

Skillnaden mellan undersökningarna vad gäller andelen arbetare kan delvis bero på att i Östlings sammanställning ingår även de som inte kom fram till Finland. De var minst 59 i hans granskning och huvudsakligen arbetare. Räknas inte dessa 59 blir andelen arbetare ca 35 %.

Vad gäller åldersfördelningen bland de frivilliga var de allra flesta mellan 18 och 31 år med en huvudgrupp mellan 22 och 26 år. För att komplettera bilden av de Finlandsfrivilliga kan tilläggas att av de 929 undersökta personerna var endast 91 gifta och följaktligen resten ogifta bortsett från 148 om vilka ej finns någon uppgift.

Kriget attraherade alltså i första hand de ensamstående i lägre medelåldern. De kom huvudsakligen från borgerliga skikt i samhället men arbetarinslaget var inte obetydligt. En anledning till att så många arbetare lät värva sig som frivilliga för den vita sidan kan ha varit att SAP tog avstånd från det röda upproret och att FV t.o.m. tilläts annonsera i Social-Demokraten. Deltagandet på den vita sidan legitimerades på så sätt av Branting och partistyrelsen. Ytterst få jordbrukare var med medan yrkesmilitärerna var desto fler. Den borgerliga dominansen understryks ytterligare av att nästan alla av dem som försvann på vägen till Haparanda/Torneå var arbetare. Möjligen var det vänsteragitationen som gjorde sin verkan genom att just arbetarna hade lättare att förstå argumenten i denna övertalning, oberoende av om den var muntlig eller mer handgriplig.

Litteratur och källmaterial ger en bild av de frivilliga som ett högst blandat sällskap med olika motiv för sitt deltagande i kriget.¹² Löjtnant Allan Winge, brigadens siste chef, delar in dem i tre grupper: "En tredjedel: de som av rent ideella skäl, ofta i samband med släktförhållanden, 'gått över viken'. En tredjedel: yrkesmän som dels av idealism dels även som yrkesmän gärna vill pröva sin förmåga, (...). Den sista tredjedelen: rena äventyrare."¹³ Hans karakteristik av deltagarna är troligen riktig även om de olika typerna kanske inte utgjorde just en tredjedel var.

Ungefär samma uppfattning hade överstelöjtnanten Archibald Douglas i Mannerheims stab, som bl.a. hade ansvaret för hur de svenska frivilliga fördelades på finska förband. I sina memoarer skildrar han hur stabsofficeren Axel Rappe "hade supit sig runt Bottniska viken och kom fram i ganska skadat tillstånd." Rappe beordrades till fronten i Savolaks och general Tolls stab, där han gjorde bra ifrån sig.¹⁴

I Finland ställde "äventyrarna" till mycket besvär med odisciplinerat uppträdande. Brigadisten Calle Dillner skrev i ett brev strax efter Tammerfors fall (antagligen till den sårade löjtnant Erik Hallström) att FV inte skall "skicka hit allt gatdrägg i Stockholm. (...) Jag är så förbannad, att jag är allvarlig. De ställa till djävulskap i staden,

¹² Jfr Klein 1918, 93f. 99.

¹³ Winges minnen s. 3.

¹⁴ Douglas 1950, 181f.

leva fan på stationen, dra med flickor i staden, spela och stjäla. Tag bort dem! Och kom ej med lössläppta liderliga sällar, som bara vilja marodera.”¹⁵

Samma budskap framförde major Erik Grafström, stabschef hos Wilkman, i ett telegram till FV: ”En hel del synnerligen egendomliga element av i befälsgrad hava hitkommit och göra dessa stora ansträngningar för att genom busartade fylleri och synnerligen oskickligt uppförande i allmänhet draga ned svenska anseendet och namnet (...).” Han anhöll om att ”dylika individer ej längre erhålla kontrakt utan att gallringen med alla tillgängliga medel måtte i sveriges och finlands gemensamma intresse på det allra skarpaste utföras.”¹⁶

Stina Linderdahl, frivillig på Svenska Röda Stjärnans hästambulans, skrev i sin dagbok att ”nästan alla svenska officerare är det något galet med. Skrällar som inte kunnat hålla sig i skinnet. Jag tål snart inte se dom.”¹⁷

Som antytts var det inte ovanligt att vissa brigadister begick brottsliga handlingar. Flera av dem var redan före värvningen kriminellt belastade.¹⁸ Brigadisten Walter Hülphers menar att brigaden med tiden ”slusknat till” sig. ”Man måste hädanefter också akta sig för tjuvar.”¹⁹ Han blir dock mycket upprörd av den utskällning brigaden fick av sin chef till följd av det dåliga uppförandet i Tammerfors efter intagandet. ”Det är helt simpelt förolämpande för de män som genomgått sådana strider. Brigaden står på gatan, brigadchefens tal kan höras av vem som helst. Han hotar med allsköns straff för eventuella förbrytelser, lovar att binda folk vid träd i brist på arrest. Äro vi då en skock förbrytare allesammans, om det så finns en och annan lymmel instucken i våra led?” Hülphers förmodade att brigadchefen Frisells klumpiga uppträdande ledde till att han byttes ut mot överste Hjalmarson, vilken Hülphers välkomnade och såg som en belöning till brigaden.²⁰

Men även Hjalmarson såg sig snart tvingad att ta i med hårdhandskarna mot den dåliga disciplinen och allmänna uppförandet. I en dagorder 24 april uttalar han sin ”harm och förtrytelse över” att en del av personalen ”gjort sig skyldig till förgripande på enskild egendom såsom uppbrutande av garderober och byrålådor, användandet av kvarterärogarens kläder, osvikligt nedsmutsande och vårdslös behandling av möbler och husgeråd, sönderslagning av fönsterrutor mm dylikt”. Han förbjöd även att brigadister som gått över till finska förband fortsättningsvis bar brigadens kännetecken.²¹ I slutet av maj fördömde Hjalmarson i en extra dagorder dem i brigaden som ”försålt diverse persedlar, filter, vapen mm” och ”vare sig dessa äro privat eller Finlands Vänners egendom förbjudes på det strängaste alla affärer i den vägen.” Han hotade t.o.m. med att ”krigslagarnas största stränghet (kommer) att tillämpas på” de skyldiga.²²

¹⁵ Brev från C. Dillner till E. Hallström(?) 9.4.1918.

¹⁶ Telegram från Grafström till FV 18.4.1918.

¹⁷ Linderdahls dagbok 1918, 1933, 26.

¹⁸ Andersson 1999, 93f.

¹⁹ Hülphers 1918, 130.

²⁰ Ibid., 134.

²¹ Svenska Brigaden, dagorder 24.4.1918.

²² Svenska Brigaden, extra dagorder 25.5.1918.

Inte alla svenska frivilliga tillhörde den Svenska Brigaden. Enligt en sammanställning över samtliga frivilliga gjord av Ivan Ljungman tillhörde 675 man brigaden hela tiden, 128 man stred i både brigaden och regeringstrupperna medan 287 man hela tiden tillhörde en finsk enhet.²³

De senare 287 frivilliga var placerade som stabsofficerare i högkvarteret, som högre truppbefälhavare, i armé- och gruppkvarter och staber. De var truppbefäl vid infanteriet som bataljons- och lägre chefer. Det vita artilleriet organiserades i huvudsak av en svensk officer och andra svenskar var också chefer för artilleriförband och sprängkommandon. Även vid organiserandet av de tekniska trupperna som fälttelegrafafen spelade svenskar en viktig roll, liksom vid uppställandet av den Finska sjukvårdsbataljonen. Det finska flygvapnet, som vid krigets början var obefintligt, uppsattes nästan helt och hållet av svenska flygare och mekaniker.²⁴

Stabsofficeraren vid högkvarteret, Henry Peyron, skriver i sina hågkomster att svenskarna "disponerades utan tövan allt eftersom de anlände, till olika befattningar vid staber och förband, där ju i början bristerna på kvalificerad personal voro skriande." Många frivilliga fick bekläda högre poster än vad som motsvarade deras svenska militära grad, och vid flera finska förband blev det svenska inslaget betydande. Vid Vasa grenadjärbataljon var således samtliga befäl rikssvenskar.²⁵

De var också aktiva i kriget som sjukvårdspersonal på den vita sidan. FV samlade in pengar (134.000 kr) för uppsättande av två ambulanser, som ställdes till Röda Korsets förfogande. Dessa kom till Finland i mitten av februari. En tredje Röda Kors-ambulans kunde sändas ut i början av mars och en fjärde började sin verksamhet i mitten av april, båda finansierade genom FV:s insamlingar (87 000 kr). Sammanlagt utsändes 59 personer med ambulanserna. Ingen av dessa omkom under sin tjänstgöring i Finland.²⁶ I det kontrakt som undertecknades redan 4 februari mellan Röda Korset och den finska legationschefen i Stockholm förband sig den vita regeringen och armén att ta "all möjlig hänsyn (...) till personalens säkerhet till liv och egendom. Ambulanserna bära följaktligen endast etableras å tryggade orter, bakom de opererande regeringstruppernas front." Risken för att någon av Röda Kors-personalen skulle omkomma till följd av krigshandlingar var därmed mycket liten. Kontraktet stipulerade att ambulanserna även skulle ta hand om röda sårade, som fallit i händerna på de vita som fångar.²⁷

Ytterligare 19 personer sändes till Finland under kriget som personal vid Svenska Röda Stjärnans hästambulans, som skulle ta hand om veterinärvården inom den vita armén. Fr.o.m. den 18 april var den verksam i Tammerfors. Projektet bekostades av "flera finansmän" i Stockholm och genom en insamling bland djurskyddsföreningar, 50 000 kr.²⁸ Inte heller någon vid hästambulansen omkom under kriget.

²³ Sammandrag av förteckning över rikssvenska frivilliga i Finlands frihetskrig 1918.

²⁴ Wadner 1928, 35–68.

²⁵ Peyron, Minnen s. 27, Öbergs minnen s. 1, Klein 1918, 95.

²⁶ Wadner 1928, 17f, 20.

²⁷ von Bonsdorff 1931, 393.

²⁸ Wadner 1928, 19ff, Linderdahls dagbok 1918, 1933, 4.

Svenska Röda Stjärnan kom liksom många frivilliga svenskar att efter kriget engagera sig i strejkbryteriarbeten i Sverige. För Röda Stjärnans del handlade det om att ta hand om kreatur och andra husdjur under konflikter i jordbruket.²⁹

Rent generellt var grundinställningen bland de frivilliga svenskarna till Finland och finländarna positiv. De kände en djup och spontan samhörighet med den gamla östra riksdelen av Sverige, med broderfolket, som nu hotades av inhemska och ryska bolsjeviker. Gensvaret från finländarna upplevdes dock som mycket splittrat av rikssvenskarna. De kände sig mycket välkomnade av Mannerheim och brigaden fick många spontana ovationer av den finländska civilbefolkningen i Uleåborg och på färden mot Tammerfors, särskilt i Österbotten. Människor i Helsingfors jublade och visade stor tacksamhet mot svenskarna efter kriget.³⁰

Men det fanns också mycken irritation mellan svenskar och finländare, särskilt på militärt håll. Många finländare var mycket besvikna på den svenska regeringens officiella inställning, i synnerhet vad gällde frågan om Åland. Dessa känslor spillde ibland över på de frivilliga eller gjorde många finländare avogt inställda till svenskarna i allmänhet.³¹

Brigadisten Olof Palme skrev hem från Seinäjoki efter ett möte med Mannerheim att denne "i själva verket är Finlands militärdiktator, att han har och kommer att ha den politiska makten för hvar dag säkrare i sin hand och att han – på grund af den påtagliga faran från Tyskland – afgjort önskar orientering åt Sverige och öfriga skandinaviska länder till. Detta i motsats till Vasaregeringen, som är tyskvänlig och svensk-fientlig."³²

Det finns vittnesmål om gott samarbete mellan de båda ländernas soldater. Särskilt när kulorna ven kändes vapenbrödrskapet på den vita sidan.³³ Generalmajor Ernst Linder och överste Martin Ekström gav de finska soldaterna, om än odisciplinerade, ett gott betyg liksom även överste Hjalmarson, som dock även kunde ifrågasätta finländarnas mod och stridslusta.³⁴ Särskild besvikelse uttryckte han i sina minnen över de finska bönder som fungerade som kuskar. De ställde ständigt till problem för trupptransporter genom sin feghet. Hjalmarson var dock själv orädd intill dumdristighet och kunde säkert vara väl hård i sina omdömen.³⁵

Hos en del frivilliga fanns även en uppfattning, ett rastänkande, om finländarna som gjorde en skarp skillnad mellan de svensktalande finlandssvenskarna och de finsktalande, "mongolfinnarna". Brigadisten Walter Hülphers skriver bl.a. att finnarna "gjorde ofta intryck av att tillhöra någon av vår Herre hastigt och provisoriskt tillyxad ras" och där den svenska kulturen genom Runeberg "trots allt, ändå trängt in mot det mongoliska hjärtat (...)"³⁶

²⁹ Flink 1978, 68f.

³⁰ Myrén 1920, 143.

³¹ Ehrensvärd 1965, 58f.

³² Brev från O. Palme till Sven Palme 6.3.1918.

³³ Hülphers 1918, 18, Grafströms Mina minnen s. 227, 241.

³⁴ Linder 1920, 165, Wester 1995, 62, Hjalmarson 1919, 106, 116, 118, 125f.

³⁵ Hjalmarson 1919 passim.

³⁶ Hülphers 1918, 18, 26f, jfr även Ylikangas 1995, 309.

En mörkare bild i samma riktning gav Olof Palme i ett annat brev till sin far: "Jag ser framtiden mörk i ett Finland, som är eller blir ett Stor-Finland med gräns mot Ladoga och Ishafvet, där svenskheten för en hopplös kamp och där om 100 år en rent finsk starkt svenskfientlig, säkert imperialistisk stormakt uppstått med 4 gånger vårt invånarantal – en fara för oss så god som någonsin den ryska."³⁷

Det fanns hos flera frivilliga en känsla av att de fick göra jobbet och slåss medan finländarna fick skörda segrarna. Det gällde bl.a. tilldelningen av mat och tobak.³⁸ Hülphers återger en enligt honom vanlig fras i brigaden: "Ja, här komma vi svenskar och bryta väg, efter komma finnarna och lägga beslag."³⁹ Tiraden ger intryck av att ha grott fram i en icke oäven självöverskattning.

Känslan av finsk otacksamhet gentemot svenskarnas insatser växte när Sveaborg döptes om till Suomenlinna. Det uppfattades som en grov taktlöshet.⁴⁰

Calle Dillner var upprörd över att Mannerheim i sin rapport om Tammerfors' intagande endast nämnde finska förband. Även han berättar om hur de svenska frivilliga behandlades illa i Tammerfors av finländarna och avslutade med: "Nu strider jag enbart för Sveriges fallande ära. För intet annat. Absolut inte!"⁴¹

Överste Hjalmarson kände på samma sätt efter tacksägelsegudstjänsten 7.4 efter segern vid Tammerfors. Trots att många svenskar var närvarande användes inte det svenska språket någon gång. Inte ens Mannerheims proklamation fick någon svensk översättning: "Genom dennas uppläsning enbart på finska hade vi frivilliga svenskar degraderats till legoknektar."⁴²

När major Oscar Palme anmälde sig för tjänstgöring i Tammerfors bemöttes han av en finsk brigadchef med: "Va fan! Tror du inte vi kan klara oss utan er – jävla svenskar." Oscars första uppgift blev att leda en exekution, en upplevelse som han "tog livslång skada av."⁴³

Ett liknande uppträde skildras i Lars Westerlunds bok om avrättningarna i Jakobstad, där den finske översten Londén i samband med en incident i Tavastehus ifrågasatte behovet av den svenske artillerikaptenen Hamiltons närvaro i kriget.⁴⁴

Det var framför allt hos de finska jägarna och fennomanerna de svenska frivilliga mötte illvilja och motstånd.⁴⁵ Många är vittnesmålen om detta. Fänrik Einar Lundborg berättar i sin dagbok om drummelaktiga och berusade jägare med behov att hävda sig gentemot svenskarna. Vid svenska majoren Glimstedts begravning vägrade således de finska jägarna att närvara eller att blotta sina huvuden när processionen med kistan gick mot kyrkan. "Mongoliska gentlemen måste bära sig åt så."⁴⁶

³⁷ Brev från O. Palme till Sven Palme 25.1.1918.

³⁸ Wickström 1919, 149, Lundborgs dagbok s. 35, 197f, Svenska Brigaden, Grönstrands opus s. 10f.

³⁹ Hülphers 1918, 150.

⁴⁰ Ibid., 189ff, Ringbom 1918, 118f.

⁴¹ Brev från C. Dillner till E. Hallström(?) 9.4.1918.

⁴² Hjalmarson 1919, 270, 279.

⁴³ Palme 1993, 18f.

⁴⁴ Westerlund 1993, 143f.

⁴⁵ Wings minnen s. 1f, Klein 1918, 52, 95f, 208.

⁴⁶ Lundborgs dagbok s. 89, 215f.

Överste Grafström berättar i sina minnen att hans fennomanska medarbetare klagade över att på Grafströms "order stod svenskan höger och finskan till vänster, det borde vara tvärt om. Aldeles rätt, sade jag, vi skriver svenska på orderns baksida. Hur man sedan vänder bladet, finge de klagande själv räkna ut."⁴⁷

Liksom Grafström fick kapten Henry Peyron erfara att jägare vägrade tala svenska trots att de mycket väl kunde. Den erfarenheten fick Peyron i sitt samarbete med kapten Aarne Sihvo i samband med slutstriden om Viborg.⁴⁸

Löjtnant Nils Wickström i Svenska Brigaden förklarade jägarnas dåliga uppförande med att många av dem inte hade "den nödiga allmän-bildningen" och att "hastig befordran, dekorationer, nya eleganta uniformer mm" stigit dem åt huvudet.⁴⁹ Hülphers' förklaring var att jägarna ville vara ensamma hjältar och inte ha konkurrens från svenskarna. Dessutom skingrades jägarna ut på olika förband och kunde inte göra sig gällande som grupp.⁵⁰ Både Wickström och Hülphers bedömde samtidigt jägarnas insats i kriget mycket högt.

När det gäller terrorn var de frivilliga eniga i sitt fördömande av de rödas grymheter (det var ju därför de hade kommit till Finland), men däremot kluvna när det gällde den vita terrorn, närmare bestämt arkebuseringarna av tillfångatagna fiender.

Några frivilliga hade inga invändningar mot avrättningarna och deltog gärna själva i dem. Gustaf Grönstrand var en av dem. Han såg sina offer som "vilddjur, som skall utrotas." "Någon så oerhörd 'vit terror' gent emot dessa kan jag inte finna, att det var."⁵¹ Major Adolf Hamilton vid artilleriet skrev hem: "Aldrig hade jag trott, att jag med så lätt hand skulle underteckna och verkställa de första dödsdomarna i mitt liv."⁵² Löjtnanten vid Vasa Grenadjärregemente Sixten Sandberg skrev likaledes hem om en avrättning, hur han och en kamrat upptäcker en röd redaktör på Tammerfors station, som hållit sig undan. Denne togs "bakom ett uthus av kamraten, som kom tillbaka ensam. Bra gjort! (så hård blir man)".⁵³ Calle Dillner var mer likgiltig och konstaterade endast att han "åsett arkebuseringar."⁵⁴

Löjtnant Wickström kunde se en viss rättvisa i avrättningarna men hade invändningar mot hur de utfördes. Han såg dem mer som en ren slakt och förstod inte varför man hade så bråttom.⁵⁵ Fänrik Lundborg kände obehag inför avrättningarna och vägrade "göra rackartjänst åt finnarna." Däremot kom han sedan Allan Winge tagit befälet över brigaden att förhöra, döma och låta avrätta fångade

⁴⁷ Grafströms Mina minnen s. 229.

⁴⁸ Peyron, Minnen s. 44, 48.

⁴⁹ Wickström 1919, 227.

⁵⁰ Hülphers 1918, 200f.

⁵¹ Svenska Brigaden, Grönstrands opus s. 23, 44, 50, 55.

⁵² Isaksson 1990, 227.

⁵³ S. Sandberg, Ett brev hem 1918, 51.

⁵⁴ Brev från C. Dillner till E. Hallström(?) 9.4.1918.

⁵⁵ Wickström 1919, 125–130.

röda.⁵⁶ Det var trots allt en förbättring mot tidigare då de fångna dödats utan några som helst försök att utreda vederbörandes skuld.

En annan brigadist, furir Conrad Carlsson, fann massavrättningarna ohyggliga. General Linder förbjöd i dagorder arkebuseringar utan laga rannsakan och dom och hotade med krigsrätt. Trängofficeren Mauritz Pettersson vid Vasa Grenadjärregemente berördes illa när vita finnar dödade sårade röda vid Länkipohja och han anklagade överste Wilkman för att vägra ta fångar tvärtemot Mannerheims order. Alla fångar sköts omedelbart.⁵⁷

Hülphers dömde ut avrättningarna som mord. "Men värst av allt, dessa arkebuseringar, detta massmördande, som stämplade vederbörande som verkliga mongoler, som barbarer, hunner och vederlikar. Sannerligen voro inte de vita av alldeles samma sort som de röda." Han kände sig "löst från sin plikt att kämpa de vites sak med vapen i hand så länge det gällde mongolfinnarna. Gällde det däremot finländarna, svenskfinnarna, blev det en annan sak. Dessa voro ju i grund och botten svenskar och hade - mig veterligt! - inte befläckt sig med de andras barbarismer."⁵⁸

⁵⁶ Lundborgs dagbok s. 50f, 84, 140, 157, 167f.

⁵⁷ Carlsson 1937, 66f, Linder 1920, 127, M. Pettersons dagbok 16.3 och 27.3.1918.

⁵⁸ Hülphers 1918, 152f.

DE RIKSSVENSKA KRIGSFÖRLUSTERNA

Källmaterial och bearbetningar

Många är vittnesmålen i källorna om hur illa de administrativa göromålen sköttes i den Svenska Brigaden, vars krigsoffer utgjorde den största delen av de krigsdödade rikssvenskarna. De flesta tycks vara överens om att rullföringen av de frivilliga i brigaden var mycket bristfällig och otillförlitlig, åtminstone fram till och med slaget om Tammerfors, där de flesta offren krävdes.¹ Bättre ordning blev det först när överste Hjalmarson och löjtnant Allan Winge tog över befälet.

Stor osäkerhet rådde bl.a. om vilka svenskar som tillhörde brigaden och vilka som gick till finska förband. Flera tillhörde från början brigaden men kom i stridsvimlet att sälla sig till andra enheter för att stanna eller eventuellt återvända.² Nya frivilliga anlände hela tiden från Sverige och rullfördes inte omedelbart. Alla brigadister hade ej heller fått s.k. dödsbrickor.³ Det innebar att stora svårigheter uppstod vid identifieringen av de avlidna och följdaktligen vid upprättande av förlustlistor. Omedelbart efter de olika striderna rådde stor oklarhet om hur många och vilka som stupat, försvunnit eller rymt, något som med tiden dock hjälpligt redades ut.

I källmaterialet finns många olika listor över dödade, sårade, sjuka och saknade, vilka dock kan vara motsägelsefulla och inte sällan bevisligen felaktiga. Vad gäller brigaden finns bevarade stamkort, avlöningslistor, försäkringsbrev, rullor och flera förlustlistor, men däremot inga krigsdagböcker.

En förteckning över samtliga rikssvenskar, som deltog i kriget, gjordes 1928 upp av den finske riksarkivarien Kaarle Soikkeli. Av den framgår bl.a. vilka som dog. Enligt löjtnant Ivar Ljungman, som själv var frivillig, är denna förteckning behäftad med många felaktigheter.⁴ Själv sammanställde han en lista 1928 med största säkerhet baserad på allt bevarat material från brigaden och FV.

Förutom detta material har i första hand använts samtida skildringar i dagböcker, brev och liknande. Långt senare nedskrivna minnen har ibland kompletterat framställningen och sammanställningen över de krigsdödade.

Materialet är alltså mycket disparat och även ojämnt fördelat över de dödade. En del mer kända personer presenteras och omtalas vidlyftigt i både källmaterial och litteratur, medan andra omnämns mycket kortfattat eller knappt alls. Officerare förekommer oftare än meniga. I vissa fall har det varit svårt att avgöra om personen ifråga verkligen dog till följd av kriget eller över huvud taget avled. Dessa osäkra fall behandlas för sig.

Ett fall av oklarhet, som aldrig löstes trots stora ansträngningar av brigadens kontor i Stockholm, berörda anhöriga och kyrkliga myndigheter var fallet med den okände soldaten i Ragunda i Jämtland. När kistan med liket efter förmodade Jonas

¹ Boëthius 1920, 27.

² Rapport från fanjunkare A.A. Lundquist till FV 21.4.1918, Kassarapport från Gunnar Bergström till FV 24.3.1918, jfr Näsman aa s. 21 och Wadner 1928, 46.

³ Hjalmar Frisells redovisning av SB:s insats vid Tammerfors 23.5.1918 s. 2, 8.

⁴ Brev från Ivar Ljungman vid Föreningen Finlandskrigare 1918 till finska legationern i oktober 1933.

Olof Wallin anlände till Ragunda upptäcktes ytterligare ett namn på kistan, Karl Patrik Wallin. Vid identifieringen i Vasa hade tveksamhet uppstått till följd av olika åsikter om likets identitet och därför angavs båda de aktuella namnen. Kistan öppnades i Ragunda och anhöriga kunde konstatera att liket var vare sig den ene eller andre. Någon klarhet kunde inte uppnås och liket begravdes på Ragunda kyrkogård. Jonas Olof Wallins öde är alltså okänt, men han stupade troligen under slaget om Tammerfors. Karl Patrik Wallin överlevde kriget och återkom till Sverige med den övriga brigaden.⁵

Den okände Finlands-krigare i Ragundagraven kan möjligtvis vara Karl Arvid Mellberg, som också stupade vid Tammerfors. Bevarade foton på honom och liket uppvisar stora likheter. Men Mellberg hade lånat sin identitet av en tillfällig bekant och hette egentligen Olof Edvard Hellström. Denne hade stulit Mellbergs soldatbok med bättre betyg än hans egna för att vara säker på att bli antagen till brigaden. Den verkliga Mellberg hade blivit mycket förvånad då han i tidningen läste om hur han stupat i Finland.⁶

Definitioner

Till de krigsdöda räknas alla de som omkom under eller till följd av kriget. Av dem som dog efter kriget kan osäkerhet råda om huruvida orsaken kan härledas till själva striderna. Dessa fall behandlas för sig. De som sårades dödligt, men avled senare, hänförs till den strid då de sårades. Som dödssätt uppges stupad, mördad, avrättad, svält eller sjukdom. Rent slentrianmässigt anges i primärmaterialet de flesta ha stupat även om misstanke kan uppstå om att vederbörande ha omkommit på annat sätt eller endast är saknad. I enstaka fall har osäkerhet rått huruvida den krigsdöde varit svensk eller finsk medborgare.

Studien, vars syfte är att redogöra för hur och varför de undersökta personerna omkom, indelas i olika perioder under vilka rikssvenskarna dog:

- a) Före inbördeskrigets utbrott.
- b) Mellan inbördeskrigets utbrott och Tammerfors.
- c) Tammerforslaget: 28.3, 3.4, efter stormningen.
- d) Efter Tammerfors till inbördeskrigets slut.
- e) Efter inbördeskrigets slut.
- f) Övriga och osäkra dödsfall.

⁵ Länstidningen 27.3.1918 (Näsman).

⁶ Brev från ombudsman Aug. Eriksson till SB:s expedition 24.5.1918.

Före inbördeskrigets utbrott

Redan innan de sociala och politiska motsättningarna bröt ut i krig kom svenska medborgare att handgripligen känna av de ökade spänningarna. Enligt en rapport om situationen under storstrejken i november 1917 från det svenska generalkonsulatet i Helsingfors till den svenske utrikesministern hade konsuln tvingats ingripa flera gånger för att skydda svenskar och svensk egendom. Det gällde bl.a. personer som anhållits eller misshandlats av röda gardet, en stängning av en restauration och väpnade husundersökningar hos vicekonsulaten i Kemi, Åbo och Lovisa. Generalkonsul Ahlström hade ett drygt arbete med att besöka röda gardets högkvarter och kontakta de rödas revolutionära centralråd för att protestera. Han träffade även personligen Oskari Tokoi, som lovade göra vad han kunde men upplyste uppgivet "att makten glidit ledarne ur händerna och att han för sin del funne det omöjligt att garantera de svenska undersåtarnes säkerhet."⁷

Ahlström rapporterade också om ett mord på en svensk undersåte, Thor Rudolf Eriksson. Han var förvaltare och trädgårdsmästare på egendomen Thusbyborg i närheten av Kervo. Han blev skjuten av en trupp rödgardister när han vägrade lyfta händerna över huvudet och i stället höjt en revolver, dock utan att skjuta.⁸ Eriksson tycks vara den ende rikssvensk, som dödades i de sociala oroligheter som föregick själva kriget.

Förutom Eriksson omkom ytterligare 42 rikssvenskar före inbördeskrigets utbrott genom skeppsbrott förorsakade av minsprängningar. Det gällde fartygen Norra Sverige, Drott, Åhus och Everilda, som minsprängdes i december 1914 och januari 1915, alla utanför Rauno. Ytterligare fyra svenskar dödades vid minsprängningen av Falken i Finska viken i december 1918, troligen på finskt vatten. Dessa offer, som alltså inte omkom till följd av motsättningarna mellan kontrahenterna i inbördeskriget, redovisas dels i tablå 2 tillsammans med Eriksson och dels i tablå 9. Samtliga krigsdödade före inbördeskrigets utbrott var civila och hade ingen militär funktion.

⁷ Rapport från svenska generalkonsulatet till svenske utrikesministern 30.11.1918.

⁸ Ibid.

Tablå 2. Rikssvenska döda före inbördeskrigets utbrott

Namn	Födelse datum	Yrke	Fartyg	Döds-datum	Dödssätt	Dödsort
Eriksson, Thor Rudolf	Okänt	Förvaltare	-	19.11 1917	Mördad	Thusbyborg
Andersson, A.L.	"	Eldare	N. Sverige	7.12 1914	Minsprängd	Raumo
Andersson, A.	"	Matros	"	"	"	"
Andersson, A.	"	Städerska	"	"	"	"
Andersson, C.G.	"	1:e maskinist	Drott	21.1 1915	"	"
Andersson, C.J.	"	1:e styrman	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Andersson, O.M.	"	Jungman	Åhus	17.1 1915	"	"
Broström, L.	"	Mässflicka	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Dahlgren, S.J.	"	2:e maskinist	"	"	"	"
Drotty, L.	"	Förestånderska	Åhus	17.1 1915	"	"
Hansson, J.M.	"	2:e styrman	Everilda	6.12 1914	"	"
Hägg, A.	"	Kokerska	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Högman, G.A.	"	Jungman	Drott	21.1 1915	"	"
Johansson, A.W.	"	1:e maskinist	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Johansson, E.	"	Matros	"	"	"	"
Johansson, O.	"	2:e maskinist	Everilda	6.12 1914	"	"
Karlsson, H.A.	"	Eldare	Åhus	17.1 1915	"	"
Karstrup, C.E.	"	Kapten	Everilda	6.12 1914	"	"
Kullberg-Pettersson, E.G.	"	Eldare	Drott	21.1 1915	"	"
Larsson, P.	"	2:e styrman	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Liljekvist, M.W.	"	1:e maskinist	Everilda	6.12 1914	"	"
Lindahl, H.	"	Uppasserska	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Lindahl, S.	"	Förestånderska	N. Sverige	"	"	"
Lindholm, A.	"	1:e eldare	Åhus	17.1 1915	"	"
Lund, J.E.	"	Eldare	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Lundstedt, Ch.W.	"	Maskinist	Åhus	17.1 1915	"	"
Mattsson-Martin, M.	"	Rorgångare	N. Sveige	7.12 1914	"	"
Mårtensson, M.E.B.	"	Eldare	Everilda	6.12 1914	"	"
Nilsson, A.E.	"	Matros	"	"	"	"
Nordström, K.W.	"	Befälhavare	Åhus	17.1 1915	"	"
Pettersson, F. H.	"	Matros	Everilda	6.12 1914	"	"
Sellberg, F.E.R.	"	Jungman	"	"	"	"
Sjöblom, K.O.F.	"	Eldare	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Sjögren, A.E.	"	Matros	Everilda	6.12 1914	"	"
Smith-Josefsson, N.	"	Befälhavare	Drott	21.1 1915	"	"
Stenqvist, M.Ch.	"	Förestånderska	"	"	"	"
Svensson, E.	"	Restauratris	Everilda	6.12 1914	"	"
Svensson, H.M.	"	Kokerska	"	"	"	"
Törnqvist, T.H.	"	Jungman	Åhus	17.1 1915	"	"
Wahlström, C.F.F.	"	Befälhavare	N. Sverige	7.12 1914	"	"
Wallin, J.F.E.	"	1:e styrman	Åhus	17.1 1915	"	"
Åkerström, A.J.	"	Matros	N. Sverige	7.12 1914	"	"

Tablåkällor: Svenska handelsflottans krigsförluster 1914-20. Stockholm 1921, Rapp. Fr. sv. Gen.kons.t.sv.UD 30.11.1917, SSSP:s namndatabas

Mellan inbördeskrigets utbrott och Tammerfors

Den förste svenske frivillige som stupade var major Peter Gustaf Glimstedt. Han var underställd översten Harald Hjalmarson under expeditionen i februari mot Heinola i försöken att från norr få kontakt med skyddskåren i söder. Glimstedt ledde en styrka, som anföll Heinola från söder. När han närmade sig ett torp, som han förmodade var övergivet, för att sätta upp en kulspruta, föll han för eld från torpet, som var besatt av röda.⁹ Enligt Hjalmarson var Glimstedt ute på rekognoscering och klart medveten om de rödas närvaro.¹⁰ Heinola-operationen misslyckades.

Ytterligare en svensk blev skjuten före offensiven mot Tammerfors, i Vörå i början av februari.

Tablå 3. Rikssvenskar dödade mellan inbördeskrigets utbrott och Tammerfors.

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Dödsdatum	Dödssätt	Dödsort
Glimstedt, Peter G.	13.4 1871	Major	Reg.trp	29.2 1918	Stupad	Heinola
Nilson, Lars Emil	7.2 1877			Febr. 1918	Skjuten	Vörå

Tablåkällor: Källorna 1, 4, 7 och 12 (se förteckning i slutet av detta kapitel). SSSP:s namdatabas

Offensiven mot Tammerfors

Under den vita offensiven från norr mot Tammerfors dog sju svenska frivilliga, alla vid finska förband. Philip von Schwerin var befälhavare för ett finskt granatkastarbatteri under striderna vid Filppula i början av mars. Där ådrog han sig en svår förkylning som band honom vid sjukbädden. Efter komplikationer avled han i Uppsala 27.7 1918.¹¹

Vid Vasa Grenadjärbataljons första strid vid Länkipohja 16 mars föll plutonchefen Olof Georg Helmer Halldén (skådespelare) vid första kompaniet och vice plutonchef Sven Ragnar Fjellström (köpman).¹²

Furir Jonas Isak Hydén ingick i Satakundagruppen under överste Ernst Linder, där han var plutonchef i ett kulsprutekompani. Han stupade under striderna vid Järvenkylä 17 mars, vars syfte var att besätta Kyröfors.¹³ Hydén "hade fått en ärofull död för ett skott genom hjärtat."¹⁴

Furir Nils Fehr tillhörde Vasagrenadjärerna och sårades svårt av röd kulspruteeld i båda benen strax söder om Tammerfors 26 mars på väg norrut från Lempäälä.

⁹ Brev från Mannerheim till finska legationen i Stockholm i början av mars 1918.

¹⁰ Hjalmarson 1919, 75.

¹¹ Arte et Marte 1918, 40.

¹² För frihet och fädernesland, Minnesskrift 1943, 253, M. Petterssons dagbok 16.3.1918.

¹³ För frihet och fädernesland, Minnesskrift 1943, 254.

¹⁴ Linder 1920, 128.

Fehr trotsade den häftiga elden för att söka nytt skydd. Han dog tre dagar senare på det norska fältlasarettet i Växiö.¹⁵

En annan i denna grupp av krigsdöda föll betydligt närmare Tammerfors, vid Messuby 26 mars. Det var kapten Heijke Heijkenskiöld, som tillhörde Tavastlandsgruppen och överste Wetzers stab. Vid en orientering om läget kring Messuby kyrka greps han av stridsiver och tog befälet över ett par kompanier, som fastnat i sin framryckning. Han träffades av en kula i huvudet då han hamnat alltför långt framför sin trupp.¹⁶

På fronten väster om Tammerfors stupade 4 april fältväbeln Lennart Engström vid Karkku station, som intogs. Engström tillhörde överste Linders trupper.¹⁷

Tablå 4. Rikssvenska krigsförluster under offensiven mot Tammerfors

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Döds-datum	Dödssätt	Dödsort
Fjellström, S. Ragnar	Okänt	Menig	Vasabat.	16.3 1918	Stupad	Länkipohja
Halldén, Olof G.H.	1.1 1890	Furir	Vasabat.	16.3 1918	Stupad	Länkipohja
Heijkenskiöld, Heijke	21.11 1888	Kapten	Reg.trp	26.3 1918	Stupad	Messuby
Hydén, Jonas I.	24.10 1891	Furir	Reg.trp	17.3 1918	Stupad	Järvenkylö
Engström, Lennart	Okänt	Fältväbel	Reg.trp	4.4 1918	Stupad	Karkku
Fehr, Nils	21.1 1890	Furir	Vasabat.	28.3 1918	Sårad	Tammerfors
				5.4 1918	Stupad	Kangasala
Schwerin, Philip W.B.	1.8 1895	Okänd	Reg.trp	Tidig mars 1918	Sjuk	Filppula
				27.7 1918	Sjukdom	Uppsala

Tablåkällor: 1, 4, 7, 12, 17, 19, Linder 1920, 127f, Den sv. Insatsen i Finlands frihetskrig 1938, 74, Arte et marte 1918, 40, Hbl u.d.

Sammanlagt sju svenskar dog alltså under offensiven från norr mot och omringningen av Tammerfors. Alla tillhörde olika finska förband. Den Svenska Brigaden hade ännu inte satts in i striderna. En av de stupade dog först flera dagar efter det han sårats svårt. En dog av sjukdom han ådragit sig under offensiven.

Attacken mot Tammerfors 28 mars

Efter några veckors övningar i Uleåborg transporterades den Svenska Brigaden till Vehmainen strax öster om Tammerfors. Brigaden och jägarinfanteriregementena var först tänkta som reserver, men fick sättas in i förtid då intagandet av Tammerfors visade sig svårare än väntat.

De flesta av de krigsdöda svenskarna omkom under slaget om Tammerfors, stupade på slagfältet eller blev svårt sårade för att senare avlida. Många är skildringarna av slutattackerna mot staden 28 mars och 3 april. Även om de skiljer sig åt i enskildheter är huvuddragen desamma. Uppgiften här är inte en ingående militärhistorisk redovisning av slaget och jag fattar mig därför kort om

¹⁵ Heimbeck 1919, 201–213, M. Petterssons dagbok, förord, brev från Ivar Ljungman till finska legationen i Stockholm i oktober 1933.

¹⁶ Arte et Marte 1918, 38.

¹⁷ Linder 1920, 128.

händelseförloppen och utgår från Jan-Olov Näsmans redogörelser, som är baserade på Boëthius 1920, Wickström 1919, Douglas 1928 och Frisells redogörelse för utvecklingen för brigaden. Näsman har gått igenom litteraturen noga och klarat ut vissa felaktigheter hos Boëthius och Wickström.¹⁸

De svenska brigadisterna sattes skärtorsdagen 28 mars in på fronten öster om staden. Anfallsterrängen utgjordes av ett ca 1 500 m brett fält begränsat på sidorna av två skogsbeklädda åsar och mellan vägarna till Messuby i söder och Nyby norr om fältet. På åsen i söder, Kalevankangas, låg en begravningsplats och strax intill ett sjukhus och ryska kaserner. Vid vägen i norr fanns en travbana, Hippodromen, omgärdad av ett högt plank och med ett ännu högre torn. På slätten, som var helt öppen, fanns några tegelbruk och lador.

Brigaden tillhörde Tavastlandgruppen, vars stab vid ordergivningen tidigt 28 mars meddelade att anfallsterrängen var rensad på fiender och att de båda åsarna var i den vita arméns händer. Tammerfors´ omedelbara förterräng behärskades dock av de röda. Det var mot dessa anfallet skulle sättas in. Brigaden skulle fylla luckan mellan de finska trupperna på flankerna. Från Vehmainen hade brigaden tagit sig till Messuby kyrka varifrån de avancerade ut på fältet på linje med några meters lucka.

Nästan omedelbart kom de under eld. Första kompaniet avancerade på den norra åsen mot Hippodromen och det andra på den södra mot rysskasernerna och begravningsplatsen. Orienteringen de fått på morgonen visade sig vara felaktig. Dvs då den gavs stämde den, men de röda hade tagit tillbaka förlorad terräng under natten och morgonen. Någon noggrann rekognoscering omedelbart före anfallet hade inte gjorts. Befälhavaren för de finska styrkorna på brigadens södra flank hade fått information om att en brigad skulle rycka fram längs hans norra flank, dvs 1 500–2 000 man. Han visste inte att den Svenska Brigaden bara hade drygt 300 man.

De rödas eld var mördande och svenskarna oförberedda på detta. De båda kompanierna kom ifrån varandra och hade även svårt att etablera kontakt med de finska enheterna på flankerna. Förvirringen var stor och tidvis blev brigadisterna beskjutna av vita styrkor, som misstog dem för röda. Men att svenskarna föll för vita kulor har ej kunnat konstateras, än mindre att de flesta stupade svenskar skulle ha gjort det.¹⁹ Däremot togs röda för vita, vilket ledde till att flankeld från den södra åsen inte besvarades tillräckligt snabbt.²⁰

Vid fem-tiden på eftermiddagen kunde det som återstod av brigaden återsamlas vid Hippodromen. Då hade de avancerat nästan en kilometer, vilket var klart sämre än det uppsatta målet.

Brigadens förluster i stupade och sårade var stora. Källmaterialet ger närmare upplysningar om dödsomständigheterna endast för ett fåtal av offren. Löjtnant Bennich-Björkman stupade av eld från en röd kulspruta i ett försök att få kontakt

¹⁸ Näsman aa ss. 16–21.

¹⁹ Alfthan uå s. 36, Andersson 1999, 110.

²⁰ Carlsson 1937, 52f.

med den finska styrkan norr om Nyby-vägen.²¹ Furir Erik Jungner föll under ett försök att nå finska trupper på södra åsen. Han fick ett skott i hjärtat enligt likbesiktningsprotokollet.²² Sergeant Olof Nylén fick en kula i veka livet då han reste sig för att söka utröna om det verkligen var röda, som besköt honom. Han ville inte ha hjälp utan förblödde troligen.²³ I samma grupp ingick furir Oscar Östling, som lugnt låg och sköt för att plötsligt sjunka ihop strax efter att Nylén blivit sårad. Östling fick en kula i huvudet.²⁴

En furir Forsberg sårades dödligt av en dum-dumkula i pannan.²⁵ Sergeanten och andra kompaniets adjutant Karl Nyblad dog några dagar senare på sjukhus till följd av skottsår i båda benen.²⁶ I ett av tegelbruken på slätten avled menige Gustaf Romare med två skott i huvudet efter att han släpat två sårade i säkerhet.²⁷ Menige Karl-Allan Ahl förblödde till döds på slagfältet i brist på första förband.²⁸

Tablå 5. Rikssvenska krigsförluster under attacken mot Tammerfors 28.3.

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Döds-datum	Dödssätt	Dödsort
Ahl, Karl Allan	12.3 1896	Furir	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Bennich-Björkman Folke V.	14.6 1887	Löjtnant	SB	28.3 1918	Stupad	Messuby
Bernander, Carl E.	16.6 1885	Furir	SB	28.3 1918	Sårad	Tammerfors
				24.5 1918	Stupad	Nora
Dahlin, Edvard	27.5 1884	Menig	SB	28.3 1918	Sårad	Vehmainen
				30.3 1918	Stupad	Jyväskylä
Espelund, Josef H.	31.10 1896	Menig	SB	28.3 1918	Sårad	Messuby
				29.3 1918	Stupad	Hapamäki
Forsgren, Torsten T.	14.6 1887	Menig	SB	28.3 1918	Stupad	Messuby
Jungner, Erik G. A.	6.11 1891	Furir	SB	28.3 1918	Stupad	Tammerfors
Karlsson, Allan T. E.	1.8 1896	Menig	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Nyblad, Karl G.	21.5 1880	Sergeant	SB	28.3 1918	Sårad	Vehmainen
				6.4 1918	Stupad	Jyväskylä
Nylén, Olof	31.8 1875	Korpral	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Petersson, Gert A.	J.1.4 1900	Menig	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Romare, Gustaf L.	5.6 1897	Menig	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Schlepper, Ernst D.	29.9 1880	Menig	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Strand, Felix H.	4.1 1897	Menig	SB	28.3 1918	Sårad	Tammerfors
				29.3 1918	Stupad	Tammerfors
Wallin, Jonas O.	23.5 1890	Menig	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Westling, Hjalmar S.	30.5 1881	Menig	SB	28.3 1918	Sårad	Tammerfors
				30.3 1918	Stupad	Jyväskylä
Östling, Oscar F.	1.12 1892	Furir	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen

Tablåkällor: Källorna 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 18, 20, Vbl 25.4.1918

²¹ Boëthius 1920, 76f, Näsman aa s. 20.

²² Näsman aa. S. 19.

²³ Wickström 1919, 76, E. Lundborgs dagbok s. 19, Haganeus skärtorsdagsrapport s. 5.

²⁴ Wickström 1919, 76f, Haganeus skärtorsdagsrapport s. 4.

²⁵ Svenska Brigaden, Grönstrands opus s. 8.

²⁶ Wickström 1919, 64, Svenska Brigaden, Grönstrands opus s. 6.

²⁷ Carlsson 1937, 53, Haganeus skärtorsdagsrapport s. 5.

²⁸ Näsman aa s. 21.

Sammanlagt kan alltså fastställas att 17 frivilliga svenskar dog som direkt följd av skärtorsdagens strider. Fem av dessa sårades svårt och avled senare på sjukhus i Finland och i ett fall i Sverige. Alla var engagerade i Svenska brigaden.

Attacken mot Tammerfors 3 april

När stormningen av Tammerfors började vid tre-tiden natten mot 3 april stod brigaden i reserv i en grop invid Kalevankangas begravningsplats. Den stod till överste Ausfelds förfogande, vilken ansvarade för det anfallsavsnitt brigaden tillhörde. På morgonen stod det klart att anfallet här misslyckats och Ausfeld beslutade då att sätta in Svenska Brigaden.

Brigaden skulle förflytta sig i skydd av åsen, söder om begravningsplatsen och sjukhuset, för att sedan anfalla söderifrån med järnvägsstationen som mål. Men när brigadisterna passerat gravplatsens västra ände vek av okänd anledning en grupp av upp mellan sjukhuset och gravgården. Dessa kom ut på ett öppet fält och togs för röda av vita trupper som låg kvar på kyrkogården. De öppnade eld och svenskarna besvarade den, men misstaget uppdagades och brigadisterna kunde fortsätta ut på det öppna fältet mot de fientliga ställningarna. Där möttes de av eld från de röda, stoppades och hamnade i en hopplös situation tills Ausfeld kunde beordra artillerield mot de rödas ställningar. De överlevande svenskarna kunde då bege sig till den plats de egentligen beordrats ge sig som utgångspunkt för anfallet. Utflykten var ett allvarligt misstag, som blev flera brigadisters död.

Först vid middagstid återupptogs attacken och Svenska Brigaden var med från början. Utan ytterligare allvarliga förluster kunde station och bangård intagas. Stationsbyggnaderna kom att användas till att härbärgera fångar och brigaden fick i uppgift att bevaka dessa.²⁹ I det mörkande virrvarret mellan sjukhuset och kyrkogården stupade menige Olof Palme, brigadens medlem nr 1, och furir Gunnar Jägerskiöld då han sökte sig en bättre ställning.³⁰

Brigadisten Grönstrand fann furir Ivan Norberg ligga på sidan blårod i ansiktet och hur menige Göran Troili låg stilla hopsjunkna över sitt gevär, båda döda. Flera sökte skydd i ett bräckligt skjul. Där påträffade Grönstrand furir Siewers, som efter att ha räddat flera sårade tagit plats i ett hörn för att vila. Då han reste sig föll han död ned på menige Styrbjörn von Stedingk, som var svårt sårad. Denne lyckades släpa sig bort från skjulet och avled några dagar senare på sjukhus. Furir Sixten Lindholm stupade när han gick från skjulet.³¹

Två svenska frivilliga vid finska förband stupade under stormningen av Tammerfors 3 april. Furir Leo Alftan tillhörde Vasa Grenadjärbataljon, som stred tillsammans med Svenska Brigaden. Han stupade i närheten av sjukhuset där han just placerat en kulspruta.³² Norra Tavasthus regemente ingick i den styrka som anföll Tammer-

²⁹ Ibid. 24–27.

³⁰ Stridsberättelse 28.3 och 3.4.1918, red. av Boëthius, Lempäälä 17.4.1918.

³¹ Svenska Brigaden, Grönstrands opus s. 15f.

³² Slottes daganteckningar s. 16, M. Petterssons dagbok, förord.

fors från söder. Där var Carl Strand väbel. Han föll för ett skott i huvudet i närheten av sjukhuset.³³

Tablå 6. Rikssvenska krigsförluster under attacken mot Tammerfors 3.4

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Döds-datum	Dödssätt	Dödsort
Alfthan, Leo O.	14.4 1894	Furir	Vasabat.	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Andersson, Charles E.	29.12 1888	Menig	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Brunou, Thore N.	10.1 1893	Furir	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Gustafsson, Edvin V.	16.3 1888	Menig	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Högfors, Nils J. H.	21.6 1893	Furir	SB	3.4 1918	Sårad	Tammerfors
				19.4 1918	Stupad	Tammerfors
Johansson, Johan A.E.	23.12 1893	Menig	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors?
Johansson, Vilhelm G.R.	9.6 1890	Furir	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Jägerskiöld, Gunnar E.L.	16.10 1892	Furir	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Lindholm, Sixten O.M.	25.11 1892	Furir	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Hellström, Olof E.	25.3 1896	Menig	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Norberg, Ivan O.G.	9.10 1892	Furir	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Palme, Olof	21.9 1884	Menig	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Siewers, Richard J.	29.7 1894	Furir	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
von Stedingk, Styrbjörn	25.6 1901	Menig	SB	3.4 1918	Sårad	Tammerfors
				6.4 1918	Stupad	Tammerfors
Strand, Carl A.	8.1 1896	Väbel	Reg.trp	3.4 1918	Stupad	Tammerfors
Troili, Fredrik G.	16.9 1901	Menig	SB	3.4 1918	Stupad	Tammerfors

Tablåkällor: Källorna 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 18 och 19, telegram fr. Petersén t. finska legationen 25.4.1918

Den 3 april dödades 16 svenska frivilliga under stormningen av Tammerfors. Två av dessa sårades svårt och dog något senare. Alla stupade och två av dem tillhörde finska förband, resten Svenska Brigaden.

Tammerfors efter stormningen

Striderna fortsatte några dagar inne i Tammerfors och flera brigadister deltog i dessa upprepningsaktioner, mer eller mindre på egen hand. Även efter det att staden var intagen var vita utsatta för röda krypskyttar.

Efter en dryg vecka i Tammerfors beordrades brigaden till Lempäälä, där den användes i operationerna mot de retirerande röda. Den deltog i offensiven mot Valkeakoski och då den röda huvudarmén avskars från Lahtis.³⁴

Flera källor talar om lönnmord på brigadister under vistelsen i Tammerfors. Wickström anger dem till tre: "en sköts av en kvinna på ett kafé, en annan på en gård från en källarglugg och den tredje på gatan också av ett fruntimmer, som drog revolvern fram ur muffen."³⁵ I Nerikes Allehanda rapporterades 20 april att en svensk fått strupen avskuren på en rakstuga av en kvinnlig barberare.³⁶

³³ För frihet och fädernesland. Minnesskrift 1943, 257.

³⁴ Näsman aa. s. 27-34, Ericson 1996, 70.

³⁵ Wickström 1919, 140.

³⁶ Nerikes Allehanda 20.4.1918.

Wickströms varianter på samma tema återfinns i flera primärkällor och minnen.³⁷ Endast två av dessa anger ett namn på den mördade. Grönstrand hade hört att det skulle vara furir Sixten Lindholm, som han tidigare hört stupat i kaoset 3 april.³⁸ I ett brev till sin syster angav troligen samma källa ett annat namn, Johansson.³⁹

Såvitt har kunnat konstateras var detta rätt. Den mördade var med största sannolikhet furir Gustaf Johansson, men hur det gick till är svårt att avgöra. Antagligen har händelsen fascinerat och gett upphov till olika varianter av en vandringshistoria med samma tema, kvinnlig rödgardist lönnmördar svensk brigadist. Johansson var den ende brigadist som dog under uppehållet i Tammerfors.

Under gatustriderna i Tammerfors 5 april stupade även gruppchefen vid Vasa Grenadjärbataljon, Göran Lagerholm, när han försökte neutralisera en röd kulspruta.⁴⁰

Tablå 7. Rikssvenska krigsförluster i Tammerfors efter stormningen

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Döds-datum	Dödssätt	Dödsort
Grahn, Hans Gustaf	29.8 1898	Okänd	Okänd	4.4 1918	Stupad	Tammerfors
Johansson, Gustaf R.	22.12 1893	Furir	SB	3.4 1918	Mördad	Tammerfors
Lagerholm, Göran	11.5 1900	Okänd	Vasabat.	5.4 1918	Stupad	Tammerfors
Öberg, Johan A.	16.7 1902	Okänd	Okänd	5.4 1918	Mördad	Tammerfors

Tablåkällor: Källorna 1, 2, 3, 7, 11, 12 och 19, Den sv. Insatsen i Finlands frihetskrig 1938, 74, SSSP:s namndatabas

Under uppreppningsoperationerna i Tammerfors dödades fyra svenskar, en från vardera Svenska Brigaden och Vasa-bataljonen och två utan närmare uppgifter om deras roll i sammanhanget. Två av dem mördades.

Efter Tammerfors till krigets slut

Under de återstående striderna för Svenska Brigaden omkom endast ett fåtal av dess medlemmar. Utmed linjen Korteselkä-Mäyhjärvi beordrades 23 april s.k. "våldsamt rekognoscering", vilket under de kommande tre dagarna innebar ett flertal våldsamma skärmytslingar. En brigadist sårades svårt men dog långt senare i Sverige. En försvann under en rekognoscering och återfanns aldrig, sergeant Karl Ärvström.⁴¹ Ännu en stupade.

Ytterligare tre svenska frivilliga dog före krigets slut, aktiva i olika finska förband. Kornetten Gustaf von Platen vid Nylands dragoner blev svårt sårad och avled inom några timmar på lasarettet i Lempäälä. Han fick en gevärskula genom lungorna under försök att ta ett skogsparti vid Vesilaks 8 april.⁴²

³⁷ Brev från C. Dillner till E. Hallström(?) 9.4.1918, Grafströms Mina Minnen s. 243, Heimbeck 1919, 245.

³⁸ Grönstrands opus s. 15, 32, 36.

³⁹ Brev från Grönstrand till Elsa Lill 5.4.1918.

⁴⁰ M. Petterssons dagbok 3.4.1918.

⁴¹ Näsman aa. S 31f, Wickström 1919, 166f.

⁴² Brev från Carl Petersén till överstinnan von Platen 31.5.1918, Arte et Marte 1918, 40.

I det unga finska flygvapnet återfanns många svenskar bland befäl och manskap. Vid en kontrollflygning med ett Thulin-Parasolplan 16 april bröts båda vingarna av och flygaren Carl Westman omkom tillsammans med den finske mekanikern vid störtningen mot Näsijärvi is.⁴³

Den 6 april stupade löjtnanten Arvid Rhodin vid Woikoski i spetsen för finskt infanteri.⁴⁴

Tablå 8. Rikssvenska krigsförluster efter Tammerfors till inbördeskrigets slut

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Döds-datum	Dödssätt	Dödsort
Forselius, Einar R.	6.3 1899	Menig	SB	Okänt 21.9 1918	Sårad Sjukdom	Valkeakoski
Karlsson, Johan G. A.	8.4 1894	Furir	SB	21.4 1918	Stupad	Lempäälä
von Platen, Gustaf F.	27.8 1880	Löjtnant	Reg.trp	8.4 1918	Stupad	Vehmainen
Rhodin, Arvid G.	18.1 1894	Kapten	Reg.trp	Okänt 6.4 1918	Sårad Stupad	Mouhu S:t Mickel
Wessman, Carl A.	30.10 1899	Okänd	Flyget	17.4 1918	Olycka	Tammerors
Ärvström, Karl G.	8.9 1882	Sergeant	SB	23.4 1918	Saknad	Lempäälä

Tablåkällor: Källorna 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 17 och 19, Arte et marte 1918, 40

Efter kriget

Alla tidigare redovisade döda rikssvenskar deltog i kriget på den vita sidan, utom den under storstrejken mördade Thor Eriksson, vars politiska preferenser är okända. Detsamma gäller de minsprängda svenskarna. En svensk frivillig hos regerings-truppena dog efter kriget i S:t Mickel 10 maj efter en blindtarmsoperation med påföljande lunginflammation.

Ytterligare fyra rikssvenskar avled efter kriget och som en direkt konsekvens av detta. Två av dessa mördades och en avled i fånglägret på Sveaborg.

⁴³ Kindberg 1969, 125f.

⁴⁴ Telegram från Petersén till finska legationen i Stockholm 9.4.1918.

Den 24 April. Kl. 12.

+

En yngling, en sjutton
åring!

Gert Peterson.

En yngling — en sjuttonåring!
Nyss hade han slutat i latinläroverket, och vägen tog han direkt till Finland.

Far ägde han ej, ej heller mor.
Båda hade tidigare ryckts bort af döden.

En liten syster, som han innerligt höll af, och en gammal fester, som varit de båda syskonens andra moder, äro hans enda närmaste.

Och så var det hans förmyndare, hvilken han länge och väl tiggde och bad om löfte att få sluta sig till de svenskes friborna Finländsskara, till ja-ordet äntligen gafs den sista dagen i februari.

Dödsbevis.

1. Att *Gert Anders Jacobs Peterson* med nedanstående
2. ålder: *17* år *11* månader *24* dagar;
3. civilstånd: (äldre) ~~gift~~ — ogift — änking — änka — skild, som född inom utom äktenskapet;
4. yrke eller ~~san~~ställning (egen, mans eller föräldras): *Skolungling*;
5. bostad: *Hockhals* stad, *Nicolai* förs., n:o *20* *Luis* gatan;
6. avled: *Tammerfors, Finland*, den *28* Mars 1918 kl. — m.;

Huvuddödsorsak: Nomenkl.-n:o

Pat. Scloperie capitis

Bidragande dödsorsaker:

intygar härmed

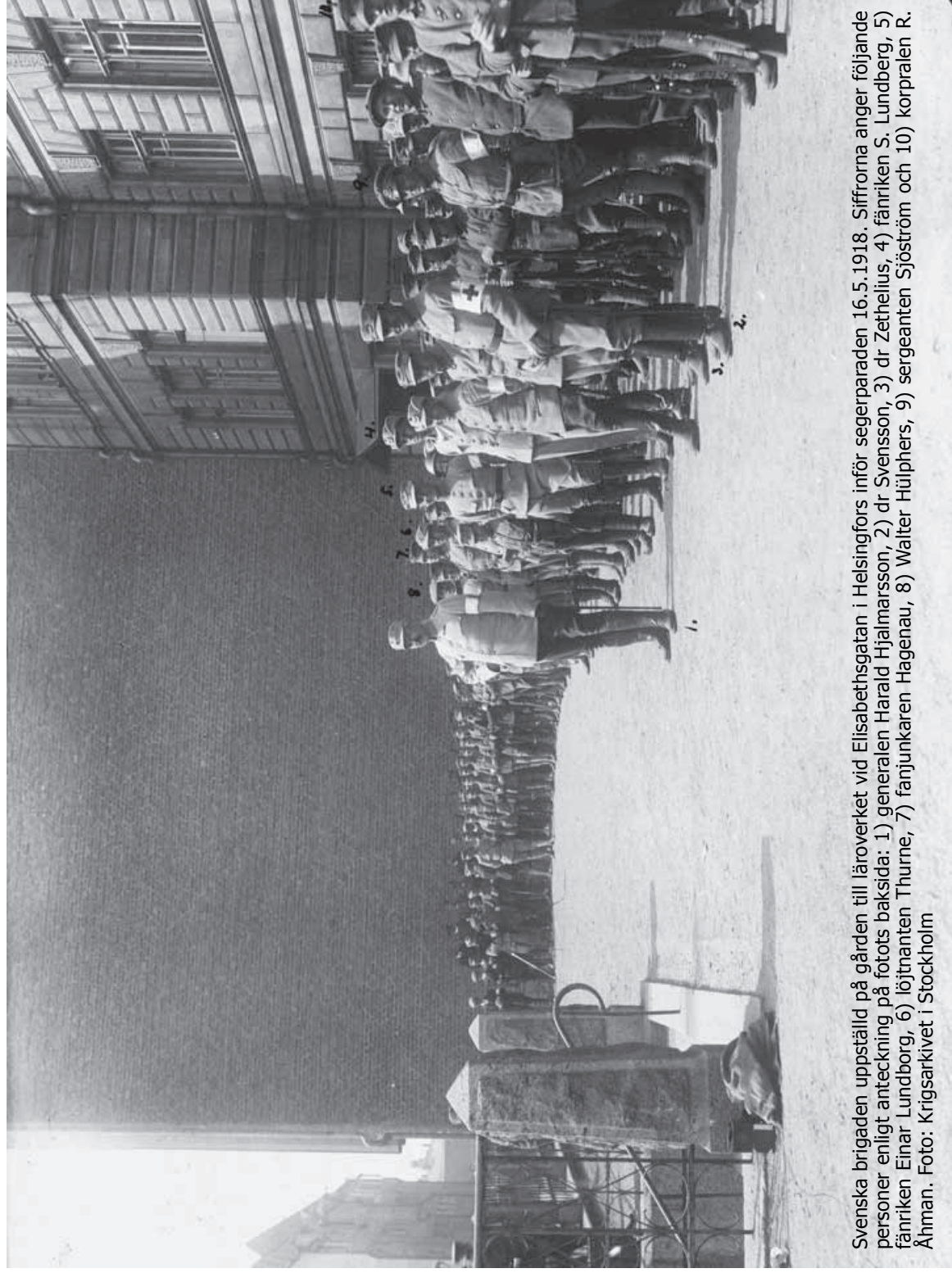
Hockhals d. *25* april 1918

J. Blomqvist

My läk.

Vänd!

Den 17-åriga skolgossen Gert Peterson stupade 28.3.1918 vid Tammerfors. Händelsen uppmärksammades synligt i den svenska pressen. Nedan Petersons dödsbevis.

Svenska brigaden uppställd på gården till läroverket vid Elisabethsgatan i Helsingfors inför segerparaden 16.5.1918. Siffrorna anger följande personer enligt anteckning på fotots baksida: 1) generalen Harald Hjalmarsson, 2) dr Svensson, 3) dr Zethelius, 4) fänriken S. Lundberg, 5) fänriken Einar Lundborg, 6) löjtnanten Thurne, 7) fanjunkaren Hagenau, 8) Walter Hülphers, 9) sergeanten Sjöström och 10) korpralen R. Åhman. Foto: Krigsarkivet i Stockholm

Tablå 9. Rikssvenskar döda efter inbördeskriget

Namn	Födelse datum	Mil.grad/ Yrke	Mil. enhet/ Fartyg	Döds- datum	Dödssätt	Dödsort
Andersson, Nils E.	1895	Fänrik	Reg.trp	10.5 1918	Sjukdom	S:t Mickel
Forsman, Axel J. A.	16.2 1864	Okänd	Okänd	23.6 1918	Avlidit	Sveaborg
Hagert, Albert V.	8.4 1882	Okänd	Okänd	28.5 1918	Mördad	Hämenlinna
Kjäll, Nils W.	Okänt	Okänd		1918	Skjuten	Okänd
Sundström, Oskar A.	19.2 1878	Okänd	Okänd	3.6 1918	Mördad	Tammerfors
Boll, K, Hj.	Okänt	Bästeman	Falken	Dec. 1918	Minsprängd	Finska viken
Olsson, G. W.	"	Jungman	"	"	"	"
Skarin, C. Ch.	"	Befälhavare	"	"	"	"
Söderlund, F.O.	"	Jungman	"	"	"	"

Tablåkällor: Källorna 7 och 12, Brev fr. landshövdingen i Nylands län t. Alfild Thorstensson 3.7.1918, SSSP:s namndatabas

Övriga svenska dödsfall

Några konstaterade dödsfall har varit svåra att bestämma till plats, tidpunkt eller dödssätt. Två av dessa inträffade bland dem som tillhörde det svenska detachementet inblandat i händelserna på Åland under kriget. En av dem är anonym.

Vad gäller furiren i Svenska Brigaden, Gustaf Westholm, finns endast dels uppgift om att han stupat och dels att han avlidit i Nora i Sverige till följd av en öronoperation i Vasa.

Tablå 10. Övriga rikssvenska dödsfall

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Döds- datum	Dödssätt	Dödsort
Köppen, Karl A. E.	13.1 1898	Menig	SB	19.4 1918	Sjukdom	Tammerfors
Lindell, John E.	25.5 1897	Korpral?	Reg.trp	1918	Stupad	Okänd
Mård	Okänt	Sergeant	Sv. kustarti.	18.4 1918	Självmod	Åland
Okänd	Okänt	Furir	Ålandsdetac	Okänt	Sjukdom	Åland
					Död	Stockholm
Tuohea, Karl Josef	Okänt	Okänd	Okänd	1918	Stupad	Okänd
Westholm, Gustaf A.	2.8 1894	Furir	SB	22.4 1019	Stupad	Nora

Tablåkällor: Källorna 1, 2, 3, 4, 7, 9, 11, 12 och 14. Gustavsson aa s. 13, Redog. För Ålandsdetach.org. s. 160, SSSP:s namndatabas

Osäkra svenska dödsfall

I 16 fall har källmaterialet varit så tvetydigt, otillräckligt eller oklart att det inte gått att bekräfta ev. dödsfall. Flera av dem har angivits vara saknade och ej återfunna. Andra anges som döda i endast en källa men förekommer inte alls i offentliggjorda förlustlistor eller i litteraturen.

Tablå 11. Osäkra rikssvenska dödsfall

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Döds-datum	Dödssätt	Dödsort
Andersson, Gustaf A.	6.3 1888	Menig	SB	25.4 1918 Hösten 1918	Sårad Sjukdom	Valkeakoski Sverige?
Andersson J. E.	Okänt	Furir	SB	28.3 1918	Saknad	Vehmainen
Andersson, Erik	Okänt	Okänd	Okänd	18.4 1918	Stupad	Okänd
Asplund, J. H.	Okänt	Menig	SB	Okänt	Död	Okänd
Blomkvist, E. A.	Okänt	Menig	SB	Okänt	Död	Okänd
Forsberg, C. J. eller G. F.	Okänt	Furir	SB	28.3 1918	Stupad	Okänd
Forselius, Knut Sivert	26.1 1896	Okänd	SB	Okänt	Död	Stockholm
Forsgren, E.F. el. C.F.	Okänt	Menig	SB	28.3 1918	Stupad	Vehmainen
Jansson, J. O.	Okänt	Okänd	SB	28.3 1918	Saknad	Tammerfors
Karlsson. K. A.	Okänt	Löjtnant	SB	28.3 1918	Dödl sårad	Okänd
Carlsson K. O.	Okänt	Okänd	Okänd	3.4 1918	Stupad	Okänd
Molinder, Erik O.	1.11 1892	Okänd	Okänd	Okänt	Självmod?	Okänd
Nygren, S. K.	Okänt	Furir	SB	28.3 1918	Stupad	Okänd
Stjerner, Karl Adolf B.	3.12 1892	Menig	SB	28.3 1918	Död	Okänd
Troili, K. U.	23.1 1900	Menig	SB	Okänt	Saknad	Okänd
Winblad	Okänt	Okänd	SB	Okänt	Stupad	Okänd

Tablåkällor: Källorna 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11 och 21

Dödsfall i krigets periferi

Fyra dödsfall har endast en perifer anknytning till kriget och kan antagligen inte räknas som orsakade av detta. Två av fallen handlar om sjukdom, som långt efter krigets slut lett till döden. De andra två omkom i en flygolycka, som inträffade under sommaren 1918.

Gunnar Andersson, som troligen tillhörde Svenska Brigaden, dog på Serafimerlas-arettet i Stockholm 25.9.1918. Enligt hans syster hade han ådragit sig lungkatarr i Finland, vilken lett till svårartad ledgångsreumatism med dödlig utgång. Något läkarintyg presenterades inte.⁴⁵

Folke Dubois, korpral i Svenska Brigaden, rapporterades först stupad men dog först 1943. Han hade sårats svårt 26 mars 1918 och blivit invalidiserad. Ett försök av hans hustru att få pension från finska staten misslyckades.⁴⁶

Ett plan beställt av de vita under kriget kom att levereras först i slutet av juni 1918. Planet flögs av kapten Carl Gustaf Krokstedt med friherre Carl Cederström, flygarbaronen, som passagerare. I tät dimma störtade de vid Signildsskär vid Eckerö 29 juni och båda omkom.⁴⁷

Statistik över döda och försvunna

Det totala antalet dödade svenska medborgare i samband med inbördeskriget i Finland 1918 var 63 (13) personer, varav en ej har identifierats (antalet osäkra fall

⁴⁵ Brev från Anna Moberg till SB i Stockholm odat., telegram 30.9.1918.

⁴⁶ Brev från försvarsministeriet i Finland till utrikesministeriet 16.9.1944.

⁴⁷ Kindberg 1969, 117.

inom parentes). En (3) person försvann. Räknas de osäkra fallen med dödade eller försvann alltså sammanlagt 80 svenskar. Dessutom dödade 42 svenska medborgare vid minsprängningar av fartyg på finska vatten, dock utan samband med inbördeskriget.

Fler än hälften av dessa förlorade livet eller försvann i samband med slaget om Tammerfors, närmare bestämt 37 (7) av 64 (16). Före Tammerfors dödade tio svenskar och efter dog eller försvann sjutton. I åtta av de osäkra dödsfallen är dödsdatum okänt.

De flesta, 49 (7), har i materialet angetts vara stupade, fyra (1) dog av sjukdom, fem mördades och en (1) begick självmord. En (3) försvann medan tre (3) personer dog på annat sätt och en (4) mötte döden på mer okända vägar.

Det var de frivilliga i Svenska brigaden som stod för de största förlusterna; 37 (13) av dem dödade medan sexton svenskar i finska vita förband förlorade livet. Två dödade tillhörde svenska förband på Åland, sju (3) personers militära hemvist har ej kunnat bestämmas och två personer var civila. Svenska Brigaden hade inga förluster före Tammerfors eftersom de inte deltog i strider dessförinnan, men minst fem brigadister förlorade livet efter Tammerfors.

Sex (1) svenska officerare och sju underofficerare dog eller försvann under kriget. Betydligt fler var de dödade underbefäl, 18 (3) personer, medan 20 (6) meniga soldater förlorade livet. Tio (6) av de frivilliga dödade hade okänd militär grad.

Åldersfördelningen bland de dödade svarar helt naturligt mot densamma bland de frivilliga svenskarna. De flesta, 47 (3), var mellan 20 och 40 år gamla med en koncentration på de yngre i denna grupp. Endast sex var födda före 1880 och fem (1) efter 1900 medan sex (11) var av okänd ålder. Den äldsta var Axel Forsman, född 1864, som avled på Sveaborg i slutet av juni 1918. Den yngste dödade brigadisten var Fredrik Troili, endast 16 år gammal. Ett år yngre var dock Johan Öberg, som mördades under striderna i Tammerfors dagen innan staden föll.

Endast ett fåtal av de dödade svenskarna tillhörde den röda sidan. Enbart två personer kan med säkerhet beläggas ha varit röda. Båda avled på Sveaborg efter krigets slut. Ytterligare tre kan eventuellt ha tillhört de röda. Även de omkom eller saknades efter kriget, en blev skjuten, en mördad och den tredje försvann.

Nästan alla av de dödade rikssvenskarna var bosatta i Sverige. Endast fyra av dem kan med säkerhet beläggas ha haft sin hemort i Finland. All personal i ambulanserna från svenska Röda Korset och Röda Stjärnan kom från Sverige och eftersom de verkade långt bakom fronten blev ingen av dem dödade.

Förlusternas bakgrund

Det var under slaget om Tammerfors de flesta rikssvenskarna dödade. Det gällde givetvis nästan helt och hållet de frivilliga på de vitas sida. Det är dock tveksamt om de svenska förlusterna var proportionellt större än de finska.⁴⁸ Antagligen var de

⁴⁸ Se Ylikangas 1993, 293, 317f, 224ff.

dock mer omfattande än de behövt vara. Flera samverkande faktorer bidrog till de höga förlustsiffrorna, vilka ha framhållits i litteraturen.

Den Svenska Brigaden var inte färdigutbildad eller ens färdig-organiserad när den sattes in på den östra fronten, anfallsfronten mot Tammerfors. Utbildningen hade varit undermålig och mer inriktad på paradexercis än på krigföring.⁴⁹ En av brigadisterna menade att övningarna i Uleåborg inte hade tagit hänsyn till krigets realiteter: "Övningar i infanteriexercis från morgon till kväll. Spridande av skyttelinjer över öppna slätter, bajonettanfall och stormningar. Ingen tycktes tänka på att vi behövde lära oss att ta betäckning, utnyttja terrängen eller ordna förbindelse".⁵⁰

Brigaden leddes inledningsvis av en artillerist, som alltså inte hade infanteristens erfarenheter av den typ av strid som den ställdes inför vid Tammerfors. Förlusterna blev märkbart färre när Winge och Hjalmarson tagit över och manskapet kom att användas i små grupper och exponeras mindre för fientlig eld.⁵¹ Efter Tammerfors användes dock inte brigaden i strider som ens tillnärmelsevis var så omfattande som de under påskhelgen.

Disciplinen var heller inte den bästa. Flera enskilda brigadister gav sig gärna ut på egna äventyr och höll sig inte till givna order. En förlegad inställning till krigföring bland befälet, kanske särskilt officerarna och inte bara inom brigaden, var tilltron till frontalanfall mot eld från gevär och kulspruta.⁵² Som exempel kan nämnas Bennich-Björkman, Heijkenskiöld, Fehr och Lagerholm. Överste Hjalmarson var allmänt beundrad för att han exponerade sig villigt för den fientliga elden, antagligen i syfte att inge manskapet mod och handlingskraft.⁵³

Brigadens utrustning var mycket bristfällig. Några första förband hade inte delats ut inför elddopet på skärtorsdagen, vilket antagligen ledde till att sårade som kunnat räddas till livet förblödde. Brigaden hade också tilldelats ryska gevär av dålig kvalitet med siktinstrument inställda för ryska längdmått. Kulsprutegruppen hade tvingats öva med attrapper och fick ingen kulspruta förrän strax före anfallet 28 mars. Den visade sig inte fungera.⁵⁴

Brigadens första chef, kapten Hjalmar Frisell, kritiserades hårt för sitt sätt att leda de svenska frivilliga och avpolleterades efter Tammerfors. I en försvarsskrift framhåller Frisell brigadens bristande utbildning och organisering som en av orsakerna till förlusterna. Han pekar även på den felaktiga lägesbeskrivningen och den undermåliga rekognosceringen inför anfallet. Han påstår att spaning inte genomfördes trots att han givit order om det.⁵⁵ Dessa omständigheter ledde till att brigaden kom under eld från riktningar där de framryckande trodde sig ha finska styrkor. Av detta följde förvirring, att kontakten mellan de två kompanierna bröts och det blev svårt att skilja vän från fiende. Taktiken, att på linje anfälla över ett öppet fält, var heller inte särskilt hälsosam för soldaterna.

⁴⁹ Ibid., 309.

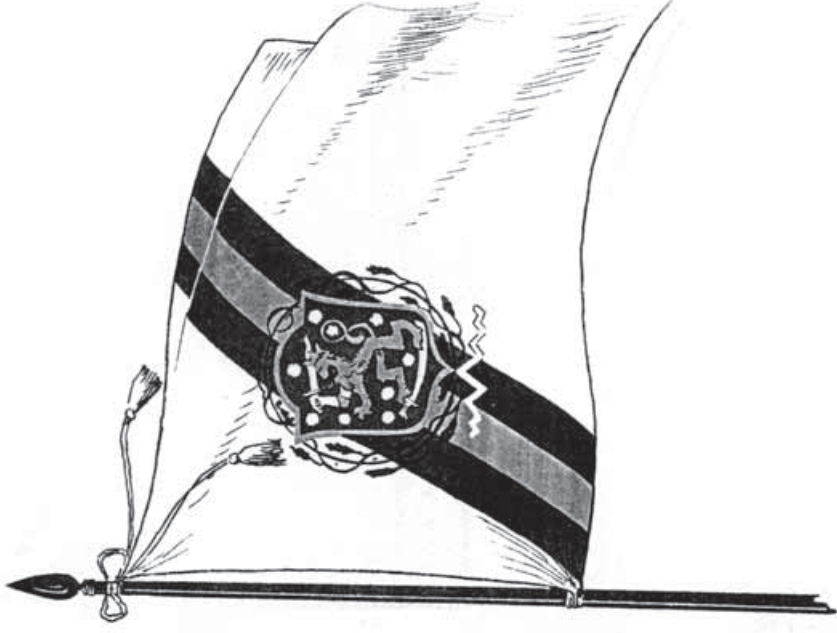
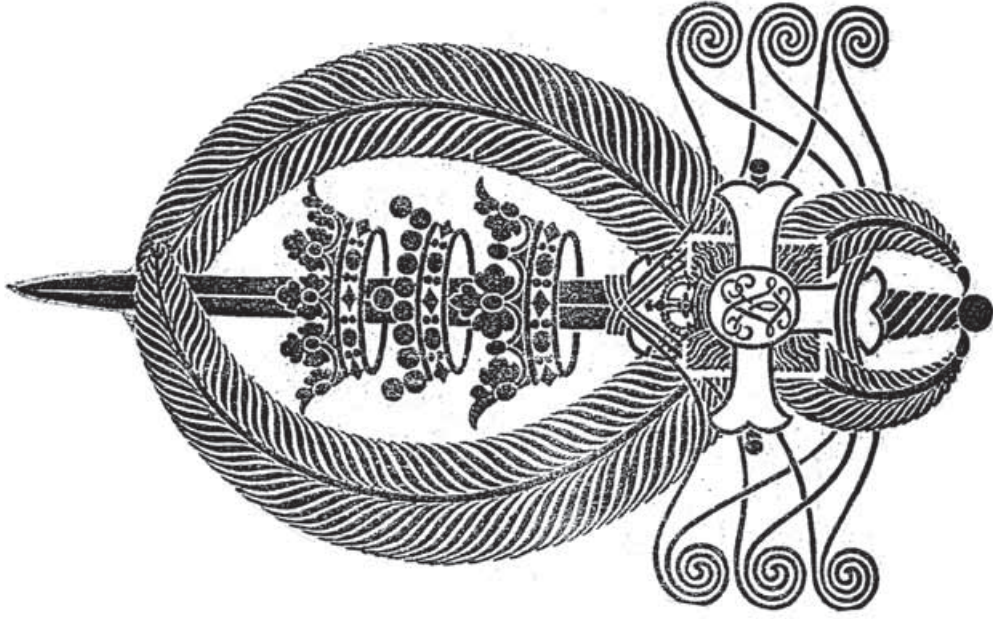
⁵⁰ Carlsson 1937, 45.

⁵¹ Jfr Näsman aa s. 47f.

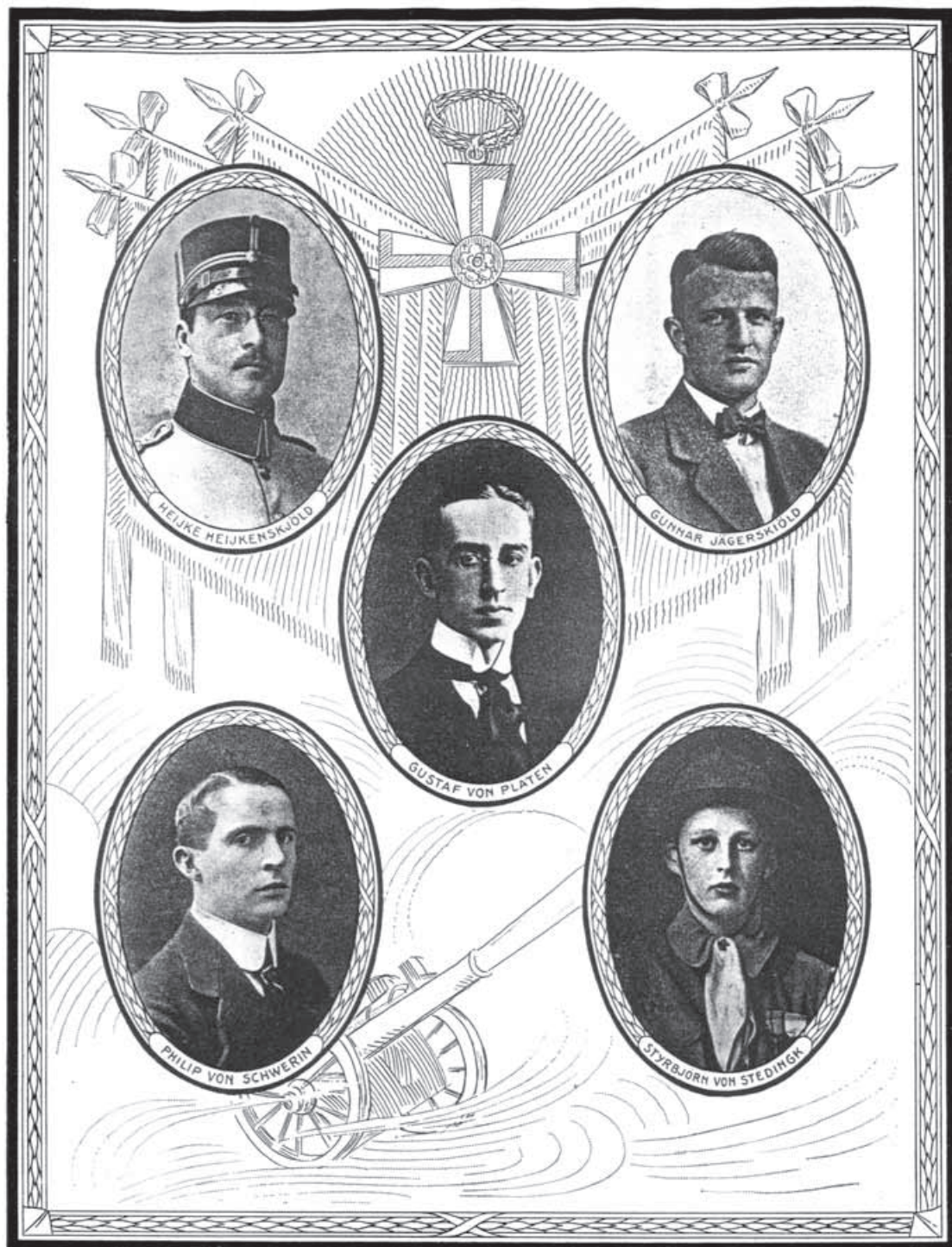
⁵² Ibid., 48.

⁵³ Jfr Ylikangas 1993, 309.

⁵⁴ Boëthius 1920, 48f, Wickström 1919, 77, Näsman aa. S. 21.

En del av adeln i Sverige engagerade sig livligt i 1918 års krig i Finland, vilket kom till uttryck i adelstidskriften *Arte et Marte*. Dess vinjett med de tre kronorna och det vingförsedda svärdet illustrerar adelns krigiska traditioner. Svenska Brigadens s.k. Uleborgska fana var försedd med de svenska färgerna och det finska riksvapnet.

Minnestavla över stupade och omkomna svenska adelsmän i 1918 års krig.

I november 1918 gjorde direktör Sven Palme och professor Leo Jägerskiöld, två av de stupades fäder, en "rekognosceringsfärd öfver slagfälten öster om Tammerfors." De konstaterade i en PM att brigadens anfallsterräng "mellan sagda tegelhus och hippodromen är alldeles öppen, hvarför i ett sådant direktiv kunde ligga en af orsakerna till att de båda kompanierna dels ledde svåra förluster, dels till den grad förlorade känningen af hvarandra, att delar af finska trupperheter komme emellan och att kompanierna först på e.m. återsågo hvarandra."⁵⁶

Löjtnant Nils Wickström menade i sina minnen från kriget att grundfelet med anfallet 28 mars var att stridsledningen hade tilldelat brigaden en i det närmaste hopplös uppgift: "Till all lycka gingo vi ej fram mot fullt utbildade fiender. Hade detta varit förhållandet, torde få hava fått leva för att tala om, hur en finländsk befälhavare kan slösa med frivilligt svenskt blod."⁵⁷

Resultatet av skärtorsdagens strider var en stor besvikelse för de vita. Målet hade varit att helt inta Tammerfors. Denna besvikelse, de många misstagen och förlusterna har fått prägla eftervärldens omdöme om dessa strider. Men trots allt gjordes en del väsentliga framsteg, särskilt med tanke på att motståndet från de röda var mycket hårdare än väntat, som förbättrade de vitas utgångsläge inför slutstriden 3-6 april. Svenskarna var med om att erövra och behålla kyrkogården och rysskasernerna. Enligt SvD:s korrespondent skulle Svenska Brigaden ha gått i spetsen för dessa framgångar.⁵⁸ Robert Alfthans bedömning att "brigaden var mera till förfång än till nytta" är klart överdriven. Även Ylikangas 'omdöme "att grannlandets frivilliga inte fick ut något annat av anfallet än 'förluster och ära'" är väl förhastat.⁵⁹

Inför anfallet 3 april hade brigaden utrustats med handgranater och även fått mausexgevär i stället för de ryska. Det var en klar förbättring av materielen. Ett förråd av första förband hade också upptäckts och fördelats.⁶⁰

Den främsta anledningen till de stora förlusterna 3 april, trots den bättre utrustningen, var misstaget delar av brigaden gjorde när de avvek från givna order och sökte sig väg norrut mellan sjukhuset och kyrkogården. Det skapade stor förvirring och de kom under eld från både röda och vita. Här stupade alla de som dog den dagen. Hade hela brigaden följt order hade de med största sannolikhet utan förluster samlats i en grusgrop längre västerut och söder om sjukhuset. Vägen fram dit var väl skyddad. Under anfallet mot och intagandet av järnvägsstationen omkom ingen, de röda hade då dragit sig tillbaka.⁶¹ Men det i sin tur berodde troligen på att brigadisterna tagit strid redan mellan gravplatsen och sjukhuset.

De som avvek för tidigt trodde troligen att de följde den uppgjorda anfallsplanen, som de alltså missförstått.⁶² En möjlighet är att de i hastigheten följt finska vita

⁵⁵ Boëthius 1920, 232–240.

⁵⁶ P.M. av Sven Palme s. 3.

⁵⁷ Wickström 1919, 92.

⁵⁸ Klein 1918, 177f.

⁵⁹ Alfthan aa s. 41, Ylikangas 1995, 322.

⁶⁰ Svenska Brigaden, Grönstrands opus s. 11, Wickström 1919, 98, 101.

⁶¹ Boëthius 1920, 115, Carlsson 1937, 61.

⁶² Jfr Näsman aa s. 34.

förband som var i rörelse i samma område. I det samtida primärmaterialet framstår avvikelserna inte som ett misstag utan som en del av anfallsplanen eller något som föll sig naturligt att göra i den aktuella situationen och alltså i enlighet med givna order. Axel Boëthius, som deltog i striden mellan kyrkogård och sjukhus nämnde inget om missförstånd i sin stridsberättelse nedtecknad strax efter stormningen. Samma sak gäller brigadisterna Lundborg och Grönstrand.⁶³ I senare framställningar betecknar dock Boëthius det hela som en fatal blunder, vilket anammats av senare bedömare.⁶⁴

Det är inget ovanligt att folk i krig av misstag dödas av eld från den egna sidan och finska inbördeskriget var inget undantag. Det fick alltså brigadisterna bittert erfaras 3 april, då de trots allt nådde målet att inta järnvägsstationen. Att denna förhållandevis enkla strid skulle ha varit brigadens "kanske enda lyckade medverkan i finska inbördeskriget"⁶⁵ stämmer dock inte med verkligheten.

Sammanställning över källmaterialet till tablåerna över rikssvenska krigsdöda i Finland 1918.

Källa 1: Rikssvenskarnas insats i Finlands Frihetskrig. Personförteckningar.

Upprättad av Kaarle Soikkeli 1928.

Luettelo vapaussodassa A–Ö 1918.

Krigsarkivet i Helsingfors.

Källa 2: Stamrulla för Svenska Brigaden Finland.

Gustaf Hallströms arkiv, volym 5.

Krigsarkivet i Stockholm

Källa 3: Stamkort för Svenska Brigaden

Gustaf Hallströms arkiv, volym 2–4.

Krigsarkivet i Stockholm

Källa 4: Rikssvenska frivilliga i Finlands frihetskrig 1918.

Förteckning upprättad av Ivar Ljungman 1928.

Femte arméförvaltningen, Stabsexpeditionen, mobiliseringsavdelningen,

Rullor och liggare 1847–1918, volym 1–3.

Krigsarkivet i Stockholm

⁶³ Boëthius stridsberättelse 17.4.1918, Svenska Brigaden, Grönstrands opus s. 12ff, Lundborgs dagbok s. 67f, Wickström 1919, 113ff, Hülphers 1918, 123ff.

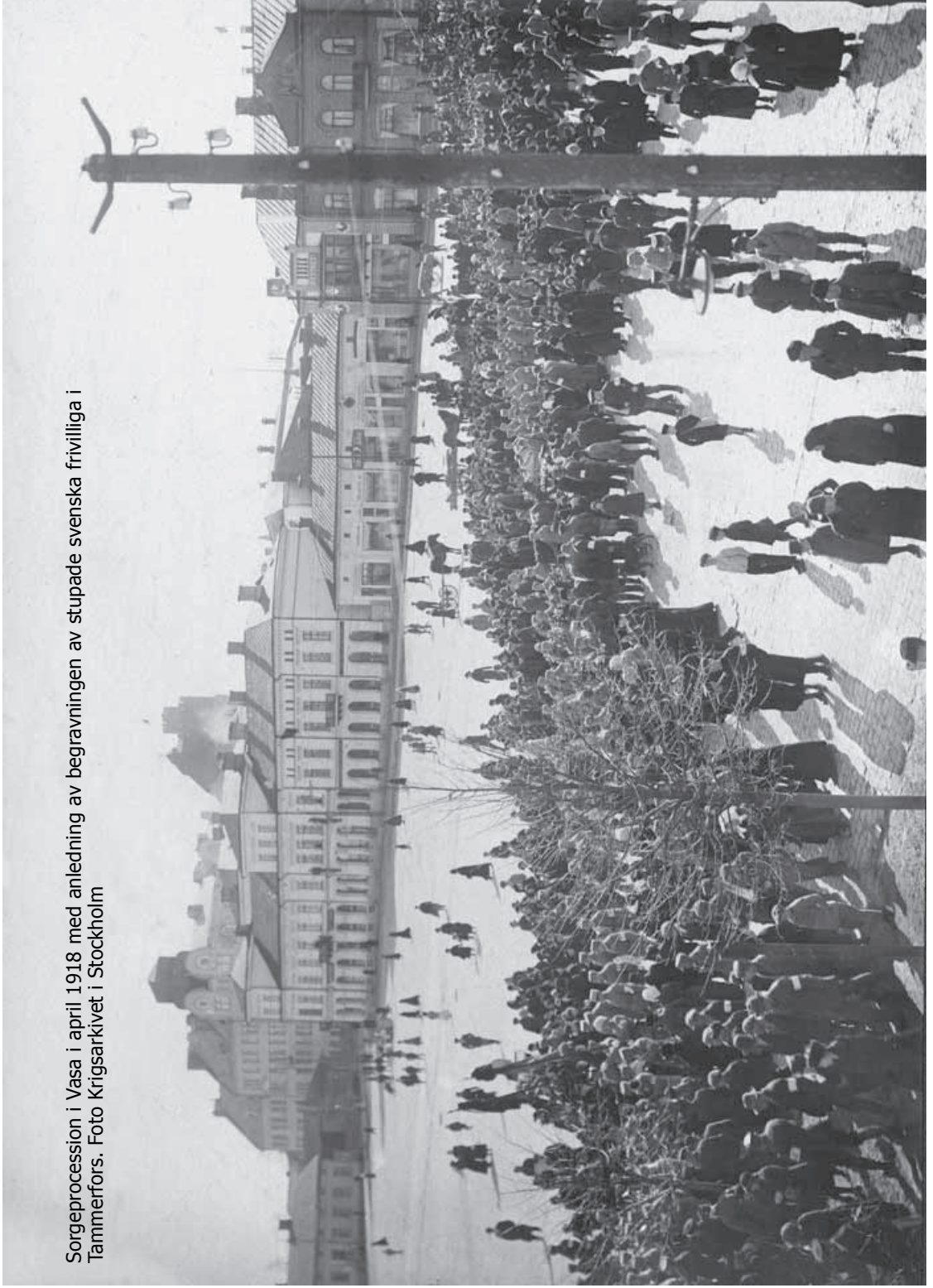
⁶⁴ Boëthius 1920, 109ff, Unionius 1932, 18f. Andersson 1999, 207ff, Sjöstrands minnen 1954, 11, Näsman aa s. 34.

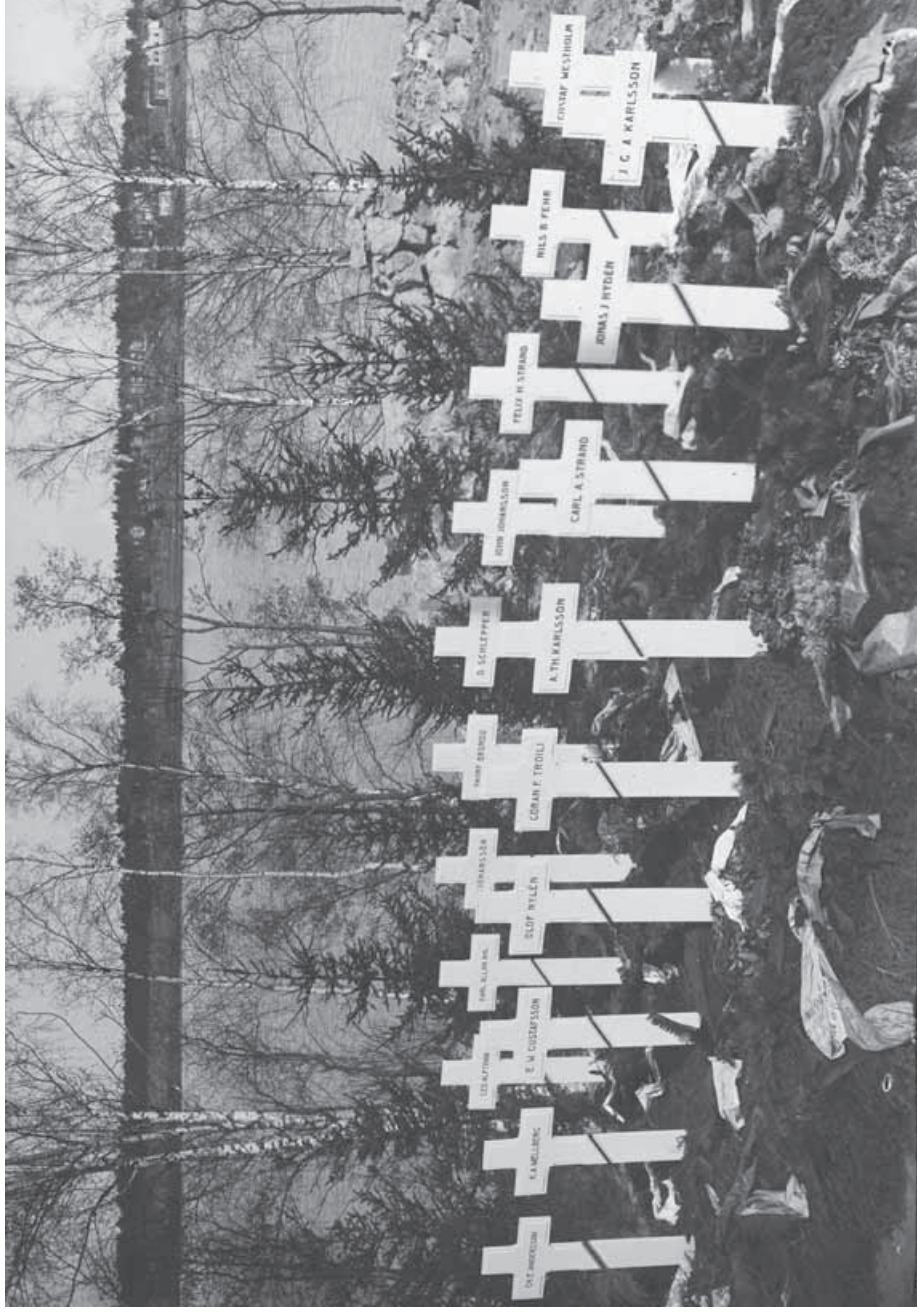
⁶⁵ Andersson 1999, 209.

- Källa 5: Uleåborgs-listan.
Rulla från Uleåborg över Svenska Brigaden.
Svenska Brigadens arkiv, volym 14.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 6: Svenska Brigadens stamrulla.
Samma arkiv och volym som källa 5.
- Källa 7: Förteckningar över stupade, sårade och sjuka.
Svenska Brigadens arkiv, volym 18.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 8: Svenska Brigadens personkort och listor över frivilliga.
Svenska Brigadens arkiv volym 15–17.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 9: Olika förteckningar över manskap, bl.a. kompanivis.
Svenska Brigadens arkiv, volym 4–5.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 10: Listor över hemvändande frivilliga i Svenska Brigaden efter krigets slut.
Svenska Brigadens arkiv, volym 19.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 11: Lönekort för Svenska Brigaden.
Gustaf Hallströms arkiv, volym 7–8.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 12: Förteckning över svenska frivilliga mm.
Finska Legationens Anskaffningsbyrås arkiv, volym 5.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 13: Stupadelista över III bataljon av Norra Tavastlands regemente, uppgjord av Allan Winge.
Eversti Grafströms stab.
Vapaussodan arkisto (VSA:s arkiv)
Krigsarkivet i Helsingfors
- Källa 14: Försäkringshandlingar över avlidna i Svenska Brigaden m.fl.
Poutsalaiset vapaaehtoiset Suomessa 1918
PK 927
Krigsarkivet i Helsingfors

- Källa 15: Skadeståndsansökningar
UD:s arkiv i Helsingfors 2E.
- Källa 16: Listor över försäkrade.
Föreningen Finlands Vänners arkiv, volym 3.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 17: Dödsattester.
Föreningen Finlands Vänners arkiv, volym 3.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 18: Lista över stupade för utbetalning av livförsäkringar.
Samma arkiv och volym som källa 17.
- Källa 19: Kontraktshandlingar.
Finska Legationens Anskaffningsbyrås arkiv, volym 12–16.
Krigsarkivet i Stockholm
- Källa 20: Invalidförsäkringar och skadestånd för avlidna, pension mm.
Routsalainen invalidit
Tukholman lähetystö arkisto kapsel 67 (3).
UD:s arkiv i Joensuu
- Källa 21: "Anteckningar över stupade svenskar i Finalnds frihetskrig 1918" av Ivar Ljungman 22.61937.
Tukholman lähetystö kotelo 67 yleistä.
Maakunta-arkisto, Asiakirjakansiot 1920–46.
UD:s arkiv i Joensuu

Sorgeprocession i Vasa i april 1918 med anledning av begravningen av stupade svenska frivilliga i Tammerfors. Foto Krigsarkivet i Stockholm

Gravkors i Vasa över begravda svenska frivilliga, stupade i Tammerfors 1918. Foto: Krigsarkivet i Stockholm

DE SVENSKA FRIVILLIGAS BETYDELSE

Omdömena om de svenska frivilligas insatser i finska inbördeskriget har varierat över tid och beroende på vem som gjort bedömningen. Här skall undersökas hur de frivilliga själva uppfattade sin insats och hur samtida mer oberoende iakttagare bedömde den. Slutligen görs en översikt över hur senare forskning uppfattat de frivilligas betydelse.

De frivilliga var ju inte en homogen grupp utan hade flera olika funktioner på olika plan i den vita armén. De olika grupperna har bedömts ha haft olika betydelse för krigets utgång och behandlas här var för sig. Bedömningen av de svenska stabsofficerarna, officerarna och annat befäl på trupp är i allmänhet mycket positiv. Henry Peyron, som var placerad i högkvarteret, beskriver den svenska insatsen som ett väsentligt bidrag till att de vita besegrade de röda. Genom att svenska officerare placerades på viktiga platser i de flesta staber "blev det liksom ett rikssvenskt nät över praktiskt taget hela fronten – svensk terminologi blev förhärskande och vi talade överallt samma 'taktiska språk'." En liknande bild ger Carl August Ehrensvärd i sina minnen från kriget.¹

Enligt "Den svenska insatsen i Finlands frihetskrig år 1918" publicerad 1928 bidrog de svenska befälen till att, före insättandet av jägarförbanden, "ett väl organiserat högkvarter existerade, arbetsdugliga staber fungerade, värnpliktsuppbådet hade avslutats, planer för arméns utveckling voro uppgjorda, fälttågsplanen var utarbetad" och vissa truppförband särskilt vid infanteri och artilleri fått en stomme av svenska instruktörer och ledare. Som tidigare visats deltog på den vita sidan inte mindre än 582 frivilliga svenskar med någon typ av befälsutbildning.

En kanske mer oberoende bedömare, militärattachén vid svenska legationen, rapporterade hem strax efter kriget att de svenska officerarna "i allmänhet – därom synes råda endast en mening – på ett mycket förtjänstfullt sätt skött sina åligganden under de nu avslutade operationerna, vare sig de tjänat vid truppförbanden vid fronten eller gjort stabstjänst." Han själv menade dessutom att utan svenskarna hade den finska armén inte varit så välorganiserad och att "de framgångsrika operationerna till väsentlig del äro deras förtjänst." I en senare rapport återgav attachén ett uttalande i lantdagen av friherre Wrede att Finlands armé skapats av bl.a. rikssvenska officerare, vilka genast anlände och med sin framstående förmåga gjort ett ovärderligt inlägg i finska frihetskriget." Samma uppfattning hade Gaston Ahrenberg, chef för Nylands dragoner, i vilket regemente ingick flera svenska frivilliga. Hannula betecknar de svenska stabsofficerarna som oersättliga.²

Även Svenska Dagbladets korrespondent, Ernst Klein, hade enbart lovord för de svenska officerarnas bidrag till segern. I sin reportagebok från kriget nämner han särskilt insatserna inom infanteriet och artilleriet.³ Senare forskning har också understrukit de svenska stabs- och truppofticerarnas och andra befäls stora betydelse

¹ Peyron, Minnen 1918, 1, 24, 27, Ehrensvärd 1965, 54f.

² Brev från attaché Henrik Lagerlöf till lantförsvarsdepartementet 14.5 och 17.7.1918, Ahrenberg 1960, 298, Hannula 1935, 87f.

³ Klein 1918, 95f.

för skapandet av den vita armén och dess seger.⁴ Stor vikt har även lagts vid svenskarnas insatser vid skapandet av det finska militärflyget. Lars Ericson värderar den totala svenska insatsen i Finland 1918 till "den relativt sett mest avgörande frivilliginsatsen av svenskar som engagerats i direkta strider under 1800- och 1900-talen."⁵ De svenska befälens betydelse, på olika nivåer i den finska armén, accentueras av att motsvarande kapacitet inte fanns på den röda sidan.

Om enigheten är stor vad gäller den positiva bedömningen av de svenska frivilligas insats i finska förband går åsikterna om den Svenska Brigadens betydelse för krigets utgång starkt isär. Om man skall tro flera av brigadisterna själva var det brigaden som gick i spetsen för genombrottet vid intagningen av Tammerfors. Furiren Gustaf Hagenau menade att det var "de svenska gossarna, som genom att oförskräckt anfälla en överlägsen fiende, visade vägen för de långsamt anryckande finska bataljonerna." Han slog fast "att Brigaden på ett glänsande sätt fyllde sin plikt, fast beklagligtvis med onödigt stora förluster." Axel Boëthius hade fortfarande 1932 en liknande uppfattning.⁶

Hülphers hade samma inställning och underströk den större betydelsen av denna insats genom att påpeka att de rödas moraliska motståndskraft bröts vid just Tammerfors. Det var "en gåva från Svenska Brigaden till Finland. Och Tammerfors var de rödas fäste, förrådsbod och huvudstad. Finlands vidare återerövring var endast en tidsfråga."⁷ Han var mycket upprörd över att finländarna inte tycktes förstå detta. En möjlighet att rätta till missuppfattningen yppade sig när Tammerfors Aftonblad förlorade sin redaktör och Hülphers tog över med syftet att förklara brigadens insats och "att detta befrielsekrig aldrig skulle lyckats utan hjälp av de tusen och en svenska officerare och befäl, som ledt och organiserat ute på de finska kompanierna."⁸

Brigadens insatser vid Tammerfors skapade bland andra förband tydligen en viss respekt. Dess trängofficer, fänrik Lundborg, berättar i sin dagbok om brigadens första möte med en tysk enhet, som misstänkt granskade dem, "men då de hörde att vi voro äkta svenskar och till på köpet 'Brigadenschweden' då mörknade deras anleten och de sågo upp till oss som till och med deras övermän. Sådant anseende hade vår brigad till och med hos tyskarna."⁹

Även Mauritz Pettersson, trängofficer vid Vasa bataljon, var imponerad av brigaden och jämförde den med finska förband: "Det var nog riktigt att under detta krig en svensk uppvägde 10 finnar", vilket han förklarar med att det finländska manskapet inte hade någon militär utbildning jämförbar med svenskarnas. De klarade strapatser och ansträngande marscher bättre än dessa, men deras tröghet lämpade

⁴ Hannula 1936, 219f, Westerlund 1997, 65, 90, Gihl 1951, 362, Alfthan uå aa s. 46, Höglund 1999, 102ff.

⁵ Ericson 1996, 74f, Kindberg 1969, 134.

⁶ Hagenaus rapport om skärtorsdagsslaget odat. s. 8, Unionius 1932, 17f.

⁷ Hülphers 1918, 124f.

⁸ Ibid., 157.

⁹ Lundborgs dagbok s. 188.

sig inte för "hastiga kraftiga anfall" där svenskarna var överlägsna.¹⁰ Allan Winge hävdar långt senare i ett brev detsamma, vilket han menar visar att brigaden var ett elitförband.¹¹

Ernst Klein, som inte var frivillig, skrev om hur brigaden "tillvunnit sig även tyska fackmäns beundran" och hade också uppfattningen att brigaden gjort grovjobbet på skärtorsdagen genom att delta i rensningen av det ryska kasernområdet.¹² Det föreligger dock en risk att Kleins uppfattning var starkt påverkad av Hülphers, som träffade Klein och samarbetade med honom i Tammerfors efter intagandet. Detsamma gäller Paul Myrén, svensk konstnär och författare, som reste i krigets spår och menade att brigaden "i två truppkontingenter ringade in och till stor del med tillhjälp av handgranater erövrade järnvägsstationen och det däromkring liggande området", vilket inte riktigt stämmer med de deltagande brigadisterna Boëthius och Conrad Carlssons uppfattning. Även Myrén hänvisade till ett tyskt omdöme och tillskrev Ausfeld "det högsta erkännande en trupp i strid kan få: 'De där, det är inte människor, det är djävlar, och vad förmår inte blott ett hundratal sådana.'"¹³

Men Klein noterade också hur dåligt brigaden var utrustad och organiserad. De undermåliga förberedelserna bidrog starkt till de höga förlusterna.¹⁴ Det verkar som om de flesta inom brigaden hade samma uppfattning.¹⁵ Boëthius påpekar även att det stora antalet befäl utgjorde ett problem då flera underbefäl tvingades ingå i enheten som halvtroppchefer eller t.o.m. som manskap. Samtidigt kunde man påstå att brigaden med så många militärt utbildade och tränade män var överkvalificerad.¹⁶

Trots dessa uppenbara brister har senare forskning och bedömare karakteriserat brigaden som ett elitförband. De tar framför allt fasta på den höga militära utbildningsgraden, både hos yrkesmilitärerna och övriga frivilliga, varav de flesta gjort sin värnplikt. Jämförelser görs med det finska manskapet där nästan alla saknade värnpliktsutbildning. Hannula värderade brigadens insats högt och konstaterade att den visserligen egentligen endast utgjorde en knapp bataljon men "kvalitativt var den i stället enastående." Enligt Douglas bröt Svenska brigaden tillsammans med ett jägarregemente "det starka röda försvaret" i Tammerfors förterräng och öppnade vägen för det vidare anfallet.¹⁷

Ylikangas studier i inbördeskriget visar att brigaden åtnjöt stort anseende bland regeringstrupperna och han pekar i synnerhet på den höga militära utbildnings-

¹⁰ Petterssons dagbok 1.5.1918.

¹¹ Brev från Allan Winge till Olof Sjöstrand 20.1.1971.

¹² Klein 1918, 98, 178.

¹³ Hülphers 1918, 160.

¹⁴ Klein 1918, 103.

¹⁵ Wickström 1919, 99ff, Boëthius 1910, 26f, 48f, 239f, Carlsson 1937, 45.

¹⁶ Boëthius 1920, 26f, 49.

¹⁷ Furtenbach 1958, 40f, Hannula 1936, 221, Ericson 1996, 70, Ehrensvärd 1965, 55, Hannula 1935, 91f, Douglas 1928, 136, jfr även Palmaer-Mankinen 1973, 39f.

graden, särskilt i jämförelse med de finska förbanden. För att leva upp till ryktet tog dock brigadisterna alltför många och farliga risker.¹⁸

Kaj Höglund ifrågasätter om brigaden kan kallas ett elitförband med motiveringen att den trots allt bestod av alltför många män som inte var militärt utbildade, vilket drog ner kvaliteten på enheten.¹⁹ Inte heller Näsman anser att brigaden levde upp till att kunna betecknas som ett elitförband. Han anför de organisatoriska bristerna och att den leddes av icke-infanterister vid det tillfälle den deltog i verklig strid, vid Tammerfors. Han jämför med tyskarnas s.k. stosstruppe, som var specialiserade små grupper som användes, framför allt på västfronten, för att bryta genom fiendens försvarslinjer. Det var först när Hjalmarson och Winge tagit över som brigaden började fungera på ett sätt som eventuellt kunde jämföras med stosstruppen. Han menar att brigaden "inte i någon större utsträckning bidrog till att förhöja den vita arméns kvalitet."²⁰

Näsmans uppfattning kan stödja sig på ovan redovisade bilder av brigadisternas egen syn på bristerna inom enheten. Men det går inte att hävda att brigaden skulle ha varit utan betydelse militärt och definitivt inte att "dess insats på slagfältet varit mer till besvär än till nytta."²¹ Den var bättre utbildad än de flesta finska förband, men var inte samordnad eller tränad som t.ex. stosstruppe och kan därför inte kallas elitförband.

Brigaden hade dessutom en politisk betydelse. Näsman menar att den bidrog till att bevara de goda förbindelserna mellan Sverige och Finland och rädda det svenska anseendet. Östling hävdar att brigadens politiska roll var viktigare än den militära, vilket berodde på att brigaden aldrig blev särskilt stor.²² För Hülphers var den politiska betydelsen väsentligare än den rent militära, den var "till förmån för mitt land."²³ Hornborg, som först var ytterst besviken på det officiella gensvaret på de vitas begäran om hjälp, menade 1932 att de svenska frivilliga "gjorde sin största insats genom sitt blotta deltagande i kampen." De representerade en sådan yrkesskicklighet "att dess insats alls icke kan mätas efter numerären", vilket betydde att "Sveriges insats var ett av de moment som avgjorde kampen."²⁴

Enligt Olof Palme var Mannerheim först inte särskilt intresserad av en svensk frivilligstyrka. Men en sådan blev politiskt intressant då det för honom stod klart att Vasa-regeringen begärt tyskt ingripande. "I denna situation ser general M. nära nog en räddning ur beroendet af Tyskland i en stark svensk frikår. Lika kyligt välvillig som han tidigare ställt sig gentemot en sådan frikår, lika intensivt ifrig är han nu att den skall bli af."²⁵

¹⁸ Ylikangas 1995, 309f.

¹⁹ Höglund 1999, 102.

²⁰ Näsman aa s. 47f, 50.

²¹ Andersson 1999, 110.

²² Näsman aa s. 49, Östling aa s. 14, 33.

²³ Hülphers 1918, 45f.

²⁴ Unionius 1932, 44.

²⁵ Brev från O. Palme till Sven Palme 6.3.1918.

Hannula sammanfattar väl dessa uppfattningar: "Den svenska brigaden fick en utomordentlig moralisk betydelse. Den förkroppsligade den svenska nationens vilja att, trots allt, räcka broderlandet en hjälpande hand och var ett uttryck för dess insikt att Finlands kamp också var Sveriges."²⁶

Sammanfattningsvis kan sägas att brigadens betydelse överskattades av samtiden och de frivilliga själva för att av senare bedömare underskattas. Den gjorde trots allt viktiga insatser för den vita sidan i slaget om Tammerfors och även senare.

²⁶ Hannula 1936, 221.

DE RIKSSVENSKA FRIVILLIGA EFTER KRIGET

”Men vänta mina herrar kommer några av dessa djävlar hem ifrån Finland och lyckats klara sitt usla skinn undan våra bröders hämnande hand, så skall de komma att marteras till döds härhemma, de ha den värsta död som någonsin kan uttänkas att vänta sig. Vi skall snart ge er så mycket att göra här i Sverige så ni behöver edra förbannade svartfötter hemma”.

Anonymt odaterat brev till Finlands Vänner 1918

Efter krigets slut återvände de allra flesta av de svenska frivilliga till Sverige. För flertalet var uppgiften i Finland slutförd och för de officerare, som eventuellt tänkt sig en framtid i den finska armén betydde det dominerande tyska inflytandet över den finländska krigsmakten en ände på dylika planer. Den svenske militärattachén i Helsingfors menade att den finska armén efter kriget skulle ”danas till ett tyskt verktyg” och där fanns ej plats för svenska officerare. Han räknade med att det finska försvaret skulle bli ”en faktor att räkna med. Och den möjligheten synes mig icke vara utesluten, att Tyskland genom att tillförsäkra sig ledningen över den finska armén snart nog kan komma att behärska Finlands såväl inre som yttre politik. En av tyskarna omhändertagen finsk armé skulle enligt min mening icke blott göra Finlands av Sverige erkända självständighet illusorisk utan även i en framtid kunna påverka Sveriges hela militärpolitiska läge.”¹

Svenska Brigaden anlände med ångaren Goole Trader till Skeppsbron i Stockholm 30 maj. På vägen från Helsingfors hade den hyllats i Åbo och av tacksamma ålänningar i vattnen utanför Mariehamn. Brigadisterna marscherade upp till Stadion under jubel. Endast vänsterjournalisten Ture Nerman störde stämningen med att skrika ”fy mördare” åt dem på vägen. På stadion högtidstalade bl.a. Erik Axel Karlfeldt, Svenska Akademiens ständige sekreterare. Dagen därpå upplöstes brigaden på Svea Livgardes kaserngård.² En vecka senare anlände ett större antal frivilliga officerare till Stockholm, även de med båt.³

De frivilligas framtidsutsikter på den svenska arbetsmarknaden tedde sig mycket olika för å ena sidan dem, som kom från de övre klasserna (officerare och intellektuella) och dem som rekryterats ur arbetarklassen (underbefäl och meniga). Officerare kunde med ökad status återvända till tjänster inom krigsmakten, de med akademisk utbildning hade också sin utkomst säkrad.⁴ För övriga väntade helt andra villkor eller som en av de frivilliga underbefälen uttryckte det: ”Där ute voro vi alla lika. (...) Vi voro alla vapenbröder där, även om den enes pappa var generaldirektör och den andres en torpare. Men så snart vi åter satte foten på svensk jord framträdde den sociala skillnaden. Vi, de egendomslösa blevo dömda att gå under i en hopplös

¹ Brev från militärattachén Lagerlöf till försvarsministeriet 14.5.1918.

² Näsman aa s. 47f, Andersson 1999, 239ff.

³ Ibid., 249.

⁴ Näsman aa s. 41, Andersson 1999, 256.

kamp för tillvaron.”⁵ Ännu en bit in på trettioalet framställde de frivilligas kamratförening ”Föreningen Finlandskrigare 1918” i en skrivelse till Finlands regering de svenska vitgardisternas situation som ett ”liv på svältgränsen”.⁶

De frivilliga bemöttes med ett djupt förakt av hela arbetarrörelsen (LO, SAP, SVP och SAC) och en total utfrysning på arbetsmarknaden. Endast ett fåtal, som lyckades dölja sitt deltagande i inbördeskriget, kunde få arbete. En del sysselsattes som frisörer eller intendenturpersonal på några regementen. Flera drevs till brottslig verksamhet och/eller tvingades till systematiskt strejkbryteri. En annan utväg var att ånyo engagera sig som legosoldat i Baltikum, där krigen mot bolsjevikerna fortsatte 1919.⁷ De frivilliga som var fackligt anslutna uteslöts. För dem som var socialdemokrater var det svårt att förstå utfrysningen då de ansåg sig ha agerat i linje med SAP:s hållning till det röda upproret i Finland.⁸

Det svenska näringslivet gav efter inför arbetarrörelsens bojkottkampanj då arbetsinstittällelser utbröt så snart en vitgardist upptäcktes på en arbetsplats. Enligt Allan Winge, brigadens siste chef under Hjalmarson, fanns inget stöd att få från svenska myndigheter, men heller inte från näringslivet.⁹ Fullt så illa var det dock inte även om stödet inte fick någon permanent karaktär. Den huvudsakliga bördan av stödet till de utsatta vitgardisterna föll på den Svenska Brigadens expedition i Stockholm och dess chef Gustaf Hallström. Ända in på trettioalet ansattes han av mer eller mindre havererade Finlandskrigare från 1918 och hade länge en hel del besvär med personer, som ägnade sig åt bettleri, bedrägerier eller annan brottslig verksamhet.¹⁰

Pengar fortsatte komma in till FV även en tid efter krigets slut och dessa användes för att bistå de frivilliga som hade det svårt. I december 1919 var dessa pengar slut och föreningen lades ner.¹¹ Aftonbladet hjälpte till med insamlingen genom att på sommaren 1918 starta en kampanj i tidningen för de nödställda.¹² FV använde pengarna till att ge sjukhjälp och annat tillfälligt understöd. Det handlade om småsummor i särskilt ömmande fall. Dessutom delades ersättning för förlorade persedlar ut och FV:s byrå biträdde även dem som krävde dylik ersättning från finska staten. Byrån gav också, om än motvilligt, smålån till särskilt påstridiga personer. De kunde också dela ut en del kläder ur de förråd, som de fortfarande hade. Byrån hjälpte dessutom brigadisterna i livförsäkrings- och invaliditetsfrågor och med spörsmål kring utmärkelsetecken.¹³ Även i Finland samlades in pengar för svenska f.d. frivilliga. Bl.a. uppger Winge i sina minnesanteckningar att ett årligt

⁵ Carlsson 1937, 7.

⁶ Skrivelse från Föreningen Finlandskrigare 1918 till statsrådet i republiken Finland 23.1.1933.

⁷ Carlsson 1937, 8, Andersson 1999, 256, 259, Näsman aa s. 49.

⁸ Näsman aa s. 49f.

⁹ Winges minnesanteckningar.

¹⁰ Verksamhetsredovisning för FV av Hallström 18.1.1919 s. 3, brev till Hallström från K.A. bjerke 24.8.1918.

¹¹ Östling aa s. 17f, 34.

¹² Andersson 1999, 256.

¹³ Verksamhetsredovisning för FV av Hallström 18.1.1919, Näsman aa s. 49.

kapital satsades av vissa kretsar inom finskt näringsliv, som ställdes till finska legationens i Stockholm förfogande för detta ändamål.¹⁴

Men allt detta arbete förslög inte och 1930 bildades Föreningen Finlandskrigare 1918 med bl.a. syftet att "bispringa nödställda kamrater." De vände sig i januari 1933 med en vädjan till den finländska regeringen om en grundplåt på 100 000 kronor för en fond vars avkastning skulle användas för behövande f.d. vitgardister i Sverige. Framställan avslogs.¹⁵ I sin skrivelse påpekade föreningen att de allra flesta f.d. frivilliga "jagats från sina platser, och i många fall har verksamhet som strejkbrytare blivit enda utvägen att förtjäna ett knappt bröd." I möjligaste mån försökte FV:s byrå även förmedla arbeten och kom ibland att högst motvilligt anvisa arbeten blockerade genom strejk. Denna verksamhet upphörde dock i december 1918. Flera brigadister sökte sig till Finland och fick resebidrag av FV. Då tusentals röda arbetare satt internerade var bristen på arbetskraft där stor och en platsförmedlingsbyrå sattes upp i Helsingfors.¹⁶

Det framgår av korrespondensen brigadens expedition hade med företagare att brigadisterna fann strejkbryteriarbeten motbjudande och försökte i det längsta att vägra ta sådana jobb.¹⁷ Men tydligen var det ohållbart och 1925 beslutade några av dem att bilda Svenska Nationella Skyddskåren (SNS) för att bättre kunna hjälpa varandra och som grupp tillvarataga sina intressen.¹⁸ Föreningen, vars namn med största sannolikhet inspirerats av inbördeskriget, var en "beredskapskår varifrån vid olika slag av arbetsinställelser, såsom strejker, blockader etc. Lämplig, och, där så erfordras, yrkesutbildad personal med minsta möjliga tidsutdräkt kan erhållas." Kåren var alltså inriktad på strejkbryteri, men ville förmedla även andra arbeten. Omkring 1930 var antalet medlemmar ca 200, men alla var inte f.d. Finlandsvilliga. Dess verksamhet stöddes av ett icke obetydligt antal enskilda företag och även arbetsköpar-organisationer. Dessa bidrag var troligen av avgörande betydelse för kårens existens.

Av de 178 företag och arbetsköparorganisationer som stödde SNS ekonomiskt var det endast sju som även hade bidragit med kapital till FV:s verksamhet.¹⁹ Dessa var Korsnäs Sågverk AB, Stockholms Benmjölsfabrik, AB Gasaccumulator, Svenska Arbetsgivarföreningen, Ställbergs Gruv AB, Wiskbergs Fabrikers AB och Bankirfirman G.C. Cervin.

SNS var särskilt inriktad på strejker inom jordbruk, vägarbeten, kommunalarbeten och transportnäringar. Den var bl.a. engagerad under en blockad mot Finlandsbåtarna 1928–29 och i Ådalen 1931, då fem arbetare sköts ihjäl. Efter den händelsen började kåren tyna bort men upphörde först under 40-talet.

¹⁴ Winges minnesanteckningar.

¹⁵ Skrivelse från Föreningen Finlandskrigare 1918 till statsrådet i republiken Finland 23.1.1933, Utlåtande om nämnda skrivelse av försvarsministeriet i Finland 5.4.1933.

¹⁶ Näsman aa s. 50f. brev till FV från K.A. Bjerke 24.8.1918, brev till F. Rundberg från FV 26.9.1918, verksamhetsredovisning för FV av Hallström 18.1.1919.

¹⁷ Brev till förvaltare O.P. Roll från Svenska Brigadens expedition 25.9.1918.

¹⁸ Uppgifterna om SNS baseras på Flink 1978, 85–90.

¹⁹ Jfr Flink 1978, 157–160.

Arbetarrörelsens bannlysning av de f.d. frivilliga upphävdes 1939 med ett upprop från LO och SAP. Då hade arbetsfreden säkrats genom det s.k. Saltsjöbadsavtalet året innan mellan LO och Svenska Arbetsgivarförbundet (SAF). Enligt Winge uppmanades han av sin vän, SAF:s VD Gustaf Söderlund, att kontakta Ragnar Casparsson, då redaktör för Socialdemokraten, för att få ett slut på förföljelserna. Casparsson lovade att kontakta SAP:s partiledning för att få bannet hävt.²⁰ Den svenska fackföreningsrörelsens starkt ökande organiseringsgrad under 1910-talet hade gjort det allt svårare för företagen att få tag på dugliga strejkbrytare vid konflikter. Ett behov uppstod för näringslivet av en beredskapsstyrka av strejkbrytare. Det krav SAF länge hävdade, att anställda intagna under blockad skulle få stanna kvar även efter konflikten, kunde inte längre upprätthållas. SAF uppgav därför denna princip omkring 1920 eftersom samma strejkbrytare måste användas vid flera tillfällen och ligga i beredskap för återkommande ingripanden.²¹ De vita frivilliga från finska inbördeskriget blev ett välkommet bidrag till denna beredskapsstyrka, som först i blygsam skala kunde utnyttjas via Svenska Brigadens expedition och senare mer organiserat genom SNS. Det var alltså inte till någon nackdel för näringslivet att dessa vitgardister blev bannlysta, vilket kan förklara varför det relativt lätt gav efter inför arbetarrörelsens kampanj mot dem.

Det svenska näringslivets ekonomiska stöd till Svenska Brigaden och SNS hade följaktligen en materiell grund. Strejkbryteriet i SNS blev en fortsättning för näringslivet på kampen mot bolsjevismen, nu i en annan form på en annan arena men med delvis samma personer. I Saltsjöbadsavtalet 1938 bestämdes bl.a. att strejkbrytare skulle få kvarstå i arbete även efter strejk och att inga stridsåtgärder fick vidtas mot någon pga av dennes politiska åsikter. Dessutom förband sig SAF att upphöra med stödet till olika strejkbryteri-organisationer. Därmed bortföll en anledning till att upprätthålla bannlysningen av vitgardisterna, både för näringsliv och arbetarrörelse.²²

Ett annat skäl kan vara att LO-SAP i slutet av trettioåret fått kontroll över fackföreningsrörelsen genom en centralisering av LO. Kampanjen mot Finlands-frivilliga hade huvudsakligen bedrivits på lokal facklig nivå, uti busken, där SVP och SAC ännu länge efter 1918 hade ett stort inflytande. Ett ingripande för vitgardisterna från SAP:s sida kunde ha bidragit till ett större stöd för SVP och kommunisterna. När SAP fått ett bättre grepp om LO förelåg inte längre något allvarligt hot från vänster.

²⁰ Winges minnesanteckningar.

²¹ Flink 1978, 143.

²² Ibid., 144ff.

SVENSKA KRIGSFÖRLUSTER I FINLAND

”Tillåt mig att helt vördsamt till E.E. uttrycka min erkänsla af Statsministerns kloka och välbetänkta handling. Att intervensera i Finland synes, härifrån sedt, som att sticka handen i ett getingbo, och ingen skulle kunna förutse hur en intervention skulle sluta. Misslyckas den, stå vi där med skammen och skadan. Lyckas den (...) hur skulle vi någonsin kunna draga oss tillbaka? Och att vänta oss någon tacksamhet för våra uppoffringar från det folk, som gärna kallar sig våra bröder, när de behöva oss, men annars ej vilja veta af någon broderskänsla (...) det borde vara en den farligaste illusion. Anjala och Borgå landtdag äro vittnen därom.”

Svenske ministern i Rom, Bildt, i ”enskilt och förtroligt” brev till utrikesminister Hellner 6.2 1918, med anledning av den svenska regeringens beslut att inte intervensera i finska inbördeskriget.

Inbördeskriget i Finland förorsakade febril verksamhet i Sverige inom flera politiska läger. I högeraktivistiska kretsar krävde de någon typ av intervention eller annat stöd för den vita sidan medan de socialistiska grupperingarna aktivt motsatte sig en sådan politik. För koalitionsregeringen skapade detta problem med lojaliteterna, inte bara för socialdemokraterna utan även för liberalerna. De senare ville å ena sidan aktivt stödja den vita sidan och på så sätt stoppa bolsjevikrevolutionen redan i Finland, men å andra sidan ville de hålla Sverige utanför kriget och förbli neutrala i den stora konflikten på kontinenten för att lyckas i förhandlingarna med ententen om livsmedelsimporten. Annars hotade revolutionen komma inifrån. Samtidigt var liberalerna liksom socialdemokraterna angelägna om att genomföra den allmänna rösträtten. Inre heller de senare ville ha revolution och fördömde de rödas uppror i grannlandet, dock inte utan inre motsättningar inom partiet. De hade också att ta hänsyn till vänstersocialisternas verksamhet ute på arbetsplatserna, som var mycket omfattande och som engagerade även den reformistiska delen av den socialdemokratiska arbetarrörelsens medlemmar.

Men inte ens vänstersocialisterna arbetade särskilt mycket med stöd till de röda utan desto mer för att motverka det svenska stödet till den vita sidan. Detta berodde antagligen på att den revolutionära regeringen i Helsingfors aldrig begärde något materiellt stöd och att vänstersocialisterna inte hade kapacitet att ställa upp med militärt utbildat folk, vapen eller några större summor pengar. Den svenska regeringen löste sitt dilemma genom att se till att Vasa-regeringen och dess armé fick det den begärde, men i hemlighet. Den offentliga politiken var att Sverige ställde sig neutralt och erbjöd medling. Längre har regeringens handlande betraktats som svekfullt mot Finland och den lagliga demokratiskt valda regeringen i Vasa. Men den svenska politiken var långsiktigt realpolitisk och väl genomtänkt. Alla inblandade kunde på ett eller annat sätt bli tillfredsställda. Neutraliteten höll, livsmedelsförhandlingarna lyckades, allmän rösträtt infördes, hjälp till de vita i Finland kom fram, revolutionen uteblev i Sverige och misslyckades i Finland. Vänstern kunde visserligen inte glädja

sig över det resultatet, men lyckades antagligen motverka att ett ännu större antal svenska frivilliga anslöt till de vita styrkorna i Finland.

Att samtidigt, särskilt de som inte hade insyn bakom kulisserna, var upprörd över den officiella, till synes oförstående och avvisande, svenska attityden är förståeligt. Men att flera aktörer i händelsernas centrum ännu flera år efter kriget fördömde den svenska politiken är obegripligt då de borde ha känt till att de vita i stort sett fick det de begärde. Senator Frey beskrev fortfarande 1932 Sveriges hållning som något som "kom våra hjärtan att isas, och vi voro ej långt ifrån att anse Sverige som våra röda upprorsmakares gynnare, beskyddare och bundsförvant."¹ Det är ett belysande exempel på den relation mellan Östersjöns norra grannar som Wahlbäck behandlat ur ett större perspektiv och träffande beskrivit: "Det stöd som man faktiskt fått bedömdes i ljuset av de förhoppningar man haft".²

Att Sverige stödde Finlands frigörelse från Ryssland framgår även av att de aktivistiska finländarna, nästan utan inskränkningar, kunde verka i Sverige långt innan inbördeskriget bröt ut. För den finska frigörelseprocessen var det en avgörande förutsättning. Denna verksamhet kunde ha utnyttjats av Ryssland och ententen för att visa på att Sverige inte höll sig neutralt i den stora konflikten på kontinenten och utgjorde följaktligen en stor risk för Sverige. Risker torde dock ha avtagit under 1917 då Ryssland vartefter försvagades genom motgångarna i kriget, marsrevolutionen och bolsjevikernas kupp i november. Det borde ha öppnat ett utrymme för det mer aktiva stöd som den svenska regeringen underhand skapade möjligheter för under vintern och våren 1918.³

Till skillnad från vänstern förelåg för de högeraktivistiska Finlandsvännerna förutsättningar för att snabbt få igång en verksamhet för att förse den vita armén med soldater, vapen och pengar. Svenskt näringsliv gick i borgen för ett stort lån till Vasa-regeringen och finansierade rekrytering och utrustning av svenska frivilliga. För näringslivsledarna var det av intresse att stoppa bolsjevikerna i Finland och försvara sina ekonomiska intressen där. Den finska marknaden var så intressant att de såg stödet till de vita även som ett sätt att motverka Tysklands inflytande. Besvikelsen var stor när Vasa-regeringens uppgörelse med tyskarna blev känd och den finska marknaden inte längre antogs bli lika tillgänglig för det svenska näringslivet längre. När det stod klart att Tyskland skulle intervensera vägrade Frans Kempe att ge mera pengar till de vita med motiveringen att därmed skulle de tyska ekonomiska intressena dominera. Liknande reaktioner fick de vita uppleva i Norge.⁴

Även flera av de frivilliga såg sitt engagemang för de vita som ett sätt att motverka alltför stort tyskt inflytande över Finland, trots deras uppenbara beundran av tyskarna som militärer. Inte heller den svenska regeringen såg den tyska interventionen med blida ögon. Den oroades särskilt över den tyska landstigningen

¹ Frey 1932, 29f.

² Wahlbäck 1999, 133 och passim.

³ Jfr Wahlbäck 1999, 129f.

⁴ Andrae 1999, 165, Donner 1927, 20ff.

på Åland, som den uppfattade som ett hot mot Sverige.⁵ Mannerheim var rädd för alltför stort tyskt inflytande över Finlands framtid och välkomnade svenska frivilliga som en motvikt även om han inte gick så långt att han önskade svensk intervention med reguljära trupper.

Flera av aktörerna i det finska dramat vintern-våren 1918 hade alltså på olika sätt bekymmer med tyskarna. Svenskt näringsliv, Finlands Vänner, Mannerheim och de finska aktivisterna oroade sig för en alltför stor tysk dominans. De arbetade med en rad olika aktiviteter för att från Sverige och med svenskt stöd motverka en sådan utveckling. De svenska aktivisterna ville ha Finland för sig själva, t.o.m. en återförening med riket föresvävade en del av dem, eller åtminstone Åland som tack för hjälpen. När Sverige 1921 med beslutet i Nationernas Förbund led nederlag i frågan om Åland och ögruppen definitivt tilldelades Finland, återkom dessa tankegångar i den svenska högerpressen. Den menade att Sverige förlorat Åland genom regeringens påstådda inaktivitet under inbördeskriget.⁶

Den svenska socialdemokratiska-liberala regeringen värjde sig mot tyska försök till samarbete i den finska frågan. Ett alltför starkt Tyskland i norra Europa skulle störa den säkerhetspolitiska och geopolitiska balansen mellan stormakterna och därmed försvåra för Sverige att fortsatt föra en neutralitetspolitik. Dilemmat var följaktligen att en alltför passiv politik gentemot Finland kunde kasta detta land i armarna på Tyskland och en mer aktiv intervention kunde leda till att Sverige hamnade på Tysklands sida gentemot Ryssland och ententen. Båda alternativen skapade problem för svensk utrikespolitik och gällde särskilt Ålands geopolitiska betydelse.⁷

Även för Lenin och vänstersocialisterna i Sverige spökade tyskarna. De ville och verkade för en passiv politik från Sveriges sida med motiveringen att ett svenskt ingripande skulle inspirera Tyskland att göra detsamma. Till skillnad från övriga aktörer menade de alltså att svensk överksamhet skulle hålla tyskarna borta från Finland.

Konfronterade med motsättningarna mellan de sociala klasserna i Finland och i språkfrågan, fick de svenska frivilliga vissa besvär med sina lojaliteter. Framför allt för dem som av idéella skäl drog ut i kriget kunde det vara oklart om det i första hand var för Sverige eller Finland de tagit detta steg. Det verkar samtidigt som om solidariteten till övervägande del främst omfattade finlandssvenskarna. Fram träder en bild av motsättningar och ömsesidig misstänksamhet mellan svenskarna och finnarna, som ibland tog sig rasistiska uttryck.

De frivilligas förlustsiffror är något diffusa till följd av det relativt höga antalet osäkra fall. Av det totala antalet frivilliga var det mellan 5.9 % och 7.3 % som dödades eller försvann, beroende på om de osäkra fallen räknas med eller ej. Av Svenska Brigadens totala styrka dog eller försvann mellan 4.6% och 6.2 %. De

⁵ Gihl 1951, 372.

⁶ Tingsten 1964, 137.

⁷ Ibid. 102.

flesta frivilliga stupade i slaget om Tammerfors. Förlustsiffrorna på omkring 6 % är jämförelsevis höga.

Till stor del utkämpades inbördeskriget mellan amatörer. Det kan vara en anledning till onödigt höga förlustsiffror. Svenskarna hade dock en jämförelsevis god militär utbildning, men var dåligt samtränade inför elddopet i Tammerfors. Otillräcklig spaning, undermålig utrustning, tveksam strategi och gamla stridsmetoder bidrog också till fatala misstag och alltför höga dödstal.

Totalt sett verkar de svenska förlusterna i döda vara högre än för de finländska militära enheterna. Förklaringen finner vi antagligen i att den Svenska brigaden sattes in på den mest utsatta fronten vid Tammerfors, den östra, då de allra flesta dödsoffren krävdes. Det gällde även de finländska styrkorna på samma frontavsnitt. Det andra jägarregementets dödssiffror var minst lika höga som brigadens. De svenska dödssiffrorna för övriga strider under kriget var lägre än för den övriga vita armén.

Ytterst få svenskar var engagerade på den röda sidan och endast två av dem har kunnat beläggas ha omkommit. Flera civila svenska medborgare utsattes för trakasserier före och under kriget, men endast tre förlorade livet. En mördades under storstrejken i november 1917, en under gatustriderna i Tammerfors och den tredje efter kriget.

De frivilliga bidrog med det som skilde den vita armén från de röda styrkorna, utbildat befäl på alla nivåer i den vita krigsorganisationen. Att dessa hade stor betydelse för krigets utgång verkar de flesta vara ense om medan brigadens betydelse har ifrågasatts av senare bedömare. Den verkar dock ha spelat en icke obetydlig roll vid erövrandet av Tammerfors förterräng på slagets östra front. De olika rikssvenska bidragen till den vita krigsansträngningen hade även en viktig politisk betydelse genom att de nordiskt inriktade i Finland fortsättningsvis hade goda förbindelser åt det hållet. Den tyska dominansen kunde relativt smärtfritt efter Tysklands nederlag ersättas med kontakter västerut.

Efter den ärorika segern i Finland väntade en mörk framtid för vitgardisterna i Sverige. Arbetarrörelsen kunde utan större motstånd från svenskt näringsliv under en längre tid utestänga Finlandskrigarna från arbetsmarknaden. För företagen var dessa en välkommen förstärkning av beredskapsstyrkor av strejkbrytare de på 20- och 30-talen hade behov av. Med förhandlingarna mellan arbetsmarknadens parter i Saltsjöbaden 1938 löstes denna fråga och bannlysningen av de Finlandsfrivilliga kunde efter 20 år hävas lagom i tid till det andra världskrigets utbrott.

DE RÖDA FINLANDS- FLYKTINGARNA I SVERIGE 1918–21

Jan-Olov Näsman

”Detta är inget vanligt krig, detta är det renodlade hatet, här finns ingen nåd eller försköning.”¹ Så skrev en av de rikssvenskar som vistades i Finland under inbördeskriget år 1918. Liksom i de andra väpnade konflikter som i form av revolutioner och inbördeskrig följde i världskrigets kölvatten i länder som Ryssland, Ungern och Tyskland, begicks i Finland mängder av grymheter.

Båda de stridande parterna, senatens vita armé respektive det röda gardet, gjorde sig skyldiga till övergrepp och våldsdåd, såväl i stridens hetta som i behandlingen av fångar och icke krigförande långt bakom fronten. På båda sidor utnyttjade propagandamakarna begärligt och effektivt fiendens begångna, eller påstådda terrorhandlingar för att rättfärdiga den egna saken i de egnas och omvärldens ögon. Inte sällan fanns grund för propagandan, men minst lika ofta redogjordes för rent påhittade övergrepp utförda av motståndaren.

Oavsett om historierna som syftade till att illustrera fiendens grymhet var sanna eller icke, fick de önskad effekt. I de rödas led spreds historier om hur de vita torterade och mördade tillfångatagna fiender, och liksom i fråga om motsvarande påståenden om de röda, var inte allt fantasier. När sålunda de vita under krigets inledande skeden satte sig i besittning av norra Finland, fann många röda det säkrast att fly undan de framryckande fienderna hellre än ge sig som fångar.

En del rödgardister lyckades sätta sig i säkerhet bakom de egna linjerna, andra sökte gömma sig så gott det gick i det vita Finland. För dem som bodde i kusttrakterna eller vid gränsen mot Sverige i norr, fanns ytterligare en möjlig flyktväg västerut. Hur många som utnyttjade möjligheten att söka sig till Sverige är okänt. Med all säkerhet var det fler än de som registrerades såsom varande flyktingar av de svenska myndigheterna².

En andra flyktingvåg uppstod sedan det stod klart att de vita skulle komma att avgå med segern. Vägen västerut var då i stort sett stängd för de flyende, varför de istället hade att söka sig i motsatt riktning, mot Ryssland där bolsjevikerna under Lenins ledning som bäst var i färd med att konsolidera makten. En del röda lyckades dock hålla sig gömda i Finland, för att sedan när situationen stabiliserats, på hemliga vägar leta sig ut ur landet.

Efter de rödas nederlag återstod det segrarna att låta sin rättvisa skipas. Under kriget hade röda som hamnat i vit fångenskap, löpt risken att misshandlas och mördas av egenmäktiga skyddskårister eller inofficiella fälträtter, som i strid med överbefälhavaren Mannerheims direktiv tog lagen i egen hand. Efter kriget var det statsförbrytelsestolarna som kom att sprida oro i de besegrades skingrade led. Inför dessa domstolar hade de röda att svara för sina gärningar under det som av

¹ Anonym brevskrivare i Soc. Dem. 17/4 1918.

² SPB ö3B:1; ”Register till ansökningar om uppehållsböcker från finska politiska flyktingar” RA.

myndigheterna nu benämndes det röda upproret. De vanligaste åtalpunkterna var anstiftan till, eller deltagande i upproret, vilket ansågs som landsförräderi. Även stöld och våldsbrott begångna under inbördeskriget behandlades vid dessa domstolar, vid vilka 76 000 röda stod åtalade. Straffskalan för statsförbrytelser sträckte sig från villkorlig dom, inte sällan i förening med förlust av medborgerliga rättigheter, till dödsstraff. Däremellan utdömdes tidsbestämda tukthusstraff. En tiondedel av de tilltalade frikändes helt, medan mindre än en procent dömdes till döden.³ Även om alla dödsdomar inte verkställdes var ändå dödligheten hos de tillfångnatagana rödgardisterna hög. De flesta dödsfallen skördades i stället i fånglägren där livsmedelsbrist, sjukdomsepidemier och beväpnade fångvaktare tog livet av tusentals röda.

Huvudsyftet med denna undersökning är att ge en bild av flyktingsituationen i Sverige under och åren strax efter det finska inbördeskriget. Flyktingfrågan är intressant eftersom den speglar det officiella och på andra sätt offentliga Sveriges sätt att förhålla sig till utvecklingen i den forna östra riksdelen. Genom att det i stort uteslutande var röda finländare som flydde till Sverige, en och annan deserterad vitgardist kom också, reflekteras den svenska inställningen till det revolutionära Finland. Särskilt intressant är det att granska hur de svenska vänstersocialisterna, i vilkas program revolutionen hade en framträdande position, reagerade inför de finländska erfarenheterna.

Jag avser även ge en bild av de röda finländska flyktingarnas situation, inte minst utifrån enskilda exempel. Deras erfarenheter av situationen i Finland, flykten, mottagandet i Sverige och eventuellt fortsatt politiskt engagemang i exilen, hoppas jag skall bidra till att fylla ett tomrum i historieskrivningen om relationerna mellan Sverige och Finland år 1918.

Forskningsläget

De röda finländska flyktingarna i Sverige har tidigare berörts i studier om närliggande teman såsom invandring, flyktingfrågor och säkerhetspolitik. Den som studerat ämnet mest grundligt är Tomas Hammar, i en år 1964 publicerad studie av svensk invandringspolitik under 1900-talets tre inledande decennier.⁴ Trots att Hammars ambition är att i första hand redogöra för utvecklingen inom svensk inrikespolitik, ges ett stort utrymme åt just de finländska politiska flyktingarna. Motivet härtill är att visa hur frågan avsatte omfattande spår i svensk politik.

Hammars studie har sedan den publicerades för nästan fyra decennier sedan, i princip erbjudit den enda sammanfattningen av källmaterial rörande de finska politiska flyktingarna 1918. Ytterligare en skildring av frågan ges av Kari Tarkiainen i den andra delen i hans historik över den finska invandringen till Sverige.⁵ Hans framställning grundar sig i frågan om 1918 års flyktingar främst på Hammars forskning och viss annan litteratur med ämnesanknytning. Som Tarkianens ambition

³ Soikkanen 1980, s. 299.

⁴ Hammar 1964.

⁵ Tarkiainen 1993.

är att bidra till sverigefinländarnas historia, antar han ett finskt perspektiv utifrån materialet.

De finska röda flyktingarnas politiska engagemang har undersökts av den finske historikern Matti Lackman. Hans avhandling om det finska kommunistpartiets verksamhet i Sverige har utkommit även i svensk språkdräkt.⁶ Denna bidrager med mycken värdefull information också om den vänsterradikala arbetarrörelsens tidiga utveckling i Sverige.

En värdefull skildring av svensk inrikespolitik vid tiden för de ryska revolutionerna och Finlands inbördeskrig, presenteras av Carl Görän Andræ.⁷ Han beskriver bland annat den svenska vänsterns strider om revolutionens berättigande, och de politiska oroligheter som gått till historien som hungerkravallerna 1917. Dessa frågor, visar Andræ, var av avgörande betydelse för de svenska myndigheternas hållning gentemot de röda flyktingarna.

I såväl Andræ:s som i Lackmans studier, framgår med tydlighet att de svenska vänstersocialisterna kom att påverkas märkbart av kontakterna med de finländska revolutionärerna.

Den enda utredning som fokuserar uteslutande på de finländska flyktingarnas situation, är författad av Rolf Hessman i form av en D-uppsats vid Umeå Universitet.⁸ Studien i fråga är geografiskt begränsad till att omfatta Norrbottens län, och de rödgardister vilka flydde dit. Denna avgränsning till trots är utredningen förtjänstfull och ett värdefullt bidrag till forskningen, som ju en mycket stor andel av flyktingarna begav sig just till denna region. En av de centrala iakttagelserna i uppsatsen gör Hessman, i det han nagelfar och vederlägger Hammars och Tarkiainens påståenden att Sverige i stor omfattning återvisade finländska röda.⁹

En inte ringa del av litteraturen bakom nedan presenterade studie utgöres av självbiografiska verk. Med sedvanlig reservation vad gäller dylikt materials källvärde, måste påpekas att hågkomster nedtecknade av personer med direkt inblick i de politiska skeendena under de skickensedigra åren omkring första världskriget slut, är av synnerligen stort intresse i detta sammanhang. I en studie som i övrigt grundar sig på korrespondens mellan civila och militära myndigheter, formella ämbetsmannarapporter och statistiska uppgifter, bidrager dessa inte sällan mycket subjektiva skildringar till att accentuera stämningar och känslor.

En av svensk arbetarrörelsens centralgestalter vid denna tid var Carl Lindhagen. Han var under en period vänstersocialist men kom att utmärka sig i ideologiskt hänseende främst som humanist. Som han hade goda förbindelser med Finlands socialdemokrater och kontakter inom den revolutionära rörelsen i Ryssland, är hans hågkomster belysande. Lindhagen engagerade sig även i de röda flyktingarnas i Sverige situation. Andra vänstersocialister vilka nedtecknat sina erfarenheter från tiden kring 1918, är Fredrik Ström och Zeth Höglund.

⁶ Lackman 1997.

⁷ Andræ 1998.

⁸ Hessman 2002.

Som representant för det officiella Sverige rymmer landshövdingen i Norrbotten Gösta Malms hågkomster mycket av intresse. Hans i memoarform nedtecknade reflektioner är ett ytterst intressant komplement till de formella dokument av hans hand, vilka återfinnes i arkiven.

Andra aktörer vars hågkomster var och en på sitt sätt bidrager med pusselbitar i kontexten, är det socialdemokratiska statsrådet Erik Palmstierna och USA:s sändebud i Stockholm Ira N. Morris.

Stämningen i Sverige

När inbördeskriget i Finland utbröt i slutet av januari 1918, väckte detta ett stort engagemang i Sverige. Det var emellertid endast det vita Finland som kom att bli föremål för det svenska frivilliga biståndet. Det sannolikt mest uppseendeväckande inslaget i hjälpverksamheten, var det förband av frivilliga rikssvenskar som benämndes Svenska Brigaden. Vid sidan av denna trupp, tjänstgjorde ytterligare hundratals svenskar i den vita senatens armé. Biståndet till det som i Sverige uppfattades som Finlands frihetskamp, tog sig även andra uttryck än rent militära insatser. Insamlingar av pengar och förnödenheter organiserades, och sjukvårdspersonal reste för att bistå den vita härens underhåll. I stort sett all denna hjälpverksamhet var emellertid endast riktad till de vita. Från många håll framfördes även kravet att Sverige skulle sända trupp till det vita Finlands bistånd.

De omfattande sympatyttringar som riktades mot den vita senaten och dess trupper, ger måhända sken av att en enig svensk opinion stod bakom just den sidan i konflikten. Så var emellertid inte fallet. Även de rödas sak omhulldades av många svenskar. Stödet till Folkkommisariatet, det röda Finlands regering, kom dock aldrig att uppnå särskilt omfattande proportioner.

Av ideologiska skäl var det inom den svenska arbetarrörelsen det starkaste stödet för Finlands röda fann sin näring. Främst var det de radikalaste grupperna på rörelsens vänsterflygel som sympatiserade mest med de finska revolutionärerna. "De svenska vänstersocialisterna (...) gav helt sitt moraliska stöd åt [de finska] arbetarna", menade Zeth Höglund.¹⁰

Inom det socialdemokratiska partiets (SAP) ledning var man dock mer återhållsam. Ännu våren 1918 pågick inom partiet en kamp, mellan dem som förordade reformism och parlamentarism, och de ivrigare revolutionärerna. Till de senare hörde de socialister som låtit sig influeras av Zimmervaldrörelsen, som även inspirerat stora delar av den finländska socialdemokratin.

Parlamentaristiskt orienterade socialister som Hjalmar Branting hyste oro för att revolutionslusten skulle smitta svenska arbetare, även om han och SAP:s ledning delade vänstersocialisternas uppfattning att kriget i Finland var ett klasskrig. Enligt partikamraten och ministern Palmstierna befarade Branting "att den röda vågen skall stänka hit", varför den borde "medan tid är, uppdämas i Finland".¹¹

⁹ Hessman 2002, s.29 f.

¹⁰ Höglund 1956, s.133.

¹¹ Palmstierna 1953, s. 130.

Partiets hållning, balanserande mellan höger och vänster, tog sig uttryck i det sätt på vilket inbördeskriget skildrades i den egna pressen. Partiorganet Social-Demokraten publicerade sålunda även borgerliga analyser av och synpunkter på utvecklingen i Finland.¹²

Trots en uttalad sympati för de finska arbetarna och det man uppfattade som deras kamp mot reaktionen, valde även de mest radikala svenska socialisterna att hålla en tämligen låg profil. Till skillnad från agitationen för de vitas sak, restes inga som helst vänsterkrav på militärt stöd till Finlands röda. Inte heller gjordes några ansatser att rekrytera frivilliga till det finska göda gardet. En handfull svenska undersåtar deltog förvisso på röd sida i kriget, men detta var utslag av personlig övertygelse snarare än en organiserad insats.¹³

I stället valde Sveriges socialdemokrater att erbjuda uteslutande humanitärt bistånd. Ett av initiativen gick ut på att erbjuda medling mellan de stridande. Ingen av de stridande parterna accepterade dock detta erbjudande. De svenska socialdemokraterna bildade även två särskilda hjälppositioner med ambitionen att bistå det röda Finland. Efter det kriget slutat med de vitas seger, kom dessa båda organisationer att i stor utsträckning ägna sig åt att bistå flyende röda.

Den splittrade svenska opinionen och den sittande regeringen, bestående av liberaler och socialdemokrater, hade ambitionen att hålla landet vid sidan av världskriget. Denna regeringens hållning medverkade till att Sverige kom att inta en neutral hållning även i det finska inbördeskriget. Sålunda kom landet att utgöra en fristad för de hundratal röda finländare som av en eller anledning valde att fly undan kriget och dess efterverkningar.

Flyktvägen över gränsälven i Tornedalen

När isen i början av december månad år 1917 lade sig på Torneälven, hälsades detta av några som en välkommen gest av naturen, medan samma företeelse blev andra till förfång. Att gränsälven nu kunde passeras med häst och släde uppskattades av de boende på ömse sidor vattendraget, för vilka gränsälven var ett naturligt hinder i affärer och socialt umgänge. För människorna som sedan generationer tillbaka levt och verkat i Tornedalen, var inte älven i första hand en gräns som skilde två nationer åt. På ömse sidor om denna gräns levde människor som delade språk, utkomstmöjligheter och andra levnadsvillkor. När den frusna älven under några månader bar hästar och människor och deras ekipage, underlättades tillvaron för dem som hade ärenden till den andra stranden. Under tider av menföre och öppet vatten var de hänvisade till några enstaka övergångar, som inte sällan innebar långa omvägar. Vid dessa övergångar vakade också tull och polis. Dessa lagens väktare var i sig ett hinder för vissa, som önskade att deras affärer över vattnet och gränsen inte kom till myndigheternas kännedom.

Det var nu inte bara befolkningen i Tornedalen som färdades fram och åter över älven vid denna tid. Under de år världskriget pågick, utgjorde svenskt territorium

¹² Isaksson 1990, s.224 f.f.

¹³ Konsulatarkiv Helsingfors, vol 190, RA.

den säkraste förbindelseleden mellan de västallierade och Ryssland. I synnerhet gällde detta sedan Atlantens och Östersjöns farvatten fyllts med försåtliga minor, som gjorde sjöfart till ett riskfyllt företag även för de fartyg som förde neutral flagg. I princip all fartygstrafik mellan Sverige och Finland avbröts mot slutet av år 1914. Detta sedan inte mindre än tre svenska fartyg; Everlida, Luna samt Ångaren Norra Sverige, minsprängts på Bottenhavet inom loppet av ett dygn, 6–7 december detta år. Sammanlagt omkom trettiofem män och sju kvinnor vid de tre förlisningarna.¹⁴ Som minsprängningarna skedde i finländska farvatten, torde dessa fyrtiotvå vara några av de första svenska undersåtar vilka krigsdödades i Finland under det första världskriget och därpå följande konflikter.

De säkraste men betydligt långsammare resorna företogs med tåg genom Sverige. På svenska järnvägar transporterades under världskriget sändebud, politiker och diplomater mellan öst och väst. Sverige kom även att fungera som transitoland för invalider och krigsfångar, vilka transporterades genom Finland och Sverige i boskapsvagnar, och genom Röda Korsets i Sverige och Förenta staterna försorg utväxlades mellan de krigförande makterna.

En av de viktigaste passagera löpte över älven vid tvillingstäderna Torneå och Haparanda. Där sträckte sig Handolinska bron, en smal träkonstruktion, lågt över Torneälvens vatten och förband de båda länderna. Alla som hade anledning att passera gränsen här, oavsett om ärendet var att hälsa på en släkting på andra sidan eller att befordra depescher till Sankt Petersburg, fick finna sig i att promenera över bron. Järnvägsförbindelse mellan Finland och Sverige upprättades först några år efter krigsslutet. Vid bronns landfästen bevakades normalt trafiken av de finska och svenska tullverkens personal.

Som Sverige var neutralt och Finland en del i det krigförande ryska riket, markerade Torneälven mer än bara gränsen mellan två stater under världskrigets år. Denna krigstida gräns bevakades på ömse sidor av militär. I Sverige assisterades trupper underställda Norrbottens försvarsområde av tull och gränsridare. På den motsatta stranden ombesörjdes bevakningen huvudsakligen av soldater tillhörande det ryska 1:a Finländska Gränsbevakningsinfanteriregementet.¹⁵ Truppen bestod huvudsakligen av soldater med hemvist i Ryssland, Ukraina, Polen och andra delar i det vidsträckta ryska imperiet.

Ungefär samtidigt som isen gjorde Torneälven farbar för andra fortskaffningsmedel än båtar, förklarade Finlands senat landet oavhängigt Ryssland och varande en självständig stat. Denna kombination av klimat och politik ägnade att ge såväl de civila som de militära myndigheterna i Norrbotten bekymmer. De räknade med möjligheten att utvecklingen i Finland skulle skapa oro och instabilitet. I detta läge hade det varit att föredra om en öppet strömmande älvs vatten utgjort buffert mot oroshärden.

¹⁴ Kommerskollegium 1921 ss. 164 ff.

¹⁵ Generalstabens utrikesavdelning, F:VI, KrA.

Omedelbart efter det beskedet om den finska självständighetsförklaringen nått Sverige, rådde stor ovisshet på den svenska sidan av älven om förhållandena på andra sidan. Ingen visste riktigt vem som hade makten i Torneå och norra Finland. Såväl ovissheten som farhågorna om oroligheter stärktes av de många rapporter som inkom till den svenske befälhavaren om skottlossning på den finska sidan.¹⁶

Skottlossningen härrörde från skärmytslingar som utkämpades i kampen om herraväldet över Nordfinland. I praktiken hade ett interregnum uppstått i denna landsände sedan Finland lösgjort sig från det ryska imperiet. I Torneå var det inte bara de ryska trupperna och den nya statens skyddskår som kivades. Där fanns ytterligare en aktör med aspirationer på politisk makt i form av det röda gardet.

När inbördeskriget som kulmen på de politiska motsättningarna i Finland utbröt i slutet av januari 1918, var det röda gardet som inledningsvis kunde tillskansa sig kontrollen över Torneå med omnejd. Dock kunde de vita trupperna, i skepnad av Kemi och Rovaniemi skyddskårer, erövra staden redan efter lite drygt en vecka. Härvid tillfångatogs ett stort antal ryssar och rödgardister, några avrättades omedelbart som landsförrädare medan andra lyckades fly över älven till det neutrala Sverige.¹⁷

Hur många som sammanlagt valde att fly undan de framryckande vita är inte känt, men säkert var det fråga om många hundra. Alla flyktingarna hade dock inte tjänstgjort i det röda gardet. Flera av de röda tog även med sig familjen i flykten. Ett exempel härpå är familjen Tuorila från Rovaniemi. Skräddaren Alexander Tuorila deltog i striderna i norra Finland, och tvingades efter det röda nederlaget gömma sig i landet. Hustrun Anna Helena fann det dock bäst att fly till Sverige. Med sig hade hon parets nioårige son. Under närmare två års tid var sedan familjen splittrad, innan den kunde återförenas i Kiruna sommaren 1920.¹⁸ Familjen Tuorila, eller åtminstone far och son, hörde till dem som valde att bege sig vidare till Sovjetrysland under 1920-talet. Båda avrättades där av regimen 1938.¹⁹

Redan under krigets första dagar hade flyktingströmmen västerut föranlett landshövdingen i Norrbotten, Gösta Malm, att inhämta direktiv från högre ort beträffande hanteringen av de flyende.²⁰ Det var dock ingalunda en ny erfarenhet för myndigheterna i Norrbotten att hantera flyktingar. Även under de föregående fyra krigsåren hade människor sökt sig över det neutrala Sveriges gränser. Uppe i norr var det främst ryska desertörer och tyska krigsfångar, som antingen sökte en fristad eller önskade återvända hem. Under världskriget passerade som mest omkring tvåtusen flyktingar per dygn gränsen vid Haparanda.²¹

¹⁶ Norrbottens fsvo. 1914–1919/ Stabsexpeditionen, F:1, KrA.

¹⁷ Ignatius / Soikkeli 1924, s. 44.

¹⁸ Statens utlänningskommisions passbyrå, F2:A, vol. 532. Möjligen tillbragte Tuorila perioden mellan kriget och flykten till Sverige i Ryssland, där han i så fall skall ha erhållit officersutbildning. Se Lackman 1997, s. 85.

¹⁹ Lahti-Argutina 2001, s. 541.

²⁰ Hammar s. 263.

²¹ Awebro 2000, s. 217.

Vid några enstaka tillfällen utspelades dramatiska incidenter vid gränsövergången. I ett sådant fall spelade en äldre kvinna, motvilligt får man förmoda, huvudrollen. Hon hade dristat sig till att trotsa de ryska gränsvakternas förbud att bege sig över till Sverige. Detta resulterade i att ryssarna öppnade eld efter henne när hon befann sig på Handolinska bron. Med knapp nöd lyckades kvinnan undgå de ryska kulorna och söka skydd i den svenska gränsposteringen. Även den svenska vaktpost som hjälpte henne att sätta sig i säkerhet, besköts från den andra stranden. Till tack för sin insats fick soldaten en utskällning av ett tullbefäl, som ansåg att han utsatt sig för allt för stora risker för en gammal gummas skull!²²

I början av februari 1918 blev situationen drastiskt annorlunda. Undan kriget sökte sig nu stora grupper av ryska soldater och finländare som fruktade repressalier från de nya herrarna av norra Finland. För de ryska soldaterna som anlände fanns klara direktiv, de skulle betraktas som krigsfångar och ställas under militär bevakning. Problemet var de många civila flyktingarna, varav flera var beväpnade med armégevär, pistoler eller andra handeldvapen.²³ Civilminister Axel Schotte meddelade 8/2 1918 den villrådige landshövdingen att finländarna omedelbart skulle utvisas. Dessa direktiv vidarebefordrade Malm till polis och militär vid gränsen.²⁴

Trots direktiven inträffade det att även flyende ryssar förvägrades inträde i Sverige. I ett brev till civildepartementet redogjorde ett ögonvittne för en situation, då svensk militär vägrade låta fem ryska soldater passera gränsen. De flyende ryssarna, som var förföljda av skyddskårister vilka sköt efter dem, sökte förgäves beveka den svenske officer som stoppat dem. Officeren var emellertid omedgörlig, och kommenderade sina soldater i färdigställning. Brevskrivaren berättar hur "ryssarna föllo på knä framför (...) patrullen och under tårar bådo att ej bliva återförda".²⁵ Hur många fler än dessa fem ryska soldater som återvisades i armarna på de förföljande skyddskåristerna är okänt, likaså vilket öde de mötte återbördade till den finska sidan. Från Sverige kunde man dock vid något tillfälle iakttaga hursom de vita avrättade människor på Torneälvens is.²⁶ Även flyende sköts i ryggen då de springande sökte nå tryggheten på den svenska älvstranden. Ett ögonvittne berättade hur en grupp ryska soldater utgjorde måltavlor för vitgardisterna.²⁷

Skildringarna av hur de tillfångatagna eller flyende rödgardisterna och ryssarna behandlades av de vita, nådde emellertid snart Stockholm och regeringen. Detta föranledde civilministern att i ett nytt telegram 14.2.1918 meddela landshövding Malm kontraorder. Med avseende på den omilda behandling de besegrade

²² Norrbottens FSVO 1914–1919, Stabsexp. F.1 "Diverse", KrA.

²³ Med "civila" avses här personer vilka icke bar uniform och tillhörde någon av de krigförande ländernas reguljära trupper. Således faller rödgardisterna inom denna kategori.

²⁴ Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet, vol.5. Telegram från Schotte till Malm 8/2–1918.

²⁵ Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet, vol 5. Brev från A-F Rönmark 25/3 1918. Rönmark är sannolikt identisk med den skohandlare med samma namn, vilken Kilbom anger som organisatör av etappvägen Torneå-Haparanda.

²⁶ Hammar 1964 s. 262.

²⁷ Isaksson 1987, s. 202; intervju med Anders Lehto, Kuivakangas.

finländarna kunde tänkas komma att utsättas för, skulle även flyende civila tillåtas komma in i Sverige.²⁸

Schottes direktiv efterföljdes dock inte till fullo överallt. Även om det är svårt att finna exakta uppgifter om omfattningen, torde en del finländska flyktingar ha hejdats vid Sveriges gräns. Dessa gick sedan varierande öden till mötes efter återkomsten till Finland. Några lyckades hålla sig gömda likt det tjugotal ynglingar från Munsala, som återvisades från Umeå. I över ett år höll de sig dolda i de österbottniska skogarna.²⁹

Sämre gick det för de sex män från Pyhäjoki och Merijärvi i Uleåborgs län, som utlämnades av myndigheterna i Luleå. I likhet med de ovan nämnda Munsalaflyktingarna, sökte dessa undkomma krigstjänst och sändas ut i kriget mot de röda. De var således inte i direkt bemärkelse politiska flyktingar. Återbördade till Finland ställdes flyktingarna inför rätta och dömdes till döden. De arkebuserades av skyddskårister mot en magasinsvägg i Brahestad.³⁰

Frågan om i hur stor omfattning flyktingar från Finland stoppades vid gränsen till Sverige eller utvisades från landet är svår att besvara. I sin undersökning om röda flyktingar i Norrbotten berör Rolf Hessman frågan. Hans slutsatser ger vid handen att ut- och återvisningar generellt inte skedde i någon större omfattning. I fråga om de flyktingar som omhändertogs i Norrbotten, hävdar Hessman att ingen avvisades.³¹

I sammanhanget kan påpekas att en del av de finländare vilka sökte sig till Sverige under inbördeskriget, i första hand flydde undan fronttjänstgöring och således av myndigheterna uppfattades som desertörer. Dessa flyktingar tycks ha återsänts till Finland i tämligen stor omfattning, varför en del av dem sannolikt valde att uppge sig vara politiska flyktingar.³² På så sätt hade de större chans att erhålla asyl.

Merparten av de flyende sökte sig med all sannolikhet över gränsen där förhållandena var som mest gynnsamma, där passagen var okomplicerad och där bevakningen var svag. Väl i Sverige fick de sedan söka klara sig bäst de kunde. Bland flyktingarna som var hemmahörande i gränsområdet fanns det de som kunde uppsöka vänner eller släktingar i Sverige. Flyende med centrala positioner i det finska socialdemokratiska partiet kunde erhålla hjälp av svenska partikamrater och sympatisörer. Ytterligare ett okänt antal sökte sig över gränsen till Norge. Några flyktingar nyttjade de etappvägar som med tillhjälp av funktionärer inom den svenska arbetarrörelsen upprättats redan innan inbördeskriget utbröt. De upprättade etappvägarna och gömställena var ursprungligen tänkta att nyttjas av såväl revolutionärer som självständighetsaktivister. Resor företogs dessutom i båda

²⁸ Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet, vol.5. Telegram fr. Schotte till Malm 14/2–1918, RA.

²⁹ Hellman 1923, s. 21 ff. Författaren själv gömde sig i Österbotten under femton månader sedan han lyckats fly ur fånglägret i Viborg.

³⁰ Lackman 1978.

³¹ Hessman 2002, s. 29.

³² Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet, "Handlingar i utvisnings- m.fl. ärenden" Vol.5, RA.

riktningarna, men i och med inbördeskriget var de det flyende röda som kom att ha störst glädje av verksamheten.

Vänstersocialisten Karl Kilbom var under världskriget engagerad i den verksamhet som gick ut på att smugla människor ut och in i Finland. År 1916 var han en av dem som organiserade en förbindelselinje över Haparanda och Torneå. Fackföreningsmannen Charles Lindley upprättade ytterligare en linje över Seskarö. På plats vid gränsen hade de sedan pålitliga medhjälpare som lotsade kurirer och flyktingar, samt gömde dem om behov förelåg. Kontaktmannen i Haparanda var en skohandlare, under det att en hamnarbetare skötte verksamheten på Seskarö.³³ Just den sistnämnda orten såg många röda finländare passera, och ett flertal stannade även där. Enligt en uppgift skall på Seskarö ännu i september år 1918 ha funnits omkring fyrahundra landsflyktiga finländare.³⁴ Denna upplysning är emellertid tveksam. Sannolikt vistades ett stort antal finländare på orten, men många av dem hade befunnit sig där redan före krigsutbrottet, och arbetat vid någon av Seskarös träindustrier.

Flyktvägen över Bottenhavet

Vid inbördeskrigets utbrott befann sig merparten av det vita Finlands politiska och militära ledning i Österbotten. Mannerheims trupper tog redan de första krigsdagarna kontrollen även över detta område, i och med att de ryska garnisonerna och bevakningsstationerna avväpnades. Följden blev, liksom i de nordligaste landsdelarna, att hundratals personer som hade repressalier att frukta för sitt politiska engagemang eller samröre med de förra härskarna i landet, sökte undvika kontakt med myndigheterna.

Här var det emellertid inte blott en älv, utan ett helt hav som låg emellan flyktingarna och den förmodade fristaden i Sverige. Bottenhavet var dock inte något oöverstigligt hinder vid denna tid. Havet som skilde de svenska och finska kusterna hade sedan urminnes tider trafikerats av bönder och fiskare i små båtar. De undan inbördeskriget 1918 flyende var heller inte de första flyktingar som korsade dessa vatten.

Under Stora ofreden i början av 1700-talet hade hela byar i det närmaste avfolkats sedan innebyggarna flytt undan de härjande ryska ockupationstrupperna. Också under förryskningsperioden och ofärdsåren omkring tiden för sekelskiftet 1900, flydde finländare i tusental över Bottenhavet till Sverige. Några av dem fortsatte sedan till Amerika för att där börja ett nytt liv, andra begav sig via Sverige till Tyskland. Tysklandsresenärerna anslöt sig till den finska jägarbataljon som utbildades i den tyska armén, för att sedan återvända till hemlandet efter självständigheten utgörande stommen i Finlands nyupprättade försvarsmakt. Andra valde att stanna och söka sin utkomst i Sverige, och där invänta stormens bedarrande i Finland. Även i fredstid var det många finlandssvenska jordbrukare som under vinterhalvåret seglade eller rodde till Sverige, för att arbeta vid någon av de talrika träindustrierna

³³ Kilbom 1954, s. 82 f.

³⁴ VGFK, protokoll 28/9 1918.

utmed kusten. Kvarken och Bottenhavet var således tämligen tättrafikerade vid 1900-talets början, och det fanns gott om män som kände rutternas och farvattnens.

Även om Bottenhavet var en flitigt trafikerad farled och oaktat att många av de kustbor som valde att fly över det var vana sjömän, krävde det sina offer. En höstnatt 1916 smög en liten fiskebåt förbi de ryska kustvakterna i Norrnäs skärgård i södra Österbotten. Ombord befann sig åtta unga män från trakten, vilka föresatt sig att ta sig över till Sverige för att undgå att skrivas ut i den ryska armén. Sedan en tid tillbaka cirkulerade rykten i Finland, att ryssarna lidit stora nederlag och var i desperat behov av soldater. Detta påstående saknade emellertid all grund, då de ryska myndigheterna inte inkallade några finländare till krigstjänst. Inför utsikterna att sändas till världskrigets fronter som kanonmat, var det dock många finska män som tog det säkra före det osäkra och likväl begav sig västerut. Möjligen hyste också någon av männen i den lilla båten planer på att resa vidare till Tyskland för jägareutbildning, eller längre västerut till Amerika. Efter ett par timmar till sjöss överraskades flyktingarna av en allt mer tilltagande storm. Trots att de ombordvarande var kustbor och som sådana vana vid havet, lyckades de inte rida ut ovädret utan gick under.³⁵

Vissa vintrar var det också möjligt att till fots, eller snarare på skidor, färdas över isen från den österbottniska kusten till Sverige. Men inte heller dessa resor var ofarliga. Minst två män som ämnade sig till utbildningslägret i Tyskland förolyckades under den strapatsrika färden över den tillfrusna Kvarken.³⁶

Beträffande eventuella dödsfall bland de röda som flydde över Bottenhavet finns just inga uppgifter. Det är emellertid känt att många valde denna flyktväg undan de vita myndigheterna. Rödgardisten Anselm Salminen från Jakobstad var en av dessa. Tillsammans med ett tiotal kamrater lyckades han rymma från den av de vita trupperna besatta staden i en liten båt. Ytterligare flera följde i deras spår.³⁷ Som de rödas avresor av naturliga skäl skedde under iakttagande av största tänkbara hemlighetsmakeri, går det inte att avgöra hur många röda som flydde på detta viset.

Ett stort antal röda flyktingar tog sig ändå trots allt över havet helskinnade. Seglatsernas mål varierade. Den trettonde augusti 1918 anlöpte en liten segelbåt den svenska kusten i trakten av Sundsvall. Den tre dygn långa seglatsen hade startat i Vasa och besättningen utgjordes av tre före detta rödgardister på flykt. Den ene av de tre, Birger Ossian Blomqvist från Kristinestad, hade ett par månader tidigare frigivits ut fånglägret i Vasa dit han förts efter att ha tillfångatagits av de vita redan i januari. Trots att han frigivits av statsförbrytelsesdomstolen, väntade ytterligare ett åtal. Vid Rådstuverätten i Kristinestad var han instämnd för att stå till svars för "olaga bemäktigande av polisinsättningen" i staden under upproret.³⁸

³⁵ Nykvist 1995, s. 65 f.

³⁶ Ahonius, E i Suomalainen, s. 444 ff.

³⁷ Westerlund 1993, s. 112.

³⁸ Länsstyrelsen i Norrbotten, Landskansliet D VII:b, vol 1. HLA Brev från finska UD till KB Luleå.

Blomqvists bror Vilhelm befann sig redan sedan ett par månader i Sverige. Denne hade vid midsommartid företagit samma seglats i sällskap med en förrymd fånge, livstidsdömd Carl Otto Eklund, hemmahörande i samma stad som bröderna Blomqvist, och där verksam som bagare. Eklund hade också tagits som fånge när Kristinestad föll i de vitas händer, och betraktades av myndigheterna som en av ledarna för stadens röda milis. Detta faktum innebar att han sannolikt hade ett kännbart straff att se fram emot. Eklund var säkert inte okunnig om det öde som drabbat ledaren för Kristinestads röda garde, Frans Arnio. Denne hade efter stadens intagande ställts inför en vit domstol, och avrättades 1.2.1918.³⁹ Eklund valde i alla händelser att med hjälp av sin svägerska fly ur fångenskapen. Svägerskan hade försett honom med pengar och även ordnat fram den båt, i vilken flykten över Kvarken sedan företogs. Eklund och Vilhelm Blomqvist hade seglat till Örnsköldsvik, där de i likhet med flera andra olycksbröder och systrar, antingen anmälde sig för myndigheterna eller valde att gömma sig.⁴⁰

Inte bara norra Bottenhavet och Kvarken trafikerades av de röda landsflyktiga. Även från södra Finland och Åland färdades flyktingar. När f.d. medlemmen av Folkkommisariatet Otto Ville Kuusinen begav sig från Finland till Stockholm 1919, skedde detta under strapatsrika former med en motorbåt över Ålands hav.⁴¹

De svenska myndigheternas behandling av Finlandsflyktingarna

Väl på svensk mark upphörde emellertid inte vedermödorna för de landsflyktiga. Den svenska hållningen gentemot rödgardisterna och deras anhöriga var kärv. Stora delar av det offentliga Sverige uppfattade flyktingarna som hotfulla element, som förde revolutionens ideal i bagaget. Myndigheterna befarade att de revolutionära finländarna skulle bedriva agitation bland de svenska arbetarna, och mana även dem till omstörtande verksamheter.

En som lät sig bekymras särskilt mycket över de röda finländarnas eventuella inflytande på den svenska arbetarklassen, var landshövdingen i Norrbotten, Gösta Malm. Den måhända största delen av de flyende kom ju att hamna i, eller passera genom hans län. Förutom risken för politisk oro, medförde dessutom rödgardisterna ytterligare ett problem i form av språket. Landshövding Malm såg den stora tillströmningen av finskspråkiga flyktingar också som ett hot mot svenskheten i Norrbotten. I synnerhet i Tornedalen var det finska språket vida utbrett och var rent av många svenska undersåtars modersmål. Malm såg som en viktig del i sin ämbetsutövning att verka för att de finska inslagen i trakten motverkades, och att bidra till landsdelens försvenskande.⁴² Sålunda kan man anta att det inte var med särskilt tungt sinne han till gränsbevakningen vidarebefordrade civilministerns order, att alla rödgardister ovillkorligen skulle hindras från att ta sig in i Sverige.

³⁹ Villstrand 1998, s. 185.

⁴⁰ Länsstyrelsen i Norrbotten, Landskansliet D VII:b vol. 1. HLA.

⁴¹ Hodgson 1974, s. 54 f.

⁴² Hammar 1964, s. 264.

Trots att denna order återkallades en vecka senare, skärptes bevakningen utefter gränsen, "för att hindra tillströmning av olämpliga finska element".⁴³

Att Malm och myndigheterna tog hotet från öster på allvar vårvintern 1918, framgår av med vilken omsorg man sökte kontrollera gränsen. Förutom att man förstärkte tullens och gränsbevakningstruppernas resurser, tog man hjälp av något vid den här tiden så pass nymodigt som flygövervakning.⁴⁴ Som det svenska flygvapnet ännu i första världskrigets slutskede befann sig i sin linda, kunde inte dess utrustning tas i anspråk. I stället nödgades en privat flygmaskin begagnas för uppgiften att avpatrullera gränsälvsområdet.

Landshövding Malms och övriga myndighetspersoners farhågor var inte helt grundlösa. Ett halvår innan inbördeskriget bröt ut i Finland, hade revolutionsglöden flammats upp just i Tornedalen. På flertalet platser runtom i Sverige hade mer eller mindre välorganiserade demonstrationer, i protest mot livsmedelsbrist och ransoneringar, genomförts. På flera håll möttes de demonstrerande arbetarna, inte sällan kvinnor, av polis och utkommenderad militär. Vid ett antal tillfällen kom det till handgripligheter. De blodigaste handgemängerna, vid vilka ordningsmaktens blankvapen och gatstenar även brukades, utspelades i Stockholm och Göteborg.

I norra Sverige förekom de värsta oroligheterna på Seskarö. Under några dagar i månadskiftet maj-juni 1917, stod den till samhället kommenderade militären mot beväpnade arbetare. De demonstrerande arbetarna hade lyckats lägga beslag på några av soldaternas gevär och en del ammunition. Dessutom hade de, enligt uppgift från den militäre befälhavaren, redan tidigare tillgång till skjutvapen.⁴⁵ Den minst sagt eldfångda situationen på Seskarö kunde emellertid lösas på fredlig väg.

Upploppet, som myndigheterna föredrog att benämna händelserna på Seskarö, ägnade sannolikt att inge landshövding Malm och de styrande i riket en viss fruktan för de revolutionära finländare som våren 1918 i stort antal sökte sig över den svenska gränsen. De myndighetspersoner vilka hade konfronterats med de demonstrerande arbetarna på Seskarö, ansåg rent av att oroligheterna var resultatet av finska socialisters agitation. I en till civilminister Schotte telegrambefordrad lägesrapport, lät en tjänsteman vid länsstyrelsen förstå att konflikten bottnade i finländarnas verksamhet. Tjänstemannen menade dessutom att det var "osant att brist på livsmedel kan utgöra verklig grund för oroligheterna".⁴⁶ Landssekreterare Norberg menade att det därför "torde vara nödvändigt att alla finska undersåtar (...) omedelbart utvisas från Seskarö."⁴⁷

Att många i Norrbotten understödde socialdemokratin var till åtskillig irritation för de som agiterade och verkade för Finlands vita. Finska legationens representant i Haparanda, Paul Hjelt, drog sig inte för att karaktärisera norra Sverige som "ett jävla bolsjevikland".⁴⁸

⁴³ Malm 1963, s. 109.

⁴⁴ Malm 1963, s. 106.

⁴⁵ Andrae 1998, s. 75.

⁴⁶ Civildepartementet 1840–1920, E II:9. Telegram daterat 31/5 1917, RA.

⁴⁷ Civildepartementet 1840–1920, E II:9. Telegram från Norberg till Schotte 30/5 1917, RA.

⁴⁸ Ester Hjelt-Cajanus anteckningar i K. Donners arkiv, C4a, kapsel A8:3, FRA.

Den röde landsfiskalen Olof Lind i Dalarna

De flyktingar som trots Malms och militärens bemödanden lyckades forcera gränsen, hade att välja mellan att anmäla sig för de svenska myndigheterna eller söka hålla sig gömda. Som nämnts ovan, fanns det i Sverige ett visst nätverk av vänstersocialister, som kunde hjälpa flyktingar som så önskade, att undvika kontakt med myndighetspersoner. Sannolikt var det många som av fruktan för att återvisas till Finland valde att gömma sig. Uppgifter om dessa är naturligtvis svårt att finna, vilket ytterligare manar till försiktighet i fråga om att uttala sig om rödgardist-flyktingarnas antal.

De röda som valde att inställa sig hos polisen, bemöttes i högsta grad godtyckligt. En orsak här till var att direktiven i mycket var otydliga, men helt uppenbart är att enskilda tjänstemäns attityd var av avgörande betydelse. Det är lätt att anta att högre polisbefäl, lands- och stadsfiskaler, i sitt ämbetsutövande förhöll sig i politiskt avseende såsom förväntades av överheten vid denna tidpunkt. Det fanns dock några undantag. I Haparanda lär en fjärdingsman Wallin ha försett flyktingar med svenska pass.⁴⁹ Detsamma påstås en polisman på Seskarö ha gjort.⁵⁰ Dessa uppgifter kan mycket väl överensstämma med verkligheten, då oriktiga svenska passhandlingar emellanåt påträffades hos finländare som deltagit i inbördeskriget.⁵¹

Det vanliga var annars att flyktingarna hos polisen ansökte om uppehållsbok, vilken medgav tillstånd att vistas på orten. Vilket mottagande de asylsökandena erhöll var i stor utsträckning avhängigt av vilka ideologiska sympatier de myndighetspersoner hyste, vilka flyktingarna hade att framlägga sin sak inför.

Olof Lind i Nås i Dalarna var något så ovanligt som en vänstersocialistisk landsfiskal. Hos honom kunde landsflyktiga finska rödgardister vara säkra på att få ett välvilligt bemötande. Sålunda kom det sig att flera av medlemmarna i det finska revolutionära Folkkommisariatet anmälde sig såsom politiska flyktingar i den lilla och inte helt centralt belägna socknen i Västerdalarna. De av Lind utfärdade uppehållsböckerna var dessutom i flera fall inte begränsade till en viss tid, vilket regelverket annars stadgade. Det var endast efter utlåtande av Konungen en politisk flykting kunde tillåtas uppehålla sig i landet på obestämd tid.

Det var ingen slump att främst centralgestalter inom den finska vänstern begav sig till landsfiskal Lind, för att ansöka om den nödvändiga uppehållsboken. Allan Wallenius, som fungerat som kommissarie i utrikesärenden under inbördeskriget, lyckades efter kriget hålla sig gömd och ta sig till Sverige 1919. I Sverige uppsökte Wallenius vänstersocialisten Fredrik Ström, vilken bistod flyktingen att ta sig till Nås, där han utan vidare formaliteter registrerades och tilldelades en uppehållsbok.⁵² Wallenius inhystes, åtminstone formellt för att erhålla en fast adress, i samhällets

⁴⁹ Isaksson 1987, s. 256 ff. Intervju med John Olsson, Kalix, 1968.

⁵⁰ Isaksson 1987, s. 253 ff. Intervju med "F.d Sågverksarbetare", 5/9 1983.

⁵¹ Länstyrelsen i Norrbotten, Landskansliet DVIIb:I, Brev fr. Gränskommisarietkontoret Haparanda t. KB Norrbotten 21/12 1918, RA.

⁵² Justitiedepartementet: "Handlingar ang. kontroll av utläningar" (F8:A), samt Landsfiskalen i Nås distrikt: "Dagbok 1918–1921" (C1:1).

järnvägsstation. Med denna adress och uppehållsbok på fickan, kunde sedan Wallenius resa tämligen obehindrat inom rikets gränser. I Nås stannade han inte längre än nödvändigt, utan begav sig efter någon vecka till Stockholm. Färden till huvudstaden företog han i sällskap med en annan tidigare ledamot av Folkkommisariatet, Lauri August Letonmäki, samt ytterligare några flyktingar.

Även det röda Finlands finansminister Edward Gyllings familj, lyckades slinka genom de vitas not och bege sig till Sverige. Familjen Gylling tog sig även den, sannolikt med bistånd av svenska vänstersocialister, till Nås.⁵³ Edward anlände först långt efter det kriget tagit slut. In i det sista hade han från sin stab i Viborg sökt organisera det sista röda motståndet mot de framryckande vita och tyska trupperna. När nederlaget väl var ett faktum var Gylling en jagad man, ansedd av de vita som en av anstiftarna till det röda upproret. Han lyckades emellertid hålla sig gömd i Finland, för att på hemliga vägar sedan ta sig över till Stockholm.

De avsatta röda koryféernas vistelse i dalasocknen undgick givetvis inte myndigheterna. Bevakningen av dem torde emellertid inte ha varit särskilt effektiv, då den som hade att hålla flyktingarna under uppsikt var landsfiskal Lind. Då Kunglig Befallningshavande i Falun begärde in rapport om rödflyktingarnas förehavanden, meddelade Lind kortfattat att "i Nås hava de ej haft någon egentlig sysselsättning."⁵⁴ Det är inte helt otänkbart att såväl flyktingarna som landsfiskalen själv stod under annan myndighets bevakning. Dessutom uppgav Allan Wallenius senare för Zeth Höglund, att han ständigt under vistelsen i Sverige bevakades av Moskvas spioner.⁵⁵ Vänstersocialisten Höglund upplät för övrigt tidvis sitt hem åt landsflyktiga finska röda.

Ryssbaracken i Morjärv

På förmiddagen 2.2.1918, satte sig ett ensamt lokomotiv i rörelse i Kemi. En stund senare startade ännu ett, till vilket var kopplat ett antal vagnar. Detta tågs passagerareutgjordes av omkring 160 beväpnade rödgardister stationerade i staden. Det ensamma loket och det efterföljande tåget var på väg mot samhället Tervola, beläget invid Kemi älv och järnvägen mellan Uleåborg och Rovaniemi. Det första lokets uppgift var att kontrollera att banan var fri, och att inte fiender lurade i bakhåll utefter spåret.

De röda hade nåtts av informationen att skyddskårister från städerna Kemi och Rovaniemi hade koncentrerats till Tervola, och förskansat sig där. Rödgardisternas uppgift var att nedkämpa den vita truppen innan den hann sätta sig i förbindelse med skyddskårerna i Rovaniemi.

Vad det röda gardets ledning inte kände till, var att skyddskåren i samhället hade erhållit förstärkning. Denna utgjordes av ett tiotal tysklandsjägare, vilka samma morgon hade anlänt efter att ha tagit sig över gränsen från Sverige. I Tervola hade jägarna genast tagit sig an uppgiften att organisera och träna skyddskåristerna.

⁵³ Landsfiskalen i Nås distrikt: "Dagbok 1918–1921" ULA.

⁵⁴ Landsfiskalen i Nås distrikt: "Dagbok 1918–1921" ULA.

⁵⁵ Höglund 1956, s. 143 f.

Exercisen avbröts dock redan under eftermiddagen, då beskedet inkom att den tågburna truppen röda närmade sig samhället. Under ledning av jägarkaptenen Friedel Jacobson posterades skyddskåristerna ut längs med spåret. Samtidigt förstördes rälsen på ett ställe.

När besättningen på det ensamma loket närmade sig Tervola, blev de varse den saboterade rälsen i god tid och hann stanna. Innan föraren och eldaren hunnit starta sitt lok igen, och köra för att varna det efterföljande tåget, kom detta ångande och stannade även det. Ögonblicket efter öppnade de utposterade skyddskåristerna eld från sina ställningar i skogen vid sidan av järnvägen. De vitas kulor slog genom tågagnarnas brädväggar och förorsakade de röda stora förluster.

De överrumplade rödgardisterna sökte skydd bäst de kunde, i och utanför vagnarna. Deras försök att besvara de vitas eld var föga effektiv. Skyddskåristerna hade haft god tid på sig att finna skyddade positioner, dessutom vägleda av kapten Jacobson och de övriga erfarna och stridsvana jägarna.

Under det att skottlossningen pågick, lyckades lokföraren och hans medhjälpare få tåget att sakta börja backa från platsen. Snart lyckades det dem att öka hastigheten, och med den nu kraftigt decimerade röda styrkan återvända mot Kemi. Efter sig lämnade tåget flera döda och tioalet sårade rödgardister. Ombord på det hastigt retirerande tåget befanns sig ytterligare offer för de vitas kulor. Under den ungefär tio minuter långa striden i Tervola, stupade tjugo röda, och närmare fyrtio sårades. Den vita truppen åsamkades endast smärre blesyrer.⁵⁶

En av de sårade var arbetaren Johan Vuori från Simo socken⁵⁷. Tillsammans med ett tjugotal andra rödgardister som överlevt bakhållet vid Tervola, bestämde sig Vuori för att fly till Sverige. Det var alltså närmare en fjärdedel av de som klarat sig helskinnade från denna strid, som på hemliga vägar sökte sig över Torneälven för att undgå att hamna i de vitas händer. I sammanhanget bör emellertid nämnas att de rödgardister som togs till fånga vid Tervola behandlades väl. Jägarkaptenen Jacobson som ledde de vita under striden, gav uttryckligen order om att intet ont finge vederfaras fångarna. De skulle behandlas som krigsfångar, och de sårade ges vård.⁵⁸ Hur det gick med dem sedan de överantvardats till myndigheterna för rannsaking och internering, är dock ovisst.

Johan Vuori och hans kamrater sökte sig undan striderna till Sverige, i förhoppningen att de där skulle kunna vänta ut kriget i frihet. Denna förhoppning kom i viss mån på skam. De erhöll förvisso svenska statens beskydd, men fick finna sig i att tillbringa lång tid inlåsta i ett skolhus i Norrbotten som svenska arméns fångar.

På den svenska sidan var det länsförvaltningen i Norrbotten och landshövding Malm, som hade att ta ställning till hur flyktingarna skulle bemötas och hanteras. Av civildepartementet hade Malm uppmanats att inte återvisa några flyktingar,

⁵⁶ Uppgifterna om de rödas förluster varierar från källa till annan. Antalet stupade härrör från Ahto, 1995, s. 190.

⁵⁷ Civildep. 1840–1920/Hemliga arkivet. Förhörprotokoll.

⁵⁸ Ahto 1995, s. 190.

vare sig civila eller militära.⁵⁹ Dock gavs landshövdingen tämligen fria händer att besluta hur flyktingarna skulle omhändertagas, sedan de väl inkommit i riket. Malm ogillade Finlands röda av flera orsaker. Främst ansåg han givetvis att den revolutionära socialismen och dess företrädare utgjorde ett hot mot den rådande ordningen i samhället. Dessutom såg landshövdingen det som sin plikt att motarbeta vad han uppfattade som "nationella finska erövringssträvanden", i de finskspråkiga delarna av Norrbotten.⁶⁰ Om de finländska rödflyktingarna ansåg han vidare generellt, att de gav ett "osympatiskt intryck" samt att "de flesta kom uppenbarligen från ett kulturellt lågtstående skikt".⁶¹

Som tidigare nämnts hade myndigheterna i Norrbotten vid detta laget vissa erfarenheter av flyktingar, vilka passerat landets östgräns i hopp om en fristad. Sålunda fanns när de första rödgardisterna anlände, en viss beredskap för att omhänderta militära flyktingar. Dessa hade internerats under militär bevakning. Malm, som inte ville se några finskspråkiga socialister på fri fot i länet, hemställde hos konungen att få placera flyktingarna i fråga under överinseende av beväpnade vakter i ett läger, på samma sätt som tidigare skett med ryska soldater.⁶² Mot Landshövdingens förslag hade majestätet och civilministern inget att invända, varför kungen formellt befalld "internering av finnar (...) inkomna över landgränsen".⁶³

Den första veckan i mars 1918 övertogs ansvaret för rödgardisterna av militären, varefter de transporterades till det lilla stationssamhället Morjärv i Töre kommun. Samhället var på grund av sitt strategiska läge under världskriget förläggningssort för en ansevärd militär truppstyrka, till vars uppgifter nu således fogades bevakning av flyktingarna. Som läger fungerade ett område i anslutning till samhällets skolbyggnad, vilket hägnats in med dubbla rader taggråd. Den som hade ärende till lägerområdet hade att passera genom en öppning i stängslet, vid vilken en post med laddat och bajonettförsedd gevär vaktade dygnets alla timmar. För de internerade ansvarade chefen för VI arméfördelningen, vilket innebar att de i praktiken ansågs som krigsfångar.

Internerna logerades i själva skolbyggnaden, vilken var tämligen nybyggd och modern. Förutom fyra skolsalar inrymde byggnaden, som var uppförd 1914, ett tvättrum.⁶⁴ Till en början inhystes såväl ryska desertörer som de finländska flyktingarna i samma byggnad, dock åtskilda från varandra.⁶⁵ Merparten av ryssarna förflyttades emellertid ganska snart till lägret i Fristad i Västergötland. Efter de första invånarna i skolhuset, erhöll det i folkmun benämningen "Ryssbaracken".

De i Ryssbaracken internerade hölls om dagarna i arbete. Till arbetsuppgifterna hörde stenbrytning och uppförande av en mur.⁶⁶ I dagsersättning erhöll flyktingarna

⁵⁹ Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet, vol 5. Telegram fr. Schotte till Malm 14/2–1918.

⁶⁰ Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet, E I:9, Brev fr. Malm till Schotte 18/5–1918.

⁶¹ Malm 1963, s. 107.

⁶² Civildepartementet 1840–1920/huvudarkivet, E I:4990, Konseljakt.

⁶³ Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet, E I:8. PM tillställt Schotte 6/3–1918.

⁶⁴ Karlsson 1997, s. 3.

⁶⁵ Malm 1963, s. 107.

⁶⁶ Karlsson 1997, s. 3.

50 öre, detta under förutsättning att de fullgjorde ålagt beting.⁶⁷ De utspisades med samma kost som de i samhället förlagda beväringarna erhöll, och kunde om behov förelåg erhålla persedlar ur militärens förråd. De internerade hade även möjlighet att uppsöka garnisonens läkare om de önskade. Rent fysiskt torde det följaktligen inte ha gått någon nöd på finländarna i Morjärv. Sannolikt var de också själva medvetna om att de knappast hade haft det bättre i ett av de vitas fångelser eller läger i hemlandet.

Till en början, eller under det kriget pågick i Finland, förefaller stämningen ha varit god i lägret. De första tecknen på missnöje uppenbarade sig sedan inbördeskriget upphört, och finländarna ändå fann sig behandlade som krigsfångar av myndigheterna i Sverige. Tio dagar efter det de vita firat sin segerparad genom Helsingfors, författade de till antalet 67 finländarna i Morjärv ett brev till borgmästaren i Stockholm, vänstersocialisten Carl Lindhagen.⁶⁸ I brevet bad de internerade Lindhagen att föra deras talan, och söka utverka ett frigivande.

I brevet framkommer inga klagomål på behandlingen. I stället framträder den oro de internerade kände för sina anhöriga vilka lämnat i Finland. "Nöden i våra hem är stor" förklarade brevskrivarna, och beskrev hur "den hemska vålnaden" i skepnad av hungern "trycker ner (...) våra nära och kära". "Mången familjs enda försörjare är internerad här", fick Lindhagen veta.

Trots att nöden bland de hemmavarande anfördes som det tyngsta argumentet för att frige finländarna, var det ingen som önskade återvända till hemlandet: "Att bliva återsänd till Finland det önskar vi ej, där väntar oss endast fångelse och måhända än svårare dom". I stället vädjade man till Lindhagen om att han måtte ingripa, och utverka att de internerade gavs "den längtade friheten i detta land...att vi, genom ett ärligt arbete kunde skaffa vår bärgning åt oss och våra familjer (...)".

Såväl Lindhagens som andras uppmaningar att frisläppa de internerade finländarna klingade emellertid för döva öron. Kungen och myndigheterna i huvudstaden valde i stället förlita sig till landshövding Malms rekommendationer i ärendet. Denne menade att ett frigivande var högst olämpligt, enär det vore ogörligt för myndigheterna i länet på ett tillfredsställande sätt övervaka finländarna. Malm hänvisade till den militäre befälhavaren i Morjärv, vilken "varnar bestämt för att släppa dem [rödgardisterna] lösa i bygden".⁶⁹

Även det socialdemokratiska vänsterpartiets ledning engagerade sig för de i Morjärv inhysta finländarna. Det förefaller som om någon i partiledningen stod i direkt korrespondens med en eller flera av de internerade. Detta framgår i ett brev partistyrelsen tillställde konungen, i vilket listades en rad påstådda missförhållanden i Morjärvslägret.⁷⁰ Partiledningen sade sig ha fått informationer bland annat om att ohyra och sjukdomar grasserade bland de internerade till följd av bristande sanitära förhållanden, samt att maten var otillräcklig.

⁶⁷ Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet. E I:9. Brev fr. Svanström till Malm.

⁶⁸ Civildepartementet 1840–1920 / Hemliga arkivet, EI:9, RA Brev daterat 25/5–1918.

⁶⁹ Civildepartementet 1840–1920 / Hemliga arkivet, EI:9, RA.

⁷⁰ Civildepartementet 1840–1920 / Hemliga arkivet, EI:10, RA Brev daterat 16/7–1918.

Detta fotografi föreställer Jonas Fabian Virolainen från Kemi. Han hade tillsammans med sin kamrat Hugo Kanto skjutit handelsmannen Frans Petter Westberg som misstänkt för att vara en vit spion. Virolainen vistades år 1918 i Sverige och utlämnades av de svenska myndigheterna till Finland. Hans slutliga öde är inte känt, men hans medgärningsman Kanto avrättades. Foto: Riksarkivet i Stockholm

Vänstersocialisternas brev resulterade i att en till synes grundlig utredning av förhållandena i lägret genomfördes. I den rapport vilken utredningen utmynnade i, konstaterades emellertid att vänstersocialisternas beskrivning av situationen saknade grund.⁷¹ Hur det egentligen förhöll sig är svårt att avgöra i dag. Intrycket är dock att vänstersocialisternas skildring var tämligen överdriven. I det ovan refererade brevet till Carl Lindhagen framgår inget som skulle tyda på att lägret var vanskött vid denna tidpunkt.

Trots att Spanska sjukan härjade Sverige 1918 och skördade många dödsoffer, synes de internerade i Morjärv ha undgått att drabbas. Endast en av de internerade, tjugofemåriga Isak Hyvönen, avled till följd av lunginflammation under vistelsen i lägret.⁷²

De internerade

De svenska myndigheternas omdömen om de i Morjärv internerade finländarna var sällan positiva. De beskrevs som lata, opålitliga och tjuvaktiga, och sågs som ett hot mot den svenska samhällsordningen för sina revolutionära idéers skull. Att samtliga skulle ha varit fanatiska yrkesrevolutionärer och samvetslösa våldsverkare är dock en vrångbild. Bland de internerade fanns en och annan som hade begått brott under inbördeskriget. En av dem var Jonas Fabian Virolainen från Kemi. Han erkände under ett förhör att han varit delaktig i ett mord i hemstaden. Virolainen hade tillsammans med en kamrat, Hugo Kanto, skjutit en misstänkt vit spion, handelsmannen Frans Petter Westberg, till döds på en gata.⁷³ Han begärdes utlämnad av de finska myndigheterna som misstänkt för mord och utvisades.⁷⁴ Hans vidare öde är okänt, dock avrättades Kanto sedan han tillfångatagits av de vita.⁷⁵

I mitten av juni månad 1918 förhöordes samtliga de internerade av landsfogden i Norrbotten, i syfte att utröna i vilken omfattning de deltagit i inbördeskriget.⁷⁶ Merparten av de internerade medgav att de tjänstgjort i det röda gardet, men bara ett fåtal tillstod att de tagit del i strider. Ett fåtal, som arbetaren Johan Jussila, uppgav att de ej överhuvud tillhört det röda gardet. Jussila hade flytt, sade han, för att ha varit organiserad i fackföreningen och menade att detta var skäl nog att hålla sig undan skyddskåren. Ingen förutom sagde Virolainen tillstod i samtalen med landsfogde Svanström, ha gjort sig skyldiga till några brott i röda gardets namn. Nio av männen medgav dock att de före kriget varit i delo med rättvisan i hemlandet.

⁷¹ Civildepartementet 1840–1920 / Hemliga arkivet, EI:10, RA.

⁷² Generalstabens utrikesavdelning, F:VI, Vol. I, KrA.

⁷³ Civildepartementet 1840–1920 / Hemliga arkivet, EI:9, RA Förhørsprotokoll daterat 6/4–1918. I ett förhör några månader senare tog Virolainen emellertid tillbaka sin bekännelse. Hans första bekännelse är dock så pass detaljerad att det finns föga skäl att tro att han inte var inblandad i dådet.

⁷⁴ SPB E8B:13 / 481, RA. Enligt docent Lars Westerlund återfinnes Virolainen ej i Statsförbrytelse-domstolens handlingar. Detta kan tolkas som att han avrättades, då de flesta avrättade ej finns registrerade i detta arkiv.

⁷⁵ Undersökningens om krigsdödade i Finland 1914–1922 databas.

Den vanligaste orsaken härtill var dryckenskap och förseelser i samband härmed. Johan Matikainen från Kemi hade dessutom tilldömts böter som straff för "olovlig transport av telefonråd".

I förhören framgick att ingen av flyktingarna, med ett undantag, önskade återvända till hemlandet. Även de som hävdade att de haft ytterst lite samröre med det röda gardet, sade sig vara rädda för att utsättas för repressalier vid hemkomsten. Att rädslan för att återvisas var äkta, illustreras av fallet Eleazar Forsell. Den trettioårige arbetaren från Kuopio uppgav i förhöret med landsfogden att han, trots att han "ej tagit någon del i röda gardets göranden", fruktade att tvingas återvända till Finland. En morgon ett par dagar efter förhöret, hängde sig Forsell med hjälp av en snara av ståltråd i logementet.⁷⁷

En och annan sökte på mindre drastiskt sätt undslippa interneringen. Sommaren 1918 inträffade ett antal flyktförsök, som emellertid alla slutade med att rymlingarna infångades och placerades i arresten. Den 4 juli fasttogs trettioårige Nathanael Borg från Pihtipudas efter att dagen före ha rymt från interneringslägret. Han dömdes till en månad i fängsligt förvar för sitt tilltag.⁷⁸

Interneringslägret i Morjärv avvecklades successivt med början mot slutet av år 1918, då de första internerade återsändes till Finland. Av det undersökta arkivmaterialet framgår inte om de hemsända flyktingarna valde att frivilligt bege sig till Finland. Sannolikt var så fallet, enär övriga flyktingar vid denna tidpunkt regelmässigt beviljades uppehållstillstånd. Endast i fallet Virolainen tycks en flykting i Morjärvslägret ha överlämnats direkt till de finska myndigheterna.

Vänsterns flyktinghjälp

Den svenska vänstern höll som framgått en tämligen låg profil i förhållandet till inbördeskriget i Finland. Trots att sympatierna för Finlands röda var stora inom arbetarrörelsen i Sverige, torgfördes aldrig några förslag om att aktivt understödja grannlandets röda. Först sedan kriget upphört och den svenska opinionen nåddes av de första trovärdiga rapporterna om hur de besegrade rödgardisterna behandlades, påbörjades inom arbetarrörelsen ett organiserat hjälparbete. Missämjan inom socialdemokratien resulterade i att två kommittéer med ambitionen att bistå före detta rödgardister bildades. Den ena formerades inom ramen för SAP, medan den andra utgjordes av vänstersocialister. Inledningsvis förmådde de båda kommittéerna samarbeta, varför en tredje samarbetskommitté bildades. Det gemensamma arbetet sprack dock tämligen snart, innan några egentliga resultat kunnat uppnås.

⁷⁶ Civildepartementet 1840–1920 / Hemliga arkivet EI:9. Förhörprotokoll.

⁷⁷ Civildepartementet 1840–1920 / Hemliga arkivet EI:10. I rapporten uppges datumet för självmordet till 15/6, men i Töre fslg:s Död- och begravningsbok till 12/5. Det sistnämnda datumet förhöres Forsell, varför det med all sannolikhet korrekta datumet för dödsfallet anges i rapporten.

⁷⁸ Generalstabens utrikesavdelning, F:VI, KrA.

De mest livaktiga av arbetsgrupperna förefaller ha varit den av vänster-socialisterna organiserade "Vänstergruppernas Finlandskommitté" (VGFK)⁷⁹. Dess verksamhet kom främst att inriktas på att på olika sätt hjälpa de rödgardister som flytt till Sverige. Kommittén hade goda kontakter med de av det röda Finlands ledning vilka flytt till Sverige, och därmed högst sannolikt med Finlands Kommunistiska Parti (FKP). Partiet bildades av exilfinländare i Moskva några månader efter det röda nederlaget i inbördeskriget.

Av kommitténs protokoll framgår med viss tydlighet att dess ställningstaganden i mycket stor utsträckning grundade sig på de finska kommunisternas rekommendationer. Sålunda kom VGFK att verka för att finländska flyktingar inte skulle återvända till hemlandet, utan hellre bege sig till Sovjetryssland. Det låg i det finska kommunistpartiets intresse, att så många som möjligt ur röda gardets led bidrog till en reorganisation på sovjetisk botten. En av VGFK:s metoder för att sätta press på flyktingar att låta sig "evakueras" till Ryssland, var att neka de som vägrade ekonomiskt understöd. Man ägnade ett intensivt arbete åt att finna fartyg som kunde föra finländarna till Ryssland. I februari 1921 förmåddes även den svenska regeringen att understödja dem som önskade att bege sig till Sovjetryssland. Under åren 1921–1924 valde omkring tvåhundrafemtio finska flyktingar att via Estland resa till Sovjet.⁸⁰

Det ekonomiska biståndet till flyktingarna var blygsamt, men visade sig ändå påfrestande för kommitténs ekonomi. För att finansiera hjälpen ordnades landsomfattande insamlingar, som dock förefaller ha givit mager skörd. Likväl förmådde man understödja ett stort antal flyktingar, och även arvoda personer som arbetade för kommittén. Varifrån pengarna kom framgår inte, men det finns skäl att anta att de ryska bolsjevikerna bidrog. Den svenska polisen ansåg sig känna till att bolsjevikerna under 1918 förde in stora summor pengar Sverige.⁸¹ En av mottagarna skall ha varit exilfinländaren Arthur Usenius, vilken en tid bodde hos vänstersocialisten Zeth Höglund och hade kontakt med VGFK.⁸² Det är alltså inte otänkbart att en del av dessa pengar kom VGFK tillhanda. Detta förhållande skulle i så fall bidra med en förklaring till varför kommittén i så hög grad lät sig påverkas av de finska kommunisterna.

Kommittén bistod även flyktingar i deras kontakter med de svenska myndigheterna. Denna hjälp kunde bestå i att assistera vid ansökan om uppehållsbok eller ransoneringskort. Sannolikt bidrog man även till att smugla in efterlysta röda i Sverige, även om denna verksamhet av förståeliga skäl inte satt några spår i de förda protokollen. Kommitténs verksamhet avtog sedan ett stort antal flyktingar förmåtts bege sig till Sovjet 1921. Det sista protokollet är daterat under påföljande år.

⁷⁹ Skildringen av VGFK:s verksamhet grundar sig där ej annat anges, på kommitténs protokoll vilka förvaras i ARAB.

⁸⁰ Justitiedepartementet F8A, "Handlingar ang. kontroll av utlänningar".

⁸¹ Andrae 1998, s. 216.

⁸² Usenius samröre med VGFK bekräftas i den finländska polisens akt om honom. Detektiva Centralpolisens arkiv, FRA.

Röda gardet i Sverige

Det var endast i Norrbotten myndigheterna valde att internera röda flyktingar i större omfattning. I övriga delar av riket tilläts finländarna röra sig och verka tämligen fritt, under förutsättning att de tillerkänts uppehållstillstånd. Det stora flertalet synes ha anpassat sig väl, och strävade efter att genom ett skötsamt leverne undvika onödig kontakt med myndigheterna. Denna grupp har avsatt ytterst små spår i källmaterialet.

De mest entusiastiska exilrevolutionärerna beslöt trots nederlaget i inbördeskriget, att inte ge kampen förlorad. Flera av de tidigare ledande finländska socialisterna fullföljde den politiska verksamheten även sedan de kommit till Sverige. Bland annat utgavs tidningar och politisk litteratur av landsflyktiga före detta röda.⁸³ Andra ägnade sig åt att planera nästa steg i den väpnade revolten.

Under åren närmast efter inbördeskrigets slut hyste det i Ryssland bildade finska kommunistpartiet förhoppningen om en snar revansch, i den stundande av Lenin inväntade världsrevolutionen. Som ett led i revolutionsförberedelserna hade en avdelning av Finlands röda garde bildats på svensk botten.⁸⁴ Manskaper utgjordes av före detta rödgardister som flytt till Sverige, samt någon enstaka svensk undersåte. Till verksamheten hörde undervisning i strategi och taktik, samt en del stridsövningar huvudsakligen i avskilt belägna delar av Norrbotten. Även ideologisk skolning stod på läsoordningen. Truppen skulle användas, var det tänkt, att anfälla över Torne älv och besätta norra Finland när revolutionsglöden i landet åter flammade upp.

De finska kommunisternas förehavanden i Sverige följdes givetvis med stort intresse, både av svensk och finsk polis och underrättelsetjänst. Därav synes det ha varit svårt för de i Sverige stationerade rödgardisterna att utföra sina uppgifter och få tag i vapen och utrustning. De finska myndigheterna förefaller även ha sänt personer att infiltrera de rödas sammanslutningar i Sverige. Skyddskåristen Emil Wikström från Larsmo uppgav sig ha fungerat som sådan spion. I en hågkomst närmare fyrtio år efter inbördeskriget uppgav Wikström, att han tillsammans med tre andra förmådde nästla sig in hos röda exilfinländare i Umeå. Spionerna kunde vid återkomsten till Finland rapportera att omkring 500 före detta rödgardister uppehöll sig i Umeå.⁸⁵

Ansatzerna att på svensk jord uppställa en revolutionär armé uppdragades av polisen våren 1921. Eftersom även svenska vänstersocialister var inblandade i verksamheten, betraktades den av myndigheterna som en "högförrädisk konspiration".⁸⁶ Tre av de inblandade, en svensk medborgare och två före detta finländska rödgardister, dömdes samma höst till fängelsestraff sedan de befunnits skyldiga till förberedelse för högförräderi.

Av polisens utredningar av fallet framgick att även vänstersocialister och kommunister i Danmark och Norge var inblandade i aktiviteterna. Där framgår

⁸³ Lackman 1997, passim.

⁸⁴ Samtliga uppgifter om Finlands Röda Gardes svenska bataljon hämtade ur Lackman 1997, passim.

⁸⁵ Wikström 1957, s. 18.

⁸⁶ Hakalehto 1968, s. 87.

även att spionageverksamhet riktad mot militära anläggningar i Sverige utgjorde del i förberedelsearbetet.⁸⁷ Spionaget torde ha haft större betydelse för ledningen i Moskva, än för de finländska och svenska revolutionärerna.

Flyktingströmmen avtar

I början av juni år 1920 konstaterade Carl Lindhagen i en rapport vid ett möte med VGFK, att flyktingströmmen från Finland "nästan avsinat".⁸⁸ Detta var sant, även om en och annan finländare ännu under 1920-talets första år ännu anhöll om uppehållstillstånd, åberopande politiska förföljelser i hemlandet. Den främsta anledningen till flyktingströmmens avmattande, torde ha varit att situationen i Finland stabiliserats. De värsta känslostormarna från inbördeskriget hade bedarrat, och myndigheternas behandling av upprorsmännen hade blivit sakligare. Därtill antog Finlands regering i januari år 1921 en amnestiförordning, vilken omfattade merparten av de före detta rödgardisterna. Därmed hade de som tjänstgjort i det röda gardet och inte gjort sig skyldiga till några brott, inget mer att frukta från statsmakterna längre och sålunda ingen anledning att gå i landsflykt. Därmed inte sagt att förföljelser och trakasserier av röda inte förekom längre. Att vissa kretsar i Finland ansåg att de röda behandlats allt för skonsamt, blev uppenbart med Lapporörelsens härjningar under 1930-talet.

Ytterligare en orsak var sannolikt att det efter myndigheternas ingripanden, blev svårare för de finska och sovjetryska kommunisterna att nyttja Sverige som verksamhetsbas. Dessutom uppfattades de svenska partikamraterna alltför för vankelmodiga och kallsinniga inför revolutionen. Lenin betraktade dem som "småborgerliga pacifister".⁸⁹

En del av dem som flytt under och efter inbördeskriget valde att återvända hem sedan det politiska klimatet stabiliserats. Andra fann det bäst eller säkrast att stanna i exil, inte minst gällde detta dem som hade uppburit centrala positioner i Folkkommisariatet och röda gardet. Av dessa valde vissa att fortsätta den revolutionära kampen för ett rött Finland från Sovjetryssland. Till denna grupp hörde bland annat Edvard Gylling och Otto Ville Kuusinen.

Edvard Gylling arbetade under mellankrigstiden med att i ryska Karelen söka upprätta "den strategiska utgångspunkten för Skandinavians revolutionerande", som det hette i ett "Utkast till Karelsk kommun".⁹⁰ Gylling fängslades och avrättades av den sovjetiska säkerhetspolisen 1938. Även hans hustru Fanny drabbades av Stalins förföljelser, hon dog i ett kommunistiskt koncentrationsläger 1944.⁹¹ Allan Wallenius som liksom makarna Gylling en tid vistats som flyktingar i Sverige, avled som sovjetregimens fånge 1942.⁹² Deras öde delades av tusentals finländare vilka i

⁸⁷ Hakalehto 1968, s. 90.

⁸⁸ VGFK protokoll 4/6-1920. ARAB.

⁸⁹ Andræ 1998, s. 94.

⁹⁰ Justitiedepartementet F8:A, vol. 1, RA.

⁹¹ Lahti-Argutina 2001, s. 95.

⁹² Westerlund 2001, s. 412.

hopp om beskydd från sovjetmakten flydde österut efter inbördeskriget. Åtminstone tjugosju, men sannolikt ett större antal, av de flyktingar vilka vistades i Sverige 1918 och därefter begav sig till Sovjetryssland, föll offer för kommunistregimens terror under 1930-talet.⁹³

Ytterligare några före detta rödgardister sökte sig en ny framtid på andra sidan Atlanten, dit även en del vita tog sig efter kriget. Sålunda hände det sig vid ett tillfälle, att ett huggarlag i de nordamerikanska skogarna på 1920-talet kom att hysa två veteraner från 1918 års krig. Att de båda stridit på varsin sida framgick för dem först efter en tid. De båda före detta fienderna insåg då att de sannolikt beskjutit varandra under striderna vid Länkipohja. Någon missämja dem emellan födde inte denna insikt, snarare fann de hela historien roande. Nu var de inte längre fiender, utan arbetskamrater.⁹⁴

Rödflyktingarna – en inrikespolitisk riskfaktor?

I jämförelse med den flyktingström som letade sig österut under och efter inbördeskrigets slutskede, var det en förhållandevis liten mängd röda finländare som flydde till Sverige.⁹⁵ Likväl kom flyktingfrågan att avsätta spår i Sveriges politiska liv. Det offentliga borgerliga svenska samhället oroade sig för vad de flyende förde med sig i form av ideologiskt gods. I de nordligaste delarna av landet utgjorde dessutom flyktingarnas finska modersmål ytterligare en grund för ängslan hos statsmaktens representanter. De ideologiska och språkpolitiska aspekterna i kombination, bidrog till att flyktingarna i större utsträckning än i övriga riket uppfattades som hotfulla i Norrbotten. Detta motiverade inrättandet av ett särskilt interneringsläger. Sedan myndigheterna i länet inte längre med lagens stöd tilläts utvisa flyende eller hindra dem att passera gränsen, torde man sannolikt ha hyst förhoppningen att lägret skulle verka avskräckande på röda som ännu befann sig i Finland men planerade söka sig till Sverige.

Grogrunden till den politiskt betingade oron var emellertid inte flyktingarna själva och deras idéer, den fanns redan i det svenska samhället. Inom den politiska högern och delar av arbetarrörelsen fanns en rädsla för att det redan instabila inrikespolitiska läget skulle förvärras, om en större mängd finska revolutionärer tilläts verka fritt i riket. Sannolikt befarade man att de radikalare vänstersocialisterna skulle låta sig inspireras av flyktingarna, och åter gå till offensiven såsom tidigare skett i samband med tidigare års omfattande hungerkravaller. Man bör även ha förstått att de röda finländska flyktingarna utgjorde en direkt länk till Sovjetryssland och Lenin.

⁹³ Uppgifterna grundar sig på en översiktlig jämförelse mellan den förteckning över röda finländare vilka vistades i Sverige, som upprättats i samband med denna undersökning, och Lahti-Argutinas matrikel över finländska repressionsoffer i Sovjet. Jämförelsen identifierar med säkerhet tjugosju personer, men ytterligare ungefär lika många är osäkra varför det faktiska antalet sannolikt är högre.

⁹⁴ Historien berättad av Harry Järv i ett samtal med förf.

⁹⁵ Se bilaga.

Dessa farhågor var inte helt ogrundade. Efter att de röda nödgats ge striden om Finland förlorad och misskrediterat landets arbetarrörelse för lång tid framåt, kom Sverige att utgöra en viktig bas för den nordeuropeiska revolutionära vänstern. Via Sovjetryssland och Finland sändes finländska röda ledare som Gylling, Wallenius och Kuusinen till Sverige, för att verka med landet som bas. Någon direkt ambition att söka vinna de svenska vänstersocialisterna för revolutionen tycks emellertid inte Lenin och hans utsända ha haft. I större ytsträckning förefaller svenskarna ha utnyttjats av Moskva, och fick fungera som redskap och språkrör åt de finländare vilka de tagit under sitt beskydd. Genom det svenska vänsterpartiet kanaliserades av allt döma stora mängder pengar från Sovjetryssland. Med bistånd av svenska kommunister bedrevs även ett tämligen omfattande spioneri mot svenska försvarsanläggningar för Sovjetrysslands räkning. Sätillvida tors man hävda att flyktingarna mer eller mindre direkt, i viss utsträckning påverkade Sveriges politiska liv.

De svenska vänstersocialisterna medverkade även till att genom påtryckningar förmå hundratals flyktingar och emigranter från Finland, att resa till Sovjetryssland. Där placerades de i den av Gylling ledda Karelska sovjetrepublik som enligt honom skulle fungera som en bas och språngbräda för revolutionen i Finland och Skandinavien.

Man får lätt intrycket att de röda finlandsflyktingarna i Sverige var högst oönskade gäster. Oberoende av politisk åskådning och av varierande anledningar, önskade det officiella Sveriges representanter att flyktingarna befunne sig någon annanstans. Ytterst få såg till de humanitära aspekterna.

Flyktingarnas antal, hemvist, yrken och ålder.

Frågan om hur många flyktingar som sökte sig till Sverige i samband med inbördeskriget har berörts ovan, så även svårigheterna med att söka fastställa hur många de verkligen var. I källmaterialet har det emellertid varit möjligt att identifiera 775 personer⁹⁶. Av dessa går det att med stor säkerhet fastställa hemorten hos 701. På basen av detta kan man konstatera att en fjärdedel (25 %) av de flyende var hemmahörande i Vasa län, under det en nästan lika stor andel (23 %) kom från Uleåborgs län. En dryg tredjedel av flyktingarna var bosatta i kustlandskapen Åbo- och Björneborgs- samt Nylands län (14 respektive 22 %). Lite drygt fyrtio procent av nylänningarna var hemmahörande i huvudstaden eller dess närområde.

Den rimligaste förklaringen till de höga andelarna för Vasa och Uleåborgs län, torde stå att finna i dessa områdens geografiska belägenhet. Vad beträffar flyktingarna från Åbo och Björneborgs län samt Nylands län kan det tänkas att de anlände över Ålands hav. Också dessa kan dock ha kommit över Torne älv eller

⁹⁶ Se bilaga.

Bottniska viken. Inte heller är det ju omöjligt att några personer hemmahörande i Vasa eller Uleåborgs län praktiserat sig över Ålands hav.

Påfallande många av österbottningarna, 56 stycken, kom från Jakobstad. Detta innebar att omkring 1 procent av stadens invånare valde att fly till Sverige. Detta motsvarar antalet till Sverige flydda från Helsingfors, som var det röda Finlands huvudstad. I jämförelse med landets övriga städer, hamnar Jakobstad på tredje plats i fråga om antalet sverigeflyktingar. Vid sidan av nyss nämnda Helsingfors var det endast från Åbo, även beläget i det av de röda kontrollerade delarna av landet, fler flydde västerut.

Förklaringen härtill kan stå att finna i omständigheten att Jakobstad under kriget var platsen för en av den vita arméns specialistutbildningar. Under ledning av bland andra den rikssvenske frivillige tillika självutnämnde majoren Hamilton, terroriserades ortens röda och arbetarbefolkning. I början av mars 1918 avrättades sju arbetare utan grund efter en improviserad och juridiskt tveksam krigsrätt.⁹⁷ Även personer som av de nya makthavarna i staden ansågs ha stått ryssarna allt för nära riskerade råka illa ut. Till denna kategori hörde en tidigare polischef i Jakobstad, och en landssekreterare som sökt sin tillflykt till staden. Båda dessa tjänstemän mördades.⁹⁸ Dylika upplevelser föranledde sannolikt personer med anknytning till arbetarrörelsen att lämna staden. De utnyttjade den möjlighet stadens geografiska läge erbjöd, och färdades med båt över till Sverige.

Förföljelserna av de röda var dock inte större i Jakobstad, än i intilliggande kuststäder som Vasa, Gamlakarleby eller Kristinestad. På de bägge förstnämnda orterna genomfördes fler avrättningar än i Jakobstad, men färre flyktingar synes ha begett sig därifrån. Detta trots att närheten till havet torde ha erbjudit liknande förutsättningar i samtliga städerna. En tänkbar förklaring är att det i Jakobstad existerade någon form av mer eller mindre välorganiserat nätverk, som bistod arbetaraktivister att lämna landet. Det har även påståtts att några kvinnor tillhöriga det vita lägret, underrättade stadens socialdemokrater att ytterligare utrensningar bland dem var att vänta.⁹⁹ Dylika rykten eller varningar torde de röda med erfarenhet av de vitas framfart i Österbotten, ha omsatt i en strävan att gå under jorden eller fly.

Merparten av flyktingarna var män, men i källmaterialet har även identifierats 46 kvinnor. Detta motsvarar 6 % av det sammanlagda antalet flyktingar. I det röda gardet förekom att kvinnor tjänstgjorde i stridande förband, främst i Helsingfors, Åbo och Tammerfors under krigets sista skeden. Dessutom fungerade kvinnor i underhållet exempelvis sanitärer och bespisningspersonal. Det framgår emellertid

⁹⁷ Westerlund 1993.

⁹⁸ Nykvist 2002.

⁹⁹ Lars Westerlund i brev till förf. 14.3.2003.

inte om någon av de till Sverige flydda kvinnorna haft någon direkt koppling till det röda gardet. Däremot uppgav några att de sökte uppehållstillstånd i Sverige, för att kunna förenas med sina män som tvingats i landsflykt. Några av kvinnorna medförde minderåriga barn i flykten.

Det stora flertalet av de röda flyktingar vilka studerats i denna undersökning, förefaller ha varit arbetare. Endast ett mindre antal uppgav sig ha varit sysselsatta med annat än industri, jordbruk eller hantverk. I källmaterialet skimtar förbi någon enstaka student, musiker och polisman. Denna bild överensstämmer praktiskt taget helt med den av Viljo Rasila 1967 genomförda studien av stupade röda. Enligt Rasila var närmare 80 % av de dödade rödgardisterna arbetare i industrin och jordbruk. Enligt samma studie uppgick antalet stupade tjänstemän och studerande på den röda sidan till anmärkningsvärt låga 1 %.¹⁰⁰

Flyktingarnas genomsnittsålder var omkring 26 år (1918), om man inte inräknar personer under sexton år. Den äldste flyktingen var Nils Robert af Ursin hemmahörande i Åbo, som var född år 1854 och vid tiden för kriget alltså 64 år. Flertalet var dock födda mellan åren 1891 och 1900 och sålunda 18 till 27 år gamla.

I källmaterialet framgår mycket sällan något som kan ge besked om flyktingarnas språkgruppstillhörighet. Genom att jämföra den i samband med detta arbete upprättade förteckningen över flyktingarna med kyrkobokföring i Finland, har Magnus Westerlund emellertid funnit att 370 av de förtecknade finländarna var hemmahörande i svenskspråkiga kommuner. Av dessa tror sig Westerlund med visshet säga att sextiofem torde ha haft svenska som modersmål.¹⁰¹ Detta skulle således motsvara omkring 8 %, som jämförelse kan nämnas att Finlands svensktalande befolkning år 1920 uppgick till cirka 11 %.¹⁰²

¹⁰⁰ Jokipii 1987.

¹⁰¹ Magnus Westerlund i brev till förf. 14/5–2003.

¹⁰² Bruun 1923, sp. 803.

Bilaga. Förteckning över finländska flyktingar vilka uppehållit sig i Sverige.

På basen av de olika myndigheters dokumentation går det att med någorlunda exakthet fastställa, hur många finländare som uppehöll sig i Sverige såsom politiska flyktingar med statsmaktens vetskap. Betydligt svårare är det att uppskatta hur många som vistades illegalt i landet. Oro för att utvisas, möjligheter att erhålla falska passhandlingar och bristande gränsövervakning är faktorer som ger anledning att antaga att antalet illegala flyktingar var tämligen stort. Detta antagande styrks av vittnesmål i källmaterialet, samt av faktumet att illegalt inresta finländare emellanåt avslöjades. Här nedan listas 775 namn på finländare som flydde till Sverige i samband med händelserna år 1918.

Förteckningen grundar sig huvudsakligen på av Statens polisbyrå – SPB – (*) och Statens Utlänningskommission (***) upprättade register över finska politiska flyktingar, samt uppgifter om internerade finländare (**). Övriga källor redovisas i fotnoter. Namn utan nothänvisning eller asterisk återfinnes i finska centralpolisens register. Vissa namn förekommer givetvis i flera källor. Ett kors (+) innebär att personen återfinnes i Lahti-Argutinas matrikel över finländska offer för sovjetterror. Beträffande SPB:s register bör en reservation tilläggas. Personerna i detta register kategoriserades av svenska myndigheter som "politiska flyktingar", och merparten var med all säkerhet före detta röda. Emellertid förefaller det som även personer utan pass registrerats, även om de inte uppgivit sig vara på flykt undan politisk förföljelse i hemlandet.

En påfallande stor del av de röda flyktingarna i Sverige år 1918 kom från Jakobstad. Förklaringen kan vara att det i Jakobstad fanns något nätverk som gjorde att flykterna kunde organiseras något effektivare än på andra orter. Mannen på bilden är arbetaren Gustav Alfred Bagarnäs (f. 1874) från Jakobstad. Tillsammans med ett tiotal andra rödgardister flydde han med båt över Bottenviken till Sverige våren 1918. Foto: Riksarkivet i Stockholm

På detta fotografi står antecknat endast "Bagarnäs". Det torde föreställa antingen arbetaren James Alfred Bagarnäs (f. 1901) eller Einar Herman Bagarnäs (f. 1902). Bägge har uppgivits vara rödgardister år 1918. Foto: Riksarkivet i Stockholm

Bagarnäs, Gustav Alfred.
 Suom. iös. Syysk. 29/2 1894. Finl. a. k. a. r. t. i. s. a. i. n. e. n.
 Valtiooll. pakot. Tukholmassa. H. D. 456/1744-20.
 Tuomittu 13/12 1920 Pietarsaaren raasturvan oikeudessa 100:- onk. sak-
 koon luvattomasta rajan yli hulkemisesta. - Oleskelee nykyään Torneossa.
 S. D. 55/1418-21.
 valk. + vihreä
 XVIII C8-1671.

Detektiva centralpolisens som från år 1919 fungerade som säkerhetspolis i Finland följde möjligast minituöst med de röda flyktingarnas förhåvanden inte bara i Sovjet-Ryssland utan också i Sverige. Samtliga under observation varande personer fick ett personkort, på vilka antedencia och andra upplysningar infördes.

Av Gustav Alfred Bagarnäs personkort framgår att han vistades i Stockholm år 1920 och samma år återvänt till Finland där han 13.12.1920 dömdes till bötesstraff för olovligt överskridande av gränsen. År 1921 befann han sig i Torneå, antagligen i något tillfällighetsarbete.

Bagarnäs, James Alfred. (Jakob) Alfred.
 Suom. iös. Syysk. 4/4 1901. Finl. a. k. a. r. t. i. s. a. i. n. e. n.
 Valtiooll. pakot. Tukholmassa. H. D. 456/1744-20.
 Tuomittu 100:- onk. o. sakkoon luvattomasta rajan yli hulkemisesta. Oleskelee nykyään Pietarsaaren sakkolennätkonttorissa, osuu-
 Alholm sgatiden N:o 38. S. D. 55/1418-21.
 s. 4/4 1901. Tullut omia pidoita Uumajasta
 21/7-20, laskettu kotirendulle. H. D. 756/1744-20.
 valk. + vihreä
 XVIII C8-1672.

Också James Alfred Bagarnäs hade uppehållit sig i Stockholm och återvände enligt Detektiva centralpolisens personkort över Umeå till Finland 31.7.1920. Han började därefter arbeta på elektricitetsverket i Jakobstad.

Kopior: Detektiva centralpolisens. Riksarkivet i Helsingfors

NAMN	HEMORT	FÖDELSEDATA
Aalto, Axel Mikael	Åbo	18/1-1887
Aalto, Väinö	Åbo	4/9-1898
Aarnio, Robert Armas	Kuopio	31/3-1881
Aarno,Kaarlo Leonard	Viborg	19/9-1886
Abraitis, Albin Alexander	Åbo	24/10-1901
Ahlgren, Emil Richard	Åbo	3/8-1891
Ahonen, Aino Erika	Helsingfors	16/8-1888
Ahonen, Hugo Nikolai	Tammerfors	30/5-1896
Ahonen, Lauri	i.u	i.u
Airisto, Mikko	Vehmais	1886
Alaniva, Otto Alexander	Rovaniemi	1/9-1893
Alapetäjä, Väinö Adam Pekanp.	Uleåborgs län	23/12-1893
Alexandersson, Ture R*	Villmanstrand	i.u
Alho, Akseli Tobianpoika	St. Michel	20/6-1896
Ananiasson, Heikki Alexander	Helsingfors	27/6-1900
Andersson, Alfred Alexander	Helsingfors	9/8-1884
Andersson, Anders Valfrid	Jakobstad	28/5-1894
Andersson, Charles Joel	Kristinestad	2/10-1891
Andersson, Emil Alexander	Jakobstad	26/7-1894
Andersson, Yrjö	i.u	i.u
Ankerman, Leonard**	Torneå	17/6-1889
Antikainen, Johan Villehard	Helsingfors	18/9-1892
Antonen, Matti Ollinpoika	Torneå	30/1-1881
Anttila, Axel Edvard	Tavastehus län	26/3-1897
Anttila, Axeli	Filpula ?	i.u
Anttonen, Antti Ilmari ¹	Suomussalmi	8/9-1882
Appelroth, Niilo	Padasjoki	9/6-1891
Aro, Aino	Jakobstad	14/6-1912
Aro, Antti Arvid	Jakobstad	27/7-1890
Aro, Fredrika*	Jakobstad	1/3-1892
Aro, Oskar	Björneborg	16/12-1871
Aro, Otto**	Rovaniemi	10/4-1882
Aronen, Toivo	Helsingfors	17/4-1898
Aunola, Emil Alexander	Helsingfors	26/5-1889
Auralinna, Sulo Salomon	Loka el Laka?	8/6-1890
Autio, Karl Abraham**	Paavola	10/2-1894
Autio, Matts Johannes**	Paavola	13/8-1892
Back, Johan Petter	i.u	29/6-1887
Bagarnäs, Einar Herman*	Jakobstad	3/10-1902
Bagarnäs, Gustav Alfred	Jakobstad	27/11-1874
Bagarnäs, James Alfred	Jakobstad	4/4-1901
Bange, Mats William	Åbo	9/4-1874
Berglund, Oskar Edvard	Helsingfors	¼-1884
Björklund, August	Jakobstad.	23/10-1895
Björkman, August Ludvig	Jakobstad	13/12-1896
Blomkvist, Karl Artur	Dragsfjärd	1/8-1895
Blomkvist, Runar Vilhelm	Kristinestad	19/6-1898 (97?)
Blomqvist, Birger Ossian	Kristinestad	21/3-1894
Blomqvist, Bror August*	Jakobstad	30/11-1894
Blomqvist, Einar Rich. Donatus	Helsingfors	19/7-1899
Blomqvist, Eskil Valfrid	Kristinestad	1/11-1900
Blomqvist, Herman Erikinpoika	Pedersöre	30/8-1884

Blomster, Petter "Pekka" Arvid**	Kemi	21/3-1886
Bly, Arne*	Åbo	4/2-1896
Bolin, Karl Albert	i.u	13/6-1895
Bäckman, Toini Frans Edvard*	Vasa	9/9-1897
Cannelin, Lauri	i.u	7/8-1891
Dahlbom, Urho August	Helsingfors	28/10-1890
Dahlström, Axel Mikael	Nagu	28/5-1899
Drockila, Reinhold (Reino)+	Helsingfors	24/11-1872 (70?)
Eerikäinen, Edla Augusta*	i.u	30/9-1892
Ekholm	Torneå	i.u
Eklund, Karl Otto	Kristinestad	28/9-1887
Eklund, Lauri	Vasa	3/5-1898
Ekman, Emil Engelbert*	Raumo	5/4-1898
Elomaa, Karl Johan	Åbo	13/11-1881
Eloranta, Evert	Harjavalta	1879
Enberg, Adolf*	Åbo	8/9-1862
Engman, Johan Erik	Tammerfors	14/1-1899
Enkvist, Jakob Edgar	Jakobstad	1/11-1896
Enros, Karl**	Tammerfors	11/6-1885
Eriksson, Erik Albert	i.u	24/9-1896
Eriksson, Hilma Alexandra	Nylands län	5/4-1894
Eriksson, Jacob Verner	Munsala	1/6-1897
Eriksson, Johan*	Jakobstad	5/3-1891
Eriksson, Viktor	Jakobstad	29/6-1893
Eriksson, Väinö Konstantin	Orimattila	21/8-1898
Erikäinen, Eino Johan	Viborg	28/3-1894
Erkkilä, Frans Viktor*	Närpes	2/6-1884
Eskelinen, Elisabet	Jakobstad	18/11-1891
Eskola, Harald Engelbert	Helsingfors	10/7-1898
Eskuri, Paul Henrik*	Uleåborg	19/11-1897
Fahler, Arthur Georg Emanuel	i.u	23/1-1890
Felin, Johan Alfred	Helsingfors	16/3-1896
Filén, Hjalmar	Helsinge	18/8-1892
Flingman, Eino Armas*	Viborgs län	24/6-1885
Flinkman, Juho Oskar*	Vasa län	1/8-1892
Fors, Anna Sofia Charlotta	Vasa	12/5-1879
Forsblom, Emil Edvard	i.u	15/1-1898
Forsblom, Johannes Erenius	Pedersöre	26/4-1896
Forsell, Eleazar**	Kemi	20/4-1887 (+12/6-1918)
Forsman, Hjalmar Bernard*	Viborg	12/12-1897
Forsstedt, Kalle	Jakobstad	9/6-1896
Frank, Karl Konrad	Bocksbacka	29/11-1897
Franzén, Frans Viktor	Jakobstad	¾-1895
Friberg, Emil*	Tavastehus	28/7-1898
Friman, Oskar David	Viborg	27/1-1893
Gammal, Johan Edvard	Vasa	7/3-1899
Gestrin, Viktor Benjamin	Åbo	17/9-1892
Granat, Hugo Alexander*+	Uleåborg	4/3-1888
Granbacka, Johan Vilhelm	Gamlakarleby	7/4-1894
Granbacka, Johan Vilhelm*	i.u	7/4-1894
Granlund, Johan Arvid	Vasa	21/10-1882
Granqvist, Oskar Mikael	Borgå	29/4-1896
Granström, Gunnar Bernt W.*	Helsingfors	2/6-1894

Grönlund, Arvo Klas Gustaf*	Torneå	26/9-1894
Grönman, Karl Gustaf	Björneborg	26/3-1896
Gustafsson, Aate Oiva ²	Åbo (Åland?)	3/9-1901
Gustafsson, Gunnar Gabriel*	Helsingfors	6/5-1888
Gustavsson, Gustaf Mauritz	Helsingfors	9/9-1897
Gustavsson, Karl Vilhelm	Björneborg	17/12-1899
Gustavsson, Olov	Dragsfjärd	23/8-1895
Gylling, Edvard Otto Vilhelm+	Helsingfors	30/11-1881
Gylling, Fanny Elisabet+	Helsingfors	17/10-1885
Haapponen, Aron**	Kemi	3/3-1879
Haaranen, Vilho Emil	Viborg	3/4-1895
Hackman, Johan Edvard*	Viborg	16/12-1890
Hagman, Veikko August*	Helsingfors	2/2-1895
Hagström, Leonard*	Helsingfors	27/12-1894
Hakala, Johan**	Kemi	Egen utsago: "vet ej när"
Hakala, Selim Aksel	Björneborg / Sastmola	1/1-1892
Hakamäki, Viktor*	Oläsligt	19/9-1894
Hakko, Eeli Johannes	Vasa	18/5-1895
Hakola, Vilhelm**	Kemi	1/9-1882
Halava, Johan Wilhelm*	Åbo	1/5-1893
Halme, Allan	Helsingfors	10/9-1889
Halme, Hjalmar Johan*	Helsingfors	19/7-1877
Halonen, Alexander*	Tammerfors	15/2-1878
Halvari, Edvin Mikko** +	Rovaniemi	1/11-1891
Hammarström, Wäinö Konstantin*	Vasa	7/6-1901
Hamunen, Onni Elis	Viborg	30/3-1895
Hansson, Hugo Herman	Helsingfors	18/8 -1888
Hartikainen, Aarne	Viborgs län	27/7-1893
Hast, Henrik Hjalmar**	Kemi	7/8-1886
Hautala, Kalle	Uleåborg	25/3-1888
Hautamäki, Kaarle	Alahärmä	10/2-1895
Haverinen, Johan Olof**	Kemi	19/5-1892
Hedberg, John	Rikssvensk	i.u
Heikka, Arne Isak Emanuel** +	Torneå	5/5-1891
Heikkinen, Kalle Jakvetin	Kemi	10/5-1899 (+21/1-1921)
Heikkinen, Kalle*	i.u	10/5-1899
Heimo, Mauno Johannes	Helsingfors	24/6-1894
Heino, Kostu Emil	Tammerfors	22/6-1900
Heinonen, Yrjö Alarik*	Björneborg	20/3-1892
Heinvaara, Eino Mikael*	Helsingfors	29/9-1895
Heinänen, Alfred Arvid	Helsingfors	25/11-1888
Hekkinen, Kyösti	i.u	23/9-1887 (97?)
Helander, Gustaf Hjalmar*	Vasa	31/12-1898
Helin, Kaarlo Henrik	Helsingfors ?	25/1-1895
Henriksson, Hjalmar*	Helsingfors	15/7-1887
Hernesmaa, Aleksu	Lövkulla	29/9-1895
Hertunen, Johan*	Villmanstrand	12/5-1895
Heyman, Matias*	Helsingfors	6/9-1889
Hietanen, August Samuel*	Muonio	5/1-1895
Hietanen, Hjalmar	Kolari	3/5-1894
Hilli, Jakob Edvard Jakobinpoika	Jeppo	7/3-1902
Hintikka, William B*	Helsingfors	5/1-1897
Hirvelä, Matti	Lövkulla	i.u.

Hirvinen, Henrik**	Kemi	4/12-1890
Hirvinen, Juho Pietari*	i.u	21/6-1893
Hirvonen, Johan Mikael	Hangö	27/12-1882,
Hjelt, Julius +	Kotka	24/3-1887
Hoffren, Ado	Helsingfors	24/4-1884
Holappa, Henrik**	Kemi	6/9-1880
Holm, Allan*	St. Mickel	16/11-1894
Holm, Karl Artur Isakinpoika	Vasa län	18/12-1895
Holmqvist, Gustaf Felix	Jakobstad	10/6-1894
Holmström, Gustav	i.u	i.u
Holopainen, Henrik*	i.u	1/1-1891
Honkanen, Elsa Erika	Jakobstad	13/10-1898
Honkanen, Evert**	Kemi	24/10-1891
Huhtala, Nestori	Kemi	19/?-1896
Huhtanen, Otto	Helsingfors	11/6-1891
Hurmevaara, Herman +	Helsingfors	19/2-1886
Hurtta, Anton	Vasa	20/5-1889
Huurre, Karl Anselm Adaminp.	Hausjärvi	21/4-1886
Hyrskymurto, , Tuomas Vilhelm	i.u	30/?-1886
Hyväinen, Otto Wilhelm*	St. Michel	23/4-1875
Hyvönen, Isak**	Kemi	13/3-1892
Hyötylänmäki, Gustaf Adolf*	Uleåborg	30/11-1896
Håkans, Henrik Valdemar	Kristinestad	16/12-1894
Hägglom, Lennart ³	i.u	i.u
Hägglund, Gunnar	Vasa	10/2-1895
Häkkinen, Yrjö Rudolf*	Helsingfors	30/1-1900
Hänninen, Adolf	Björkö (Vib.)	1872
Hänninen, Johan*	Saarijärvi	11/10-1875
Häyrynen, Väinö	Jyväskylä	i.u
Isojärvi, Mathias Nicolai	Kauhava	15/12-1894
Jaakkala, Karl Emil*	Helsingfors	26/8-1885
Jaakkola, Karl	Helsingfors	25/8-1885
Jakobsson-Tippo-Hoftefjord, G.F.E	i.u	1/5-1882
Jalonen, Karl Artur*	Åbo	19/10-1889
Jansson, Frans Oskar Antinpoika	Nykarleby	26/11-1898
Jansson, Matts Einar*	Kökar	7/3-1898
Jaukkuri, Edvard	Turtola ?	7/5-1889
Jauttimäki, Henrik Walentin*	Vasa län	27/8-1901
Joenpolvi, Anna Helen	Jakobstad	1/11-1898
Johansson, Arno Armas	Åbo	20/11-1899 (1900?)
Johansson, Axel Hjalmar	Åbo	11/4-1894
Johansson, Einar	Helsingfors	20/3-1895
Johansson, Frans Viktor*	Jakobstad	12/10-1896
Johansson, Isak Henriksson*	i.u	29/12-1884
Johansson, Johan Evert	Lappfjärd	13/5-1897
Johansson, Johan Vilhelm	Åbo	25/4-1892
Johansson, Karl Nikolai	Åbo	21/9-1895
Johansson, Vilhelm Ragnar	Jomala	22/7-1899
Joki, Isak	Nedertorneå	29/12-1894
Jokinen, Anders Lauri	Tammerfors	5/10-1889
Jokinen, Hilma Maria*	Tammerfors	3/3-1890
Jokinen, Juho Kustaa	Jyväskylä	22/11-1884
Jokinen, Oskar**	Kemi	i.u

Jokinen, Viljo Elias	Åbo	15/4-1898
Jokinen, Väinö Johannes	Tammerfors	6/5-1898
Jorpes (Johansson) Johan Erik	Överboda, Kökar	15/7-1894
Josfolk, Hans Magnus Hansson*	Närpes	25/7-1895
Jouppi, Heino Henrik	Seinäjäki	11/7-1895
Joutsimäki, Urho Johannes	Jakobstad	3/8-1894
Jukkola, Vilhelm	Vasa län	1/10-1895
Julin, Aksel Vilhelm	Åbo	23/3-1899
Junno, Väinö	Uleåborgs län	19/12-1895
Jussila, Johan Henrik**	Paavola	30/12-1889
Jussila, Zakarias**	Paavola	26/12-1891
Justén, Yrjö Johannes	Helsingfors	8/2-1899
Jutila, Antti Oskar Anttinpoika†	Merijärvi	30/4-1886
Jylhä, Jonas	Uleåborg	17/12 (2?)-1898
Järvelin, Emil**	Kemi	10/5-1891
Järvelin, Gustav Fredrik**	Uleåborg	18/7-1882
Järvelä, Antti Oskari	i.u	6/11-1891
Järvi, Johannes	Tavastehus	27/12-1896
Järvinen, Emil**	Kemi	10/5-1891
Järvinen, Otto Emil	Kaskö	29/12-1897
Jääskelä, Yrjö	Siikajoki	c.1894
Jääskä (Jääskeläinen) Eemeli	Nurmes	1/1-1890
Kaatra, Gustaf Adolf*	Uleåborg	7/11-1882
Kaatra, Jenny Maria* (f. Soinio)	Helsingfors	30/8-1897
Kaihlainen, Juho*	i.u	18/1-1885
Kaiklainen, Juho	Jyväskylä	18/1-1885
Kaila, Villpu Hjalmar	Åland	25/11-1893
Kaila, Villpu Hjalmar	Bromarf	7/3-1884
Kaisla, John Alexander*	Åbo	12/1-1891
Kalliainen, Kaarlo Urho*	Helsingfors	23/12-1898
Kallio, Väinö Johannes* +	Kauhajoki	17/4-1897
Kallioinen, Errki	Sockenbacka	Ca.1896
Kalliola, Karl	Torneå	17/8-1888
Kalliomäki, Frans Verner	Jakobstad	14/8-1891
Kalliosaari, Impi Maria	Jakobstad	1/11-1898
Kanerva, Anton Mikael	Tammerfors	2/5-1890
Kanerva, Erkki**	Kemi	18/5-1890
Kanerva, Karl	i.u	28/12-1888
Kanon, Elis**	Kemi	15/11-1886
Kantanen, Ida Maria*	Helsingfors	5/9-1875
Kantola, Eino Herman*	Vasa	21/9-1898
Kaplan, Alexander	i.u	20/7-1898
Karhinen, Hanna +	Viborg	16/6-1878
Karhinen, Robert**	Simo	11/6-1884
Karhunen, Abel	Uleåborg	19/4-1899
Karjalainen, Ivan Johan L*	Kemi	8/11-1905
Karjalainen, Juhani Isak*	Kemi	25/5-1883
Karjalainen, Lydia*	Hapajärvi	2/11-1884
Karjalainen, Wilhelm Fredrik*	Kemi	22/1-1907
Karlsson, Johan Alfred	Jakobstad	1877-1897
Karlsson, Johan Vilhelm	Jakobstad	9/11-1883
Karp, Alexander	Helsingfors	25/3-1895
Karp, Hilja	Helsingfors	27/8-1897

Karppanen, Fredrik**	Kemi	12/11-1879
Karppanen, Yrjö Heikki*	Helsingfors	14/6-1896
Karttunen, David**	Kemi	10/6-1883
Karvinen, Sulo	i.u	i.u
Karvonen, Johannes Petter*	Nylands län	14/9-1896
Katra, Kössi	i.u	i.u
Kaukamaa, Emil	Tammerfors	11/5-1901
Kauppi, August	Övertorneå	5/8-1876
Kauppi, Mathias Arvid	Vasa	9/7-1895
Kauppinen, David	Viborg	28/12-1896
Kauppinen, Heimo Armas	Helsingfors	2/9-1889 (87?)
Kehusma, Petter Alexander**	Kemi	26/3-1893
Kemppainen, Hannes	Uleåborg	1/1-1887
Kemppainen, Semi	Kemi	8/1-1891
Kerkkonen, Sulo	Viborg	31/8-1897
Kerrman, Eino*	Uleåborgs län	31/8-1894
Kerrman, Yrjö	Uleåborgs län	7/10-1900
Kerttula, Toivo Leopold	Uleåborg	14/3-1893
Keskitalo, Juho	Pello	i.u
Ketonen, Salomon	Kurikka	19/4-1894
Kettunen, Antti Annagretanpoika	Uleåborgs län	30/4-1891
Kettunen, Kristina Sofia* ⁵	Kemijärvi	24/4-1891
Kettunen, Petter*	Kemijärvi	1/12-1886
Kilpeläinen, Antti*	Helsingfors	1/9-1897
Kinnonen (f. Samali), Anna*	Jakobstad	4/12-1883
Kinnunen, Vihtori	Jakobstad	6/6-1886
Kivelä, Armas Adolf	Helsingfors	12/5-1895
Kivelä, Väinö Ivar	Viborg	13/12-1890
Kivi, Viktor Nikolai	Åbo- och Björneborgs län	25/5-1896
Kivilahti, Hjalmar	Helsingfors	10/4-1880
Kivipelto, Johan Arvo	Vasa	13 (18?)/3-1898
Kivistö, Jalmari Robertson*	Helsingfors	10/11-1886
Kock, Frans Petter	Jakobstad	29/6-1892
Kockberg, Gunnar Gustaf	Helsingfors	6/1-1899
Koivisto, Johannes*	Filpula	10/8-1895
Koivisto, Jussi	Filpula	i.u
Kokko, Hjalmar Matias	Helsingfors	3/?-1898
Kokko, Sulo Armas	Helsingfors	23/5-1891
Konka, Toivi Juho	i.u	2/8-1895
Konttajärvi, Heikki	Pello	i.u
Konttinen, Emil	Vasa	17/6-1897
Koponen, Hannes**	Kemi	25/6-1896
Korhola, Susanna	Uleåborgs län	26/3-1892
Korhonen, Erik Johan	Nedertorneå	20/2-1877
Korpela, Johannes	Keuru	17/3-1891
Korsman, Verner Konstantin	Pedersöre	12/8-1893
Koskela, Eemeli	Keru	1894 el. 1895
Koskenniska, Johan August	i.u	i.u
Koskimies, Selim Alfred	Åbo	7/9-1898
Koskinen, Herbert Väinö	Vasa	16/10-1888
Koskinen, Kalle Viktor	Helsingfors	18/9-1894
Koskinen, Väinö Nikolai*	Åbo	19/7-1897
Kosteikko, Eero Efraim Valentin	Vasa	23/12-1900

Kotajärvi, Vilhelm Edvard**	Kemi	1/12-1882
Kovero, Arvo Samuel	Tammerfors	11/3-1896
Krohn, Leander Reinhold	i.u	24/12-1896
Krohn, Viktor Albert	Jakobstad	6/4-1895
Kronholm, Karl Viktor	Jakobstad	29/1-1895
Krooti, Valdemar Jaakko	Vasa	12/11-1895
Kuikka, Edvard	i.u	4/12-1870
Kujanpää, Ludvig Johannes*	Vasa	14/5-1888
Kuokkanen, Olov**	Rovaniemi	8/1-1884
Kuusela Janne	Viiala	i.u
Kuusela, Into Vilhelm	Åbo	26/9-1891
Kuusela, Johan Viktor	Viiala	17/9-1888
Kuusinen, Otto Vilhelm	Helsingfors	4/10-1881
Kuusisto, Ivar*	Villmanstrand	22/11-1894
Kyllönen, Oskar Evert ⁶	Pyhäjoki	14/12-1891
Kälkäinen, Aaro Johannes*	Vasa län	3/12-1899
Källbacka, Matti Adiel	Ylistaro	24/9-1881
Källros, Wilhelm Fredrik*	Åland	11/7-1895
Kärki, Vendla	Toijala	23/12-1889
Kärr, Otto Mattsson*	Nykarleby	17/6-1881
Laakkonen, Adam	Kemi	15/1-1883
Laakkonen, Mikko Mikkonpoika ⁷	Pyhäjoki	5/10-1880
Laakso, August	Tammerfors	15/11-1888
Laaksonen, Anders Vilhelm	Lovisa	24/12-1889
Laaksonen, Hugo Viljam	Helsingfors	16/7-1889
Laaksonen, Pauli Wilho*	Helsingfors	9/12-1898
Lagström, Juho	Taipale (Kemi?)	6/3-1863
Lahti, Yrjö Alarik	Helsingfors	20/4-1896
Lahtinen, Arvid Johannes	Helsingfors	13/3-1891
Lahtinen, Lauri Samuel	Helsingfors	20/1-1895
Laiho, Lauri Isak	i.u	19/7-1895
Laine, Aaro Arvid	Uleåborgs län	1/7-1891
Laine, Arvid**	Torneå	1/9-1881
Laine, Arvo Artur	Åbo	18/6-1900
Laine, Karl Edvard	Orimattila	17/9-1897
Laituri, Richard T*	Leppälax	18/2-1892
Lakkala, Henrik Edvard	Uleåborg	3/6-1873
Lakkala, Johan Adolf	Uleåborg	8/2-1902
Lammi, Yrjö Oskar*	Vasa	24/4-1897
Lammila, Matti Johan	Jakobstad	2/1-1883
Lamminaho, Sulo Armas	Helsingfors	5/6-1895
Lammisaari, Isak Vilho*	Viborg	5/6-1892
Lampi, Karl	Vasa län	14/10-1894
Lang, Valter Valdemar	Helsingfors	14/12-1895
Lappalainen, Uno	Filpula	i.u
Lappalainen, Uno Johannes +	Rukajärvi	26/5-1895 (20/12-1891?)
Latomaa, Brita Lisa	Kemi	15/2-1892
Laukkanen, Vilhelm	Åbo	28/12-1891
Lehtinen, Aarne Esaias	Åbo	9/5-1891
Lehtinen, Armas Nikanor	Helsingfors	7/5-1898
Lehtinen, Arthur Einar*	Tammerfors	8/6-1895
Lehtinen, Väinö Ilmari	i.u	¼-1900
Lehtioksa, Otto Elis ⁸	Pyhäjoki	30/4-1887

Lehtisalo, Lauri Johannes	Vasa	21(19?)/4-1890
Lehto, Axel Benedikt**	Kemi	21/3-1887
Lehto, Kalle Otonpika	Lautiosaari	28/8-1890
Lehtonen, Lempi Lahja	Helsingfors	13/12-1891
Lehtonen, Malakias	Räfsö, Björneborg	i.u
Lehtonen, Yrjö Anselm	Helsingfors	7/8-1895
Leininen, Olga Maria	Kemi	7/9-1891
Leinonen, Otto**	Torneå	15/12-1894
Lempinen, Emil*	Vasa	15/5-1897
Lempisaari, Elias Vilhelm	Åbo	15/9-1898
Leppinen, Stina Johanna & 1 dotter	Ikalis	17/12-1885
Leppiniemi, Viktor	Ikalis	23/3-1887
Leppänen, Johannes	Jakobstad	27/9-1873
Leppänen, Urho	Jyväskylä	29/9-1882
Letonmäki, Lauri August* +	Tammerfors	22/12-1886
Lilja, Johan*	Jakobstad	7/6-1898
Lilja, Teodor	Kemi	i.u
Lind, Gösta Alexander* +	Jakobstad	22/9-1902
Lindberg, Anton Bernhard**	Kemi	18/1-1895
Lindfors, Juho Viktor	Åbo- och Björneborgs län	16/4-1884
Lindgren, Kosti Viljam	Helsingfors	21/5-1890
Lindgren, Uno Erland*	Vasa	29/7-1895
Lindgren, Urho Hjalmar	Viborgs län	4/9-1899
Lindkvist, Martin Esaias	Dragsfjärd	6/7-1894
Lindqvist, Herman Verner	Långnäs, Ingå	14/7-1891
Lindqvist, Nils Alexander	Rimito	12/1-1870
Lindström, Birger Rafael	Åbo	15/12-1901
Lindström, Elis V*	Helsingfors	5/12-1893
Lindström, Hanna Lovisa*	Vasa	22/5-1899
Lindström, Johan Emil	i.u	i.u
Lindström, Josef Bertil Amos	Jakobstad	31/3-1896
Lindström, Teodor	Åbo	15/12-1894
Louhela, Karl Fredrik	Jakobstad	13/7-1894
Luhtinen, Teodor	Helsingfors	19/7-1894
Lukkanen, William*	i.u	28/12-1891
Lukkarinen, Vilho	Uleåborgs län	13/12-1894
Lumivuokko, Johan Heikki +	Helsingfors	1884
Lundgren, Gustaf Einar	Åbo	1/8-1899
Lundström, Oskari Edvard	i.u	30/3-1885
Luntinen, David	Helsingfors	10/6-1893
Luoma, Saima Alina	i.u	27/4-1899
Luttunen, Isak Arvid	Uleåborg	25/11-1898
Luttunen, Johan Evert*	Uleåborg	25/7-1895
Lyötylänmäki, Gustav Adolf	i.u	3/11-1896
Löfström, Hugo Alexander +	Björneborg	6/5-1900
Lönnqvist, Gustaf Vilhelm	Mårtensby, Sibbo	15/9-1872
Majanen, Armas*	Jyväskylä	25/5-1895
Malm, Anna Johanna	Helsingfors	7/4-1887
Malmberg, Alfred Lennart	Malax	20/7-1897
Malmgren, Anders**	Kemi	24/3-1864
Maronen, Gustaf Adolf**	Kemi	29/9-1897
Marsila, Matti	i.u	i.u
Marttila, Lars**	Rovaniemi	4/5-1900

Marttila, Oskar* +	Kotka	20/2-1898
Matikainen, Johan**	Kemi	11/8-1881
Matikainen, Yrjö	i.u	23/4-1887
Matinlassi, Gustaf**	Kemi	6/9-1898
Matinlassi, Wäinö Albert**	Kemi	7/7-1893
Matsson, Eyolf +	Helsingfors	22/3-1895 (1897?)
Mattila, Juho J*	Vasa län	12/8-189?
Mattlin, Alexis Oskar*	Vasa	3/7-1901
Mattsson, Aina Sofia	Jakobstad	22/9-1887
Mattsson, Anders Johannes	Jakobstad	25/9-1893
Mattsson, Emil Rafael*	i.u	30/8-1900
Mattsson, Frans Anders	Jakobstad	3/9-1892
Mattsson, Otto	i.u	17/6-1881
Mertanen, Juho Kustaa	Helsingfors	1/6-1891
Metsävuori, Jalmar	Tammerfors	1/10-1888
Miettinen, Gustaf Artur**	Kemi	31/10-1896
Modig, Gunnar Alexander	Viborg	18/4-1896
Moilanen, Lauri	Helsingfors	2/5-1899
Montin, Eino Johannes	Åbo ?	23/11-1899 (97?)
Murseinen (?), Karl*	Karstola	24/6-1898
Murtino(tid. Dahlström) Frans V.	Helsingfors	26/5-1882 (92?)
Murto, Henrik Alexander	Jomala	25/10-1892
Mäkelä, Emil*	Vasa	17/11-1896
Mäkelä, Felix**	Torneå	9/2-1891
Mäkelä, Kustaa Albert	Åbo	25/9-1892
Mäkelä, Marti Nikolai*	Kangasala	13/3-1900
Mäki, Toivo*	Helsingfors	10/11-1894
Mäki, Viktor Heikki	i.u	i.u
Mäkilä, August Nikolai*	Pargas	18/12-1898
Mäkinen, Evertti	Jakobstad	9/9-1896
Möttönen, Oiva Väinö	Vasa län	13/11-1897
Niemela, Emil Edvard*	Helsingfors	27/1-1893
Niemelä, Matti Ilmari Juhonpika	Vasa län	2/2-1897
Niemi, Edvard	Jakobstad	28/12-1885
Niemi, Karl Johan	Ikalis	11/5-1880
Niemilä, Johannes**	Kemi	17/10-1896
Nieminen, Svante Viljam	Åbo, Forssa	22/6-1890
Nieminen, Väinö	Jankkala	18/3-1891
Niirane, Martin*	Helsingfors	28/8-1894
Nikander, August Richard	Tammerfors	24/6-1895
Nikander, Nestor	Heinola	9/3-1896
Nikkilä, Herman Alfred**	Kemi	19/11-1892
Nikkilä, Wäinö**	Uleåborg	4(?) /4-1895
Niskanen, Heikki	Nedertorneå	21/7-1874
Niskanen, Vilhelm**	Kemi	6/6-1881
Nordberg, Frans Viktor	Åland ⁹	6/5-1892
Normela, Petter Adolf*	Viborgs län	8/4-1884
Norrgård, Robert Eugen	Oravais	9/2-1898
Novitsky, Josef*	Viborg	29/3-1886
Nurkkala, Johan Alexander	Uleåborg	20/12-1898
Nurminen, Svante Verner Josepinp.	Helsingfors	6/19-1886
Nyberg, Erik Vilhelm	Tammerfors	17/1-1896
Nyberg, Johan Jakob*	Björneborg	17/12-1891

Nyholm, Johan Valdemar	Jakobstad	19/11-1893
Nylund, Toivo el.Vuokko, Veikko +	Uleåborg	2/1-1897
Nylund, Yrjö Abraham	Helsingfors	26/5-1887
Nyman, Karl August	Esbo	21/1-1896
Närvänen el. Näränen, Juho Antinp.	Kirvu	2/6-1886
Oförsagd, Karl Johan**	Torneå	19/12-1882
Oikkonen, Väinö Juhana Juhonp.	”Lappvesi	i.u
Ojanen, Kosti Gunnar*	Åbo	22/3-1899
Ojanloma, Toivo Jaakonpoika	Vasa län	3/8-1896
Oksa(tid. Blomqvist)Robert Alex.	Åbo	13/2-1893
Oksa, Juho Einar	Åbo	1895
Oksanen, Heikki Heikkinpoika ¹⁰	Pyhäjoki	1 / 2-1878
Oksanen, Juho Emil*	Helsingfors	11/9-1882
Oksanen, Juho Valdemar	Helsingfors	28/3-1894
Onkala, Herman Matinpöika	Uleåborgs län	½-1878 (72?)
Onnila, Anselm	Ruovesi	24/4-1885
Pakkala, Antti Einar	Jakobstad	¾-1895
Palin, Väinö Alexander	Åland	9/3-1893 (94?)
Palomäki, Väinö Johannes*	Helsingfors	17/10-1883
	(Rymt fr. Viborg)	
Paltomaa, Matti	Högfors	i.u
Parpala, Petter Vilhelm	Uleåborgs län	3/1-1887
Partanen, Arne Johan* samt hustru	Viborg	11/5-1893
Pasonen, Hjalmar	St. Michel	10/10-1896
Paulin, Henrik Johan*	Helsingfors	9/1-1866
Pekkarinen, Otto*	Kajana	9/4-1892
Pelander, Jan	Vasa län	11/9-1883
Peltola, Martti Filemon*	Åbo	2/1-1897
Peltonen, Aukusti Hjalmar*	Helsingfors	10/11-1887
Peltonen, Eero Johan	Helsingfors	25/11-1893
Peltonen, Juho Ilmari*	Nylands län	3/12-1892
Peltonen, Karl Johannes	Toijala	6/10-1898
Peltonen, Mattias Viktor	Tavastehus län	23/11-1896
Peltoniemi, Aleks	Erijärvi	25/5-1895
Perttilä (tid.Pohlsson) Augusta +	Helsingfors	19/9-1887
Perttilä, Matti Valfrid	Helsingfors	23/9-1878
Pesonen, Aino Katarina*	Helsingfors	4/9-1884
Pettersson, Artur K*	Åland	7/3-1884
Pettersson, Verner Johansson Vik*	i.u	3/8-1898
Pihlainen, Nestor*	Vasa	15/12-1895
Pihlajamaa, Hjalmar	Veteli ?	20/7-1894
Pihlman, Edvard Fritjof*	Tusbu	5/7-1894
Piiponen, Heikki**	Kemi	24/6-1891
Piippo, Petter Aukusti	Vasa län	3/2-1896
Piirainen, Henrik*	Torneå	23/10-1892
Piispa, Albin	St. Michel	15/1-1876
Piispanen, Albin	Kangasniemi	1882
Pikänen, Onni Arvid*	Vasa län	16/6-1895
Pinonmäki, Kaarlo	Helsingfors	4/3-1888
Pirttimäki, Viktor Arvid*	Oläsligt	12/7-1895
Pitkänen, Onni Arvid	i.u	16/6-1895 (94?)
Pohjoisaho, Matts Olov	Vasa	28/2-1897
Pohjolainen, Johan	Viborg	27/9-1899

Präktig, Aaro Alexander	Tavastehus län	13/1-1900
Puisto, Kustaa Albert	Nylands län	1/6-1887
Puusari, Ernst Fritiof	Vasa län	10/5-1893
Puusari, Eeli Julius*	Helsingfors	12/2-1894
Pylkkänen, Otto Fredrik	Helsingfors	4/7-1893
Pynynen, Anders**	Kemi	19/3-1877
Pääskylä, Johan Emil	Tavastehus	20/9-1882
Radsewitsch, Haim F*	Helsingfors	3/6-1890
Rae, Artur Villehard	Viborg	?/5-1896
Rae, Ester Maria*	Viborg	3/8-1898
Railo, Jussi	Helsingfors?	i.u
Railo, Karl Edvard	i.u	1/6-1891
Raita, Eino	Korkalonkylä, Rovaniemi	1710-1889
Raitanen, Katarina	Vasa län	20/3-1897
Raito, Eino Johan*	Rovaniemi	1/10-1889
Raittinen, Mooses	Kuru	i.u
Rantala, William**	Kemi	17/5-1884 i Kemi
Rantamäki, Matti	Vasa	22/7-1896
Rantanen, Viktor	Åland	14/10-1890
Rauhämäki, Einari	Strömfors	i.u
Rauta, Eino Edvard	Åbo	17/3-1898
Rautanen, Arvid	Torneå	i.u
Rautanen, Yrjö	Åbo	1579-1896
Rautavirta, Väinö Johannes	Åbo	14/4-1901
Rautio, Johan Edvard	Övertorneå	5/12-1872
Rautio, Matti*	Kajana	3/2-1892
Repo, Heikki	Helsingfors	3/8-1889
Reponiemi, Emil Kustinpoika	Uleåborgs län	12/9-1889
Riekko, Tyyne Fredrika	Saarijärvi	6/1-1891
Ring, Viljo +	Jakobstad	25/3-1893
Rinne, Aksel	Joutsan	11/6-1884
Rinne, Johan Gustaf	Vasa	14/10-1891
Ripatti, Martti*	Uleåborgs län	10/11-1892
Ristonen, Emil	Jyväskylä	1888
Ritola, Salomon**	Vasa län	28/11-1869
Rosenlund, Uno Gottfrid*	Raumo	28/7-1899 (1894?)
Ruin, Johan Emil	i.u	20/9-1886
Ruuska, Antti	Karinhaara	3/2-1890
Ruusvaara ¹¹	Vasa ?	24/9-1888
Räsänen, Aabeli	Helsingfors	2/1-1895
Räsänen, Aapo*	i.u	2/1-1893
Rötkänen, Eva Olivia	Raumo	30/3-1900
Saarela, Karin	Torneå	16/11-1887
Saarenpää, Yrjö Juhonpoikka	Peurala, Ilmajoki	11/8-1896
Saari, Ilmari Samuli ¹²	Pyhäjoki	20/8-1887
Saari, Vilho Eino	Simo	12/5-1903
Saarinen, Kalle Josef*	Tavastehus län	22/12-1892
Saario, Alfred Eugen*	Åbo	23/10-1890
Saario, Eino Evert*	Helsingfors	1/4-1895
Saario, Väinö Vilhelm	Helsingfors	5/4-1886
Saaristo, Alarik Herbert*	Helsingfors	3/2-1898
Saarnio, Gustav Nestor	Åland	23/3-1894
Saarvar(?), Wiktor T Augustsson*	i.u	28/6-1896

Salenius, Karin Lovisa	i.u	30/5-1896
Salenius, Nestor*	i.u	17/2-1885
Salmela el. Salminen, Väinö	Mäntyharju	i.u
Salmela, Eino Filemon*	Helsingfors	8/3-1892
Salmi, Abram Arvid	Uleåborg	4/4-1888
Salo, Oskar	Poutala, Kylmäkoski	1879
Salomaa, Matti P	Tammerfors	25/2-1895
Salomäki, Evert	Vasa	17/9-1893
Samulin, Gustav Alfred	Vasa	13/6-1896
Samulin, Lauri Johannes	Vasa	12/8-1889
Sandsten, Allan Albin	Åbo	1894
Santanen, Pavo Jakob*	Helsingfors	26/4-1893
Sarin, Karl Viktor	Åbo	24/8-1894
Sarlin, Emil	Tammerfors	6/2-1873
Sartzyn, Helge Olof*	Helsingfors	19/5-1900
Sarvikangas, Matti Nestor	Erijärvi	24/6-1889
Saukko, Johan Artur	Simo	24/6-1889
Sauninen, A. Heikinpoika	i.u	28/6-1892
Sauvola, Petter Alexander** +	Uleåborg	16/4-1897
Savukoski, Aapo August	Nedertorneå	12/10-1871
Seppälä, Johannes	Helsingfors	29/12-1889
Siekkien, Kalle Emil*	Laukka ?	5/10-1896
Silius, Bruno Johannes*	Jakobstad	30/5-1898
Sillanpää, Svante Matti*	Mauhijärvi ?	10/6-1895
Silvo, Emil	Helsingfors	5/9-1892
Simelius	Tammerfors	i.u
Simelius, Väinö August Valentin*	Jyväskylä	5/11-1884
Simonson-Nurmela, Petter Adolf	i.u	8/4-1884
Sinialo, Fredrik**	Torneå	7/3-1891
Sjöblom, Arne Konstantin	Virkby	6/7-1895
Sjöblom, August Sixten	Pargas	6/3-1889
Sjögren, Karl Ragnar	Åbo	28/5-1899
Skarp, Richard*	Torneå	5/2-1884
Skyttä, Emil	Kilpeejoki, Viborg	18/12-1894
Snicker, Juho	Rovaniemi	i.u
Sohlman, Knut*	Vasa	14/3-1892
Soini, Anti Juho	Iisalmi	9/12-1888
Soini, Jenny Maria	Helsingfors	30/8-1897
Soininen, Herman Paavonpoika	Björkö, Viborg	24/9-1885
Solander, Martti Johannes	Valkeakoski	1901
Solenius, Nestor	Jakobstad	17/2-1885
Sonninen, Arvi Ilmari*	Kuopio	28/6-1892
Sormunen, Ilmari Hildanpoika	Sumiainen	1897
Sormunen, Toivo Ilmari*	Vasa län	7/2-1898
Sorsa, Johan Alfred	Viborg	12/1-1895
Spoof, Karl Johan	Jakobstad	11/11-1861
Stenholm, Allan Severin	Åbo	10/10-1896 (1886?)
Stenroos, Johan Valdemar	Björneborg	19/9-1889
Storgård, Edvard Leander*	i.u	2/10-1888
Strand, Reinhold	Oravais	28/11-1893
Strandberg, Karl Johan*	Helsingfors	17/12-1870
Ström, Lennart Gideon Erikinp.	Jakobstad	4/1-1901
Stålnacke, Johan Evert	Övertorneå	24/5-1878

Suikki, Karl Vilhelm Erikinpoikka	Viborg	10/4-1900
Sulander, Martti	Valkeakoski	1/8-1899
Sulku, Hugo Alexander	Helsingfors	27/5-1891
Sundqvist, Ernst Alexander	Lapträsk	27/7-1894
Sundqvist, Oskar Vilhelm	Borgå	11/8-1895
Sundstedt, Johan Nikolai	Vasa	13/2-1895
Sundström, Sulo Severin*	Helsingfors	16/3-1898
Suomi, Kalle Kustaa	Tavastehus län	1/8-1899
Suvanto, Väinö Johan	Vasa län	14/1-1891
Svarvar, Viktor Teodor Augustinp.	Korsholm	28/6-1896
Syrenius, Frans Arvid Viktor	Vasa	2/12-1902
Syrjänen, Jalmari	i.u	i.u
Syrjänen, Juho	Åbo	24/9-1874
Syvälä, Taito	Keuru	3/7-1888
Säde, Mauno*	Jyväskylä	15/4-1890
Söderholm, Bertil Rafael	Dalsbruk	18/2-1895
Söderholm, Georg Anton	Dalsbruk	22/4-1899
Söderman, Arvo Emil	Raumo	28/10-1897
Taipale, Paavo Tellervo Otonpoika	Helsingfors	7/3-1900
Takala (tid. Lindgren) Väinö Viktor	Uleåborg	16/3-1888
Takala, Aino	Jyväskylä	28/5-1882
Tallkvist, Karl Arvid	Viborg	23/7-1896
Talvio, Karl Mauritz +	Helsingfors	27/1-1884
Tammenpää, Jaako	Vasa län	7/9-1896
Tanskanen, Tauno Armas*	Jakobstad	8/4-1888
Taskinen, Antti Juhonpoikka	Kotka	2/6-1896
Terho, Arvo Adalbert*	Åbo	12/12-1895
Tervakallio, Gustav Adolf	i.u	1076-1889
Teräs, Emil Johannes	Åbo	20/3-1899
Thunberg, Arnold Claes Robert*	Helsingfors	5/4-1893
Thunberg, Thure Timoteus*	Helsingfors	2/12-1889
Tiala, Isak	Kuopio län ¹³	21/3-1888
Tienhaara, Otto	Jakobstad	9/3-1881
Tiensivu, Jalmari	i.u	i.u
Tiilikka, Matti	Viborg	12/1-1893
Tikkanen, Artur Villiam ¹⁴	Helsingfors	26/9-1896
Tikkanen, Johannes	Nykarleby	24/6-1887
Timonen, Johan Henrik**	Kemi	19/1-1883
Toikkanen, Juho Henrik*	Vasa län	28/12-1900
Toivonen, Emil Alexander	Åbo	12/4-1897
Toivonen, Viktor Alexander**	Uleåborgs län	28/6-1889
Tonnti, Jakob (Jaakko)	Kristinestad	9/2-1894
Torikka, Erik Armas Axel	Uleåborgs län	23/3-1899
Torikka, Sakarias Leonard Yrjönp.	Uleåborgs län	6/9-1892
Toutti, Jacob*	i.u	9/2-1894
Trontti, Arvo Jakob Simonpoika	Kristinestad	19/12-1895
Tronti, Arvo Jaakko*	Käkisalmi	19/2-1895
Tukkiniemi, Elis	Pello	11/1-1893
Tuomi, Aksel Leonard	Åbo	23/1-1895
Tuomi, Karl Alfred	Åbo	12/1-1894
Tuominen, Anni*	i.u	28/2-1895
Tuominen, Onni	Kemi	28/2-1895
Tuominen, Vilho Kuusta***	Birkkala	12/5-1897

Tuomisto, Karl Fredrik	Åbo	26/6-1885
Tuorila, Alexander. +	Iisalmi	12/8-1885
Tuorila, Anna Helena***	Rovaniemi	1887
Tuorila, Sulo	Rovaniemi	1911
Tuorila, Yrjö Ossian* +	Rovaniemi	7/2-1909, son t. Alexander & Anna
Turkia, Matti*	Helsingfors	26/2-1871
Turpinen, Matti	Jakobstad	13/2-1872
Turunen, Anders**	Laitakari	15/3-1888
Turunen, Armas Emil	Helsingfors	16/7-1892
Turunen, Henrik**	Kemi	15/5-1882
Tuuri, Matti	Storkyro	10/9-1896
Törnkvist, Axel Ferdinand	Åbo	6/1-1894
Törnqvist, Albert Nikolai*	Åbo	23/8-1899
Uotila, Yrjö Hjalmar	Vasa	8/5-1902
Ursin, af, Nils Robert	Åbo	18/4-1854
Usenius, Artur Fredrik+	Helsingfors	7/9-1888
Uusioksa, Toivo*	Helsingfors	25/1-1895
Wahlberg, Petter Henrik**	Kuivaniemi	27/2-1891
Vahlroos, Adolf Albin	i.u	10/6-1884
Vahlroos, Veikko Väinö	Lovisa	13/3-1898 i Lovisa
Vahvalainen, Antti	Torneå	i.u
Vainionpää, Tauno Emil	Vasa	29/8-1896
Walden, Y Raaffael*	Lahti	15/1-1897
Walkama, Lauri Wilhelm*	Tammerfors	30/9-1899
Vall, Armas Oskar	Åbo	18/8-1898
Wall, Arne Oskar*	i.u	18/8-1898
Valla, Lydia Frida	Torneå	11/8-1899
Vallenius (Rosenblad) Alice	Haraldsby	7/8-1888
Vallenius, Allan Karl Adolf +	Åbo	13/12-1890
Vallin, Yrjö	Helsingfors	13/5-1900
Valtimo, Gustav Emil	Jakobstad	4/6-1887
Vanhala, Väimö Stefanus	Vasa	24/2-1894
Warjonen, Kalle*	Åbo och Björneborgs län	13/11-1885
Wartiainen, Karl (Paul?) Viktor*	Åbo och Björneborgs län	16/6-1890
Vartiainen, Salli Maria	Kemi	3/8-1879
Vartianen, Aaro +	Kemi	24/1-1884
Vauhanen, Matti Matinpoika	Helsingfors	17/7-1870
Vauhkonen, Kalle Vilhelm +	Kymmene	13/9-1897
Welin, Anna Teresia*	Viborgs län	8/8-1895
Welin, Fredrik Valdemar*	Viborg	6/12-1892
Veltheim, Erkki Fredrik	Lovisa	25/2-1898
Wendelin, Gustaf Nikolaj	Helsingfors	24/?-1894
Vendström, Helge Sigfrid	Åbo	25/6-1899
Wesiäläinen, Verner Vilhelm*	Jakobstad	10/3-1901
Wessman, Gustaf Harald*	Nystad	24/5-1892
Vestersund, Matts Vilhelm	Jakobstad	20/5-1891
Wettenranta, Weikko Toivo*	Korsholm	27/10-1882
Wiita, Wilhelm**	Karungi	12/1-1892
Viitasaari, Vilho***	i.u	i.u
Viklund, Oskar Vilhelm	Helsingfors	30/10-1888
Vik-Pettersson, Verner Johannes	Jakobstad	3/8-1898
Vikström el Vickström, Hugo Johan	Heinola	1887

Viljanen, Albert Filemon	Åbo	8/3-1890
Viljanen, Ivar Johannes	Åbo	22/8-1886
Wilmi, August**	Kemi	14/3-1871
Vingård, Erik Johan Erikinpoika ¹⁵	Kvevlax	1/6-1896
Virkamäki, Jalmari	Vasa län	11/5-1898
Virolainen, Jonas Fabian ^{16**}	Kemi	15/5-1889
Wirtanen, Nichodemus*	Nykyrka	3/5-1871
Virtanen, Rafael	Åbo	1894
Virtanen, Väinö	Åbo	1891
Virtanen, Väinö	Mörskom	28/8-1898
Virtasalo, V. Joel***	i.u.	i.u.
Vistbacka, Karl Uno	Helsingfors	29/8-1896
Vivolin, Erik Albinus	Helsingfors	17/12-1896
Wuokko, Bruno Teodor*	Helsingfors	1/5-1887
Vuokko, Vilho	i.u.	i.u.
Vuorela, Frans Feliks	Åbo	10/12-1893
Vuori, Eeero Aarne*	Helsingfors	11/8-1900
Vuori, Johan Alfred**	Simo	15/12-1896
Vuorinen, Hugo Rafael	Vasa län	13/10-1894
Vuorinen, Jaakko Ludvig	Vasa län	20/3-1897
Wäisänen, Vilhelm Henrik**	Uleåborg	31/12-1895
Väre, Emil Ernst	Nummela ?	28/9-1885
Wärnholm, Erik Edvard*	i.u.	10/6-1898
Värnström, Erik Edvard	Värnström	10/6-1898
Väätänen, Toivo Einari	Viborg	21/11-1900
Ylinikka, Sten Jalmar Viliaminp.	Övertorneå	1/8-1900
Ylitalo, Johan Arvid	Helsingfors	14/6-1889
Ågren, Hjalmar	Åbo	2/12-1884
Åqvist, Sofia Hedvig* ¹⁷	Kemi	15/11-1894
Åqvist, Väinö Villiam	Kemi	13/4-1899
Åström, Albert Alarik	i.u.	12/5-1901
Örn, Frans Aleksander +	Valkeakoski	17/2-1877
Österholm, Arne Vilhelm	Dalsbruk	21/3-1897
Östman, Edla Emilia, (f. Björndahl)	Vasa	20/10-1893
Östman, Konrad Valdemar	Vasa	2/8-1891

¹ Civildep. 1840-1920. "Handlingar i utvisnings- m.fl. utlänningsärenden

² Civildep. 1840-1920. "Handlingar i utvisnings- m.fl. utlänningsärenden. Vit desertör, utvisad.

³ Civildep. 1840-1920. "Handlingar i utvisnings- m.fl. utlänningsärenden

⁴ Krigsdödades databas. Utvisad, avrättad i Finland

⁵ Medförde tre barn

⁶ Krigsdödades databas. Utvisad, avrättad i Finland

⁷ Krigsdödades databas. Utvisad, avrättad i Finland

⁸ Krigsdödades databas. Utvisad, avrättad i Finland

⁹ Notering i ansökningshandlingarna: "Ej rödgardist såvitt det är känt"

¹⁰ Krigsdödades databas. Utvisad, avrättad i Finland

¹¹ Civildep. 1840-1920. Handlingar i utvisnings- m.fl. utlänningsärenden. Vit desertör, utvisad.

¹² Krigsdödades databas. Utvisad, avrättad i Finland

¹³ Notering i ansökningshandlingarna: "Synes ej vara rödgardist..."

¹⁴ Utvisad 21/12-1918

¹⁵ Vit desertör eller vpl.vägrare

¹⁶ Utlämnad till Finland misstänkt för mord

¹⁷ Född i Sverige

SVENSKA KRIGSFÖRLUSTER I ESTLAND 1919

Ingvar Flink

”ty jag vet ju af erfarenhet, hur svårt det är att hålla alla de unga elementen i styr. Krigsverksamheten har nu sitt inflytande på människorna och det är ej alltid godt att säga, hvilket uttryck det kan (otydligt). Att det skulle gå så långt hade jag dock ej trott.”

Harald Hjalmarson om Franchi-affären i brev till Einar Lundborgs bror 13.4.1919.

Efter Tysklands nederlag i november 1918 drogs landets ockupationsstyrkor tillbaka från Baltikum och lämnade fritt spelrum för de baltiska nationalisterna att upprätta självständiga stater och den ryska bolsjevikregimen att försöka tillskansa sig ett dominerande inflytande över området. I samtliga baltiska länder ledde det till krig i vilka svenska medborgare deltog som legosoldater. Men det var endast i Estland detta engagemang fick någon större omfattning och tog sig mer organiserade former. Det var dessutom bara där svenska frivilliga kom att dödas i samband med striderna. Källmaterial och litteratur flödar långt ifrån lika rikligt som i fallet med inbördeskriget i Finland och är av klart sämre kvalitet.

Den svenska regeringen ställde sig både i ord och handling avvisande till förfrågningar om hjälp från de nybildade baltiska regeringarna. Risken för att hamna i krig med Rådssyssland ansågs vara för stor.¹

När Estland 24 februari 1918 förklarade sig självständigt hade dess regering kontroll över i stort sett hela sitt territorium. Under senhösten samma år invaderade ryssarna och i slutet av december 1918 hade de nått nästan ända fram till Reval. Med hjälp av en finsk frivilligenhet under befäl av svensken Martin Ekström återerövrades Narva under januari 1919 och de ryska bolsjevikerna kastades tillbaka över gränsen. Efter ytterligare ett års krig kunde ett fredsavtal slutas den 3 februari 1920 mellan den ryska rådsrepubliken och Estland.

Redan i september 1918 uppvaktades den svenska regeringen av Estlands regering med begäran om militär hjälp. Dessa vädjanden fortsatte under hösten, men trots att både den engelska och den amerikanska regeringen satte press på svenskarna ställde sig dessa negativa.

Däremot tillät den svenska regeringen rekrytering av svenska frivilliga. För att orientera sig om situationen i Estland sändes general Harald Hjalmarsson till Reval. Han rapporterade 20 januari att hotet från bolsjevikerna kvarstod och att Mannerheim önskade ”livligt och uppriktigt uppträdandet av en svensk frikår.” Själv var han betänksam och befarade att det skulle bli svårt att upprätthålla disciplinen i en sådan militär enhet: ”För min del anser jag att endast styrkor av reguljär karaktär

¹ Där inget annat anges är avsnittet om Estland baserat på Ericson 1996.

kunna uppfylla ovan sagda betingelser. Och jag är förvissad om, att man även å de håll, där man motsätter sig bolsjevismens bekämpande, skulle därest man kände till förhållandena, hellre se rent reguljär trupp uppträda än de nuvarande i kriget i Estland använda truppformationerna.”²

Några svenska frivilliga fanns redan med i nämnde Ekströms finska frivilligkår, som anlände till Estland de sista dagarna av december 1918. Rekryteringsarbetet i Sverige började ungefär tio dagar tidigare, då en estnisk delegation förhandlade med svenska arméofficerare om att sätta upp en svensk frivilligkår. En kampanj i detta syfte kom igång i januari 1919, vilken på samma sätt som i fallet med Svenska brigaden i Finland möttes med en motoffensiv av svensk arbetarrörelse.

Förhoppningen att kunna rekrytera 4 000 frivilliga svenskar till en svensk frikår kom ordentligt på skam. Dels berodde det på att arbetet inte sköttes särskilt professionellt ens jämfört med Finlands Vänners arbete. Då tillströmningen av kandidater var låg kom alla att godkännas utan urskillning.³ En annan orsak kan ha varit arbetarrörelsens intensiva motkampanj.

De spridda skaror, som anlände till Estland i början av 1919 engagerades förutom i Ekströms enhet, i överste Kalms finska bataljon, i olika estniska förband och i den tyskbaltska baronen Stackelbergs baltiska bataljon. De flesta svenska frivilliga kom dock att tillhöra den Svenska kåren.

Det var inte ovanligt att frivilliga gick över från ett förband till ett annat. När Svenska kåren började upplösas under maj 1919 anslöt sig flera till den Svenska Vita Legionen i generalen Nikolaj Judenitjs vita ryska armé, vars huvudmål var att intaga Petrograd. Några hade dessförinnan slutit sig till Ekströms trupp. Kåren upphörde i början av juni samma år. Sammanlagt ca 300 svenskar verkade som frivilliga i olika enheter i den estniska armén, varav den Svenska kåren bestod av ca 100 man.⁴

Många av de svenska legosoldaterna i Estland hade deltagit i det finska inbördeskriget. En av anledningarna till att de lät enrollera sig även i den estniska armén var att de inte fick något arbete i Sverige utan behandlades som paria av den svenska arbetarrörelsen. ”De hade att välja mellan att dö av svält och umbäranden därhemma eller att dö på slagfälten här ute” skrev en av dem nästan tjugo år efteråt.⁵

Det verkar som om de som gått ut i Finland 1918 av idealistiska skäl fann möjlighet att denna gång stanna hemma, medan ”slagskämparna” inte såg något alternativ. Disciplinen blev, som Hjalmarsson befarade, också därefter. Både bland manskap och befäl. Klagomålen med kårens uppförande var många och den svenska pressen kunde rapportera om flera skandaler.⁶

² Hjalmarssons rapport till generalstabern 20.1.1919.

³ Rapport från konsul Wallin till utrikesdepartementet 3.9.1919, ”Översikt över Svenska Kåren”.

⁴ Ibid., Ericson 1996, 78, Carlsson 1937, 151.

⁵ Carlsson 1937, 151, Jansson 1988, 45.

⁶ Ericson 1996, 80, Rapport från konsul Wallin till utrikesdepartementet 3.9.1919, ”Översikt över Svenska kåren”.

Svenska kåren sändes till Narva för att medverka till att hålla gränsen mot den ryska rådsrepubliken. Förhållandena inom kåren var dåliga, löner betalades inte ut, manskapet fick inte relevant utrustning och moralen eroderade. Efter en ståndrätt med påföljande arkebusering förflyttades enheten till strax utanför Reval och dess officerare ställdes direkt under krigsministeriet. I slutet av mars beordrades kåren söderut, där den deltog i en del strider vid gränsen mot Lettland.

Källmaterialet vad gäller krigsdödade svenskar i Estland är klart sämre än motsvarande för finska inbördeskriget. Listor över officerare och manskap i Svenska kåren finns i Gustaf Hallströms arkiv, men uppgifterna om de omkomna är inte särskilt detaljerade. Vad gäller uppgifter om svenskar i andra förband är läget än sämre och de flesta uppgifter har tagits ur litteraturen, där några dödade omnämns i all korthet, oftast endast med efternamn. Uppgifter om de döda återfinns i nedanstående tabell.

Tablå 1. Svenska krigsdödade i Estland 1919

Namn	Födelse datum	Militär grad	Militär enhet	Dödsdatum	Dödssätt	Dödsort
Backman	Okänt	Okänd	Okänd	Okänt	Död	Okänd
Berggren, Nils Joahn T.	6.7 1895	Ubef	Okänd	april 1919	Stupad	Okänd
Blixt	Okänt	Okänd	Okänd	okänt	Död	Okänd
Bolinder, John E.	Okänt	Löjtnant	Sv. vita leg.	17.1 1920	Sjukdom	Reval
Dahlgren	Okänt	Officer	Ekströms	Okänt	Stupad	Okänd
Eklund, B.	Okänt	Kapten	Sv. kåren	Okänt	Stupad	Okänd
Franchi, Guiseppe	23.3 1887	Löjtnant	Sv. kåren	10.3 1919	Avrättad	Narva
Grönstrand, Ivar	Okänt	Menig	Sv kåren	okänt	Stupad	Okänd
Johnsson, Olof	Okänt	Okänd	Okänd	Okänt	Okänt	Okänd
Nilsson, Knut Hugo	9.3 1879	Korpral	Okänd	8.1 1919	Stupad	Narva
Carlsson, Bror	Okänt	Fänrik	Judenitj	31.7 1919	Stupad	Stanitza
Karlsson, F.A.	27.11 1895	Furir	Okänd	Okänt	Stupad	Okänd
Lundgren, Sixten	Okänt	Menig	Sv. kåren	Okänt	Stupad	Okänd
Lundgren Thorsten	Okänt	Okänd	Judenitj	21.9 1919	Stupad	Jam, Ryssland
Ny, Gösta	Okänt	Menig	Sv. kåren	15.5 1919	Skjuten	Petjori
Sarell	Okänt	Okänd	Okänd	Okänt	Död	Okänd
Svärd	Okänt	Okänd	Judenitj	Okänt	Stupad	Jam, Ryssland
von D.	Okänt	Okänd	Okänd	Okänt	Stupad	Paljesne

Tablåkällor: Björkegren 1981, 174, 261, Franzon 1932, 28, Carlson 1937, 182, 191, 198f, 232–233, 250, Ericson 1996, 80f, Ljungmans förteckning 1928, Svenska brigadens i Finland personkort, , SSSP:s namndatabas, Källorna 1, 2, 3, 4 och 5 (se källförteckning i slutet av artikeln).

Sammanlagt förefaller alltså nitton svenska frivilliga ha omkommit i kriget, varav fem engagerade i Svenska kåren. Fyra av dessa legosoldater stupade i Judenitjs offensiv mot Petrogard och en dog i tyfus efter att ha blivit sårad. Två stupade som frivilliga i Ekströms finska trupp. Gösta Ny sköts av estniskt vaktmanskop vid försök att fly efter desertering.⁷ Det enda vi vet om de övriga omkomna är att de inte tillhörde Svenska kåren, då ingen av dem finns med på dess listor.

Det mest spektakulära dödsfallet var arkebuseringen av Giuseppe Franchi, som dömdes till döden av en ståndrätt upprättad av officerarna i den Svenska kåren. Han anklagades för att ha försökt värva över manskap från kåren till Stackelbergs baltiska bataljon. Den svenska truppen var vid denna tidpunkt, till följd av de dåliga förhållandena där, på väg att upplösas och Franchi erbjöd de missnöjda möjlighet att fortsätta slåss för Estland i en annan militär enhet. Ståndrätten hade inget som helst stöd i svensk eller estnisk lagstiftning, bl.a. fördes inget protokoll. Men ingen av de inblandade behövde stå till svars för sina handlingar, varken i Estland eller i Sverige. Svenska medier var mycket upprörda, men med tiden glömdes den tragiska episoden bort. Den mest prominente ledamoten av ståndrätten var kapten Einar Lundborg, som också deltagit i finska inbördeskriget i den Svenska brigaden. Han blev efter den Svenska kårens upplösning befälhavare för en pansarbil, Kalevipoeg, i den estniska armén.

Entusiasmen i Sverige för att gå ut som frivillig i Estland 1919 var inte särskilt stor. Att den svenska frivilliginsatsen i Estland skulle vara större än den i Finland året före, som Björkegren påstår, kan knappast stämma.⁸ Samma idealistiska och patriotiska känslor som för Finland 1918 fanns inte att vädja till. Svenskarna blev mer legosoldater än frivilliga. Det fanns ingen idealism som kunde hålla ihop ett svenskt förband utan svenskarna splittrades på många olika enheter, finska, ryska och estniska. Ointresset i Sverige fick också till följd att den enda svenska enheten i Estland saknade ett starkt och militärt kompetent ledarskap. Snarare var flera av kårens officerare, och även manskap, att betrakta som mer eller mindre kriminella.⁹ Allt detta bidrog till att den svenska insatsen för Estland var mycket svag.

⁷ Björkegren 1981, 213.

⁸ Björkegren 1981, 7.

⁹ Ibid. 209–216 .

Källor till tablå 1 över dödade svenska frivilliga i Estland 1919

- Källa 1: Officiell lista över officerare och manskap i Svenska kåren i Estland 11.9.1919
Gustav Hallströms arkiv. Vol. II. KrA
- Källa 2: Handskriven lista över officerare och manskap i Svenska kåren 1.2–15.5.1919
Gustav Hallströms arkiv. Vol. II. KrA
- Källa 3: Lista över anmälda officerare
Gustav Hallströms arkiv. Vol. II. KrA
- Källa 4: Lista över anmälda underofficerare och furirer
Gustav Hallströms arkiv. Vol. II. KrA
- Källa 5: Lista över stupade i Baltikum i brev till Svenska Brigaden i Stockholm från G. Samzelius.
Reval 29.1.1920
Svenska Brigadens arkiv. Vol. 12. KrA

KRIGSDRÆBTE DANSKE DELTAGERE I FINLAND 1918

Søren Sørensen

Denne artikel indgår som en del af en mere omfattende gennemgang af de dødsfald der opstod som følge af krigstilstande og -handlinger i og omkring Finland i perioden 1914–22, dvs. under første verdenskrig og i de krigeriske opgør der fandt sted i kølvandet på Ruslands sammenbrud og verdenskrigens ophør. Det drejer sig om det ret beskedne antal danskere der på en eller anden måde var engageret i begivenhederne i den nævnte periode; hovedvægten vil imidlertid med henvisning til hændelsesforløbet være lagt koncentreret til foråret 1918.

Det er hensigten at bidrage til at skabe overblik over det danske engagement i indbyrdeskrigen i Finland i 1918 for så vidt angår 1) frivillige krigsdeltagere (på de hvides side), 2) den danske ambulance og 3) andre som på anden måde bidrog. Til sammenligning agter jeg, i lighed med hvad andre forfattere gør, at inddrage tilsvarende oplysninger om det danske engagement i Estland (og andre dele af det sønderfaldende russiske rige) under kampene der.

Det vil imidlertid ikke være rigtigt at gøre holdt hermed. Der gør sig nemlig det særlige forhold gældende at den danske befolkning i tiden indtil sommeren 1920 var delt imellem kongeriget Danmark og det tyske kejserrige, idet rigsgrænsen efter krigen i 1864 var trukket ved Kongeåen langs den gamle grænse mellem "kongeriget" og det sønderjyske hertugdømme, også kendt som Slesvig. I stort antal var også medlemmerne af det danske mindretal indrulleret i de tyske styrker under første verdenskrig, i alt ca. 30 000, i et antal på 5 000 omkom danskere i tysk krigstjeneste. I den hensigt at give det rigtigst mulige billede af den danske deltagelse i de krigeriske begivenheder i og omkring Finland har jeg derfor fundet det rimeligt at søge svar på følgende spørgsmål:

- 1) fandtes der danske sønderjyder i de tyske ekspeditionskorps i Finland i 1918? og i bekræftende fald
- 2) kan der da angives noget tal for hvor mange af disse tvangsudskevne der faldt i kamp eller døde som følge af skader de havde pådraget under kamp?

Der har hidtil så vidt vides, ikke foreligget undersøgelser af dette materiale, og det vil derfor være nyttigt for forskningen at en sådan undersøgelse foretages. Dette har nemlig den særlige baggrund at der såvel fra finlandsk som fra dansk side ofte blev foretaget parallelliseringer mellem Finlands stilling i forhold til Rusland og Danmarks, i særdeleshed i henseende til Sønderjylland, i forhold til Tyskland. I denne undersøgelse vil det være uoverkommeligt både i tid og i henseende til mængden af kildemateriale også at inddrage forholdene i Østbaltikum hvor den tyske indblanding var langt mere massiv, og det vil da heller ikke kunne antages at en sådan parallellisering ville kaste noget væsentligt kraftigere lys over forholdene i Finland som det i hovedsagen gælder at få skabt klarhed over.

Derimod er det ikke hensigten at inddrage de danske krigsdeltagere der op til 1918 var bosatte i Finland og derfor naturligt indgik i rekrutteringsgrundlaget for de indenlandske styrker. At der faktisk har været sådanne, oplyses af Dalhoff-Nielsen 1944¹.

Situationen er nemlig den at der i dansk historieforskning hersker nogen usikkerhed både når det gælder begivenhederne i Finland i 1918 (1917–19) i almindelighed og om den danske deltagelse. Fejldateringer forekommer², og i arbejderhistorikeren Carl Heinrich Petersens gennemgang af "Den finske revolution" 1968 nævnes vel deltagelse af frivillige fra de skandinaviske lande, men uden specifik fremhævelse af danske deltagere. Resultaterne af den finlandske forskning i indbyrdeskrigens historie har været meget længe om at trænge igennem, og det kan ikke alene skyldes sprogproblemer. Alene det på dansk foreliggende kildemateriale fra samtiden er forholdsvis fyldigt.

Krigsdræbte eller på anden måde omkomne som følge af krigeriske begivenheder eller forhold.

Af de syv kendte frivillige i den hvide hær i 1918 omkom ingen. Om én af de navngivne officerer hedder det³ at han døde af en tuberkulose han formentlig havde pådraget sig under opholdet ved fronten i Tavastland i marts d.å., men dødsfaldet indtrådte først 6½ år efter at han havde forladt landet, så det vil næppe være rimeligt at indregne ham i statistikken.

Ingen fra ambulancepersonalet omkom.

Af de tvangsudskrevne danske sønderjyder i tyske militærenheder viser en opgørelse at i hvert fald tre døde, en ved stormen på Helsingfors den 12. april 1918, en "ved Finlands kyst" den 18. april, og den tredje på soldaterlazarettet i Sankt Michel så sent som den 4. juni 1918.

Til sammenligning anføres det at i alt syv af de danske frivillige ved fronten i Estland og Letland i foråret 1919 døde, heraf én som følge af sygdom, de øvrige faldet ved fronten eller død af sår, pådraget ved fronten.

Om danske deltagere i de frivillige styrker i britisk tjeneste i Nordrusland eller under den hvide russiske general Miller ved Archangelsk er der ikke fundet pålidelige informationer; forholdene har heller ikke været gjort til genstand for nogen undersøgelse der er tilgængelig i oversigter osv., men ifølge Niels Jensen 1998 skal tre været faldet og syv omkommet ved sygdom.⁴

Af danske søfolk er der ikke registreret omkomne som følge af skibsykker i finlandske farvande.⁵

¹ I bogen "Nordiske Frivillige" Graasten 1944 p. 57

² Således hos Niels Jensen Odense 1998.

³ Paul Nedergaard: Dansk Præste og Sognehistorie VII Kbh 1966 p. 297f.

⁴ Niels Jensen p. 134.

⁵ Efter det foreliggende er der kun registreret et tilfælde, nemlig fra den 27.5. 1915 da S/S Ely af Esbjerg minesprængtes i Ålandshavet; samtlige ombordværende reddede (kilde: Samling af Søforklaringer over krigsforliste danske Skibe i Aarene 1914–1918 Kbh 1921).

Forholdet Danmark-Finland

Motto: Det blev Danmark, som bragte Hjælpen i denne Nød.

C. Borre Larsen 1918

Mellem Danmark og Finland gaar der i Nutiden mange Traade, ogsaa andre end de rent personlige og de kommercielle. De ældre af os husker hvorledes vi herhjemme under Finland Ufærdsaar i Hundredaarets Begyndelse og under de frygtelige Hjemløgelser der var Fødselsveerne for Landets Frihed, med almindelig Deltagelse fulgte Finnernes Lidelse⁶ og Kamp.

Det var ordene da Ferdinand Ohrt indledte forordet til sin Gamle Tiders Finland 1932⁷. Artikelfortegnelser, bogudgivelser og erindringsværker af senere datum bekræfter Ohrts fremstilling: den danske offentlighed fulgte levende med i den finlandske kamp. Det var ikke en selvfølge. Over for den overmægtige tyske trusel havde Danmark måttet tegne sin overlevelsesforsikring i et meget nært sikkerhedspolitisk samspil med den russiske regering⁸, og det at støtte et nordisk broderfolk over for de ledende politiske kræfter i Sankt Petersburg kunne derfor i værste fald få ubehagelige konsekvenser for landet selv⁹.

Interessen for Finland var i sin tid blevet intensiveret efter at det fra og med 1809 overgik til at udgøre et selvstyrende storfyrstendømme i personalunion med Danmarks gamle allierede, Rusland, og siden styrket af den skandinavistiske bevægelse. Det er imidlertid ikke uinteressant at interessen i høj grad retter sig mod hvad en dansk forfatter rigtigt betegnede som det finske Finland¹⁰. Danske filologers betydning for udviklingen af finsk som civilisationsprog, Rasmus Rask og Vilhelm Thomsens, er ganske vist ofte af den tyskorienterede finlandske universitetsverden blevet overset og tilsidesat til fordel for tyske sprogfolks¹¹, men er selvsagt af betydning for forståelsen af Finland i Danmark.

Allerede i 1818 udarbejdede Rasmus Rask sammen med Gustaf Renvall de grundlæggende synspunkter for finsk sproglære; det skete under et ophold i landet på vejen til Sankt Petersborg. Praktisk bistand ydedes fra dansk side efter at Åbo i 1827 var nedbrændt; i København samlede man penge ind til genopbygning af bogbestanden på universitetets bibliotek, noget også kongen ydede sit bidrag til.¹² Finlandske studenter og kunstnere tog under indtryk af skandinavistiske tankestrømninger på studieophold i København; af varig betydning blev et sådant ophold

⁶ Icke-danska läsare bör uppmärksamma betydelsen: lidanden/kärsimycket (sv. lidelse = da. lidenskab).

⁷ Op.cit. p.9.

⁸ Udenrigsministeriets daværende mangeårige direktør Peter Vedel er citeret for at dansk udenrigspolitik ikke var noget andet end kejserinde Dagmars, dvs. Aleksander III's gemalinde, Maria Feodorovna, der var dansk prinsesse.

⁹ Se videre herom i Sørensen: Dansk alliancepolitik 1762–1972 Lyngby 1989.

¹⁰ Næmlig Eva Moltesen i en bog med denne titel Kbh 1920.

¹¹ Se udtalelse fra Foreningen Nordens historiske fagnævn i Nordens läroböcker i historia Hfors 1937 p. 61.

¹² Nielsen 1994.

for stifteren af Hufvudstadsbladet, fil. mag. August Schaumann som i 1850 (eller det nærmest følgende år) befandt sig i København og blev stærkt bevæget af det dobbelte demokratiske og nationale gennembrud (på dansk kaldet ånden fra '48),¹³ oplevelser som også har sat sig spor i datidens finlandske presse. Ingen finlandske frivillige fandt vej til fronten under de slesvigske krige 1848–50, men 11 unge mænd indgik i de kæmpendes rækker i 1864.¹⁴

På dette tidspunkt dukker tanken om parallelitet i de to nordiske grænselandes situation tilsyneladende op, og under de følgende 56 år af tysk beherskelse af Sønderjylland kom man i begge folk stadig hyppigere ind på denne tanke. Forfatteren Martin Andersen Nexø hævdede ligefrem at de danske folkehøjskoler o. år 1900 havde gjort Finlands sag til den store folkesag side om side med Sønderjylland.¹⁵ De danske sønderjyders politiske leder i de sidste årtier af fremmedherredømmet, H.P. Hanssen-Nørremølle, fremdrog i sine taler og foredrag ofte forholdene i Finland som sammenligning med de hjemlige, og han udtrykte i disse sammenhænge stor respekt for finskhedsbevægelsen.¹⁶ Den samme tankegang optog i de samme år en af de ledende repræsentanter for eftergivenesspolitikken, nemlig J.K. Paasikivi. Udviklingen af den passive modstand i Sønderjylland med den stærke læggen vægt på rets- og legalitetsstandpunktet har haft betydning for den gammelfinske eftergivenesspolitik. Det er på denne baggrund ikke så mærkeligt at det var Helsingforsdagbladet Uusi Päivä som i juni 1918 bragte en ledende artikel der skulle give udtryk for taknemmeligheden over for Danmark for både eksperthjælpen ved den "Gruppe af tapre danske Officerer [som] deltog i vor Frihedsstrid"¹⁷ og den udstrakte levnedsmiddelbistand, men som tillige kom til at udtrykke en dyb forståelse for den vanskelige sikkerhedspolitiske situation "denne gamle skandinaviske Stat (...) i denne Tid i mange Henseender lever under omgivet af Stormagter, der staar paa Krigsfod med hinanden".¹⁸ Det er ekkoet fra debatterne i det gammelfinske parti i begyndelsen af ufærdsårene som Paasikivi refererer til dem.¹⁹

Da den russiske militærledelse under indtryk af Tysklands flådeoprustning i 1890'erne søgte at forstærke kontrollen over storfyrstendømmet, udløste det velartikulerede protester overalt i Europa;²⁰ den danske opinion gjorde sig i så henseende gældende. Den danske læge C. Norman-Hansen deltog i den fælleseuropæiske delegation som opsøgte tsaren for at protestere mod angrebene

¹³ Jvf. Egidius Ginström: Hufvudstadsbladet under 50 år 1864–1914 p. 17–18 .

¹⁴ Velbelyst af Rolf Johansson i Sønderjyske Årbøger 1999 p. 7–36.

¹⁵ Finland – den politiska terrorns land Sth 1939 p. 7.

¹⁶ Jvf. H.P. Hanssen: Fra Kampaarene I–II Kbh 1927. Om paralleliteten mellem Köllerperioden i Sønderjylland og Bobrikovtiden i Finland, se Nordens Historie En Folkebog Kbh 1987.

¹⁷ Her efter Dybbøl-Postens oversættelse af en tysk (Wolffs Bureau) gengivelse af den finske artikel.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ J.K. Paasikivis linje under ofærdsåren 1898–1914 Sth 1960 p. 65 (Setälä, Danielson).

²⁰ Jvf. f. eks. den norske digter Bjørnstjerne Bjørnsons stærke digt fra maj 1903: Ved Mottagelsen av siste post fra Finland Samlede Værker Mindeutgave Kria 1910 I p. 172.

på autonomien²¹, og de ledende politikere i Finland søgte at udnytte deres danske kontakter for at få kejserinde Dagmar til at påvirke sin gemal. I ufærdstiden blev udviklingen i Finland hyppigt og grundigt belyst i danske tidsskrifter.

Under udviklingen af folkeoplysningen især i den finsksprogede befolkning kom den danske folkehøjskoletanke og i videre forstand de grundtvigske ideer om sammenhængen mellem personlig og national identitet, på dansk: "folkelighed", til at spille en ikke ubetydelig rolle; man har ment at det grundtvigske ikke har fundet større genklang uden for landets grænser end netop i finsksprogede kredse.

Disse idéstrømninger har haft deres virkning på de unge mænd der i 1918 var parate til at kæmpe for legaliteten som frivillige i de hvide styrker.

SYNET PÅ UDVIKLINGEN I 1918 I DANSK PRESSE OG DEBAT

Jo tydeligere de borgerliges tyskorientering trådte frem, desto mere svækket blev sympatien for det hvide Finland. Det kom skarpest til udtryk i hovedstyrelsen for Dansk Røde Kors, men dækkede en bred opinion. Under fortsættelseskrigen formulerede forfatteren Laurin Zilliacus den almindelige mands opfattelse af de to konfligerende stormagter således: "Att släppa ryssen in i landet är för honom detsamma som att släppa elden lös. Att öppna dörren för tysken har tillsvidare varit för honom som att kalla på brandkåren".²² De danske historiske erfaringer kunne samles i en lignende metafor, blot med tyskerne i rollen som brandstiftere, russerne som redningsmænd. Det fremgår med al ønskelig tydelighed af en kommentar til den danske og almeneuropæiske anerkendelse af Finland i Ugens Tilskuer. Tidsskrift for Politik, Litteratur og Samfundsspørgsmaal for den 15.1.1918 (skrevet under mrkt C-) "(...) det skal heller ikke være en Lykønskingsartikel, skønt ingen mere end vi vil glæde os over, at et lille Folk opnaar Selvstændighed, men vi ved endnu ikke, om Finlands Trængselstid er forbi, (...) Og faktisk hørte Finland med til Czarriget, den Stormagt, der var mest direkte interesset i Danmarks Bestaaen som afhængig Stat".²³

Den hvide terror skabte ligeledes en klar uvilje mod at lade sig sætte i bås med finlænderne som nordboer, og forestillinger om indbyrdeskrigen som en modsætning mellem finner og finlandssvenskere fandtes også i Danmark hvor man spontant måtte tage stilling til fordel for stammefrænderne i Svenskfinland.

At skabe sympati for det hvide senats politik i dansk offentlighed var derfor ikke så lige en sag. Splittelsen gik på kryds og tværs i det danske samfund, den fandtes tilmed i Københavns Finske Forening, og bidrog til at så tvivl om hvor nordisk Finland egentlig var.

²¹ Det følgende år, 1900, udsendte Norman-Hansen en bog om Rusland og Finland "Nordost til Øst".

²² (Pseudonym) Erkki Järvinen: Vi vill inte kvävas Sth 1942 p. 50.

²³ UT 15.1.1918 p. 85 sp.1.

Pressens dækning af udviklingen i Finland

I betragtning af de mange fordrejelser og den usikre forståelse der præger senere fremstillinger af begivenhederne i Finland i 1918,²⁴ kan det, når man fordyber sig i skildringerne i datidens danske presse, virke overraskende hvor velorienteret offentligheden kunne holde sig takket være den samme presse, ikke mindst i arbejderbladene.

Datidens danske presse ofrede nemlig mange spalter på hvad der foregik i og omkring Finland. Det gjaldt i første række dagspressen, men artikelindekset for de kulturelle og faglige tidsskrifter i året 1918 viser at også denne del af informationsmedierne var aktuelle og tog udviklingen i Finland op til behandling (Gads danske Magasin, Ugens Tilskuer, Tilskueren og Vor Tid).

Man må altså konstatere at læserne i Danmark havde mulighed for at være velorienterede. Dels udnyttede dagbladene de internationale nyhedsbureauers telegrammer, dels brugte aviserne ofte den svenske presse som kilde, dels udnyttede man korrespondance fra øjenvidner, bl.a. frivillige ved Den danske Ambulance. Skuespilleren Adam Poulsen der havde været leder af Svenska Teatern i Helsingfors, rejste rundt i de danske byer og holdt foredrag om sine oplevelser efter at han i februar havde forladt Finlands hovedstad.

En del af informationerne samledes i pjecer eller bogudgivelser. Socialdemokratisk Ungdomsforbund udsendte allerede i foråret 1918 et skrift af Johannes Erwig under titlen "Rødt eller hvidt? Sandheden om Finland", og samme forlag udgav i 1919 en oversættelse til dansk af Väinö Tanners forsvarstale for rådstueretten i Helsingfors den 17. marts 1919 under titlen "Det hvide Rædselsregimente i Finland". I efteråret 1918 forelå "Det Finske Kommunistiske Partis Aabne Brev til Lenin" i dansk oversættelse og udgivet af Socialistisk Arbejderparti, også dette et vigtigt dokument til forståelsen af de følgeslutninger man drog på den datidige danske venstrefløj.

Dagspressen

Af afgørende betydning for selve udviklingen i Finland var et dobbeltinterview den 14. februar 1918 på forsiden af det førende borgerligt-frisindede københavnerdagblad Politiken – der politisk og ideologisk stod den daværende radikale²⁵ regering nær. Intervieweren var bladets daværende Finlandskorrespondent og senere chefredaktør Niels Hasager,²⁶ og de interviewede 1) øverstbefalende for de hvide styrker, general Mannerheim, og 2) lederen af det provisoriske senat i Vasa, juristen og bankmanden Heikki Renvall. Korrespondenten havde stillet i alt fire spørgsmål om 1) de hvide mål, 2) hvorledes de mente at kunne nå det opstillede mål, 3) hvorledes forholdene

²⁴ Jvf. f.eks. Niels Jensen 1998 som dels er præget af mange faktuelle fejl, forkerte årstal o.lign., dels af en beskrivelse af indbyrdeskrigen som kritikløst tilslutter sig den hvide propaganda fra 1920'erne.

²⁵ I dansk dækker termen "radikal" nærmest "social-liberal" (jvf. også fransk politisk terminologi) med baggrund i vælgere blandt småbrugere og byintelligentsia.

²⁶ Uvist af hvilke årsager omtales denne i finsk forskning ofte som rigssvensk, se t.eks. Jaakko Paavolainen: Suomen kansallinen murhenäytelmä Hki 1974 p. 85 o. a.st. NH blev senere chefredaktør for Politiken og spiller en ikke ubetydelig rolle i dansk pressehistorie.

ville blive efter at afgørelsen var faldet, og 4) hvilke muligheder der ville være for at bygge bro i det tvedelte folk.

Svarene var lysende klare, ikke så lidt prægede af de interviewedes resp. militære og juridiske baggrund. Målet var at dæmme op for bolsjevismen; derfor appellerede Mannerheim om hjælp i form af hele korps, for hvis bolsjevikerne brød igennem i Finland, så ville "den blodrøde Flod" brede sig over de øvrige lande. Brobygning var der ikke brug for; det var anarkisterne der selv havde brudt alle broer bag sig: "Der kan kun blive Tale om ét: Straffen".²⁷ Hvad den var, havde loven allerede fastsat: den gav kun mulighed for dødsstraf for højforræderi og oprør. Heikki Renvall havde samme opfattelse: lederne skulle hænges, og de almindelige deltagere gøres til en pariakaste. Det var det udtryk der blev anvendt.

Offentliggørelsen af interviewet vakte bestyrtelse overalt hvor man kunne læse dansk. I Stockholm skrev Hjalmar Branting i den ledende artikel i Social-Demokraten:²⁸ "En Mannerheim, en Renvall skal have fordret Massebord paa deres Modstandere som den endelige Løsning. Bekræfter dette sig, da synes Finland dømt til at gaa under (...) synes næsten at vise, at man paa sine Steder mere glæder sig ved Udsigten til at faa en frygtelig Hævn end ved at se det tragiske Drama faa en Ende".

Det venstresocialistiske Folkets Dagblad Politiken i Stockholm drog den slutning at kampen åbenbart gjaldt underkuelsen af den befolkning der sluttede sig til socialismen. Den socialdemokratiske presse i Finland citerede interviewet vidt og bredt, omend med nogen forsinkelse. Den 1. marts blev det offentliggjort i folkekommissariatets officielle informationsblad, to dage senere i den svensksprogede udgave af samme organ. Her fremhævedes ligheden mellem pariserkommunen og det revolutionære Finland; det skete allerede i overskriften hvor Mannerheim, der jo på dette tidspunkt var ukendt i offentligheden, præsenteredes som "Finlands Gallifet", dvs. den franske general der ved Versaillesregeringens generalangreb på Paris i foråret 1871 havde udsendt en tilsvarende blodtørstig proklamation og efter byens erobring anførte de summariske henrettelser af kommunarderne. Ligheden mellem Gallifet og Mannerheim gjaldt også indstillingen til modstanderens holdninger, der var en påfaldende overensstemmelse både i indhold og ordvalg mellem de to generalers erklæringer. Mannerheim har næppe kopieret Gallifets deklamationer; ligheden skyldes formentlig overensstemmelsen i situationen.

Virkningen af Mannerheims udtalelser var imidlertid klar: de virkede yderligere mobiliserende i arbejderkredse hvor man måtte drage den slutning at der ikke forelå muligheder for forlig. Ikke desto mindre gjordes der forsøg herpå fra folkekommissariatets side. Mannerheim selv agerede i overensstemmelse med sine udtalelser; den 25. 2. 1918 udstedte han fra hovedkvarteret en kundgørelse om at sabotører og "personer, hvilka göra väpnadt motstånd emot landets lagliga krigsmakt, äfvensom krypskytter²⁹ och mordbrännare" samt folk der skjulte våben,

²⁷ Avis au traducteur/lecteur: stavemåden i citaterne er i overensstemmelse med datidig dansk ortografi, bemærk bl.a. substantiver med stort begyndelsesbogstav og aa = å.

²⁸ Iflg. citat i Politiken 16.2. 1918.

²⁹ Bemærk at der er tale om snigskytter.

skulle nedskydes på stedet. Læst efter sin ordlyd var det en ordre til nedskydning af enhver der tilhørte Røde Garde. Sådan blev det også forstået på begge sider af fronten.

Dagbladet Politikens korrespondent havde imidlertid også interviewet to af lederne på den røde side, nemlig udenrigskommissæren Yrjö Sirola og lederen af de røde væbnede styrker Eero Haapalainen. Det var fremgået heraf at socialdemokraterne i Helsingfors havde følt sig generet af at blive karakteriseret som "anarkister", for hovedbudskabet fra Sirola og Haapalainen var netop den klareste mulige afstandtagen fra anarkismen, som det vil være naturligt for enhver socialdemokrat. Niels Hasager lod da også sine læsere forstå at han havde mødt mange arbejdere der havde "grebet Geværret og bundet det røde Bånd om Hatten i en fanatisk Tro paa Socialismens Idé." Offentliggørelsen fandt sted den 21.2. 1918, dvs. på ugedagen efter at interviewet med Mannerheim og Renvall havde været bragt.

I modsætning til hvad der var tilfældet med dette det første af Hasagers interviews, foreligger der ikke kildemateriale der gengiver de umiddelbare reaktioner på Sirolas og Haapalainens udsagn og Hasagers egne deri indeholdte dementier af den hvide propaganda; til gengæld må man læse indtil flere udgivelser i Danmark og Sverige som forsøg på at modbevise socialdemokraternes udsagn, således f.eks. Henning Söderhjelm's "Det röda upproret i Finland år 1918" Stockholm 1918 (den danske udgave 1919), billedhuggeren Felix Nylunds dagbogsnotater "Helsingfors under det røde Regimente" København 1919, og i hvert fald indirekte Eva Moltesens "Det finske Finland" København 1920.

Disse Hasagerinterviews med fire af de ledende skikkelser i den finlandske indbyrdeskrig var ikke de første vidnesbyrd om at man i Danmark levede med i hvad der skete. Det var begyndt med jubel i januar. Dagbladet Social-Demokraten (København) fejrede nytåret med at konstatere følgende: "Saaledes gik den store demokratiske Udvikling sin Sejrsgang over Europa trods alle mørke Kræfter".

I samme nummer kunne man læse et interview med Finlands officielle udsending, Georg Gripenberg, og de følgende dage var Finland et vigtigt emne i mange dagblade. Tæt på den opfattelse de aktive frivillige har givet udtryk for (de Hemmer Gudme, Clauson Kaas, C. Borre Larsen), anbragte dagbladet Nationaltidende sig. Det udkom i København og henvendte sig til konservative kredse dér. Redaktionen dækkede udviklingen i Finland med fyldige artikler og stillede sig positivt til den borgerlige koalitionsregering. Den 2. januar 1918 indeholdt bladet både en reportage fra den finlandske delegations besøg i København og anden del af et interview med statsråd Gripenberg. Den følgende dag meddeltes at udenrigsministeren havde modtaget de finlandske udsendinge med både forståelse og sympati, og man citerede kongens erklæring om at Danmark "med største Sympati vilde se Finland indtræde som et Led i de nordiske Staters Kreds". At den officielle anerkendelse fulgte på disse møder, var klart nok, og da den forelå, gengav bladet lykønskningstalen fra folketingets formand. Finlandskendere som journalisten og forfatteren dr. phil. R. Besthorn og Eva Moltesen fyldte søndagsnummeret den 13.1.1918 med helsidesartikler under mottoet: "Intet Steds vil den nye Stat blive hilst med større

Glæde end her i Danmark”, en formulering som Besthorn var ophavsmand til. Typisk for bladets politiske indstilling udtryktes der beklagelse af den gennemgribende demokratisering ved landdagsreformen i 1905–07. At begejstringen for det nye nordiske land smittede i kulturlivet, belystes af at de førende underholdningsorkestre i byen satte finsk musik på programmerne (aftenudgaven 16.1.1918).

Der blev ikke lagt skjul på truslerne om væbnede sammenstød mellem den af senatet foreslåede ordensmagt og de røde gardes, og Social-Demokraten rapporterede den 19.1. om de omfattende antimilitaristiske demonstrationer i Helsingfors i anledning af at den borgerlige majoritet i landdagen havde truffet beslutning om at oprette en værnemagt. Avissiderne flød over med rygter om forestående statskup og borgerkrig. Det er imidlertid vigtigt i denne forbindelse at erindre sig at Finland opnåede anerkendelse fra en lang række europæiske stater i en situation hvor de forskellige stormagter blev gennemrystede af indre uroligheder. Vældige strejkebevægelser bredte sig gennem Tyskland og Østrig-Ungarn med stridigheder i gaderne til følge, præget som hverdagen i arbejderbefolkningerne var af den meget anstrengte forsyningssituation. I København stormede demonstrerende arbejdere Børsen i protest mod spekulanternes hærgen.

Allerede den 23.1.1918 viderebragtes informationer om kampe 40 km fra Viborg, mandag den 28.1.1918 blev det klart for morgenavisernes læsere at klokken var faldet i slag, og den 29.1.1918 kunne Nationaltidende fastslå at de revolutionære havde taget magten i Finland: ”Siden Søndag er hele det sydlige Finland helt op til Tammafors (sic) i Hænderne paa den røde Garde”. Den følgende dags udgave redegjorde for situationen: rødgardisterne havde magten i Helsingfors, men regeringen havde herredømmet over den nordlige del af landet, og det russiske militær forholdt sig passivt. Læserne fik navnene på medlemmerne af folkekommissariatet og indviedes i Mannerheims problemer med at rekruttere soldater og uddanne officerer.

Derefter blev Nationaltidende stillet til rådighed for den hvide greuelpropaganda. Den 9. februar var direktøren for Svenska Teatern i Helsingfors, skuespilleren Adam Poulsen ankommet til København. I et interview i Nationaltidende 9.2.1918 skildrede han terroren i Finlands hovedstad og appellerede til at der blev sendt nødhjælp, thi ”Ingen herhjemme kan gøre sig noget Begreb om det Helvede, Helsingfors nu er (...).” Det havde straks effekt, private forretningsfolk stillede betydelige pengemidler til rådighed for et dansk felthospital i regie af Dansk Røde Kors hvis formand på dette tidspunkt var den internationalt kendte og anerkendte filosof Harald Høffding. Også i Social-Demokraten optrådte Adam Poulsen, og her gjorde han forsøg på at frikende Finlands socialdemokratiske Parti for ansvaret og til gengæld lægge det over på hvad han betegnede som ”uvidende asiater”.³⁰

Men det siger sig selv at den røde terror var et stærkt eksponeret tema i dagspressen. Nationaltidende satte tonen med en overskrift den 31.1.1918: ”Naar den finske røde Garde myrder. Artiklen handlede om kanonild mod teatergæster i

³⁰ Social-Demokraten 11.2.1918.

Viborg. Telegrammer fra Finland om De røde Gardisters Grusomheder" (Næstved Tidende 7.2.1918) blev uden kommentarer aftrykt, og inden længe hed det: "De rødes Plyndringer og Myrderier vedvarer" (Næstved Tidende 20.2.1918) hvilket så bliver ledemotiv for de følgende måneders informationer: "Og saaledes myrdede de overalt i Revolutionens første dage" (interview med (unavngiven dansk) forretningsmand i Nationaltidende 22.2.1918), "De Røde har forøget deres Grusomheder(...) Egnen ved Lempäälä hærges ved Mordbrand og Plyndring" (Næstved Tidende 1.5.1918).

I den følgende uge var Adam Poulsen hovedtaler ved et folkemøde på Københavns Rådhus, hvor der ikke var en Plads ledig, og teatermanden fortsatte derefter landet rundt. Men da måtte man tillige meddele at ambulancen blev holdt tilbage, for nu begyndte der at dukke oplysninger om tysk indblanding op. Den 25.2.1918 kom borgerlige landdagsmænd til København og holdt møder med indflydelsesrige industrifolk o.a.; også kongen modtog dem. Finlandsfester og indsamlingsarrangementer fortsatte, og lederne af landdagsdelegationen optrådte – og ambulancen kom af sted. Den stærke interesse kom klart til udtryk på forsiden af den sjællandske provinsavis Næstved Tidende den 17.2.1918: "Forholdene i Finland er jo det, der i Øjeblikket mest lægger Beslag paa alle Danskes Opmærksomhed, fordi denne Nation i sproglig og kulturel Henseende staar os saa nær". I hvor høj grad det har spillet ind at en sygeplejerske, gift med overlægen på det lokale sygehus, stammede fra Finland og var udset til at spille en ledende rolle i den danske Finlandsambulance, kan man ikke vide, men den lokale tilknytning fik til følge at denne dame, fru overlæge Køster, lod sin korrespondance fra krigsskuepladsen publicere i lokalavisen.

Til gengæld gjorde Social-Demokraten sit bedste for at forstå og forklare de finlandske socialdemokraters stillingtagen, f. eks. ved den 31.1.1918, et par dage efter sammenbrudet at henvise til hvorledes verdenskrigens almindelige usikkerhed har haft afgørende indflydelse på udviklingen. Avisen påpegede også at de borgerlige nærrede planer om at begå statskup for at indføre monarki; den oplyste at visse kredse ville tilbyde en svensk prins tronen. Den 6.2.1918 drøftedes Finlands tragedie i en ledende artikel, efter alt at dømme af chefredaktøren selv, Frederik Borgbjerg, der var en af det danske socialdemokratis førende skikkelser. Heri lagde han ansvaret for de indtrufne ulykker på de borgerliges manglende vilje til kompromis med socialdemokraterne.

Den 18.2.1918 tilbød det danske socialdemokrati at mægle i borgerkrigen, men på dette tidspunkt havde det svenske søsterparti allerede stillet sig til rådighed for et sådant forsøg. Det danske parti lod sig derfor nøje med at sende en af Social-Demokraternes medarbejdere, redaktør Marius Wulff til Finland som observatør. Hans reportager, telegrammer og breve til dagbladet i København er altså danske øjenvidneskildringer. Social-Demokraternes holdning til indbyrdeskrigen er nok flertydig derved at bladet ofte gengav telegrammer fra de internationale pressebureauer, og disse var ofte stærkt prægede af hvide kilder eller af korrespondenternes politiske og klassebestemte sympatier; i ledere og kommentarer var bladets fremstillinger

derimod farvet af Marius Wulffs førstehåndskendskab til forholdene som de virkeligt var, og derfor enten afbalancerer eller direkte mistænkeliggør telegramnyhederne.

Wulff ankom til Finland en af de første dage i marts, dvs. på et tidspunkt hvor på den ene side traktaten mellem Sovjetrusland og det Finland Lenin havde forlangt skulle betegnes som "Den Socialistiske Arbejderrepublik", blev underskrevet, på den anden side aftalen mellem det hvide Finland og Tyskland, og imens gjorde tyske styrker landgang på Åland hvor allerede svenske tropper befandt sig. I Helsingfors overværede Wulff møderne mellem folkekommissærerne og den svenske partidelegation. Allerede den 6. marts bragte Social-Demokraten i København en fyldig reportage fra et møde med Kullervo Manner, Sirola og Haapalainen. Wulffs og hans svenske partifællers skeptiske og kritiske holdning træder tydeligt frem. Wulffs telegram indeholdt en række oplysninger om de besøgendes syn på udviklingen i landet, men tillige om stemningen hos de tre folkekommissærer gennem deres reaktioner på de spørgsmål der var blevet stillet, og gennem deres redegørelser. Samtalen fremtræder ikke i Wulffs referat som en formel forhandling mellem partidelegationer – formentlig af journalistiske grunde, og derved har synspunkter og påstande fået en anden karakter end de ellers ville have haft.

Om aftalen med Tyskland hævdede Manner ifølge Wulff således at den finske del af befolkningen uden tvivl ville rejse sig mod Tysklands indblanding, hvorimod finlandssvenskernes flertal på forhånd havde taget stilling til fordel for de hvide og det germanske fællesskab. Imidlertid troede han ikke at der ville blive tale om direkte tysk militær aktion i selve Finland. På Wulffs spørgsmål om folkekommissærernes stilling til mæglingen fik han svaret at de ikke kunne se nytten af en sådan, de ventede verdensrevolutionen. Dernæst havde han konfronteret folkekommissærerne med det vigtigste af de angrebepunkter der cirkulerede i pressen, nemlig den røde terror, men refererede også hvorledes Manner, Sirola og Haapalainen gjorde sig store anstrengelser for at begrænse og forhindre overgreb, i næste omgang retsforfølge de ansvarlige.

I en artikel, bragt den 7.3.1918 fremhævede han den milde administration i det røde Finland; han havde bl.a. talt med tilfangetagne hvidgardister fra Kyrkslätt som havde vist sig tilfredse med den behandling de fik. Samme udgave bragte et stort opsat interview med Yrjö Sirola som – på linie med Manner – sagde at han ventede en national samling i tilfælde af at tyskerne faktisk intervererede. Igen understregede han folkekommissariatets forsøg på at begrænse og forhindre terror, herunder retsforfølgelsen af røde terrorister. Da Wulff var vendt hjem til København, måtte han konstatere at adskillige af hans telegrammer ikke var nået frem, så den 18.3.1918 bragte avisen et udvidet interview med Sirola. Det slås heri fast at "den røde Garde ikke er en Samling Banditter og Mordere (... men) Frivillige af Sydfinlands Arbejdere (...) som med Begejstring kæmper for deres Overbevisning". Dette bekræftede Wulff ud fra sine personlige oplevelser i Helsingfors' gader, de optrådte "høfligt og roligt", de svarede "elskværdigt". Nu nåede også beretninger om den hvide terror frem til danske læsere.

Wulffs stilling til den hvide propaganda var klar: den karakteriserede han og dermed dagbladet Social-Demokraten som fri fantasi, noget bladet lejlighedsvis

dokumenterede. Således indeholdt avisen omtolkninger af telegrambureauernes oplysninger. Efter tyskernes erobring af Helsingfors forlød det at folkekommissariatet " havde stjålet 10 millioner mark af statskassen." Social-Demokraten skrev imidlertid at folkekommissariatet havde anvendt summen "i Belejningsøjemed" og viste dermed at den anerkendte den revolutionære regerings legitimitet.

Den 8. marts oplyste Nationaltidende at "Rygter udpeger en tysk Prins til Finlands Konge". Fremtrædende videnskabsmænd udtrådte som følge heraf af ledelsen for Røde Kors, og avisen citerede med tilslutning et svensk blad for kommentaren "at Finland uhjælpeligt er trådt ud af det skandinaviske Fællesskab". Også forlydender om at en dansk prins er på tale som fremtidig konge af Finland, kom frem (16.3.1918), hvilket kunne ses i sammenhæng med drøftelsen af relationerne til Tyskland, et emne der fortsat beskæftigede redaktionen på den konservative avis; fra Sydsvenska Dagbladets korrespondent i Vasa lånte man et interview med Heikki Renvall som bl.a. skulle have hævdet at den tyske kontakt bl.a. "skyldtes (...) det kulturelle Baand, der var knyttet længe før Finlands Befrielse" (26.3.1918), en oplysning der uanset dens sandhedsindhold næppe kunne virke særdeles beroligende på bladets tyskfiendtlige læserkreds. Derimod kunne en af de danske frivillige i et interview efter hjemkomsten i juli måned underbygge almindelige forestillinger om tyskerne; han blev i Næstved Tidende 10.7.1918 citeret for udsagnet: "Tyskerne er ikke godt lidt deroppe. De har jo ført alt fra Landet, de kunde".

Tilknytningen til Tyskland var ligeledes emne for indgående drøftelser. Nationaltidende refererede 21.2.1918 fra en Finlandsdebat i Sveriges andetkammer Högersns leder admiral Lindman for følgende udsagn: "Det var en Ulykke for Sverrig og hele Norden, i Fald Tyskland skulde bringe de Hvide den nødvendige Hjælp. Den 4.3.1918 stillede bladet spørgsmålet: Er General Mannerheim imod Tysklands direkte Indgriben? (...) den sendte Hjælp skal have vakt hans dybeste Mistemning". Efter undertegnelsen af allianceaftalen gengav redaktionen svenske og engelske reaktioner der gik på at Finland havde solgt sig til Tyskland, resp. at der var oprettet et tysk protektorat over Finland. Den 10.3.1918 stod der på forsiden følgende: "Stockholmstidningen" mener, at Finland uhjælpeligt er traadt ud af det skandinaviske Fællesskab".

Brevene fra fru overlæge Køster til hjemmet blev som nævnt offentliggjort i Næstved Tidende og derfra citeret i bl.a. Nationaltidende, og de bidrog ved deres autencitet til at øge danske avislæseres indsigt i forholdene. Det første tryktes 1.5.1918, og heri skildredes togturen gennem Finland 14 dage tidligere via Vilppula og Haapamäki til Enso hvor feltlazarettet blev opstillet i et ungdomsforeningshus. Den 9.5.1918 publiceredes det følgende brev der bl.a. indeholdt følgende oplysende skildring: "Vi er fuldstændig overladt til os selv, thi rundt om os har vi en uvillig Befolkning, som narrer os og er upaalidelig. De fleste af Kvinderne her er nemlig røde, Mændene er flygtede, og de sidder nu tilbage med Børnene".

Efter det røde Finlands sammenbrud skærpedes tonen i arbejderpressen; den gik direkte til angreb på de hvide og gav et billede af forholdene der i modsætning til skildringerne i den borgerlige danske presse var i overensstemmelse med virkeligheden. De borgerlige dagblade gjorde sig anstrengelser for at viderebringe

dementier af "overdrevne Rygter om den eksempelløse Haardhed, hvormed de røde Fanger bliver behandlet i de finske Fængsler" (Næstved Tidende 27.6.1918). I juli samlede de skandinaviske arbejderpartier sig til en formel protest mod hvad man kaldte "de borgerliges grusomme hævntogt".³¹ Da Väinö Tanner i august besøgte København, gengav man hans redegørelse, og dermed nåedes et højdepunkt i pressens behandling af forholdene.

Tidsskriftspresen

Blandt datidens mest læste tidsskrifter fandt man fagbladene; det er netop i et sådant vi vil finde et vigtigt kildeskrift til den danske deltagelse i krigsbegivenhederne i 1918, nemlig i Hospitalstidende der var et lægefagligt ugeskrift med grundige medicinsk-kirurgiske artikler, foredragsmanuskripter og referater af lægefaglige debatter. Ole Chievitz' beretninger fra den danske Røde Korsambulance er da også i høj grad skrevet for læserkredsen, bl.a. med fyldige referater fra lægejournaler.

Af de mere almene tidsskrifter for politik, litteratur og samfundsspørgsmål ses det at også redaktionerne her har været optaget af udviklingen i Finland, Rusland og de østbaltiske områder – eller har søgt at imødekomme en interesse blandt læserne for en sådan udvikling. Hvor dagspressen i datidens Danmark helt klart fordelte sig på de fire store politiske partier som renlivet partipresse, konservativ, agrarliberal, radikal eller socialdemokratisk, så var de almene tidsskrifter snævrere i henseende til målgruppe: de henvendte sig til højt (ud)dannede og forholdsvis velstående læsere. Derfor var de efter deres baggrund og redaktionens sammensætning i hovedsagen enten kulturradikale eller kulturkonservative, idet enkelte dog havde udgangspunkt i den grundtvigske bevægelse og tilknyttet folkehøjskolen. Interessen for Finland synes imidlertid at være størst i konservative kredse, hvorfor det er i de højreorienterede periodica vi kan finde udviklingen dér drøftet.

Allerede midt i januar 1918 blev Finlands selvstændighed underkastet en skeptisk drøftelse i at disse organer. Den anonyme skribent C- tog da udgangspunkt i danske sikkerhedsinteresser, og underliggende var også læserkredsens betydelige økonomiske interesser i det nu forsvundne Tsarrusland. Alt for udtalt jubel i anledning af anerkendelsen var "i heldigste Fald unyttige, i værste egnede til at skabe Misstemning i Petrograd".³² Det var naturligvis ikke de øjeblikkelige magthavere i Petrograd skribenten havde i tankerne, snarest Maria Feodorovna, her til lands almindeligvis omtalt som enkekejserinde Dagmar. Derfor måtte man på det skarpeste afvise tanken om indgriben med ordens- og fredsskabende styrker fra de øvrige nordiske landes side, som det bl.a. blev krævet af det svenske Högern og af den finske redaktør Emil Vainio i en artikel i et andet dansk tidsskrift fra samme tid.³³

³¹ Ref. i Social-Dem. 16.7. 1918.

³² Ugens Tilskuer 15.1. 1918 p. 85 1.sp.

³³ Nemlig i Gads danske Magasin p.310; artikel er dateret Medio Januar 1918.

Midt ind i de skarpe politiske meningsudvekslinger kom forfatterinden Thit Jensen med et litterært udformet essay med overskriften "Finland",³⁴ i det ydre en skildring af en vandretur til Helvedessøen (Helvetinkolu) ved Ruovesi, men tillige en række levende billeder af det finlandske folks uendelige lidelseshistorie som skueplads for Sveriges og Ruslands magtudfoldelser; aktuel blev essayet først i konklusionen hvor hun skrev således: "Det finske Folks Køl vand op gennem Historien blev en Blodstribе – sent men endelig lærte Finnen at vise Klør. Så lidt vant dertil var han, at han i sin Uforstand vendte dem mod sig selv".³⁵

På grund af tidsskrifternes særlige karakter er det her man finder de finlandske forhold drøftet i større sammenhænge; efter freden i Brest-Litovsk indeholdt Gads danske Magasin således en gennemgang af "Østeuropas Omdannelse"³⁶ hvori også borgerkrigen i Finland skildredes i noget drastiske vendinger.

Den hvide front gav plads for korrespondenter; Svenska Dagbladets udsendte medarbejder, Ernst Klein, der i "Vita och röda. En bok om sista finska kriget" Sth 1918 samlede indtrykkene, bl.a. af Mannerheims modtagelse af danske frivillige officerer i Seinäjoki³⁷ og de velordnede forhold på den danske ambulance³⁸, er et eksempel, den norske journalist Edvard Welle-Strand fra Bergens aftenblad et andet. Hans indtryk af amatørkrigerne ved Tammerforsfronten kom bl.a. til udtryk i en artikel i et dansk tidsskrift; heri forklarede han udfaldet ved de forskelle i respekt for den militære fagkundskab i henholdsvis den hvide og den røde her, de røde havde bragt det direkte arbejdspladsdemokratis former med sig til krigsskuepladsen hvilket gjorde det livsfarligt at have "kommando" over en troppeafdeling.³⁹

Sidst på året 1918 dukkede bogudgivelserne op og blev anmeldt; således blev Henning Söderhjelm's "Det röde upproret i Finland" år 1918 anmeldt i det kultur-konservative Ugens Tilskuer i november. Størstedelen af den meget fyldige gennemgang optages af et ukritisk referat af Söderhjelm's påstande og teorier, og værket udnyttes af anmelderen til at underbygge antidemokratiske og antiparlamentariske tankebaner. Begivenhederne i Finland udnyttedes til en agitation mod folkestyret også i Danmark.

Selv om Finland således i 1918 optræder i tidsskrifterne langt hyppigere end det ellers er tilfældet under så at sige normale omstændigheder, er det 1) ikke nær så omfattende som i dagspressen, 2) i højere grad end i dagbladene direkte til indenrigspolitisk brug. De holdninger der kommer til udtryk i tidsskriftartiklerne, kan imidlertid være med til at forklare hvorfor antallet af frivillige var så lavt som det var, og hvorfor støtten til den hvide side var så lunken som den var.

³⁴ Tidsskriftet Tilskueren Maj 1918 p. 423–434.

³⁵ Ibidem p. 434.

³⁶ GdM 1918 p. 415ff; forfatteren var orientlisten Arthur Christensen, Berlingske Tidendes udenrigspolitiske kommentator.

³⁷ Vita och röda p. 144.

³⁸ Ibidem p. 145, p. 169.

³⁹ GdM 1918 p. 525.

Splittetheden

Den danske opinion var åbenbart splittet i synet på begivenhederne i Finland. Sammenfattende må det om Social-Demokraten siges at bladet utvetydigt stillede sig på partifællernes side, skildrede de røde ledere som gode og dygtige mænd, støttede dem i deres bestræbelser for at undgå at der skete overgreb, men kritiserede deres politik over for modstanderpressen. Modsat levnede bladet ikke de borgerlige finlandske politikere megen ære. I denne forbindelse kan det være værd at erindre sig at det danske socialdemokrati ellers stillede sig velvilligt over for Tyskland og tyske synspunkter.

På dette punkt lagde man på venstresocialistisk hold ikke fingrene imellem; det borgerlige Finlands hensynsløse anvendelse af tyske soldater til at nedkæmpe modparten i det indre opgør gav ungsocialisterne en kærkommen anledning til at demonstrere hulheden i højrefløjens nationale agitation. Trods al national konservativ retorik ville klassesolidariteten altid overtrumfe landsmandsskabet. Heri adskilte de danske venstresocialister sig ikke fra deres nordiske meningsfæller, heller ikke folkekommissariatets talsmænd.

Den borgerlige opinion stillede sig som forventeligt på de hvides side og fulgte skildringerne af de rødes rædselsregimente op, stillede sig til rådighed for de hvides talsmænd, bl.a. den landdagsmandsdelegation der besøgte København i marts; herboende finlandske intellektuelle og forretningsfolk og danskere der havde rejst eller opholdt sig i Finland, kom til orde med indlæg og i interviews.

Imidlertid kompliceredes det rene klassestandpunkt af forholdet til Tyskland, fra venstresocialistisk side karakteriseret med ordene: "den national-patriotiske Antipati med Tyskland brydes med den international-kapitalistiske Sympati med Finland".⁴⁰ Den hvide ledelses nære tilknytning til Danmarks arvefjende vanskeliggjorde en alt for helhjertet tilslutning fra dansk side; den styrkelse af det kejserlige Tysklands magt og den udvidelse af dets magtsfære som den hvide regerings politik indebar, var i sig selv en trusel mod Danmark. Langt hen på sommeren 1918 var det vanskeligt at forestille sig et tysk nederlag og dermed en tilbagegivelse af de danske områder af det af prøjserne erobrede Slesvig. De markante personligheder der i forbindelse med udsendelsen af ambulancen trak sig tilbage fra ledelsen af Dansk Røde Kors, fik i sagens natur også megen omtale;⁴¹ deres aktion afspejlede en dybtgående splittelse i opinionen.⁴² Særligt i og omkring det nydannede Konservative Folkeparti der samlede handels-, industri- og embedsborgerskabet⁴³, var tysk fjendtligheden udtalt.

⁴⁰ Johannes Erwig Kbh 1918 p. 14.

⁴¹ Det er således signifikant for bedømmelsen endnu fem år senere at Therese Ehlers Holstebro i sin historiske fremstilling af de danske hjælpeambulanter ikke med ét ord omtaler Finlandsambulancen; derimod gives der rigelig plads til en beskrivelse af "Valdemar Sejr"-ambulancens indsats i Estland i 1919 – den kom nemlig i stand på britisk initiativ og kunne derfor helt sidestilles med de danske ambulanter i Belgien, Frankrig, Serbien og Rusland.

⁴² I hvert fald professor E.A.Tscherning som var formand for Dansk Hjælpeambulancekomité, og professor, dr. med. Edvard L. Ehlers var kendte francofiler hvilket bidrager til at forklare deres stillingtagen.

Ligeledes kan man heller ikke se bort fra den kendsgerning at Finlands regering ved sin alliance med Tyskland trak Norden bort fra den strengt neutrale linie de øvrige nordiske regeringer havde anlagt og derved bragte Nordens neutrale stilling i fare. For det regerende Radikale Venstre var neutraliteten en livsbetingelse for landet; det samme syn var fremherskende i landbrugskredse der var rede til at gå meget langt for at opretholde samhandel med både Tyskland og Storbritannien.⁴⁴ Den utvetydige indtræden på tysk side som den hvide finlandske regering foretog, traf nemlig lige ned i en pågående dansk parlamentarisk strid. Baggrunden var den at den radikale regering havde optaget ministre fra de tre andre partier; Socialdemokratiet var dermed indtrådt i regeringen, repræsenteret ved sin partileder, Thorvald Stauning. Denne havde imidlertid i egenskab af partiformand deltaget i de socialistiske partiers fredskonference i Stockholm (som også repræsentanter for FSDP havde deltaget i), og han havde dermed i de borgerlige partiers øjne brudt sine forpligtelser som regeringsmedlem i et neutralt land; man opfattede nemlig socialistkonferencen som tyskvenlig.

Tydeligvis var det også kritisk for de danske socialdemokrater at tage de rødes parti, bl.a. på grund af det påstået nære forhold mellem dem og de russiske bolsjevikere; det danske socialdemokrati havde pr. tradition et nært samarbejde med det borgerlige centrum, repræsenteret af partiet Det radikale Venstre, og partiets leder indgik som nævnt i den radikalt ledede regering;⁴⁵ dets erfaringer med parlamentarisk virksomhed var åbenbart ganske andre end FSDP's, og det måtte derfor så at sige a priori lægge afstand til den væbnede revolution, uanset hvor velbegrundet denne på finlandsk grund måtte tage sig ud. Det danske socialdemokratis gamle, nære forhold til Sozialdemokratische Partei Deutschlands påførte det også mange politiske vanskeligheder i forholdet til de tyskfiendtlige konservative og de neutralt indstillede centrumspolitikere, og medførte at det gang på gang blev udsat for voldsomme angreb som også den britiske ambassadør deltog i. Det var socialdemokraternes partifæller i Finland der ved deres oprør havde fremkaldt de finlandske borgerliges alliance med Danmarks fjende og derved bragt den nordiske alliancefrihed i fare. At de vestallierede kunne reagere militært i Nordens nærområder, så man allerede i besættelsen af Murmansk.

En vis rolle kan hensynet til Storbritannien have spillet. Londonregeringen afviste i første omgang at anerkende Finlands selvstændighed og stillede sig længe afvisende over for landet. For vide kredse i det danske erhvervsliv var britiske holdninger retningsgivende, og nogen reservation over for det nordiske broderland kunne meget vel have sin baggrund i et ønske om at følge britisk politik så langt som muligt.

⁴³ Dvs. det traditionelle "Højre" der som følge af den demokratiske grundlovsreform af 1915 opgav kampen mod den almindelige valgret og organiserede sig som et "folkeparti" der principielt anerkendte demokratiet som styreform.

⁴⁴ Jvf. Ole Karup Pedersens udsagn (i "Udenrigsminister P. Munchs opfattelse af Danmarks stilling i international politik. Kbh 1970 p. 597): at småstater også har et handelspolitisk overlevelselsesproblem, som under de fleste omstændigheder og i de længste perioder forekommer langt mere tungtvejende end det sikkerhedspolitiske.

⁴⁵ Jvf. forholdene i Sverige på samme tid: det Edensk-Brantingske ministerium.

Endelig kan man ikke afvise endnu en mulig faktor i den splittede holdning der vises i den danske politik i forhold til Finland generelt. Det er i hvert fald en faktor i relation til interventionerne i den russiske borgerkrig i de følgende år. Det er en vanskelighed at problemet ikke er blevet gjort til genstand for forskning når det gælder Finland, men det er en uafviselig kendsgerning at enkekejserinde Dagmar, alias Maria Feodorovna, følte sig nært knyttet til netop denne del af sin gemals rige, og det er en ligeså uafviselig kendsgerning at hun gennem årene øvede en ikke ubetydelig indflydelse på dansk udenrigspolitik i det hele taget. Kongen, Christian X, var nært knyttet til sin faster, og kongehuset havde nær kontakt med kredse der havde betydelige økonomiske interesser i det russiske imperium. Et direkte engagement i borgerkrigen til fordel for den finlandske separatistbevægelse ville være at tage stilling mod de russiske interesser som tsaristiske og borgerligt russiske kredse så dem – og dermed mod danske sikkerhedspolitiske og økonomiske interesser.

På den anden side havde den danske opinion stedse engageret sig til fordel for Finlands autonomi, og finlandske politikere havde vidst at benytte sig af de danske forbindelser i kampen for at bevare mest muligt af autonomien allerede i 1880'erne. En politisk stillingtagen ud fra hensynet til Romanov-Holstein-Gottorp-slægtens interesser ville i så fald stemme overens med de udbredte sympatier for ententen og dermed for en politik der gik ud på at sikre Ruslands deltagelse i den tysk fjendtlige alliance, hvilket i sig selv indgik i den traditionelle danske sikkerhedspolitik; Danmark og Rusland havde gamle sikkerhedspolitiske kontakter. Også i dette perspektiv var den finlandske tilknytning til Tyskland en trusel.

Det kan ikke afvises at billedet af Finland i årene efter 1918 i nogen grad er blevet påvirket af de erfaringer man måtte gøre i selve 1918.⁴⁶

Som helhed har denne politiske splittelse om den tyske linie i finlandsk politik formentlig haft betydning for tilgangen af frivillige til Mannerheims styrker. Det kunne let blive opfattet som bistand til fjenden. Efter Tysklands sammenbrud og Storbritanniens overtagelse af kontrollen med Østersøen tegnede situationen sig ganske anderledes; derfor fik hvervningen af frivillige til Estland, Letland og den russiske borgerkrig en helt anden tilslutning.

⁴⁶ Peter Munch var forsvarsminister 1913–20 og udenrigsminister 1929–40 og på enhver måde afgørende for dansk syn på udenrigspolitik i hele denne periode; i 1920'erne kunne han kun delvis tælle Finland i den naturlige Samhørighed mellem de nordiske lande (Karup Pedersen 1970 p.318), og 1935 udtalte han sig til pressen: Men Finland var jo ikke blandt de neutrale Stater (...) (Karup Pedersen 1970 p. 361).

DANSKE FRIVILLIGE

De syv frivillige danske i den hvide hær var:

- premierløjtnant Jørgen H. Rantzau om hvem det i øvrigt vides at han var blevet afskediget fra den danske hær i 1917 på grund af svagelighed; han indrulleredes i Finlands hær den 13.3. 1918 som ritmester, i første omgang til rådighed for generalstaben⁴⁷
- sekondløjtnant Poul B. Pollner der var i besiddelse af militært flyvercertifikat fra 1915; også om ham vides det at han var blevet afskediget fra hæren⁴⁸
- kornet Knud Clauson-Kaas af gardehusarregimentet
- stud. theol. C. Borre Larsen
- stud. jur. Ejler Pontoppidan
- cand. jur. Iver de Hemmer Gudme og dennes broder
- stud. theol. Peter de Hemmer Gudme,⁴⁹

De fire sidstnævnte var aktive i en frivillig milits "Akademisk Skyttekorps" som var blevet oprettet efter krigen i 1864 og som ved udbruddet af 1. verdenskrig stod som et faktisk elitekorps. I hvert fald Iver Gudme var underofficer i dette korps af veluddannede frivillige og ekspert i rekylgeværer og sprængstoffer. Ifølge sine egne oplysninger⁵⁰ havde han fungeret som instruktør i brugen af rekylgevær i den danske hær i 1914.

Rantzau og Clauson-Kaas var desuden frivillige under vinterkrigen, mens Peter de Hemmer Gudme virkede som krigskorrespondent. C. Borre Larsen giftede sig i 1919 med en finsk sygeplejerske han havde mødt under sit ophold på lazarettet i Vasa, blev præst 1921 og virkede som sådan indtil han i 1925 døde af en tuberkulose han efter alt at dømme havde pådraget sig under kampene i Finland.⁵¹ På samme måde som Peter de Hemmer Gudme var Borre Larsen en flittig skribent som virkede stærkt for at udbrede kendskabet til og forståelsen for finlandske forhold.⁵²

Akademisk Skyttekorps havde øjensynligt et vist ry, for "en søndag i slutningen af januar 1918"⁵³ blev korpset opsøgt af generalmajor Torsten Lode og magister V. Nordman ude på skydebanen i København med henblik på at skaffe instruktører til de nyoprettede finlandske styrker. Flere skal også have meldt sig, men på grund af det hvide senats nære forhold til Tyskland kunne korpset ikke engagere sig. Gudme undersøgte imidlertid privat mulighederne via et brev til repræsentationen i Stockholm.⁵⁴ De fire frivilliges baggrund i Akademisk Skyttekorps har givetvis haft betydning

⁴⁷ Ylipäällikön päiväkäsky N:o 21 Seinäjoella.

⁴⁸ Ved kgl. resolution den 7.11. 1917, efter ordlyden i resolutionen er der intet der tyder på at særlige forhold skulle have foreligget.

⁴⁹ Dagorder N:o 28 Vilppula.

⁵⁰ Privatarkiv. RA.

⁵¹ Iflg. oplysninger i Payl Nedergaard: Dansk Præste og sognehistorie VII Kbh 1966 p. 297f.

⁵² Således to artikler om svenskheden i Finland i tidsskriftsartikler 1924 og 1925.

⁵³ Iver Gudme i Ryefelt & Nielsen 1947 p. 14.

⁵⁴ RA.

for deres indplacering i de hvide styrker ved ankomsten til Seinäjoki hvor de i første omgang blev stillet til rådighed for oberst Wilkman i den såkaldte Jämsägruppe. Clauson-Kaas fortæller i sine erindringer at han rent tilfældigt kom til at høre om de fire akademiske skytters hensigter og straks besluttede sig for ligeledes at melde sig⁵⁵.

De drog til Finland i marts, og med Mannerheims dagorder n:o 28, Vilppula 22. marts 1918 indførtes Clauson Kaas og Iver Gudme som løjtnanter, Pontoppidan, Borre Larsen og Peter Gudme som fænrækker.⁵⁶

Ritmester Jørgen H. Rantzau

9 dage tidligere var Jørgen H. Rantzau blevet indrulleret som ritmester under hovedkvarteret. Tilsvarende dokumentation for Poul Pollners tiltrædelse er ikke fundet. Clauson Kaas blev efter eget ønske overført til flyvertropperne, i første omgang til flyvestation 1 nord for Tammerfors, dernæst forflyttet til flyvestation 2 ved Antrea nord for Viborg; Borre Larsen, Pontoppidan og Peter Gudme blev udkommanderet til Wasa Grenadererne ved Länkipohja og deltog i fremrykningen mod Lembois, mens Iver Gudme fungerede i 5. sprængningskommando. Peter Gudme deltog i spidsen for sin deling i stormen på Tammerfors skærtorsdag; både Pontoppidan og Borre Larsen såredes. Clauson Kaas refererer at Jørgen Rantzau skal have været den første der etablerede direkte kontakt mellem hovedkvarteret og de tyske styrker, åbenbart kort efter erobringen af Helsingfors,⁵⁷ en oplysning det foreliggende kildemateriale ikke synes at være i stand til at be- eller afkræfte.⁵⁸ Ritmester Rantzau var efter en sygeorlov blevet forbindelsesofficer hos generalmajor M. Wetzler, den øverstbefalende for vestarmeen. Før sin sygeorlov havde Rantzau i en periode været stabschef hos oberst H. Hjalmarson på frontafsnittet nordvest for Tammerfors.⁵⁹

Ritmester Rantzau er tilsyneladende den danske frivillige der hyppigst er omtalt i det finlandske materiale; særligt hans deltagelse som observatør i den første flyvning på hvid side over Tammerforsfronten figurerer på gengivelser af et dokumentationsfoto, således i Aarne Bremer: "Ilmavoimien osallistuminen Suomen Vapaussootaan vuonna 1918" Helsinki 1934⁶⁰ og i det flyhistoriske tidskrift Aero.⁶¹ Flyvetogtet fandt sted den 18.3.1918 om formiddagen. Tre dage senere,

⁵⁵ Kaas 1941 p.76.

⁵⁶ Ved en tilfældighed kom den rigssvenske journalist Ernst Klein, Svenska Dagbladets korrespondent, til at overvære deres møde med Mannerheim på perronen i Seinäjoki, op. cit. p. 144.

⁵⁷ Kaas 1940 p. 23.

⁵⁸ Iflg. Arimo kan der være tale om en kontakt med Brandenstein Detachmentet ved Lahtis den 20.4., iflg. von der Goltz (sv.udg. Hfors 1920 p. 120) kan det også ved Tavastehus ugedagen derefter, dvs. den 27.4. I hvert fald én af de frivillige danske, muligvis Iver Gudme, deltog i erobringen af Tavastehus.

⁵⁹ Sotaarkisto Ryhmä Hjalmarsonin esikunta 17.3.–18.5. 1918.

⁶⁰ Pp 59 og 60.

⁶¹ N:o 6 p. 82, ligeledes i en artikel af A. Bremer, anvendt af M.Matikainen i sammenstillingen Ilmavoimien kokoonpanoa ja henkilöstöä koskevaa aineistoa vv 1918–1959 (Krigsarkivet).

dvs. den 21. 3.1918 blev han indsat som stabschef i oberst Hjalmarsons gruppe hvor han afløste kaptajn af Petersén som efter en uges forløb blev hentet tilbage til hovedkvarteret. Selv fungerede Rantzau som stabschef i 16 dage. I "Krigsdagbok, diarium och register för Överste Hjalmarsons stab" 6/3–23/3 og samme for perioden 24/3–4/4⁶² kan man temmelig nøje følge Rantzaus aktiviteter indtil han den 6.4.1918 sygemeldte sig, dvs. netop den dag de røde i Tammerfors kapitulerede. Ved oberst Hjalmarsons og stabens afrejse den 10.4.1918 til frontafsnittet Vesilaks til Päijänne noteres det udtrykkeligt i diariet at det skete "utom Ryttmästare Rantzau". Herefter indeholder de fundne og gennemgåede kilder intet nærmere om hans færden; det vides således ikke hvornår han var raskmeldt, eller hvilke aktiviteter han foretog som forbindelsesofficer hos general Wetzer,⁶³ bortset fra en melding om kampene ved Syrjäntaka den 29.4. som findes udførligt gengivet i værket Suomen Vapaus-sota, redigeret af Kai Donner, Th. Svedlin og Heikki Nurmio, udgivet i Jyväskylä uden årstalsangivelse. En dansk forfatter, Dalhoff-Nielsen, vidste imidlertid i 1944 at Rantzau sluttede sin karriere i finlandsk tjeneste som eskadronchef ved Nylands Dragoner, og at det var i denne egenskab at han skulle have foretaget et henvend 100 km langt ridt tværs gennem de rødes område og derved tilvejebragt forbindelse mellem de hvide og de tyske styrker,⁶⁴ en oplysning der også som foran nævnt bringes af Clauson Kaas. Det kan virke påfaldende at en så påfaldende bedrift ikke har kunnet findes beskrevet i finske eller tyske kilder, således heller ikke hos den finlandssvenske digter Bertel Gripenberg der dog i sine erindringer omtaler at der var en dansker blandt officererne ved Nylands dragoner som Gripenberg selv var knyttet til.⁶⁵

I erindringsværker af de rigssvenske officerer Harald Hjalmarson (1920),⁶⁶ Ernst Linder (1921) og W.A.Douglas (1925) behandles Rantzaus militære ageren, og herfra er oplysningerne vandret videre i historieskrivning, senest hos Sampo Ahto (i delvis misforstået form) 1999.⁶⁷

Denne interesse for Rantzaus optræden skyldes hans indgriben i kampene om højderyggen ved Epilä under stormen på Tammerfors. Ud over at angrebet i første omgang mislykkedes, medførte det betydelige tab for de hvide styrker, og de militærsagkyndige har ment at det skyldtes hans manglende militære kompetence; Hjalmarson tillægger sprogvanskeligheder skylden for den manglende succes,⁶⁸ mens andre taler om hans impulsivitet og ungdom;⁶⁹ Hjalmarson synes ikke at have været klar over at Rantzau iflg. krigsdagbogen var ledsaget af en tolk.⁷⁰

⁶² Krigsarkivet Ryhmä Hjalmarsonin esikunta Ulkoasiain ja sisäasiain os. 17.3. – 18.5. 1918.

⁶³ Suom. Vapausstota Jyväsk. s.a. VI, p. 361.

⁶⁴ Op.cit. p. 58.

⁶⁵ De var de tiderna p. 240.

⁶⁶ Jvf. boglisten.

⁶⁷ I Ohto Manninen (red.) Finland 1917–1920 II p. 339.

⁶⁸ Sotamuistoni p. 202.

⁶⁹ Således W.A.Douglas p. 360.

⁷⁰ Dagboksnotat 5.4. Tolken var banktjänstemannen Brandt.

Kampen om Epilä stod på i adskillige dage, og Hjalmarson havde vanskeligheder med at overskue situationen. Som den sidste mulighed sendte han derfor sin stabschef af sted for at finde ud af hvordan det stod til. Da Rantzau var ankommet til krigsskuepladsen, overtog han imidlertid kommandoen og sendte folkene i storm frem. De blev imidlertid slået tilbage, og de røde fik atter kontrol med situationen. Hvordan forholdet end var, måtte Rantzau i hvert fald tage ansvaret for det mislykkede angreb og de betydelige tab. Derefter var det han sygemeldte sig, og Hjalmarson fik en ny stabschef.

Den 29.5. 1918 blev han som de andre udskrevet af Finlands armés ruller, i 1930 udnævntes han til ritmester af reserven i den danske hær, og i vinteren 1940 indgik han i staben ved det danske Finlandskorps, stationeret først i Uleåborg, siden i Lovisa.

Løjtnant Knud Clauson Kaas

Også løjtnant Clauson Kaas' navn fremkommer forholdsvis ofte i kilder og fremsstillinger. Allerede i hovedkvarterets dagsbefaling af 22. marts indføres han i hærens ruller til flyverafdelingen. Aarne Bremer 1934 beretter om hans indsats som chef for opbygningen af flyverafdelingen i Antrea,⁷¹ i dagsbefaling n:o 71 fra øverstkommanderende for Karelenarmégruppen af 11.4.1918 havde han fået sin udnævnelse, men da hovedkvarteret hurtigt blev klar over hans manglende kvalifikationer som flyver,⁷² fik han den 19.4.1918 ordre om at afgive kommandoen.⁷³ Telegrafiske rapporter fra lufttraider over Karelenfronten fra midten april, som Bremer 1934 gengiver, bekræfter i alt væsentligt de oplysninger Clauson Kaas selv har givet om sin færd.

Den 10. maj overførtes Antreabasens maskiner og mandskab til Villmansstrand, hvor Clauson Kaas iflg egne oplysninger⁷⁴ fik overdraget overopsynet med anlægget af en ny flyveplads med 200 røde fanger og 200 heste som arbejdskraft.

Også Clauson Kaas blev hjemsendt sidst i maj 1918, men også han meldte sig igen i 1940 og deltog som en af seks danske krigsflyvere i vinterkrigen. I forbindelse med kampene i Estland i 1919 var han en tid aktiv ved hvervningen, bl.a. fra en adresse i Stockholm.

Flyveren Poul B. Pollner

Som kornet ved det danske artilleri havde P.B. Pollner i 1915 erhvervet sig militært flyvercertifikat. Af det foreliggende kildemateriale er det ikke muligt at udlede oplysninger om baggrunden for Pollners deltagelse, eller om hans vej til Finlands hvide hær. Iflg. Bremer 1934 optræder han ikke på en oversigt af 24.3.1918 som indrulleret, hvad han så må være blevet i løbet af de følgende uger; den 21. april

⁷¹ Op.cit. p. 86.

⁷² Suom. Vapauss. VI p. 26.

⁷³ Op. cit. p. 134.

⁷⁴ Kaas 1940 p. 25.

vides han at være ankommet til Mariehamn for sammen med en rigssvensk flyver at sætte sig i besiddelse af en forladt russisk flyvestation i Granboda.⁷⁵ Åbo var faldet i de hvides hænder den 15.4.1918, og han og hans russiske⁷⁶ kollega fløj ved flere lejligheder mellem stationen på Åland og byen. Omkring 1.5.1918 dukker hans navn op i forbindelse med at han er sendt til Åland for at tage tre fly i besiddelse. Udtrykket "sendt" (lähetetty) viser at han har haft ophold ved flyvestationen i Åbo i den mellemliggende tid. Nu fik han så kommandoen over stationen på Åland.

Dette varede til ind i den første uge af maj, så kom der ordre om at alt anvendeligt materiale skulle overføres til Helsingfors; Pollners ordre gik ud på at han skulle afvente nærmere i Åbo. Det er muligvis dette der har fået Clauson Kaas til at antage, som han skriver, at Pollner i en vis periode skal have haft kommandoen med basen i Åbo⁷⁷. I øvrigt er kildematerialet noget ufuldstændigt hvorfor det ikke er muligt at gøre sig forestillinger om hans krigsindsats. Kommandoen over den ålandske flyvestation har formentlig været tilstrækkeligt til at han tildeltes frihedskorset af IV. klasse. Den 30.5.1918 blev han hjemsendt. Om hans senere færden vides at han i et skrift fra 1937⁷⁸ omtales som ingeniør, og at hilsner tilgår ham fra dels en krigskammerat, vist nok ved 20-året for frihedskrigen, dels marskal Mannerheim den 1.7.1943.

De frivillige i Vasabataljonen

I en i krigsarkivet bevaret fortegnelse over officerer og underofficerer i I Wasa bataljon av I. grenaderregiment, dateret den 25.4.1918 i Viiala, findes navnene P. Gudme i 1. kompagni og E. Pontoppidan i 3. kompagni, derimod ikke Ivar Gudme eller C. Borre Larsen, idet de begge på dette tidspunkt er sårede, og i hvert fald Borre Larsen indlagt på lazarettet i Vasa. Det øvrige kildemateriale giver ingen oplysninger om deres tilstedeværelse eller krigsindsats, før de igen optræder som officerer i bevogningsstyrkerne på Sveaborg.⁷⁹ I Hinrichs & Hägglund 1918 bringes et udateret fotografi af 3. sprængkommando og 3. pluton af 2. kompagni i Vasa grenadererne, og her ses længst til højre løjtnant Ivar Gudme.⁸⁰ Öberg 1918 angiver at "Allt befäl utgjordes av rikssvenskar, 37 till antalet", hvilket modsiges af det af ham selv citerede kildemateriale. Krigsarkivet har bevaret grenaderregimentets 1. bataljons krigsdagbok, diarium och register for perioden 11.4.–24.5.1918, men deri indeholdes intet af interesse.⁸¹

⁷⁵ Iflg. telegram fra militærguvernøren Bonsdorff til Mannerheim af 23.4. 1918.

⁷⁶ Russiske "hvide" (dvs. antibolsjevikker) tog på samme måde som skandinaviske m.fl. frivillige tjeneste i de hvide styrker.

⁷⁷ Oplysninger baseret på artikel af Kenneth Gustavsson: Granboda Flygstation s.a. p.154ff.

⁷⁸ 25 Aars Flyvning ved Hæren, red. C. Førsløv Kbh 1937. Endvidere RA.

⁷⁹ Således Sixten Öberg uden sideang.

⁸⁰ Op.cit. p. 432.

⁸¹ 1. krenatöörykkmentin I pataljoona (Vaasan pataljoona) Saapuneita kirjeitä, luettelaita 11.4.–24.5.1918.

For så vidt angår deres krigsindsats ved Tammerfors, Lembois og den sidste del af felttoget over Viiala og Toijala til Tavastehus er vi altså henvist til dels Borre Larsens, dels Peter Gudmes erindringsskitser. Som nedskreven i sommeren 1918 er Borre Larsens afstand til begivenhederne kort, også selv om der ind imellem ligger et svært sygeleje med granatsår i hovedet. Følgende kan sluttes ud fra hans bog: under fremrykningen fra Kuhmois til Kangasala kom Vasabataljonen ikke i kamp, mens den palmesøndag (24.3.1918) dirigeredes mod Lembois for at afbryde kommunikationslinierne til Tammerfors. To dage senere kom Borre Larsens kompagni under artilleriild ved Hatanpää, og skærtorsdag kæmpede den side om side med Den Svenske Brigade og Vörå Krigsskole. Under angrebet var det at Borre Larsen blev såret og i den følgende tid måtte tilbringe seks uger på lazarettet hvorfra han først blev udskrevet midt i maj.

I overensstemmelse hermed talte Vasabataljonen ved indtoget i Viiala den 25.4.1918 kun Pontoppidan og Peter Gudme blandt sine officerer.

Den norske læge Johannes Heimbeck citerede 1919 en dansk frivilligs beretning om Vasabataljonens angreb ved Messukylä,⁸² men angiver ikke hvem der var tale om. Vedkommende fortalte imidlertid at han blev såret i armen, og da Peter Gudme 1939 opgav at dette netop hændte Pontoppidan ved stormløbet mod sygehuset⁸³, tør man antage at Heimbecks referent netop var Pontoppidan.

Vasabataljonen deltog i gennembrudskampene ved Lembois; haubitsbatteriet hvortil Ivar Gudme var knyttet, stod to km syd for kirken,⁸⁴ og derfra forsøgte han som medlem af et sprængningskommando at sprænge jernbanelinien i luften.⁸⁵ 25.4.1918 optog grenaderregimentet forfølgelsen af de retirerende røde styrker⁸⁶ i retning mod Viiala, Toijala og Tavastehus.

Peter Gudme deltog ligesom Borre Larsen i fangebevogtningen på Sveaborg indtil hjemsendelsen ved udgangen af maj. Det følgende år var Gudmebrødrene aktive i opbygningen af det danske auxiliærkorps til Estland og deltog i kampene, Ivar Gudme også i det hvide russiske felttog mod Petrograd, og i 1939–40 var de igen aktive, den ene i hvervningen af frivillige, den anden som redaktør. Iflg. Clauson Kaas 1940 ville de have meldt sig som frivillige, men blev forhindret af fredsslutningen medio marts.⁸⁷ Peter Gudme døde i 1944 som Gestapofange i København.

Om Pontoppidans videre skæbne vides at han mellem 1921 og 1939 virkede som advokat i København, og at han i slutningen af marts 1945 kom i konflikt med frihedskæmpere fra gruppen BOPA som åbenbart ville ransage hans bolig; han blev skudt. Det foreliggende materiale tillader ikke videregående slutninger.

⁸² Op.cit. p.237f.

⁸³ Op.cit. p. 36.

⁸⁴ Ignatius & Soikkeli 1924 p. 156.

⁸⁵ Gudme 1939 p. 37.

⁸⁶ Ignatius & Soikkeli 1924 p. 159.

⁸⁷ Op.cit. p.166N.

De frivilliges motiver

Om motiverne til at trodse mistroen mod det nye Finland på grund af dets nære forhold til Tyskland og alligevel melde sig kan man læse i deltagernes egne beretninger.

I forordet til "Finland – Nordens Østvold" skrev Peter de Hemmer Gudme i 1939 at han ved som frivillig at deltage i hvad han betegnede som forsvaret for Nordens østgrænse, var med til at indfri det løfte om i givet fald at gøre gengæld som tak for den hjælp frivillige nordmænd, svenskere og finlændere havde ydet i 1864. I en bredt opsat drøftelse, betitlet "Krigerlivets Religion og Etik. Oplevelser under Bolshevikkrigen",⁸⁸ trykt som tidsskriftsartikel 1921,⁸⁹ nævner han at de frivillige danske og svenske "kom med højst forskellige Motiver: Begejstring, Æventyrlyst, Haab om Vinding, eller Karriere, ulykkelig Kærlighed eller lignende personlige Grunde".⁹⁰ Heri fremhæves desuden den forskellige karakter af kampene i Finland på den ene side og kampene i Estland, Letland og Rusland på den anden side, noget Gudme forklarer ved "Forskellen mellem Krigens Idealitet de forskellige Steder";⁹¹ af sammenhængen fremgår det at han anså indbyrdeskrigen i Finland for at være præget af større idealitet, at have befundet sig på et højere niveau af idealitet end tilfældet var ved de baltiske fronter.

Også en anden af de frivillige i 1918, teologen C. Borre Larsen, lagde i sit værk om krigen i 1918 vægt på sidestillingen af Sønderjylland og Finland. Krigsflyveren Knud Clauson Kaas, der også var aktiv deltager i vinterkrigen, efter hans eget udsagn som den eneste der også havde gjort tjeneste i luftvåbnet i 1918, skrev på samme tid sin erindringer. Heri indleder han kapitlet om sine oplevelser i det hvide luftvåben med udsagnet: "vi var nogle Stykker som syntes, at det var vor Pligt at gaa med for at hjælpe i dets heroiske Kamp for Frihed og Fred."⁹² Ordet "pligt" går igen i de rigssvenske frivilliges argumentation, i Axel Boëthius' forord 1920 anvendes ordet hyppigt.⁹³

de Hemmer Gudmes bog er som sådan en redegørelse for Finlands stilling sidst i november 1939, det sovjetiske angreb den 30. 11. er trykt som efterskrift, og fremstillingen indledes da også med selvstændighedserklæringen den 6. 12. 1917. I bogens tredje kapitel fordyber Peter de Hemmer Gudme sig i festlighederne i anledning af 20-året for Mannerheims indtog i Helsingfors; de danske frivillige var også mødt op og "fandt straks Kammerater fra vore Afdelinger – det være sig Flyverkorpset eller Wasa Bataillon (...)".⁹⁴ Efter festparaderne, Mannerheims tale

⁸⁸ Bemærk singularisformen!

⁸⁹ I Gads danske Magasin p.285–296.

⁹⁰ Ibidem p. 286. Frivillige fra Vinterkrigen har i interviews over for mig (1989) redegjort for ganske tilsvarende synspunkter, og forskningen i den danske krigsdeltagelse på tysk side 1941–45 er kommet til lignende resultater.

⁹¹ Ibidem p. 291.

⁹² Kaas 1940 p. 14.

⁹³ Op.cit. p.I, II.

⁹⁴ Op.cit. p. 31.

og musikken drog de frivillige på en rundtur der bringer dem til Tammerfors og videre til Lembois;⁹⁵ det giver forfatteren anledning til at erindre Wasa Bataillons "blodige Skærtorsdag"⁹⁶ da den løb 2 km over åben mark mod de fjendtlige maskingeværer, og hvor C. Borre Larsen og Pontoppidan begge blev såret.

Kampene om Lembois omtales ligeledes, bl.a. nævnes det at ritmester Rantzau foretog et angreb ene mand med sabel på fem røde⁹⁷.

I forbindelse med disse erindringsglimt fremsætter Gudme nogle betragtninger over deres deltagelse i indbyrdeskrigen: det var netop ikke klassekampen de gjorde til deres, de "sloges for Finlands Frihed mod Russerne og mod dem, der desværre gik disses Ærinde".⁹⁸ Hans argumenter var

- 1) følelsen af nordisk fællesskab, de "troede på Drømmen om Nordens Enhed og følte Trang til at bevise vor Tro",⁹⁹ og
- 2) at afbetale gælden fra 1864 da frivillige fra Finland havde gjort Danmarks sag til deres: "Deres Indsats ved Dybbøl krævede fra vor Side Tammerfors som Svar".¹⁰⁰

Han parallelliserer de to slagmarker og gør de frivilliges indsats begge steder til "et Offer for Nordens Enhed".¹⁰¹

Disse udsagn må selvsagt vurderes i forhold til at de er skrevet i efteråret 1939 og sammenholdes med tilsvarende udsagn om den nordiske enhedstanke i forbindelse med forberedelserne til det sovjetiske angreb der kom den 30. november dette år. Både befæstningsarbejderne på Det karelske Næs og forholdsreglerne under forhandlingerne i oktober og november havde udløst stærk aktivitet blandt danske nordister; ikke helt få studenter og andre havde meldt sig til jordarbejdet på Næsset,¹⁰² Foreningen Norden foranstaltede betydelige folkeindsamlinger til de evakuerede i løbet af november måned, og forsvarsvenner stiftede organisationen "Det frie Nord" med det formål "at styrke det danske Folks Ansvarsbevidsthed som nordisk Folk ved at fremme Forsvarsvilken og med Udgangspunkt i et nordisk Skæbnefællesskab arbejde for det stærkest mulige Samvirke mellem Nordens Folk og Lande".¹⁰³ "Det frie Nord" ydede i krigsårene en betydelig indsats for de dansk-finlandske relationer. Som journalist ved et af landets største dagblade ydede Peter de Hemmer Gudme en stor indsats for at fremme solidariteten med Finland. I

⁹⁵ P.de Hemmer Gudme anvender her lidt inkonsekvent det finske navn.

⁹⁶ Op.cit. p.35.

⁹⁷ Op.cit. p. 37.

⁹⁸ Op. cit. p.38.

⁹⁹ Op. cit. p.39.

¹⁰⁰ Ibidem. Jvf. Rolf Johansson 1999 iflg. hvem de finlandske frivillige havde klare ideologiske motiver for deltagelse: an afsky for stormagtsovergreb, en tro på de små nationers ret og en glødende nationalisme; i så henseende var P.de Hemmer Gudmes motiver et klart bekræftende svar.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Til mit arbejde med vinterkrigen i 1988–89 interviewede jeg flere sådanne; nogle var fortsat aktive i Foreningen Norden.

¹⁰³ General Erik With, cit. efter Erling Nielsen i C.P. O. Christiansen (red.): Nordisk i tusind Aar Kbh 1941 p. 312.

forordet til sin bog om vinterkrigen som han skrev på grundlag af sine oplevelser som krigskorrespondent, bruger han udtrykket "den Sag, der for mig var en Hjertesag".¹⁰⁴

På den anden side bliver Gudmes udsagn ikke modsagt af C. Borre Larsen hvis begrundelser blev ført i pennen mens han rekreerede sig efter sine sår i sommeren 1918, altså nær på de faktisk stedfundne overvejelser og samtidigt i efterklogskabens lys. Borre Larsen talte i den situation om "gammel Skandinavisme, blandet med Lysten til at gaa paa Eventyr, og en Trang til dog at være med at nedslaa de ondsindede Horder, der gennem Maaneder havde truet Finland og dermed hele Norden, og om hvis Misgerninger man daglig hørte nyt".¹⁰⁵ Disse begrundelser kan opdeles i

- 1) idealitet,
- 2) drenghed og
- 3) klassehad.¹⁰⁶

I sine erindringer anvender Knud Clauson Kaas udtrykket "Pligt" om den følelse der drev ham til at melde sig.

C. Borre Larsen gav i øvrigt udtryk for sin forundring over "at kun et Par enkelte af vore talrige danske Officerer her saa Lejligheden til praktiske Uddannelse i deres Fag".¹⁰⁷ Om selve antallet må det konstateres at det på ene side ikke stod i noget rimeligt forhold til antallet af frivillige fra det øvrige Norden, specielt Sverige, og dermed heller ikke kan siges at være repræsentativt for den almindelige holdning til Finland i den danske befolkning på den tid. På den anden side kan man hvis man fastholder Peter de Hemmer Gudmes tanke om tak for hjælpen i 1864, mene at der er en rimelig balance. De ydre omstændigheder, delingen af den finlandske befolkning, alliancen med Tyskland, kommer til at stå i forgrunden ved en sammenligning med antallet af frivillige i 1940 under vinterkrigen; op imod 1000 mand er et bedre udtryk for den følelsesmæssige stillingtagen.

De frivilliges krigsindsats

De danske frivillige var veluddannede og vel motiverede, men uden forudgående krigserfaringer; i henseende til direkte erfaringer stod de altså i samme situation som hovedparten af de soldater de førte kommandoen over, men adskilte sig klart fra officerskolleger fra den preussiske jægerbataljon eller den russiske hær, for så vidt også en del af de højst rangerende rigssvenske.

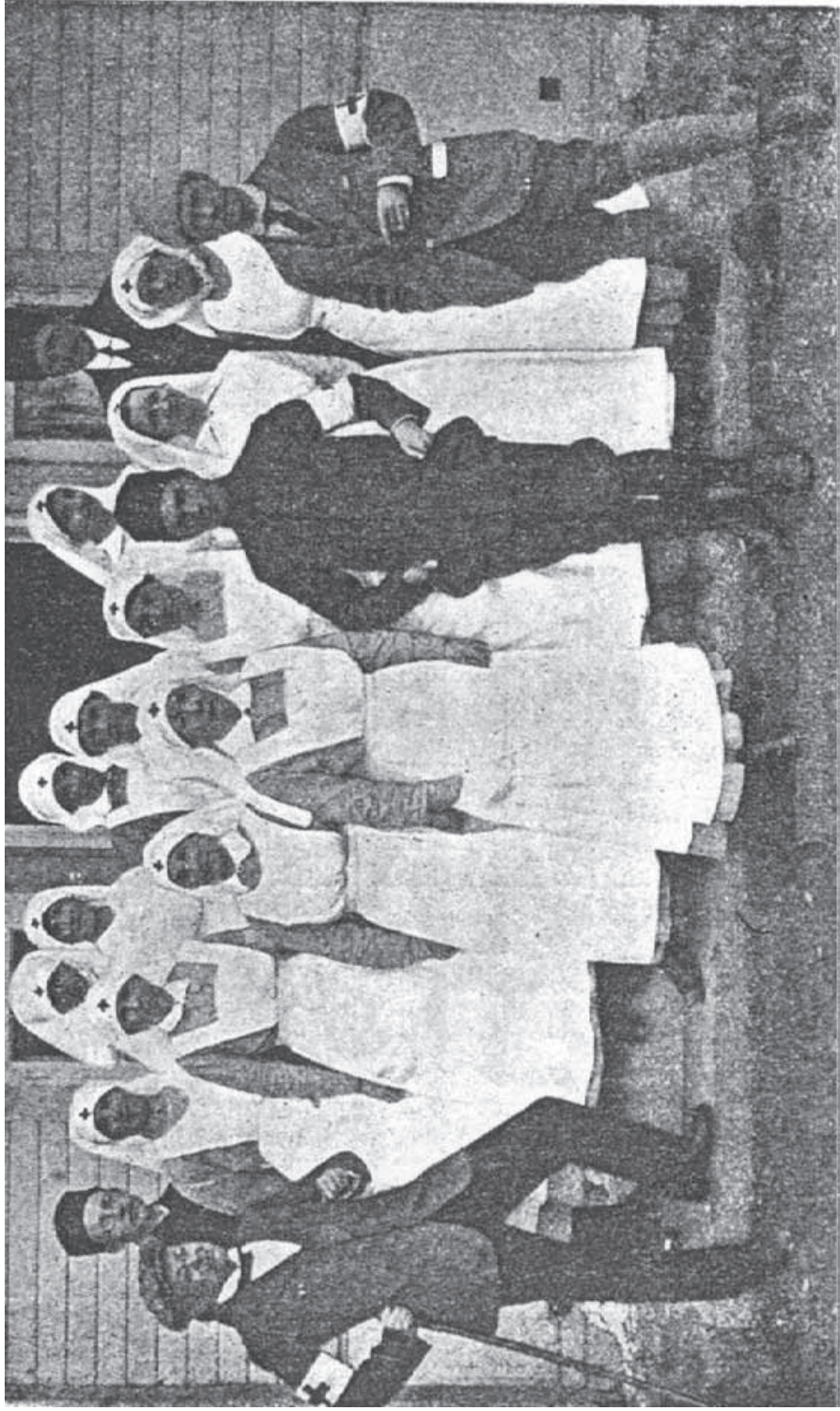
Clauson Kaas klagede i sine erindringsværker over at han som frivillig ved flyvevåbnet ikke blev anvendt før i de afsluttende kampe om Viborg, men tværtimod følte at han var overflødig. Lignende følelser har ingen af de andre tilsyneladende

¹⁰⁴ Nemlig Finlands Folk i Kamp Kbh 1940 p. 6.

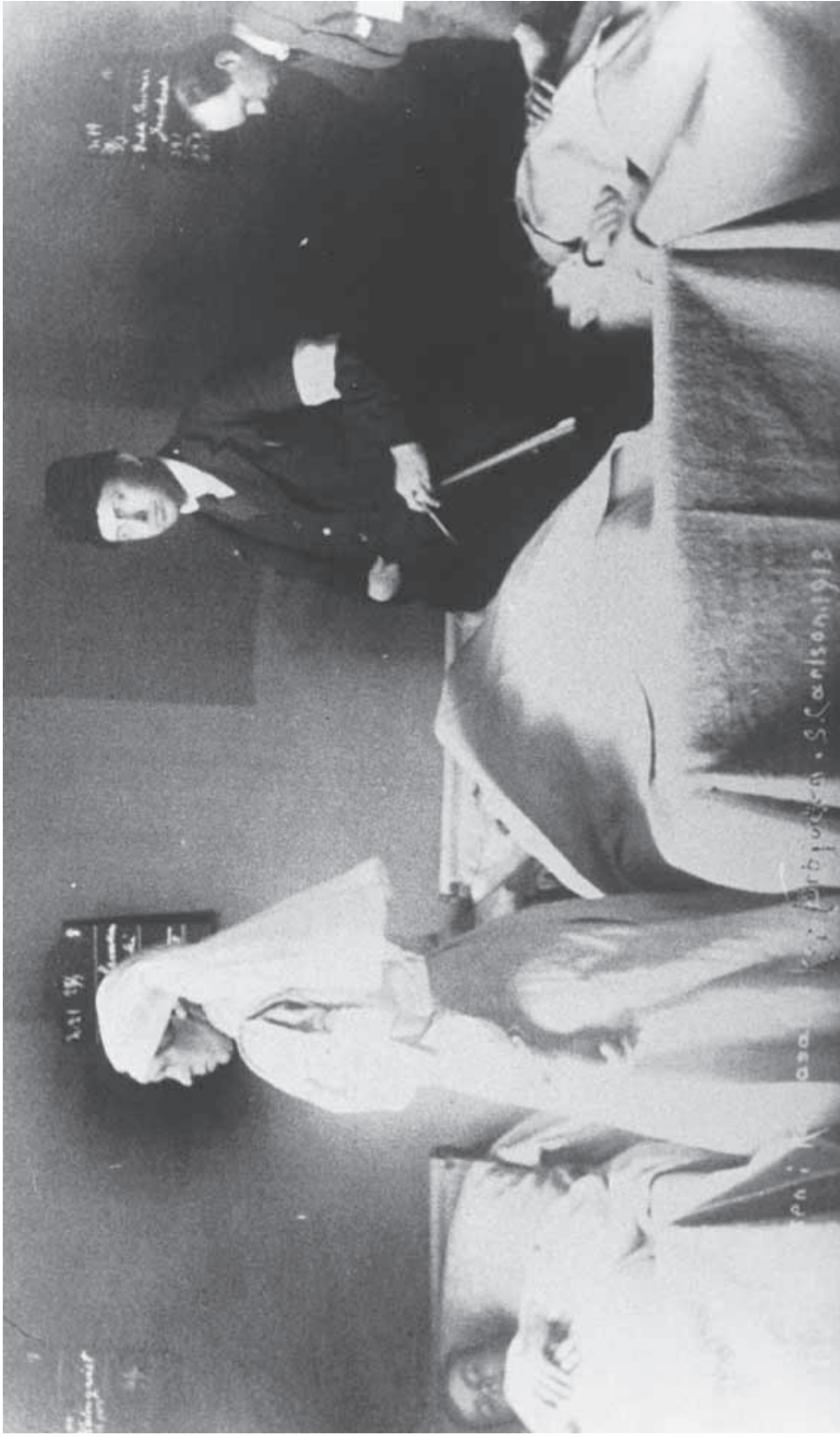
¹⁰⁵ I Kamp for Finland p. 11.

¹⁰⁶ Bemærk at ganske de samme tankegange genfindes hos den jævnaldrende digterpræst Kaj Munk.

¹⁰⁷ Op.cit. p. 19.

Detta postkort föreställer den danska ambulansens personal i Määttä. Mannen med händerna i fickan är ambulansens chef, läkaren Ole Chievitz. Orvo Bogdanovs samling

Denna bild föreställer en interiör från den danska ambulansens sjuksal.

haft anledning til at nære, tvært imod synes de at være blevet kastet ind i kampene hvor det gik hedt til, og at have kastet sig selv ind i kampene med stor entusiasme.¹⁰⁸

Næstved Tidende citerede den 23.6.1918 det finlandske dagblad Uusi Päivä om forholdet mellem de to lande hvori det blev fremhævet "at en Gruppe af tapre danske Officerer deltog i vor Frihedsstrid". Særlig ritmester Rantzaus og Clauson Kaas' indsats omtales.

De kommunistiske historikere husker dem naturligvis, således Viktor Holodkovsky: "Blandt flyverne var der ikke en eneste finlænder: 11 kom fra Sverige, 2 fra Tyskland, 1 fra Danmark".¹⁰⁹

Den danske ambulance 1918

Under verdenskrigen havde en kreds af francofiler udrustet og afsendt en ambulance til Paris for at tage sig af sårede og tilskadekomne; da indbyrdeskrigen i Finland var en realitet, tog den samme kreds initiativ til at udsende et feltlazaret til dette land. Lignende tanker kom til udtryk i ledelsen for Dansk Røde Kors, og den 8.2.1918 mødtes interesserede fra disse organisationer til en drøftelse af de nærmere omstændigheder. Røde Kors iværksatte straks en storstilet indsamling over hele landet, ledende erhvervs mænd stillede pengemidler og udrustning til rådighed. Fra Hendes Majestæt Enkedronning Louises¹¹⁰ Depot som Røde Kors ligeledes stod bag, blev der stillet senge m.v. til rådighed for ambulancen.

Kontakten til "Hjælpeambulancekomiteen" hvis erfaringer fra Paris kunne have været nyttige, måtte afbrydes (se ovenfor) på grund af det hvide senats afhængighed af Tyskland, således at organiseringen alene var Røde Kors'. Chef for ambulancen blev kirurgen Ole Chievitz¹¹¹; tre andre læger og 12 sygeplejersker indgik i staben. Lazarettet var indrettet til 100 senge.

"Den 5. Marts 1918 kørte om Aftenen danske røde Kors Finlandsambulance paa Slæder over den frosne Elv til Torneå",¹¹² og dr. Chievitz tog derfra til Seinäjoki for at forhandle med sanitetsstaben der. I og med at der i det område de hvide beherskede fandtes et forholdsvis beskedent antal læger,¹¹³ var behovet for medicinsk ekspertise stort, og den danske ambulance var således kærkommen.

I begyndelsen af marts blev ambulancen opstillet i Mänttä og fungerede her under omringningen af Tammerfors og kampene om indtagelsen af byen. Overlægen beretter at ambulancen også tog sig af at behandle røde sårede; en særlig afdeling

¹⁰⁸ Jvf. erindringernes omtale af ritmester Rantzaus, bl.a. kamplyst/taisteluinto (Hjalmarson 1920 p. 202).

¹⁰⁹ Suomen työväen vallankumous 1918 Moskova 1978 p. 261 Efter vore kilder var der 2 danske flyvere, Pollner og Clauson Kaas.

¹¹⁰ Dronning Louise, 1851–1926, gift med Frederik VIII, regent 1906–12, var født Bernadotte, datter af Karl XV af Sverige-Norge, velkendt for sit stærke, religiøst begrundede filantropiske engagement.

¹¹¹ 1883–1946; O.C. blev ligeledes leder af ambulancen under vinterkrigen og var i krigens sidste år medlem af Det danske Frihedsråd.

¹¹² Ole Chievitz i Hospitalstidende Nr. 31 p. 1125.

¹¹³ Ole Chievitz i Hospitalstidende Nr. 31 p. 1126.

for disse indrettedes i arbejderforeningens lokaler. Ifølge oplysningerne i kildematerialet¹¹⁴ var det et stort antal sårede der behandledes: "Skærtorsdag fik vi 400 Saarede".¹¹⁵

Efter erobringen af Tammerfors samledes interessen sig om Viborg, og derfor blev ambulancen i midten af april forlagt til Enso. Også her måtte arbejderbevægelsen stille lokaler rådighed idet Folkets Hus¹¹⁶ blev indrettet til lazaret. Ligeledes blev dens virksomhed udvidet; med materiale fra den hvide ledelse indrettede og drev man endnu et lazaret med 150 sengepladser.¹¹⁷ Her knyttedes der også finlandske sygeplejersker til ambulancen.

Efter dansk skik blev indsatsen veldokumenteret med journaler, og det fremgår tydeligt af dr. Chievitz' artikelserie i Hospitalstidende at bistanden også blev set ud fra fagligt-krigskirurgiske synspunkter, at det indgik i et forskningsprojekt og fungerede som et uddannelseskursus for læger og sygeplejersker. At ambulancen iflg. dr. Chievitz også løste en humanitær- social opgave, nemlig ved uddeling af fødevarer til den sultende lokalbefolkning, synes lige så klart.¹¹⁸ Også oversygeplejersken konstaterer den katastrofale forsyningssituation.¹¹⁹ Efter endt mission rejste det danske personale den 3. juni tilbage til København som nåedes den 6.

Det danske personale led ingen tab, og Finlandsambulancen har især betydning som belysning både af dansk hjælpsomhed i den voldsomme konflikt og af den konflikt i opinionen dens udsendelse vakte.

DANSKINDEDE SØNDERJYDER I DE TYSKE EKSPEDITIONSKORPS 1918

Når spørgsmålet om danske krigstab under de krigeriske forviklinger i og omkring Finland i perioden 1914–22 stilles, kan man ikke begrænse svaret til det Danmarksbegreb der var gældende i 1914, dvs. det territorielt og befolkningsmæssigt indskrænkede rige der var levnet efter freden i Wien 1864.¹²⁰ Det må anses for både relevant og rimeligt at inddrage også de dansksindede sønderjyder der som værnepligtige indgik i de kejserlige tyske styrker under verdenskrigen og dermed inden genforeningen i 1920.

De eksisterende opgørelser har som grundlag anlagt et fødesteds- eller hjemstedskriterium. Det indebærer at der i kildematerialet alene indgår krigs-

¹¹⁴ Hospitalstidende sommeren 1918, her specielt Nr. 33 af 14.8. 1918.

¹¹⁵ Chievitz Hospitalstidende nr. 33 p. 1091.

¹¹⁶ Oversygeplejersken fru Køster betegnede det som en Ungdomsforenings Hus i sit brev til hjemmet, dat. Elisenvaara 15.4. 1918 (Næstved Tidende 1.5.).

¹¹⁷ Chievitz Hospitalstidende nr. 34 p. 1134.

¹¹⁸ (...)jeg har Sygeplejersken stærkt mistænkt for ofte at have underholdt det meste af Stedets fattige Befolkning. Hospitalstidende nr. 35 p. 1158.

¹¹⁹ Brev, dat. Enso, 19.4., i Næstved Tidende af 1.5. 1918.

¹²⁰ Arealet reduceret fra 59.000 til 38.000 kvadratkilometer, befolkningstallet fra 2.5 til 1,7 millioner.

Soldaten i 3:e Preussiska reservjägerbataljonen Johan Andreas Schmidt (f. 1885) från Broager i Sønderjylland sårades dödligt vid intagningen av Helsingfors 12.4.1918 och avled på krigssjukhus. Schmidts civila yrke var slaktare. Foto: Museet på Sønderborg Slot.

Vi har modtaget det tunge
Budskab, at min kære Mand,
mine to smaa Børns gode
Fader, min kære Søn og
Svigersøn, min eneste Bro-
der, Svoger og Onkel

Niels Chr. Corneliussen

er afgaaet ved Døden den
5. Juni efter at være bleven
saaret den 30. April,
30 Aar gammel.

I dyb Sorg:

Anna H. Corneliussen og Børn

Anna og Magdalena,

P. Corneliussen,

Christian Jordt og Hustru,
født Tott,

Anton Corneliussen,

f. T. i Felten,

Familien Jordt

og **Familien Christensen,**

Lille Emmerske.

Vester Højsted, d. 6. Juni 1918.

Dödsannons för sönderjyllänningen Niels Chr. Corneliussen som ingick i Flensburg Avis 8.6.1918. Corneliussen (f. 1883) sårades enligt dödsannonens uppgift 30.4.1918 och dog på krigssjukhuset i S:t Michel 5.6.1918. Möjligen sårades han i striderna vid Syrjäntaka i slutet av april 1918.

deltagere hjemmehørende i Nordslesvig, dvs. den del af det tidligere hertugdømme Slesvig der ved Pragerfreden i 1866 var blevet indlemmet i Preussen, og som ved folkeafstemningen i februar 1920 udgjorde 1. afstemningszone. Det kan ikke udelukkes at der også kan være forekommet mennesketab blandt dansksindede i Sydslesvig, dvs. den del af området der udgjorde 2. afstemningszone med tysksindet majoritet; de formelle vanskeligheder ved at anlægge kriterier for udvælgelsen af sådanne mulige krigsofre må imidlertid anses for vanskelige at overvinde.

Grundlaget for opgørelsen for så vidt angår Nordslesvig – og således er eventuelt tysksindede tab fra hjem nord for 1920-grænsen udelukkede – er nemlig en indsamling af personaleoplysninger foretaget i tiden frem til 1. februar 1932 med henblik på at de faldnes navne skulle opføres på en mindetavle over verdenskrigens faldne. Der foreligger således en navnefortegnelse på grundlag af en positiv tilmelding fra de efterladtes side og dermed en positiv tilkendegivelse af tilhørsforhold til den danske befolkningsgruppe.

Dansksindede deltagere i de tyske ekspeditionskorps i Finland 1918

Af dette kildemateriale fremgår det altså at der var sønderjyder i de tyske styrker der opererede i Finland i 1918. Det drejer sig om

1. Kontreadmiral Hugo Meurers Sonderverband Ostsee,
2. Generalmajor Rüdiger von der Goltz' Ostseedivison og
3. Oberst von Brandensteins detachment.

Flådestyrken disponerede ud over egne sømilitære stridskræfter tillige over en jægerbataljon forstærket med et cykelkompagni samt et pionerkompagni. Ostseedivisionen var sammensat af en reserveinfanteribrigade, tre jægerbataljoner, en gardekavalleribrigade og to gardeulanregimenter, artilleri fra 2. gardeartilleriregiment og fra reserveartilleriet samt forsyningsstropper. Desuden indgik der et saksisk karabinregiment og et batteri bajersk bjergartilleri; det er imidlertid kun i de preussiske enheder man vil forvente at kunne finde sønderjyske krigsdeltagere. Detachment Brandenstein oprettedes på grundlag af styrker der udskiltes fra Tallinnfronten, nemlig et reserveinfanteriregiment, en halv eskadron fra 2. husarregiment samt en afdeling af artilleriet, så vidt vides alle preussiske.

At der i det hele taget var dansksindede soldater i Finland som på de allerfleste andre krigsskuepladser hvor tyske styrker opererede, forklares med de særlige forhold i den del af Jylland som i 1232 udskiltes som et særligt hertugdømme under den danske krone, i 1460 forenedes med det tyske Holsten og som dobbelthertugdømme indgik i personalunion med Danmark, og endelig efter fredsslutningen i oktober 1864 overgik til preussisk-østrigsk kondominium, et forhold der juleaftensdag 1866 afløstes af en regulær indlemmelse som den 12. provins i kongeriget Preussen som en af følgerne af det preussisk-østrigske opgør om magten i Tyskland.

I konsekvens heraf kom den preussiske værnepligt også til at omfatte befolkningen i den nye provins. I første omgang blev den besvaret med en massiv udvandring, men efter en årrække vandt det synspunkt anerkendelse at de dansksindede for at bevare deres ret til jordejendom og ophold på hjemegnen måtte påtage sig de forpligtelser det eksisterende statstilhørsforhold måtte pålægge

dem. Ved mobiliseringen indkaldtes alle i 20–45 års alderen til de preussiske regimente¹²¹. Det indebar at ca. 30 000 nordslesvigere¹²² deltog i første verdenskrig, og af disse faldt ca. 6 000. I begge tal indgår danske statsborgere eller dansksindede "statsløse" der under krigen havde ophold i Nordslesvig. Omtrentligheden af tallene skyldes usikkerhed om grundlaget for at opgøre dem.

På det materiale der faktisk foreligger, kan det imidlertid fastslås at der blandt de 4 140 navne på dansksindede soldater fra det senere genforenede Sønderjylland findes tre der er optaget som faldne i Finland samt yderligere ét på en soldat som faldt ved erobringen af Øsel i december 1917. Det drejer sig om følgende:

Johan Andreas Schmidt, hjemmehørende i Broager, født 28.5. 1885 og død på lazaret i Helsingfors i forbindelse med kampene omkring hovedstaden den 12. april 1918,

Carl Petersen fra Haderslev, født 13.9. 1875 og død ved "Finske Kyst" den 18.4. 1918 samt Niels Chr. Corneliussen fra Lille Emmerske, født 18.3. 1883 og død i Sankt Michel den 4.6.1918.¹²³

På mindsteningen på den gamle kirkegård i Helsingfors kan man således finde Johan Schmidts navn indhugget.¹²⁴ Han har efter det foreliggende¹²⁵ været tilknyttet 3. reservejægerbataljon (under major von Schulenburg-Lieberose)¹²⁶ der deltog i indtagelsen af Finlands hovedstad som medlem af de styrker der trængte ind i den østlige del af byen. Der foreligger et omhyggeligt ført referat (Gefechtsbericht) fra den 4. jægerbataljon¹²⁷, derimod ikke fra den afdeling Schmidt tilhørte.

Om Schmidt gælder det særlige at han er født i Leonrod i Bayern, uden for ægteskab, men at han senest 1912 er registreret som slagter i Nordborg på Als; senere flytter han til Sønderborg hvor han bliver gift med en Dora Andresen. Om hans mor, der siden gifter sig og forbliver i Bayern, har været danskfødt nordslesviger, eller om han er overgået til danskheden ved sin indflytning til Als eller i forbindelse med giftermålet ind i en åbenbart dansksindet familie fra Broager, det røber kilderne ikke.

¹²¹ H.P. Hanssen: Sønderjylland under Verdenskrigen i Det Danske Folks Historien Bd VIII Kbh 1929 p. 431.

¹²² Om de terminologiske problemer: "nordslesvigere" beskriver de nationale forhold set sydfra, fra en tysk og kontinentaleuropæisk synsvinkel som et segregerende udtryk; med denne term beskrives den dansksprogede og dansksindede befolkning f.eks. i Pragerfreden 1866; hertugdømmet/provinsen Slesvig var nemlig i sprog og sindelag delt mellem en overvejende tyskorienteret sydlig del og en overvejende dansk nordlig del, et forhold der meget klart kom til syne ved valgene til den preussiske landdag fra 1866 og frem til folkeafstemningen i 1920 der fastlagde den nuværende rigsgrænse mellem Tyskland og Danmark. Termen "sønderjyder" er omvendt forholdet anskuet nordfra og dermed integrerende. Her anvendes de to termer efter sammenhængen.

¹²³ Iflg. Povl Harris' noteringer; i dødsannoncen 8.6. 1918 er datoen angivet som 5.6.

¹²⁴ Jvf. navnefortegnelsen i Helsingin valtaus 12.4. 1918 Helsingfors intagning 1938 p.12.

¹²⁵ Fr. Israeli 1918 p. 72.

¹²⁶ Arimo 1991 p. 22.

¹²⁷ I krigsarkivet som Ostsee-Division Stab 1918.

Karl Petersen har været forhyret som overfyrbøder på et fartøj ved navn "Claus Groth", en af de fiskedampere der indgik i den tyske Østersøflåde som hjælpeskibe. Ved flådeaktionen mod Åland og Finskebugten indgik damperen i 9. minesøgerhalvflotille, og den deltog således i minerydningen frem til landgangen ved Eckerö, og i de første apriidage i oprettelsen af en sejlrende fra Libau langs vestkysten af Øsel og Dagø frem til Hangø hvor Østersødivisionen gjorde landgang den 4. april.

I de følgende uger var halvflotillen engageret i at udvide og sikre sejlrenden frem til Helsingfors. Den 18. april løb "Claus Groth" 10½ sømil nordvest for den nordligste spids af Dagø (på estisk Hiiumaa) på en mine der ramte skibet lige under maskinrummet; derefter sank det. Fem søfolk omkom ved ulykken, blandt dem Karl Petersen.¹²⁸

Petersen er i national henseende et interessant tilfælde; han er nemlig født i Haderslev, men hans forældre har valgt at være i den forstand statsløse at de er forblevet danske statsborgere ("optanter" som den tekniske betegnelse var). Ved lægdsrullen findes et notat fra 1916 om at Karl Petersen forlængst er flyttet til Danmark med sine forældre.¹²⁹ Han er på en eller anden måde kommet tilbage, og næppe til Haderslev, eftersom kildematerialet ikke afgiver yderligere oplysninger. Som dansk nordslesviger uden preussisk statsborgerskab repræsenterer han imidlertid en vis gruppe af krigsdeltagere i tysk uniform. Det er kendt at ikke helt få tilmed havde aftjent værnepligt i det rigsdanske militær, men som bosiddende i "Land Schleswig-Holstein" under krigen alligevel indrullet i en tysk troppeenhed.

Om Niels Chr. Corneliusen findes en oplysning om at han omkom ved en drukneulykke (tot durch Ertrinken), men ifølge dødsannoncen den 8. juni i Flensborg Avis indtraf dødsfaldet den 5. juni som følge af at han var blevet hårdt såret den 30. april. Ved hvilken geografisk lokalitet han blev såret, har det ikke været muligt at finde yderligere oplysninger om, men netop på den nævnte dato udkæmpedes de kampe omkring Syrjäntaka som "fra begge sider er skildret som nogle af krigens mest rasende".¹³⁰ Ifølge general von der Goltz blev hovedbyrden i disse kampe ganske vist båret af de saksiske karabinierer, men det kan næppe udelukkes at også jægere fra preussiske enheder også har været indsat i og med at de indgik i Wolffs brigade og f. eks. var med ved indtagelsen af Tavastehus. På tysk side er tabene for den opgivne dato opgjort til 12 faldne og 30 sårede. Mange andre steder kan der have fundet skudvekslinger sted.

Corneliusen er fra slagmarken ført til militærhospitalet i Sankt Michel hvor han døde. Familien indrykkede en dødsannonce, ikke bare i hoveddagbladet Flensborg Avis, men også i aflæggeraviserne; annoncen var underskrevet af hustruen og to små døtre, faderen og svigerfaderen, broderen, hustruens søskende og søskendebørn. Den 18.6. omtales han i avisen Dybbøl-Posten som faldet i Frankrig,

¹²⁸ Der Krieg zu See 1914–18 Ostsee/Bd 3 p. 430f .

¹²⁹ Stammverzeichnis Nachweisung für Stammrolle zur staatslosen Geburtsjahrgängen 1869–1898.

¹³⁰ Arimo p. 73: "(...) molempien osapuolten taholta kuvattu eräänä sodan raivokkaimmista".

men da de øvrige kilder synes enige om at døden indtraf i Finland, har jeg her henholdt mig til dette.¹³¹

Til sammenligning kan det nævnes at en dansksindet sønderjyde faldt den 29.12. 1917 under erobringen af Øsel; det drejer sig om en menig ved navn Hans Andersen fra landsbyen Østerby. I hvert fald endnu en sønderjyde deltog i dette felttog.¹³² Fremstødet over de estiske øer og fastlandet var en af de militære forudsætninger for den tyske invasion af Finland.

I forbindelse med begravelseshøjtideligheder som den der fandt sted den 16.4.1918 på den gamle kirkegård i Helsingfors, blev der talt højstemt om den tyske invasionsstyrkes helhjertede indsats for Finlands frihed, dets nationale ret, modersmålet osv.¹³³ I betragtning af at der blandt de faldne fandtes personer tilhørende mindretal hvis frihed, nationale ret og modersmål var udsat for en håndfast undertrykkelse, ikke blot danske, men også polske og elsassiske, kastes der et særligt lys over sagen, jvf. det tidligere anførte om den udbredte modstand i Danmark mod at hjælpe det hvide Finland netop på grund af den tætte forbindelse til Tyskland.

DANSKE SØFOLK I FINLANDSKE FARVANDE?

Under 1. verdenskrig mistede Danmark trods sin neutrale status over 300 fartøjer, heraf hovedparten ved minesprængning eller angreb fra tyske flådefartøjer; 654 danske søfolk¹³⁴ mistede livet mellem krigsudbruddet og våbenstilstanden, men efter de foreliggende opgivelser over forlispositioner¹³⁵ ingen i Østersøen, ingen i finlandske farvande.

Dansk deltagelse i krigeriske forviklinger 1919–22

Danske frivillige i Estland og Nordvestrusland

Med Tysklands sammenbrud i november 1918 forandrede situationen sig radikalt i hele Østersøområdet. Allerede i oktober var Storbritannien i gang med at planlægge administrationen af de områder af Det russiske Rige der var under tysk okkupation, og den danske regering blev opfordret til at deltage i en humanitært indrettet

¹³¹ Man kan naturligvis ikke udelukke at der findes en fransk lokalitet St. Michel, ligesom man heller ikke kan udelukke at en journalist i Sønderborg på stor afstand af Corneliussens hjemstavn har læst det finlandske stednavn som fransk, idet han også har vidst at kampene i Finland var ophørt.

¹³² Nekrolog over Hans Lind i Dybbøl-Posten 26.5. 1918; han faldt på vestfronten et halvt år senere.

¹³³ Ibidem pp. 38–52, taler af bl.a. Israeli, Talas, Norrmøn, Ruin.

¹³⁴ Iflg. en opgørelse fra sept. 1954 i forbindelse med indrettelsen af et mindehjem; seneste søfartshistorie opgiver tallet 702 døde. Smlgn. Note 5.

¹³⁵ "Mistede livet" Kbh 1954.

militær aktion for at beskytte civilbefolkningen i de nye baltiske stater. Få uger efter undertegnelsen af våbenstilstanden den 11.11.1918 havde den britiske flåde overtaget kontrollen over Østersøen.

I de samme uger syslede de hjemvendte Finlandsfrivillige Iver de Hemmer Gudme og ritmester Jørgen Rantzau med forslag om at sende militær bistand til Estland. Det er i denne forbindelse værd at erindre sig den betydning dette land har for den danske nationalfølelse; efter et sent, men yndet sagn faldt dannebrog "fra himlen ned" over Domberget i Tallinn den 15.6.1219.¹³⁶ I mange danskeres fantasi spillede det danske Østersøvælde i 1200-tallet en fremtrædende rolle som landets gyldne alder. På samme linie arbejdede den i Helsingfors arbejdende centralkomité för Estlands undsättning; også derfra kom der henvendelse.¹³⁷ Den landede hos præsidenten for Dansk Røde Kors som lod den gå videre til ingeniør Aage Westenholz som var leder af en privat organiseret og finansieret milits – på linie med andre frivillige korps som det tidligere omtalte Akademisk Skyttekorps. I januar 1920 var Rantzau og Ivar Gudme i Estland hvor de indgik aftale med den estlandske regering, repræsenteret ved regeringschefen Konstantin Päts.¹³⁸

I første omgang afsendtes 17 frivillige under anførsel af V. Palludan, og disse indrulleredes i Det skandinaviske Korps. Løjtnant Knud Clauson Kaas deltog ligeledes i forberedelserne og ledede siden sammen med V. Palludan et rekruteringskontor i Stockholm.

Hvervningen i København stødte på betydelig modstand fra arbejderside; de venstresocialistiske grupper der her i 1919 var under udvikling og organisering, modsatte sig agitationen og lagde ofte fysiske hindringer i vejen for samlingen af frivillige. Heller ikke regeringen var begejstret for foretagendet; der bestod et egentligt forbud mod hvervning af danske medborgere til fremmed krigstjeneste.

Det lykkedes derfor ikke at samle og finansiere mere end i alt 192 officerer, befalingsmænd og menige i det der kom til at hedde Dansk-Baltisk Auxiliærkorps. Til gengæld blev korpset en af de bedst udrustede enheder ved den estiske front, takket være Madsen-rekylgeværene; muligvis spillede det tillige en rolle at dets taktiske tænkning var præget af Aage Westenholz' ideer om høj mobilitet og svær ildkraft. Tidligere Finlandsfrivillige stod i forreste række med Iver de Hemmer Gudme som øverste chef og Peter de Hemmer Gudme som løjtnant. DBAC var indviklet i en række kampe i Sydøstestland og de angrænsende områder af Letland og Rusland. Kommanderende ved fronten var R.C. Borgelin.

Korpset forlod Estland den 2.9. 1919 og blev opløst ved hjemkomsten. Dog blev en del af dets medlemmer i Estland; dets chef Iver Gudme indtrådte således i hvide russiske styrker og fungerede som oberst under kosakgeneralen Bulac Balakhovitj.¹³⁹

¹³⁶ Vistnok tidligst omtalt af Christiern Pedersen i dennes danske Krønike fra begyndelsen af 1520'erne.

¹³⁷ Jaanson 1988 anfører (p. 38) at Mannerheim på hjemrejsen medio december skulle have gjort ophold i København og her ført forhandlinger med militære og finansielle kredse om dansk deltagelse i antibolsjevikiske aktiviteter. Som kilde anføres avisen Klassekampen 21.12. 1918.

¹³⁸ Niels Jensen 1998 p.20.

¹³⁹ Gudmes selvbiografiske notat RA.

Andre meldte sig til bevogtningsopgaver i det af briterne organiserede skandinaviske korps i Murmansk-området hvor de efter det foreliggende¹⁴⁰ var indviklet i kampe med de invaderende finlandske styrker om kontrollen over Karelen. Hovedmanden i dette foretagende var V. Palludan hvis deltagelse i Det skandinaviske Korps i Estland havde udviklet sig til en skandale.

På samme måde som i Finland udrustedes også et feltlazaret til indsats i Estland under navnet Valdemar Sejr Ambulancen.¹⁴¹

Af de frivillige omkom ved kampene i Baltikum i alt syv, en officer og seks menige, en af disse dog af sygdom. Dertil skal efter det foreliggende føjes at 3 faldt under kampene i Nordrusland og yderligere syv omkom som følge af sygdomme. Der synes imidlertid ikke at foreligge nogen egentlig fremstilling af de danske frivillige i de britisk organiserede ekspeditionskorps eller i det frivillige korps den russiske general Miller søgte at hverve til kampene om Archangelsk.¹⁴²

En sammenligning mellem Finland 1918 og dets nærområder 1919–20

Forskellen i antal frivillige til resp. Finlands hvide styrker i 1918 og til de krigeriske opgør med bolsjevikerne i Baltikum og Nordvestrusland har ingen sammenhæng med de ideologiske skillelinier; tværtimod viser f. eks. Mannerheims udtalelser til Niels Hasager 14.2.1918 at den hvide general lagde overordentlig vægt på den ideologiske faktor. Selv om den historiske følelse for Estland havde eller blev tillagt betydning i 1919, vil man næppe med rette kunne hævde at den skulle kunne sidestilles med den nordiske fællesskabsfølelse i relation til Finland; dette forhold burde da have virket i modsat retning.

Forklaringen ligger dels i tid, dels i sympati:

- 1) indbyrdeskrigen i Finland fandt sted under verdenskrigen, kampene i Baltikum og Nordvestrusland efter dennes afslutning og som en del af oprydningsarbejdet efter Ruslands, Tysklands og Østrig-Ungarns sammenbrud, et forhold der alt andet lige må tillægges størst vægt;
- 2a) den politiske ledelse af det hvide Finland var ensidigt og stærkt tyskorienteret, mens den estlandske regering var støttet og dens krigsindsats finansieret fra britisk side; de danske Finlandsfrivillige måtte på skrift forsvare deres engagement på tysk side ved at bagatellisere bundetheden til Tyskland, de Estlandsfrivillige kunne tværtimod skilte med deres tilslutning til Storbritannien;

¹⁴⁰ Niels Jensen 1998p. 133.

¹⁴¹ Karakterisk for den danske selvforståelse, men navnevalget kan næppe siges at være meget hensynsfuldt over for esterne, eftersom Valdemar Sejr var den konge der i 1219 besejrede og undertvang esterne (...).

¹⁴² Forfatteren Peter Tutein har i sin selvbiografi *Grøn ungdom hele livet* Kbh 1954 p. 23–38 givet en lystig skildring af hvorledes han i 1919 lod sig hverve til dette korps og sammen med et antal andre frivillige blev overført fra København til Bergen. Længere nåede han imidlertid ikke. Tutein omtaler en "kaptajn Palludan" som formentlig er den samme som den hverveofficer også Clauson Kaas og andre forfattere nævner.

2b) de Finlandsfrivillige måtte ligeledes over for offentligheden bagatellisere engagementet mod Finlands arbejdere, de Estlandsfrivillige kunne åbent, omend ikke uanfægtet, vedstå deres antikommunisme.

I denne forbindelse er det ikke uden betydning at det danske socialdemokrati viste forståelse for de finlandske partifællers handlemåde og i særdeleshed reagerede mod de hvides, mens deres estiske partifæller helt stod på Estlands antibolsjevnikiske regerings side, hvortil kommer at netop det finlandske opgør havde aktualiseret de ideologiske modsætninger mellem socialdemokratisk og kommunistisk tænkning, jvf. den meget livlige ideologiske debat med deltagelse ikke blot af tyske læremestre som Karl Kautsky og Rosa Luxembourg, men også af skandinaviske socialister som svenskeren Gustaf Möller hvis ideologiske følgeslutninger af revolutionen i Finland er beklageligt overset i socialismehistorien.¹⁴³

Omvendt gælder at antikommunismen hos de finlandsfrivillige – med en mulig undtagelse af C. Borre Larsen – bevarede det konservative præg, mens den hos en del af de estlandsfrivillige antog fascistisk karakter.¹⁴⁴

Peter de Hemmer Gudme sammenlignede i en artikel 1921 den moralske standard i Finland på den ene side og Estland, Letland og Rusland på den anden og mente at måtte hævde en tydelig forskel hvilket han tilskrev "Forskellen mellem Krigen Idealitet de forskellige Steder".¹⁴⁵

Ud fra det hovedsynspunkt der ligger i tabstallet, træder de samme konfliktlinier frem. Med 7 deltagere i kampene i 1918 vil man ikke kunne forvente tabstal af samme omfang, heller ikke relativt, som ved op imod 350 krigsdeltagere i de efterfølgende kampe. Det giver en tabsprocent på under fem, svarende til mindst tre gange det antal der kæmpede i Finland. Til gengæld må man lægge mærke til at fire af syv de Finlandsfrivillige såredes, heraf en hårdt. I den givne sammenhæng kan man heller ikke se bort fra at denne ene døde efter få års forløb af en sygdom der i samtiden mentes være pådraget under vedkommendes deltagelse ved fronten omkring Tammerfors.

Peter de Hemmer Gudme hævdede¹⁴⁶ i 1921 at krigen ved siden af det onde den fremkalder, også hos krigsdeltagerne vækker meget godt; hvis det faktisk forholder sig således, må den danske krigsdeltagelse i 1918 siges at have styrket båndene mellem Danmark og Finland og derved styrket den nordiske fællesskabsfølelse – i borgerlige kredse; derved har den bidraget til at øge den offervilje der i de samme kredse kom til udtryk i den følgende storkrig. På den anden side har danske frivilliges indgriben i begivenhederne i Finland i 1918 og i Baltikum og Nordvestrusland de

¹⁴³ Jvf. Tiden nr. 6 Sth 1918, genudgivet under titlen Revolution och socialism Karlskrona 1975.

¹⁴⁴ Særligt tydeligt hos Max Arildskov der i 1933–43 var regional leder i det danske nazistparti (DNSAP) og i 1943 stiftede et eget nazistparti; lignende holdningsforskelle gjorde sig i 1940 gældende i Den danske Finlandsbataljon af hvis medlemmer en del gik ind i modstandsbevægelsen (konservativ-nationale), en anden del gik i tysk krigstjeneste (SS) .

¹⁴⁵ Krigerlivets Religion og Etik. Gads Danske Magasin 1921 p. 291.

¹⁴⁶ I forannævnte artikel p. 296.

følgende år selvsagt også bidraget til en skærpelse af klasse modsætningerne i Danmark, bl.a. ved at demonstrere højreorienteredes vilje til at gribe til våben for at fastholde eksisterende sociale relationer.

At det i hjemlandet aldrig kom dertil, hænger sammen med de følgeslutninger det danske socialdemokrati drog af indbyrdeskrigen i Finland.

NØYTRALISME, ISOLASJONISME OG VESTVENDING

Norge, Finland og Baltikum 1918–20

Tom Kristiansen

Jeg skal i dette bidraget i korte trekk redegjøre for norsk politikk overfor Finland og de baltiske stater årene 1918–1920. Fordi den norske politiske og praktiske støtten til disse landene var minimal – begrenset til motvillig anerkjennelse og sanitetstjeneste under den finske borgerkrigen, mens spørsmålet om regulær militær hjelp i frigjøringsfasen aldri ble realitetsbehandlet – har jeg valgt å legge vekt på den bredere bakgrunnen for norsk politikk. Det vil jeg gjøre ved å identifisere de viktigste styrende prinsipper i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. De fikk direkte innvirkning på den norske regjeringens behandling av det finske og baltiske spørsmål da det ble satt på agendaen fra slutten av 1917. Jeg vil også redegjøre for de tidsaktuelle faktorene som begrenset handlingsrommet til den norske regjeringen mot slutten av første verdenskrig da Tyskland styrket sin stilling i Baltikum som følge av at det russiske imperium gikk i oppløsning. På samme tid ble Norge enda tettere knyttet til britenes krigføring gjennom mineblokaden av Nordsjøen og de vestalliertes ønske om at Norge engasjerte seg militært i Baltikum. Endelig vil jeg se på hvordan norske myndigheter håndterte de frie baltiske statene i perioden frem mot anerkjennelsen.

Norsk utenrikspolitisk orientering

Tre overordnede prinsipper i norsk utenrikspolitikk fikk avgjørende betydning for hvordan det finske og baltiske spørsmål ble håndtert av myndighetene. Disse prinsippene konstituerte et slags fastpunkt for alle involverte aktører og overstyrte det som måtte finnes av andre hensyn og den sympati som blant annet statsminister Gunnar Knudsen ga uttrykk for. Det dreide seg for det første om nøytralitet, dernest om den vestlige orienteringen i norsk utenrikspolitikk og for det tredje om hensynet til stormaktsnaboen Russland hvor kortsiktige disposisjoner ikke måtte ødelegge det historisk sett uproblematisk naboforholdet.

Nøytralitet under krig har vært omtalt som en uskreven del av den norske konstitusjonen. Stortinget hadde allerede i 1902 vedtatt at regjeringen skulle søke å få anerkjent Norges permanente nøytralitet av stormaktene. Etter intern debatt og forhandlinger med stormaktene etter 1905, fikk imidlertid Norge aldri noen nøytralitetsgaranti slik Belgia, Luxembourg og Sveits hadde. Årsaken var at regjeringen bare kunne akseptere en traktat med et såkalt nordisk forbehold, hvilket ville si at nøytraliteten ikke skulle gjelde dersom nabolandene Danmark og Sverige ble angrepet. På dette tidspunkt var Finland en del av det russiske rike og var dermed ikke omfattet av forbeholdet. I stedet for en nøytralitetsgaranti fikk Norge en integritetstraktat i 1907. I denne garanterte Russland, Frankrike, Tyskland og Storbritannia for Norges territorielle integritet mot at Norge ikke avsto territorium til andre stater. En slik sikkerhetspolitisk traktatfestet tilknytning til stormaktene hadde aldri Danmark og Sverige. Like fullt var det tverrpolitisk enighet om at Norge

skulle erklære seg nøytralt under krig i henhold til folkerettens bestemmelser. Folkeretten var imidlertid ikke klar på alle punkter når det gjaldt handlingsrommet for nøytrale stater, spesielt gjaldt det sjøkrigsretten. Derimot var den nøytrales plikt til å kontrollere sine grenser og ikke å tillate krigførende å benytte dens territorium klart slått fast i Haagkonvensjon V. Like klart var forbudet mot at en nøytral stat forsynte krigførende med våpen og militært materiell. En viktig erfaring fra første verdenskrig var at folkerettens bestemmelser – som alle hadde blitt skrevet før den totale krigens tidsalder – måtte tilpasses overordnede nasjonale sikkerhetsinteresser. Derfor kunne de skandinaviske landene føre en noe forskjellig politikk i forhold til det finske og baltiske spørsmål, selv om alle var nøytrale da den finske borgerkrigen brøt ut, og de hadde en felles målsetting om å ikke bli trukket med i krigen på forskjellig side.¹ Alt i alt frembød nøytralitetsretten og Integritetstraktaten en juridisk begrunnelse for den norske regjering til å føre en tilbakeholdende politikk.

Et annet dominerende trekk ved norsk utenrikspolitikk var en sterkere vestvending enn den man fant i Danmark og Sverige. Bakgrunnen var den geografiske plassering som maritim flankestat som knyttet Norge tett til britiske sjøstrategiske interesser. Utenriksøkonomisk var Norge avhengig av det britiske internasjonale handelsregime. De politiske forbindelsene mellom Norge og Storbritannia hadde blitt styrket fra 1905 og britene ble oppfattet som en sikkerhetsgaranti dersom nøytraliteten skulle bryte sammen.² Av sjøstrategiske og handelsmessige årsaker ble Norge i økende grad tvunget til å føre en pro-britisk nøytralitetspolitikk under krigen. Norges avhengighet av Storbritannia gjorde landet etter hvert til en "neutral ally", for å låne Olav Ristes begrep.³ Dette førte til at norsk krigspolitikk måtte tilpasse seg britiske interesser i større grad enn tilfellet var for Danmark og Sverige, spesielt i siste fase av krigen. Reaksjonene i det norske samfunnet på den tyske ubåtkrigen er også viktig å ta med i betraktning for å forstå bakgrunnen for Norges holdning til det finske spørsmål vinteren 1918. Norsk handelsflåte led store menneskelige og materielle tap som følge av den ubegrensede tyske ubåtkrigen – til sammen 2 000 mann og 1 000 skip. Den rolle Tyskland spilte i finsk uavhengighetspolitikk under Pehr Evind Svinhufvud og Juho Kusti Paasikivi skapte ikke bare problemer i forhold til vestmaktene, men måtte nødvendigvis få konsekvenser for norske vurderinger.

Et tredje viktig trekk ved norsk utenrikspolitikk var ønsket om ikke å provosere stormaktsnaboene i nord; Russland. Historisk sett hadde det ikke vært alvorlige mellomstatlige konflikter mellom Norge og Russland. Likevel fantes det en usikkerhet i Norge knyttet til russisk ekspansjonisme som mange trodde kunne bli rettet mot nordvest. Konfliktpotensialet mellom landene var imidlertid lite og var først og fremst knyttet til grensdragning og næringsinteresser i nord. Grensen mellom de to landene hadde ligget fast siden 1826, selv om det på 1800-tallet hadde kommet til uttrykk

¹ Berg 1995, s. 186–9.

² Tesen om at norsk sikkerhetspolitikk siden 1905 var basert på nøytralitet som førstevalg og antakelsen om britisk støtte som rettetposisjon ble første gang formulert i Riste 1973. Han har siden utdypet sitt syn gjennom en rekke arbeider.

³ Riste 1965.

en del misnøye på russisk hold. Norsk politikk i forhold til Russland hadde vært preget av varsomhet og mistenksomhet. Norske myndigheter ønsket generelt å føre en forsiktig politikk overfor Russland og å unngå å provosere frem konflikter. Det forsterket tendensen til forsiktighet da det under verdenskrigen ble synliggjort at nordområdene kunne spille en vesentlig rolle for Russland når stredene til Østersjøen og Svartehavet var sperret eller for risikable å bruke, og da Nordishavet ble et sjømilitært konfrontasjonsområde fra 1916.

Da uroen i Finland og de andre nordvestlige deler av det russiske imperium brøt ut i 1917 måtte den norske regjeringen balansere sin krigspolitikk mellom de tre faktorene som er nevnt her. Det innebar fortsatte bestrebelser på å bevare den formelle nøytraliteten, tilpasse seg britisk politikk og ikke å foreta kortsiktige disposisjoner som på lengre sikt kunne sette forholdet til Russland i fare.

Det frie Finland og Norge

Nesten samtidig med Russland, Danmark, Sverige, Frankrike, Tyskland og Østerrike-Ungarn anerkjente den norske regjering Finlands selvstendighet 10. januar 1918 – dagen etter at en finsk delegasjon hadde ankommet Kristiania som siste stopp på en skandinavisk rundtur. Statsminister Knudsen ga på denne tiden uttrykk for "warm sympathy" med finnene.⁴ Til tross for denne umiddelbare offisielle støtten, ble forholdet til det nye nordiske nabolandet hverken nært eller sentralt i norsk utenrikspolitikk. Tvert i mot finner man klare tendenser til at norske myndigheter betraktet Finland – og de andre nye østersjøstatene – med skepsis og ønsket å markere distanse til dem. Dette var spesielt tilfelle i 1918 da den russiske revolusjon og den vestlige intervensjonen i Nordvest-Russland, samt Tysklands påfølgende styrkede stilling i Baltikum gjorde situasjonen farlig og uoversiktlig. Leena Kaukiainen, som har studert forholdet mellom Finland og Norge 1918–40, konkluderer med at forholdet mellom de to nabolandene forble formelt gjennom hele mellomkrigstiden.⁵

Det er et viktig poeng i dette bidraget at norsk politikk overfor den baltiske region fra 1918 var underordnet den generelle krigspolitikken som hadde som hovedmålsetting å bevare nøytraliteten og å unngå å bli involvert i krigen. Det ville bare være mulig dersom Norge bevarte et godt forhold til vestmaktene, og så vidt mulig til Tyskland. Storbritannias og USAs nøling med å anerkjenne Finland og å gi nødhjelp skyldtes den tyske orienteringen i finsk utenrikspolitikk frem til høsten 1918 og la derfor bånd på norsk politikk, på samme måte som mistenksomheten til finsk nasjonalisme og ønsket å ikke provosere Russland gjorde det. Den ambivalente holdningen hos norske myndigheter til det finske spørsmål – offisiell støtte og uoffisiell skepsis – hadde tidlig blitt lagt merke til av den britiske representanten i Kristiania som i ettertid rapporterte at "The Norwegians, while theoretically glad to see Finland acquire independence, cannot be said to have welcomed the appearance

⁴ Public Record Office, FO 371/3207/30021, minister Findlays telegram til Foreign Office, Kristiania 15. februar 1918.

⁵ Kaukiainen 1997, s. 254.

of Finland as a border state.”⁶ Men alt i alt kunne den britiske ministeren i Stockholm rapportere om at det var stor sympati for Finland i de skandinaviske landene – spesielt i Sverige – og at det derfor var negative reaksjoner på at britene utsatte anerkjennelsen av det selvstendige Finland.⁷

Den norske regjeringens tilbakeholdenhet overfor det nye Finland står i sterk kontrast til det engasjementet for begge sider i borgerkrigen som man kunne finne i deler av den borgerlige opinionen og i arbeiderbevegelsen. Dette engasjementet kom til uttrykk under krigen i 1918 – som i den borgerlige pressen oftest ble omtalt som den finske frihetskrig – og gjentok seg under Vinterkrigen 1939/40.⁸ Etter at Carl Gustaf Mannerheim hadde appellert om utenlandsk hjelp i kjølvannet av det sosialistiske statskuppet 27.–28. januar 1918, reiste også noen hundre frivillige nordmenn til Finland. Til sammenligning opprettet frivillige i foreningen Finlands Vänner den såkalte “Svenske brigade” på om lag 800 mann som skulle inngå i den hvite hæren.⁹ Inkludert i styrken var et antall offiserer – også generalstabsutdannede – og underoffiserer. Norske tjenestegjørende og vernepliktige offiserer ikke hadde tillatelse til å melde seg som frivillige hverken i 1918 eller 1939/40. Harald Natvig, som deltok som ambulanselege på den hvite siden vinteren 1918, uttrykte i høystemte ordelag et vanlig syn på Finlands sak på borgerlig side i politikken:

“Saa lenge havde man rundt omkring i kultursamfundene med beklemte hjerter fulgt det finske folks tilsynelatende trøstesløse kamp mod en overmægtig herre, at Finlands frigjøringsverk overalt udløste den dybeste sympathi. Særlig turde de tre andre smaa, men fribaarne nordiske kulturstater af fuldeste hjerter frembære sine lykeønskninger. Ja, det var ikke frit for, at Finlands selvstændighedserklæring gav et glimt af haab og tro til hele den store verdensomvæltningens vordende resultater.”¹⁰

Johannes Heimbeck, som også deltok i den norske ambulansetjenesten, utga allerede i 1918 en beretning om sine krigsopplevelser. Den var sterkt farget av sympati med Finlands hvite, og tilsvarende motvilje mot “de røde mordere og ransmænd.”¹¹ Et lignende syn ga Christopher Borchgrevink uttrykk for når han i en kortfattet historikk presenterte borgerkrigen som Finlands “frihetskrig mot Russland”. Hele hans fremstilling er gjennomsyret av sympati for det frie Finland og beklagelse over “det ulykkelige land og folk som rammes av en revolution.”¹²

Norsk arbeiderbevegelse var på denne tiden sterkt pro-sovjetisk. Det hersket imidlertid uenighet om synet på den finske revolusjon. Den radikale fløyen, med

⁶ Public Record Office, FO 371/19307/5551, *Norway. Annual Report 1922*, Kristiania 14. juni 1923.

⁷ Public Record Office, FO 371/3205/27732, Howard til Foreign Office, Stockholm 26. januar 1918.

⁸ For en oversikt over norsk politikk under Vinterkrigen se Kristiansen 1996.

⁹ Ericson 1996, 63ff.

¹⁰ Natvig 1918.

¹¹ Heimbeck 1918, s. 7.

¹² Borchgrevink 1926, s. 5.

Martin Tranmæl og Olav Schieflo som fremste talsmenn, støttet begeistret det de mente var en uunngåelig revolusjonær aksjon. De hevdet at de borgerlige hadde provosert frem sosialdemokratens aksjon og de omtalte foraktlig sine motstandere på venstresiden som "klassekamp-pasifister".¹³ Redaktøren av Social-Demokraten, Jacob Vidnes, representerte det motsatte syn. Han mente de finske sosialdemokratene hadde brutt viktige demokratiske og parlamentariske prinsipper ved å sette *makt* foran *rett*, og at de gjennom sin mindretallsrevolusjon var på kollisjonskurs med sosialismens ideer.¹⁴ Den norske arbeiderbevegelsen var imidlertid samstemt i protestene mot de represaliene som den røde siden ble utsatt for etter nederlaget i borgerkrigen og alle støttet de fellesnordiske hjelpaksjonene.¹⁵

På Arbeiderpartiets landsmøte våren 1918 seiret venstreopposisjonen og året etter meldte partiet seg inn i Komintern. Som det eneste vest-europeiske sosialistparti underkastet det seg i perioden frem til utmeldelsen i 1923 sovjetisk ledelse. Venstresidens syn på Finland og Baltikum var naturligvis sterkt preget av denne ideologiske orienteringen. Støtte til de nye statene i Østersjøen ble oppfattet som anti-sovjetisk og kontrarevolusjonært. De revolusjonære strømningene er lette å forstå. Radikalismen ble forsterket av problemene og de økte klasseskillene som oppstod under verdenskrigen, i tillegg til at krigen i seg selv ble oppfattet som meningsløs kamp mellom kapitalistiske land. På venstresiden ble den finske borgerkrigen først sett på som kilde til inspirasjon. De rødes nederlag virket siden modererende på norske sosialister og som et argument mot revolusjon.¹⁶

De pro-finske holdningene er også enkle å forstå. På borgerlig side støttet mange instinktivt nabolikets kamp for nasjonal selvstendighet – en kamp som fortonte seg som en parallell til den Norge hadde ført bare 13 år tidligere. De rødes forsøk på ulovlig maktovertakelse kunne dessuten lett forveksles med russiske forsøk på å reversere utviklingen, og således som en anti-nasjonal kraft på den gamle undertrykkerens side. I tillegg til den politiske identifikasjonen med Finlands sak, virket den humanitære tradisjon motiverende for innsats etter hvert som det ble kjent at det finske folk var utsatt for nød og lidelser. Spesielt opprørende virket de mange rapportene om rødegardistenes brutale overgrep mot sivile som den borgerlige presse brakte. På samme måte som for den sosialistiske siden, har det vært hevdet at de hvites seier var en inspirasjon for borgerlige krefter i Norge. Spesiell interesse fattet man for den rolle de finske skyddkåren spilte under borgerkrigen.

Fordi opinionen var sterkt splittet i synet på det finske og baltiske spørsmål, forsterket dette nødvendigheten av at regjeringen inntok en balansert holdning for ikke å skape ytterligere innenrikspolitiske strid.

Norges forhold til Finland og Baltikum har tiltrukket seg liten oppmerksomhet i norsk historieskriving til tross for at de var naboland. I flere ikke-norske oversiktsverker over moderne finsk og baltisk politisk historie er Norge nærmest

¹³ Se for øvrig Jullum 1918.

¹⁴ Meiring 1982, s. 174.

¹⁵ Meiring 1982, s. 156.

¹⁶ Meiring 1982, s. 175.

fraværende som aktør i denne delen av Europa.¹⁷ Heller ikke i norsk utenrikspolitisk historieskrivning har Finland noen fremtredende plass før den kalde krigen. Likevel har den utenrikspolitiske forskningen behandlet flere forhold som indirekte angår forholdet til Finland og de baltiske stater, nemlig den markerte vestorienteringen og ønsket om å føre en ikke-konfronterende politikk overfor Russland for å unngå konfrontasjoner i nord.¹⁸ Dette reflekterer at det tradisjonelt har vært knyttet få norske politiske og økonomiske interesser til denne delen av Europa. Med unntak av noe skipsfart og handel har Norges kontakt med Baltikum i nyere tid etterlatt seg få spor.

Finland utgjør imidlertid et unntak på et par punkter. For det første ble Finland utover i mellomkrigstiden vevet inn i det nordiske samarbeidet, selv om norske myndigheter var skeptisk til det frem til midten av 1930-tallet.¹⁹ De baltiske stater ble derimot ikke invitert inn i samarbeidet. For det andre fantes det fra slutten av 1800-tallet en nokså utbredt forestilling om en "finsk fare" for Norge knyttet til forholdene på Nordkalotten.²⁰ Mange fryktet at finske nasjonalister skulle bruke den kvenske befolkningen i Troms og Finnmark som en brekkstang til å fremme finske interesser. En form for fiendebilde var altså godt etablert i offentligheten før 1917 og det kom til uttrykk i pressen og deler av opinionen. Tilsvarende holdninger fantes også i offentlige dokumenter. Denne trusselforestillingen sprang først og fremst ut av mistanken om finske ekspansjonsønsker på Nordkalotten. Utviklingen fra 1918 ga næring til denne trusselpersepsjonen. Mens Norges anerkjennelse av Finland i januar 1918 ikke vakte noen debatt, ble forholdet ganske annerledes da spørsmålet om grenserevisjoner i nord ble satt på dagsordenen i forbindelse med fredsoppgjøret etter verdenskrigen.²¹

Situasjonen vinteren 1918

Hvordan opplevde så norske myndigheter utviklingen i Finland og Russland fra høsten 1917 og hvordan reagerte de? Den generelle vendingen i krigen høsten 1917 innebar stor risiko også for den norske regjeringen. For det første ble nøytraliteten kraftig utfordret både i nord og sør. For det andre ble forholdet til Russland og Storbritannia satt på alvorlig prøve. For det tredje ble begivenhetene i Finland og Russland direkte knyttet til norsk innenrikspolitikk fordi norsk arbeiderbevegele som nevnt støttet bolsjevikene. Fra regjeringens synspunkt hadde de ytre trusler mot den liberale samfunnsorden nærmest fusjonert med de indre. De nye utfordringene mot nøytraliteten fra høsten 1917 artet seg forskjellig i nord og sør. I Nord-Norge representerte krigshandlingene under den russiske revolusjon, den vestlige intervensjon i Nord-Russland og den finske borgerkrig en potensiell

¹⁷ Se for eksempel Hovi 1980, s. 13–17; Hiden og Loit 1988; Hiden og Salmon 1994; Salmon 1997.

¹⁸ Se Fure 1996, Holtsmark 1992 og Holtsmark 2001.

¹⁹ For spørsmålet om norske holdninger til nordisk forsvarssamarbeid i perioden se Holtsmark og Kristiansen 1991.

²⁰ Spørsmålet ble første gang tatt opp sin fulle bredde i Eriksen og Niemi 1981.

²¹ Mauno 1994.

fare fordi urolighetene foregikk langs grensen til Norge. I Sør-Norge førte den britisk-amerikanske minesperren over Nordsjøen til at Norge var nær ved å bli tvunget over på den vestlige siden i krigen.

Da Norge erklærte seg nøytralt og etablerte sitt nøytralitetsvern ved krigsutbruddet i august 1914 ble hovedvekten ble lagt på kystforsvaret i sør. Nord-Norge var lavt prioritert fordi landsdelen ble sett på som lite utsatt. Det ble ikke satt opp annet enn depot-, kabel- og brovakter enkelte steder i Finnmark, mens grensen til Russland – som stort sett var veiløs ødemark – ikke ble ofret særlig oppmerksomhet.²² I grenseområdet ble det bare etablert et minimalt oppsyn bestående av tre underoffiserer og 36 soldater. Ikke før sent på vinteren 1918 ble grensevernet styrket, og da til beskjedne 93 offiserer og mannskaper.²³ Bakgrunnen for styrkingen av grensevaktene var at nøytrale stater hadde plikt til å påse at krigførende ikke benyttet dens territorium. Den beskjedne styrken vitnet om at myndighetene ikke fryktet for å bli angrepet. Til sammenligning satt Sverige opp en styrke bestående av to regimenter ved Torne elv da borgerkrigen brøt ut i slutten av januar 1918. For øvrig hadde den norske marinen stasjonert fartøyer i nøytralitetstjeneste i Nord-Norge under det meste av krigen.

Nordområdene fikk gradvis større betydning etter hvert som verdenskrigen utviklet seg. For Norge ble nøytraliteten utfordret ved at stadig større mengder krigsmateriell fra vestmaktene til Russland ble transittert over norsk territorium og sjøveien til Murmansk og Arkhangelsk. Som en følge av regionens økte strategiske betydning erklærte Tyskland Barentshavet øst for 24 grader som sperreområde for den ubegrensede ubåtkrigen 22. mars 1917. Utviklingen i krigens siste år eksponerte nordområdene for nye sikkerhetsproblemer ved at også landkrigen rykket nærmere. Tyskland hadde hatt en sterk stilling i Baltikum siden seieren over Russland i slagene ved Tannenberg og De Masuriske sjøer i 1914. Grepene om Øst-Europa ble enda fastere etter den russiske revolusjon i 1917. I februar 1918 okkuperte tyskerne de siste deler av de russiske øster-sjøprovinsene. Tysklands dominans i regionen nådde et høydepunkt etter Bulgarias sammenbrudd i slutten av september 1918. Da stod tyske styrker langs en linje fra Narva i nord til Rostov i sør. Den tyske dominansen i øst førte til at vestallierte interesser ikke ble ivaretatt under forhandlingene i Brest-Litovsk fra desember 1917 til mars 1918. Først etter Tysklands fall i november kunne vestmaktene gjøre sine interesser gjeldende.

For vestmaktene var Finland og Baltikum en del av det russiske spørsmål etter revolusjonen i 1917. Intervensjonspolitikken som startet vinteren 1918, var deres første reaksjon. Denne politikken måtte imidlertid tilpasses hovedfienden Tysklands sterke stilling i regionen. Britisk og fransk politikk fikk derfor et ad hoc -preg som var underordnet politikken overfor det nye bolsjevikregimet. Den var til-synelatende uten indre sammenheng, men hadde som overordnet målsetting både å forhindre spredning av revolusjonen og å hindre at Tyskland styrket sin stilling.²⁴ I denne

²² Munthe-Kaas 1964; Kristiansen 1993, s. 18–21.

²³ Hobson og Kristiansen, s. 136.

²⁴ Hiden og Salmon 1994, s. 25–40.

situasjonen forsøkte også vestmaktene å engasjere de skandinaviske landene. Mange var redde for at uroen skulle spre seg til Norge. Den britiske minister i Norge, Sir Mansfeld Findlay rapporterte i februar 1918 at statsminister Knudsen fryktet den bolsjevikiske agitasjonen i Norge.²⁵ For å forhindre finsk og russisk politisk aktivitet i Finnmark ble overvåkingsinnsatsen styrket, og norske myndigheter ønsket å begrense kontakten mellom Norge, Finland og Russland. De finsk- og russisktalende i Finnmark og den politiske radikalismen som hadde sin generelle bakgrunn i fattigdom gjorde at myndighetene oppfattet landsdelen som mottakelig for propaganda. Derimot var antallet finske og russiske flyktninger i Nord-Norge lite, selv om myndighetene fryktet masseflukt som følge av borgerkrigen. Detaljene rundt flyktningene er ikke kjent, men antallet var på det høyeste i januar 1920 da det var 143 sivile russere i Norge, de fleste østsamer.²⁶

Til tross for mistenksomheten overfor finner bosatt i Norge og den økte overvåkingsinnsatsen, ser det imidlertid ut til at myndighetene ikke registrerte at finske sosialister drev regulær militæropplærning i Norge. Bakgrunnen for denne aktiviteten – som fant sted i Stavanger-området i august og i Kristiansand i september 1919 – var de finske rødgardistenes arbeid med å etablere den såkalte svenske bataljon som skulle delta i revolusjonære aksjoner. Aktiviteten i Norge omfattet svært få personer, men virksomheten er en illustrasjon på at det lå alvor bak når den revolusjonære bevegelse propaganderte for en voldelig omveltning av samfunnet.²⁷

Mistenksomheten mot finsk aktivitet i Norge var imidlertid ikke bare knyttet til de revolusjonære og flyktningene. I løpet av verdenskrigen avdekket politiet også forsøk på sabotasje og annen ulovlig virksomhet. Ved et par av tilfellene var finner involvert. Den svenske baron Otto von Rosen – som politiet mente hadde kontakter både med "finske separatister" og med tyske myndigheter – ble i 1916 tatt med sprengstoff for aksjoner i Finland og med miltbrannbakterier som man trodde skulle benyttes mot hestene og reinsdyrene som ble brukt i transporten av vestalliert krigsmateriell fra Skibotn til Russland.²⁸ Den tyske statsborgeren Walther von Rautenfels – som opprinnelig var russisk statsborger av baltisk-tysk slekt og egentlig het Walter von Gerich – ble arrestert sommeren 1917 for besittelse av bomber som politiet trodde skulle brukes mot varelagre. Flere av Rautenfels' medhjelpere var finner.²⁹

Oppløsningen av den russiske hær representerte en fare for at Tyskland kunne fylle det maktvakuum som da ville oppstå i Norges nærområder. Mens landkrigen tidligere hadde pågått langt borte fra grensene, kunne man fra vinteren 1918 observere spredte krigshandlinger i nord. Allerede julen 1917 hadde finske

²⁵ Public Record Office, FO 371/3207/30021, Findlays telegram til Foreign Office, 15. februar 1918.

²⁶ Eriksen og Niemi 1981, s. 134f.

²⁷ Lackman 1997, s. 35–47, 149–151.

²⁸ Søhr 1938, s. 35–46.

²⁹ Søhr 1938, s. 72–98. Rautenfels kan nærmest betraktes som finlandssvensk. Hans bror, generalmajor Paul von Gerich, var ved årsskiftet 1917–18 ansvarlig for den militære organisering i Østerbotten, som igjen var en forutsetning for Mannerheims kupp 28. januar 1918.

rødegardister i Ivalo beslaglagt varer som norske fraktmenn hadde kommet med fra Kirkenes. Tilsvarende beslagleggelser ble foretatt av soldater fra hvit side vinteren 1918 under en transport fra Skibotn.³⁰ Langt alvorligere enn konfiskasjon av vareforsendelser var rapportene om at det foregikk trefninger i nærheten av grensen til Norge og at krigførende ved noen anledninger søkte inn på norsk territorium. Dette var som nevnt en nøytral stat forpliktet til å forhindre. Det som skapte størst uro på norsk side var meldingene om at finske friskarer fra april 1918 gjorde forsøk på å erobre Petsamo. Den finske militære ekspedisjonen bestod ikke av mer enn 130 mann og ble drevet på flukt av britiske, russiske og røde finske styrker i midten av mai. Et antall på 18 fra ekspedisjonsstyrken søkte til Norge. De ble arrestert av grensevakten og ført til Kirkenes og Harstad.

Noe som i denne situasjonen gjorde forholdet til det nye Finland spesielt vanskelig for Norge, var at Svinhufvud og Paasikivi etter uavhengighetserklæringen hadde etablert nære forbindelser til Tyskland. De to vestmaktene som Norge var mest avhengig av – Storbritannia og USA – vegret seg for å anerkjenne Finland og motsatte seg endog lenge å sende nødhjelp fordi finnene tilsynelatende var alliert med Tyskland. Den tyske forbindelsen ble understreket ved at den finske jegerbataljonen ankom hjemlandet i slutten av februar 1918 og høsten 1918 fantes det planer om å innsette Fredrik Karl av Hessen som finsk konge. I mars tok den tyske marine Åland og i begynnelsen av april sendte Tyskland en ekspedisjonsstyrke under general Rüdiger von der Golz til det sørlige Finland. Han erobret Helsinki 13. april. Alt i alt var Tysklands forbindelser med Finland en faktor som gjorde at norske myndigheter av hensyn til Storbritannia måtte søke å holde distanse til konflikten. Dette forholdet endret seg først da Mannerheim startet reparasjonsarbeidet i forhold til vestmaktene ved å besøke London og Paris høsten 1918. Mannerheim hadde troverdighet hos vestmaktene fordi han i mai 1918 hadde gått av som øverstkommanderende i protest mot regjeringens tyske orientering. Finland avvirket sin tyske orientering etter Tysklands kapitulasjon og Mannerheim ble utnevnt til riksforstander i desember 1918.

Det er også viktig å minne om at Norge var nær ved å bli presset ut av nøytraliteten som følge av den vestallierte blokadepolitikken i 1918. Da USA og Storbritannia bestemte seg for å legge en minesperre mellom Skottland og Norge i mars, ble Norge i realiteten deltaker i den amerikansk-britiske blokaden av Nordsjøen. Grunnen var at norsk territorialfarvann ved Karmøy representerte et smutthull for tyske ubåter som de allierte forlangte måtte tettes – enten av Norge eller av de allierte selv. I denne situasjonen ble handlingsrommet for den norske regjeringen dramatisk innsnevret og landet var i ferd med å bli trukket inn i krigen på vestlig side. For å unngå at de allierte tok seg til rette på norsk sjøterritorium bestemte regjeringen i slutten av september at Norge selv skulle minesperre farvannet ved Karmøy og ut til tre nautiske mil. Dette tiltaket innebar en støtte til vestmaktens krigføring, men ble forsvart som en nøytral handling fordi det var rettet mot all ubåttrafikk i området. En støtte til Finland med dets nære forbindelser

³⁰ Munthe-Kaas 1964, s. 26ff.

med Tyskland, ville i denne situasjonen sette den norske regjeringen i en enda vanskeligere stilling.³¹

Da Finland hadde etablert gode forbindelser med vestmaktene, var det imidlertid en annen interessekonflikt som skulle virke forstyrrende på forholdet mellom de to nabolandene. Det gjaldt grensedragningen i nord. Den norske ministeren i Paris, Wedel Jarlsberg, hadde foreslått at Norge skulle kreve en grenserevisjon. Dette hadde Stortinget avvist i november 1918. Men som en følge av finnenes fordrivelse av russere fra Petsamo og deres ønske å innlemme området i Finland, bestemte regjeringen at også Norge skulle forbeholde seg retten til å kreve grenserevisjon i nord ved fredskonferansen i Paris dersom Finland gjorde det. Den gamle forestillingen om en finsk fare fikk ny næring og mange fryktet for at Finland ville representere en større utfordring som nabostat i nord enn det Russland hadde gjort. I juni 1919 nedsatte den norske regjeringen en hemmelig grensekomité som i sin innstilling av 1920 foreslo at Norge skulle forlange revisjon. Innstillingen demonstrerte en ny offensiv holdning i norsk nordområdepolitikk både overfor Finland og Russland. I denne prosessen ser vi at den norske regjeringen var villig til å la grensen ligge fast dersom Russland forble nabo i nord. Hvis derimot Finland ble ny nabo ønsket regjeringen grenseregulering. Da Finland rykket inn i Petsamo i 1920 og fredsavtalen i Dorpat både overlot både Petsamo og Fiskerhalvøya til Finland, ba Norge om grenseforhandlinger. Grensekomiteens anbefalinger ble da definitivt oppgitt. Etter to års forhandlinger lå fortsatt 1826-grensen fast.³² Imidlertid hadde prosessen tydelig demonstrert en interessekonflikt mellom de to nordiske nabolandene.

Alt i alt var forholdene i Russlands nordvestlige provinser svært ustabile og uoversiktlige. Ingen kunne i 1918 forutse hvilke av de nasjonale og regionale løsrivelser som ville vare ved. Også norsk politikk i området må forstås mot en slik bakgrunn av uro over nøytralitetens forverrede vilkår og uvisshet når det gjaldt Russlands, Finlands og de baltiske statenes videre skjebne. Et annet uttrykk for den norske usikkerheten var at den eneste militærattache i full stilling i mellomkrigstiden ble opprettet i Helsinki for å følge utviklingen. For norske myndigheter representerte interessekonflikten med Finland i nord – i tillegg til de farer krigens slutfase frembød – hovedårsaken til den passive holdningen.

De norske ambulansene

Hva så med spørsmålet om praktisk støtte til Finland? Minister Findlay i Kristiania rapporterte i midten av februar 1918 at den norske (og svenske) regjering trolig ikke ville sende militær hjelp til Finland.³³ Derimot støttet regjeringen at Norge bidro med humanitær hjelp i form av to ambulanser, feltsykehus og medisinsk personell. Legene Harald Natvig og Jakob Thrap-Meyer ledet henholdsvis Røde Kors-ambulansen og Norske Kvinders Ambulance. Den direkte foranledningen til at det ble bestemt å sende ambulansene var de mange meldingene som kom utover

³¹ Riste 1965, s. 212–24.

³² Berg 1995, s. 260–4.

³³ Public Record Office, FO 371/3207/30021, Findlays telegram til Foreign Office, 15. februar 1918.

i januar om voksende nød og lidelser blant sivile, samt påstander om at finske og russiske rødegardister var ansvarlig for overgrep. I denne situasjonen mente mange at det var naturlig at også Norge ga en håndsrekning. De to legene tok dette for gitt, men innså at det fantes flere praktiske hindre. Forsyningssituasjonen var vanskelig også i Norge og myndighetene hadde derfor lite å avse. Det kan se ut til at legene ikke helt var klart over den politiske betenkelighet som fantes på sentralt hold, og som var vanskelig å kommunisere til offentligheten.

Begge ambulanse-enhetene var avhengig av militær støtte i form av personell og materiell. På denne måten fikk de et offisielt preg selv om de ble organisert og ledet av ikke-statlige organisasjoner. Dette ble imidlertid ikke oppfattet som problematisk av myndighetene. Hærens sanitet leverte senger til et feltsykehus, samt utrustning for en operasjonssal, skibårer, medisiner, proviant og revolvere for de mannlige deltakerne. Videre fikk lederne av begge ambulansene sine instruksjoner av Forsvarsdepartementet.³⁴ Ambulansene var det eneste offisielle norske bidraget under den finske borgerkrigen og begge gjorde tjeneste på regjeringsstyrkenes side. Den ene ambulansen ble initiert og organisert av Norges Røde Kors ved at forskjellige avdelinger rundt om i landet ga sine bidrag. Personellet på Røde Kors-ambulansen bestod av tre leger, seks sykepleiere og en forvaltningsmann. Den andre ambulansen ble hovedsaklig bekostet av norske kvinners frivillige innsats. Sistnevnte bidrag var spesielt avhengig av et samarbeid med Hæren fordi de innsamlede midlene opprinnelig var gitt til Forsvaret. Sjefen for hærens sanitet, general Hans Daae gikk med på å stille utrustning til et halvt feltsykehus, samt en bemanning på 11 til disposisjon. Forsvarsdepartementet dekket disse kostnadene.

Ambulansene ble sendt til Finland 21. februar over Stockholm og Haparanda og meldte seg hos general Mannerheim 25. februar 1918. Avtalen som ble inngått med finske myndigheter gikk ut på at ambulansene skulle være i tjeneste i seks uker fra slutten av februar. Imidlertid ba finske myndigheter om forlengelse da tiden var ute i april. Tjenestetiden for ambulansene ble da forlenget med en måned. Utgiftene for denne periode ble dekket av den finske stat.³⁵ Det ble videre avtalt at ambulansene skulle stå under beskyttelse av Norges Røde Kors. Oppdragene til ambulansene skulle avgjøres av den norske sjefslegen i samarbeid med finske militære og sivile myndigheter. Det humanitære aspektet ved hjelpen ble understreket ved at de norske ambulansene og feltsykehusene også skulle ta seg av krigsfanger tatt av de finske regjeringsstyrkene.³⁶ Denne hjelpen til den lovlige finske regjering var kjent i samtiden gjennom pressedekningen og ser ikke ut til å ha ført til noen alvorlig debatt.

Feltsykehuset etablerte seg i en skolebygning i Jyväskylä 5. mars om lag seks mil fra fronten. Begge ambulansene skulle gjøre tjeneste i samme område. To dager senere ble ambulansen fra Røde Kors beordret til Jämsä. Først den 9. mars ankom de første sårede fra fronten ved Filppula. I perioden frem til 30. april behandlet

³⁴ Riksarkivet, 3a, 067, 41, FD, 3. armékontor, 2830 Finlandsambulansen 1918.

³⁵ Ibid., Arméstyrelsen til Norske Kvinders ambulance, Kristiania, 14. april 1918.

³⁶ Bondsdorff 1931, s. 399–405.

Norges Røde Kors flygende ambulans i aktion i nærheten av Jämsä 16.3.1918. Foto: Natvig, Harald: Fra den finske frihedskrig (1918)

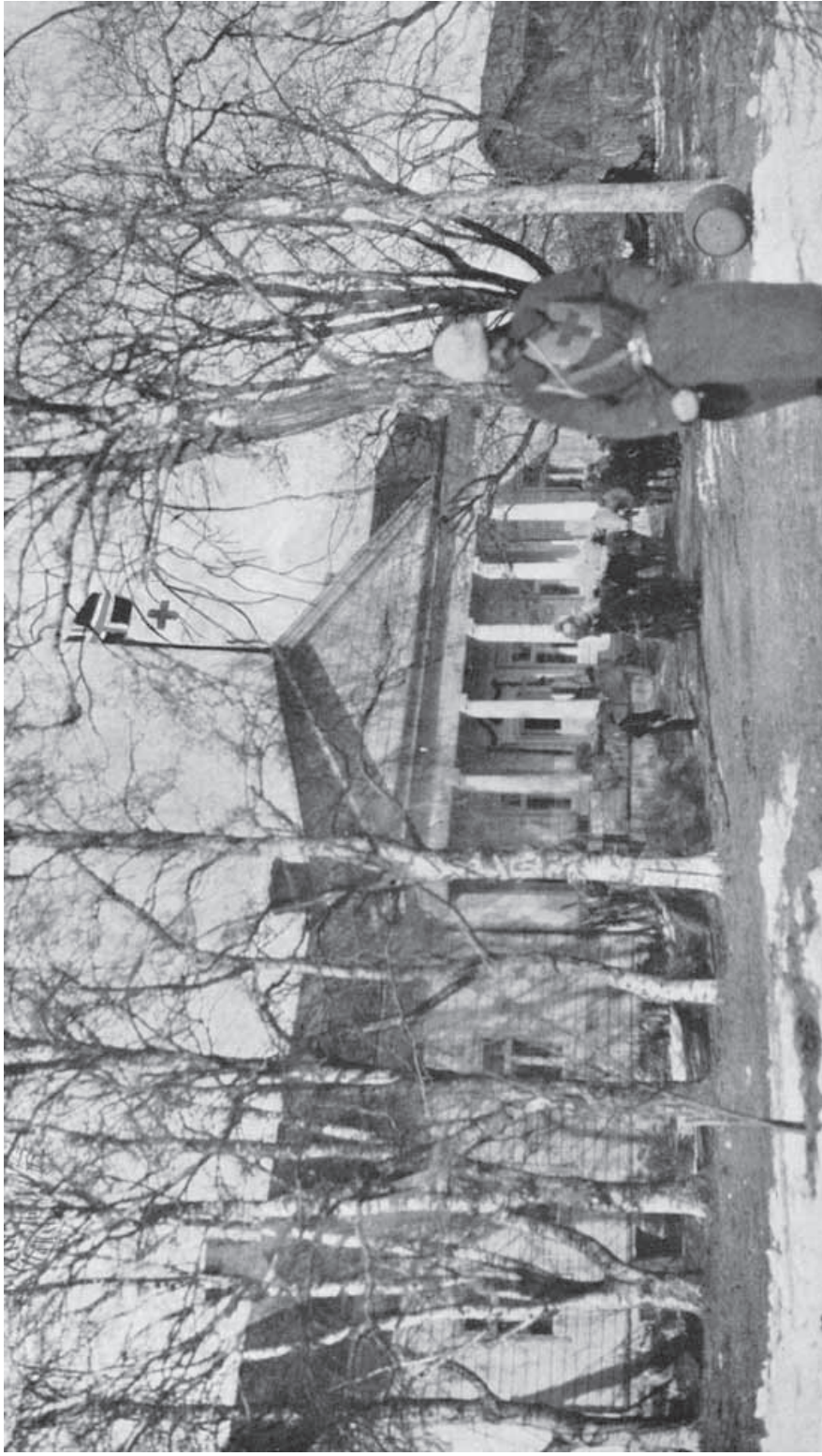
De norske läkarna J. Holst ja Johannes Heimbeck i J ms nkoski. Foto: Natvig, Harald:
Fra den finske frihedskrig (1918)

Dessa bildserie togs av den norske läkaren Johannes Heimbeck i Länkipohja 17.3.1918. I Finland utgör bilderna den måhända mest kända och reproducerade fotografiska dokumentationen av avrättningar av röda. Den första bilden är tagen just då kulorna träffat de rödas kroppar. Den andra bilden visar den grupp som verkställt avrättningarna i det skede då tomhylsorna avlägsnas ur gevärslåsen. På den tredje bilden skjuter den kommenderande officeren nådaskotten med sin pistol genom huvudet på de avrättade.

1 norska fältsjukhuset på väg från Länkipohjasta via Orivesi till Kangasala 23.3.1918. För transporten av sjukvårdspersonalen och utrustningen behövdes ett trettiofotal hästar och slädar. Foto: Natvig, Harald: Fra den finske frihedskrig (1918)

Vexjö herrgård i Kangasala. 1:a norska fältsjukhuset verkade i denna byggnad under tiden 24.3.-8.4.1918. På fotot bärs sårade in i sjukhuset.
Foto: Natvig, Harald: Fra den finske frihedskrig (1918)

C. H. B.

AV REVOLUTIONENS SAGA

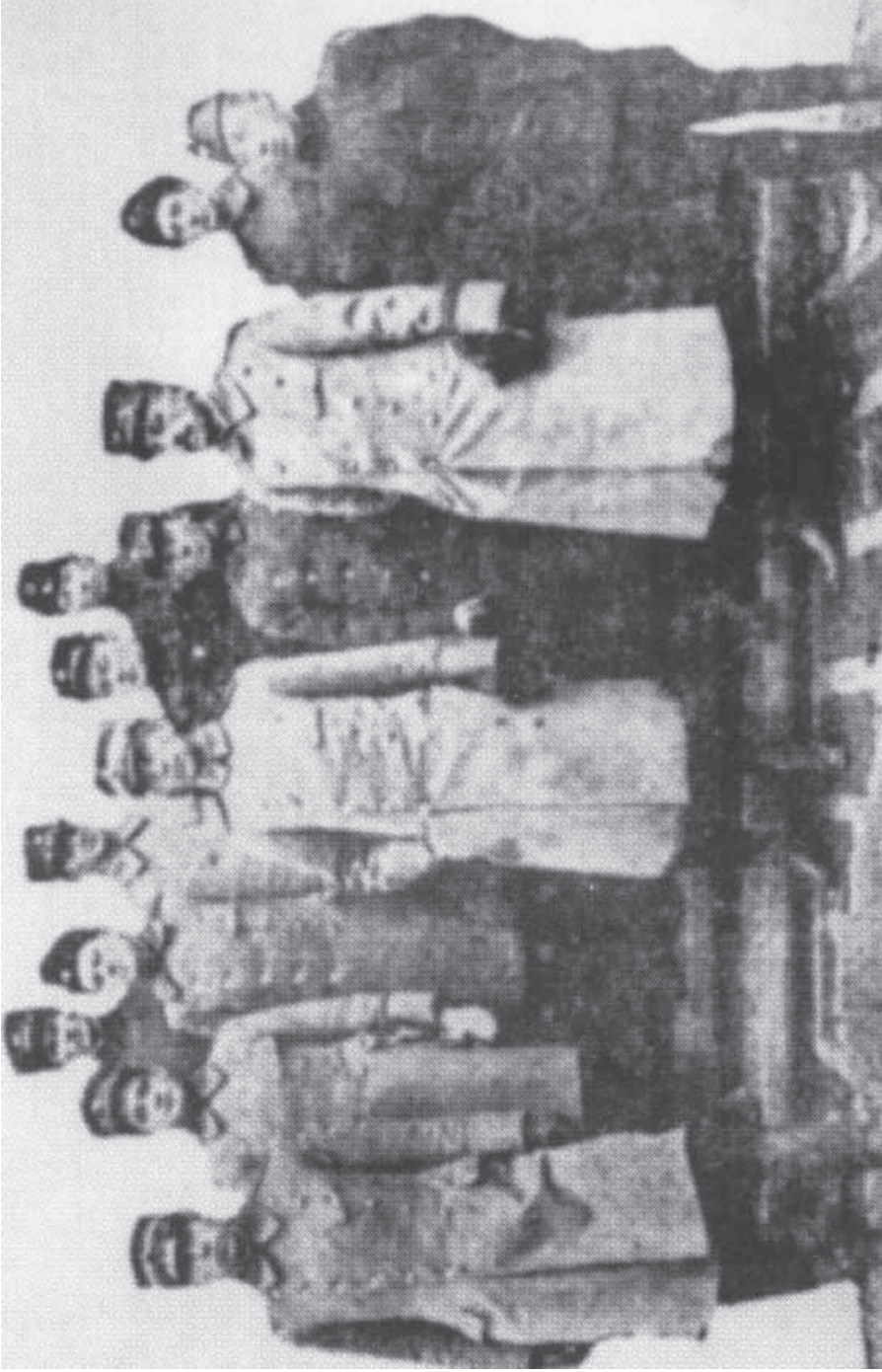
BORGERKRIGEN I FINLAND 1918

*Jag såg et folk som kunde alt
blot ej sin ära svika,
jag såg en här som frös och svält,
och segrade tillika."*

(Runeberg.)

GRØNDAHL & SØNS BOKTRYKKERI
OSLO 1926

Titelbladet till C.H. Borchgrevinks översikt av inbördeskriget i Finland som publicerades år 1926 i Oslo.

Officerare och underofficerare vid det norska Vilniuskompaniet som var avsett för en insats i Baltikum. Kompaniet blev uppsatt, men sändes aldrig iväg. Foto: Forsvarsmuseets arkiv i Oslo

det norske sykehuset 321 pasienter. Den 29. mars fikk ledelsen beskjed om at virksomheten skulle flytte til den Karelske fronten. Dagen etter startet reisen, med Kiviniemi som mål. Ved ankomst viste det seg at det allerede fantes et feltsykehus i full drift på stedet og det var vanskelig å finne alternative tilfredsstillende fasiliteter. Derfor valgte ledelsen heller å etablere seg i Kexholm. Også dette stedet viste seg å være et uheldig valg og den 5. april ble ambulanser og feltsykehus sendt til Imatra. General Mannerheim inspiserte sykehuset 26. april og delte ut frihetsmedaljen til de sårede. Nærmere 250 pasienter ble behandlet, deriblant 40 sårede etter erobringen av Viborg. Det norske feltsykehuset med 95 pasienter ble overlevert til svensk personell den 7. mai og med dette ble den norske hjelpen til Finland avsluttet.³⁷

Norge og Baltikum

Både erfaringene fra verdenskrigen og det kaos som hersket i Europa i årene etter ga seg enkelte isolasjonistiske utslag i norsk utenrikspolitikk. Dette viste seg i politikken overfor Finland og de baltiske stater, men på forskjellig måte. Etter at den finske borgerkrigen var over, dukket det opp nye utfordringer for norske myndigheter. For det første ble spørsmålet om norsk militærhjelp til Estland og Latvia satt på dagsorden i september 1918. For det andre måtte regjeringen ta stilling til spørsmålet om anerkjennelse av de baltiske statene.

På estisk hold hadde ledende skikkelser som Jaan Tönnison og Konstantin Päts allerede i 1917 argumentert for et baltisk-skandinavisk samarbeid.³⁸ I slutten av september 1918 kom den første henvendelse om skandinavisk militær hjelp til Estland. I Sverige ble saken avvist straks. Den norske marineattachéen i London, kommandørkaptein Sigurd Scott-Hansen rapporterte i begynnelsen av november 1918 at "Planen oprindelig [hadde] utgaat fra nævnte lande [de baltiske] som naar tyske tropper trækkes bort vil staa forsvarsløse mot indre og ytre bolsjevikiske angrep."³⁹ Også for Norge fikk det betydning at britisk politikk i Baltikum ble lagt om etter Tysklands nederlag i november 1918. Hovedmålsettingen for britene var å forhindre at regionen ble et politisk vakuum. Til det trengte man militære avdelinger siden balterne selv ikke på langt nær hadde tilstrekkelige styrker. I oktober formidlet utenriksminister Arthur James Balfour at Storbritannia ønsket at Kristiania, København og Stockholm svarte positivt på de baltiske statenes anmodning om militær bistand, eller at de i det minste kunne bidra med våpenhjelp. Britene ville snartest mulig kompensere for eventuelle våpen- og ammunisjonsleveranser. Bistanden var ment å være midlertidig, slik at de baltiske stater skulle få tid til å organisere sitt eget forsvar og få i stand avtaler med tyskerne.⁴⁰

Den 30. oktober 1918 kom det en formell forespørsel fra britene om Norge var villig til å sende 2 000 soldater til Estland for å beskytte sivil-befolkningen og for å

³⁷ Thrap-Meyer 1918; Heimbeck 1918; Holst 1918.

³⁸ Hiden og Salmon 1994, s. 63.

³⁹ UD, P 2 O, 5/18, minister Michelet til Ihlen, London 3. november 1918.

⁴⁰ UD, P 2 O, 5/18, avskrift av "Aide Memoire, Copenhagen 29. October 1918", fra den britiske legasjonen. Bilag til depesje fra minister Irgens til UD.

forhindre et bolsjeviksopprør. Forespørselen kom på vegne av ententen og var primært rettet til Sverige, dernest til Danmark og Norge.⁴¹ Hvis dette ikke var mulig, ønsket britene våpenhjelp eller lisens for privat våpen-eksport. Med dette kunne ikke lenger norsk tilbakeholdenhet i forhold til østersjølandene begrunnes ut fra forholdet til vestmaktene. Utenriksminister Nils Claus Ihlen svarte den britiske chargé d'affaires at han ikke regnet med at Norge ville sende noen militær hjelp, men han ville først diskutere saken i regjeringen og med sine skandinaviske kolleger. Han hadde imidlertid allerede bestemt seg for ikke å gå med på et slikt tiltak. I en henvendelse til Forsvarsdepartementet opplyste han således at det lengste han kunne tenke seg å gå var å "gi eksporttillatelse til private".⁴² Den svenske utenriksminister derimot gikk med på å tillate at offiserer og underoffiserer fikk delta som frivillige, samt at det kunne transitteres militært materiell over svensk territorium – slik tilfellet hadde vært under den finske borgerkrigen.⁴³ Den 12. november ga Ihlen Norges offisielle svar. Under henvisning til at Stortinget etter all sannsynlighet ikke ville gå med på et norsk militært engasjement i Baltikum, avslø den norske regjering forespørselen. Regjeringen ville på samme måte som den danske og svenske ikke bidra med våpenhjelp, men kunne akseptere våpentransitter og eksportlisens for private.

De skandinaviske regjeringer hadde konsultasjoner om spørsmålet og ga til slutt vestmaktene samme svar og med samme begrunnelse. Det fantes imidlertid enkelte forskjeller i landenes politikk. Den svenske regjering godtok at offiserer og underoffiserer kunne innvilges permisjon for å delta som frivillige og den danske regjering gikk med på å levere 1 000 Madsen rekylgeværer til de britiske styrker.⁴⁴ Den norske regjeringen var ikke villig til å bidra på denne måten overfor de baltiske stater, mens den altså under borgerkrigen i Finland hadde tillatt Hærens sanitet å bidra med personell og medisinsk utstyr. Utenriksminister Ihlen redegjorde for regjeringens standpunkt i Stortinget 13. desember, uten at det kom frem kritikk av regjeringens forsiktige linje. På sosialistisk hold ble det imidlertid igjen advart mot å føre en politikk som kunne oppfattes som fiendtlig overfor Russland.⁴⁵

I slutten av november 1920 mottok Norge enda en anmodning om å delta militært i Baltikum. Denne gangen var det Folkeforbundet som ville sende en flernasjonalt styrke for å overvåke folkeavstemningen om Vilnius-området skulle tilhøre Litauen eller Polen. Mens britene i 1918 hadde bedt om urealistiske 2000 mann, var Folkeforbundets ønske 100 mann som skulle utgjøre en del av en styrke bestående av belgiske, britiske, danske, franske, norske, spanske og svenske soldater. Utenriksminister Christian Michelet mente saken såpass ekstraordinær at han la

⁴¹ UD, P 2 O, 5/18, UD likelydende til legasjonene i København og Stockholm, Kristiania 30. oktober 1918.

⁴² UD, P 2 O, 5/18, UD til FD, Kristiania 30. oktober 1918.

⁴³ UD, P 2 O, legasjonen i Stockholm til UD, Stockholm 8. november 1918.

⁴⁴ Jensen 1979.

⁴⁵ Stortingets arkiv, protokoll for utenrikskomiteen, referat fra lukket møte 13. desember 1918, s. 345ff.

den frem for Stortingets utenrikskomité som bestemte at den måtte behandles i plenum.⁴⁶ Som medlem av Folkeforbundet kunne Norge ikke lenger påberope seg nøytraliteten for ikke å delta. Dette innså Stortinget og godkjente derfor for første gang etter 1905 å sende en militæravdeling utenlands. Utenriksministeren avviste i denne forbindelse venstresidens anklager om at den norske deltakelsen hadde brodd mot Russland og fremholdt at "vi agter ikke at drive nogen overfor Rusland utfordrende politik".⁴⁷ Utviklingen i Vilnius førte imidlertid til at styrken ikke ble sendt da den var klar for avreise.

Også selvstendighetserklæringene til de tre baltiske stater kom overraskende på norske myndigheter. Den første estiske forespørsel om norsk anerkjennelse kom i midten av april 1918 da Jaan Tõnisson og Karl Menning besøkte Kristiania. Utenriksminister Ihlen ville da ikke love annet enn at han skulle informere regjeringen, men han fortalte samtidig at han så på en anerkjennelse som lite aktuell. Ihlen ville heller ikke ta stilling til om en norsk anerkjennelse var avhengig av en russisk.⁴⁸ Etter tre måneder tok en ny estisk delegasjon kontakt, men uten å oppnå noe resultat. Regjeringen ville ikke vurdere en anerkjennelse og Estland ble til og med bedt om ikke å komme med en formell forespørsel om dette. Norske myndigheter ga ingen annen begrunnelse enn at tidspunktet ikke var passende.⁴⁹ Den frie Estland fikk altså ingen støtte fra norske myndigheter. I den borgerlige norske presse fantes en sympatisk innstilling til Estland, men aldri noen aktivistiske tendenser slik som tilfellet var når det gjaldt Finland. Da Norge endelig bestemte seg for å anerkjenne Estland den 4. februar 1921, var det fordi regjeringen følte seg tvunget etter at Sverige og Danmark hadde gjort det. Norge var således blant de siste land som anerkjente Estland og Latvia, mens det i tilfellet Finland var blant de første.

Latviske myndigheter tok ikke kontakt med den norske regjering før 18. januar 1919. Latvias regjering arbeidet for opprettelsen av en baltisk-nordisk allianse og britene var interessert i tanken. Norges minister i Paris som først hadde blitt kontaktet, fortalte at østersjøspørsmålet ikke opptok Norge i særlig grad.⁵⁰ Ikke før 2. desember 1920 rettet den latviske utenriksminister en forespørsel gjennom den norske delegasjonen i Genève om anerkjennelse.⁵¹ Utenriksdepartementet hadde samme holdning til Latvia som til Estland; tidspunktet for anerkjennelse hadde ennå ikke kommet. Det ble henvist til de nordiske utenriksministermøter i Kristiania og København hvor Danmark, Norge og Sverige hadde blitt enige om å utsette en anerkjennelse. På samme måte som Danmark, bestemte Norge seg for å unnlate å

⁴⁶ Stortingets arkiv, protokoll for utenrikskomiteens møte den 30. november 1920, kl. 1300.

⁴⁷ *Stortingets forhandlinger 1920*, s. 3876–3898.

⁴⁸ UD, P 10 A, 3/18, jnr. 9764, notat av utenriksminister Ihlen, 18. april 1918.

⁴⁹ UD, P 10 A, 3/18, kopi av Arthur James Balfours brev til den estiske delegasjon, London 3. mai 1918.

⁵⁰ UD, P 10 A, 7/18, notat av Ihlen i forbindelse med latvisk søknad om statslån fra Norge, Kristiania 23. januar 1919.

⁵¹ UD, P 10 A, 7/18, UD likelydende til legasjonene i København og Stockholm, Kristiania 4. januar 1921.

besvare forespørselen.⁵² Den norske offisielle anerkjennelse av Latvia kom samme dag som anerkjennelsen av Estland. Foranledningen var den allierte konferansen i Paris og Sverige som hadde fattet beslutning om de jure anerkjennelse. Også i tilfellet Latvia ble Norge trukket motvillig etter.

Litauen var den siste av de baltiske stater som ble anerkjent av Norge. Første forespørsel om anerkjennelse ble forelagt Norges minister i København, Johannes Irgens, i begynnelsen av januar 1919. De to kjente litauiske nasjonalistene Augustinas Voldemaras og Jurgis Savickis hadde oppnådd dansk de facto anerkjennelse og ønsket det samme av Norge.⁵³ Den 23. januar sendte Utenriksdepartementet instruks til Irgens om at den norske regjering var villig til å oppta uoffisielle forbindelser med litauiske myndigheter.⁵⁴ Et par måneder senere mottok den norske utenriksminister Litauens president, Antanas Smetona, da han besøkte Kristiania som et ledd i en Skandinavia-reise,⁵⁵ men spørsmålet om en de jure anerkjennelse var ikke aktuelt for Norge før mot slutten av 1920. Også den litauiske regjering ønsket å knytte seg nærmere til de skandinaviske land, men møtte altså passivitet fra norsk side.

I løpet av 1920 ble alle de tre baltiske stater medlem av Folkeforbundet. Det gjorde spørsmålet om norsk anerkjennelse enklere, selv om det tidligere ikke hadde vært noen forutsetning. Den 26. september erklærte den norske regjering på forespørsel fra den svenske at man var villig til å anerkjenne Litauen. Også den danske regjering fant tidspunktet for de jure anerkjennelse passende. I statsråd 30. september ble så Litauen anerkjent som selvstendig og uavhengig stat av norske myndigheter. Igjen var Norge blant de land som sist – og først etter utenlandsk initiativ – anerkjente den tredje av de baltiske stater. I utenriksministerens foredrag for statsrådet het det at anerkjennelsen av Litauen hadde måttet utstå så lenge på grunn av konflikten med Polen om Vilnius-distriktet. Dette er vanskelig å godta fordi regjeringen aldri hadde nevnt noe slikt tidligere og dessuten hadde den allerede anerkjent Polen til tross for striden om Vilnius.

Det er ikke vanskelig å identifisere en linje i norsk baltikumpolitikk. Dersom det hadde vært mulig ser det ut til at norske myndigheter ville ha valgt å ikke ta offisiell stilling til det baltiske spørsmål. Årsaken var at interessen for denne delen av Europa var liten og at et engasjement ble betraktet som risikabelt i forhold til Russland. Etter myndighetenes syn hadde Norge først og fremst interesse av å holde betryggende distanse til potensielle problemer. I tillegg ville altså et engasjement i samarbeid med vestmaktene og Folkeforbundet virke provoserende på venstresiden fordi dets internasjonale orientering var pro-sovjetisk.

⁵² UD, P 10 A, 7/18, legasjonen i København til UD, København 15. januar 1921.

⁵³ UD, P 10 A, 1/18, legasjonen i København til UD, København 11. januar 1919.

⁵⁴ UD, P 10 A, 1/18, UD til legasjonen i København, Kristiania 23. januar 1919.

⁵⁵ UD, P 10 A, 1/18, il-telegram fra legasjonen i København til UD, København 14. mars 1919.

Distanse og forsiktighet

Jeg har i dette bidraget forsøkt å vise at det norske engasjementet i Finland og Baltikum var preget av distanse og forsiktighet. Det kunne se ut til at Norges første utenriksministere – Jørgen Løvland – programklæring fra 1905 fortsatt var gyldig: "oppgaven maa være at holde os udenfor deltagelse i de kombinationer og alliancer, som kan drage os ind i krigsventyr sammen med nogle af de europæiske krigerstater".⁵⁶ Alt i alt var norsk politikk i Finland og Baltikum dirigert av hensynet til nøytraliteten så lenge krigen varte. Norge måtte ikke komme i konflikt med vestmaktene og ikke føre en politikk som kunne sette det langsiktige forholdet til Russland i fare. I forholdet til Finland kom grensereguleringen i nord og mistanken om finsk ekspansjonisme til å bli et forstyrrende element. I forhold til de baltiske stater ønsket Norge først og fremst å markere distanse. Derfor har John Hiden og Patrick Salmon med rette slått fast at "Norway took almost no interest in Baltic affairs".⁵⁷ Også den innenrikspolitiske splittelsen i synet på det finske og baltiske spørsmål bidro til at norske myndigheter ville føre en ytterst tilbakeholden politikk.

I dagene etter våpenhvilen mellom Tyskland og de vestallierte 11. november 1918 ble det norske forsvaret demobilisert. Det fantes imidlertid et unntak som illustrerer det vanskelige forholdet som mellom Norge og det nye nabolandet i nord. Grensevakten i Øst-Finnmark skulle beholdes inntil videre. Årsaken var den fortsatte uklare situasjonen i Petsamo-området. Mistenksomheten overfor Finland var en av årsakene til at Norge i 1921 etablerte en fast garnisonsavdeling i Kirkenes som blant annet skulle sørge for vakthold langs grensen.⁵⁸ Et annet tegn på at norske myndigheter følte behov for å følge utviklingen i Finland, var den nevnte opprettelsen av en egen militærattache i Helsinki. Dette var den eneste militærattache i full stilling Norge hadde i mellomkrigstiden.

I sum representerte denne delen av Europa et område som den norske regjering ikke så seg tjent med å engasjere seg i fordi det kunne eksponere landet for uvedkommende farer og fordi det ikke var knyttet viktige politiske eller økonomiske interesser til området annet enn grensereguleringen. Norske myndigheter tok følgelig ingen initiativer, men sluttet seg motvillig til de andre skandinaviske landenes og vestmaktens politikk når de følte at det ikke fantes noe alternativ.

⁵⁶ *Stortingstidende 1905/06*, s. 45.

⁵⁷ Hiden og Salmon 1994, s. 62.

⁵⁸ Munthe-Kaas 1954, s. 61ff.

RUSSIA AND FINLAND DURING THE WORLD WAR I IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY

Elena Dubrovskaja & Ilja Solomeshch

The World War I was not just an external military conflict for the Russian Empire. The war had an essential influence on the internal political situation, marked by increasing political, economic, social and ethnic conflicts of the Empire. Finland, though not being a theatre of war operations, proved to be a region where numerous internal so to say "fronts" were formed.

This article is an attempt to present a general survey of the historical research conducted the USSR/Russia on the issues related to the developments in Finland as well as to Russian Finnish relations during the period of the World War I. We would try to display main historiographical approaches and research interests, as well as to assess the current state of the history writing. Within this article, the authors are, however, deliberately not touching upon the many publications on the hostilities in and around the Soviet Carelia in 1918–22, since these issues in their entity constitute a topic for a separate article.

War, revolutions, Empire

The position of the Grand Duchy of Finland as an autonomous region within the multinational Russian State for a period of more than a century wasn't the same at the beginning and at the end of the "Russian period" of the history of Finland. The period of the World War I made up a very specific phase in the history of Russian-Finnish relations. These years drew a result to the history of "Russian Finland", refracting and focusing that multitude of problems and contradictions, which followed from the unique legal, economic and political status of the Grand Duchy. In other words, the period could be described as a last manifestation of the so called Finnish question as one of numerous internal problems of the collapsing Empire.

Research interests of a Soviet/Russian historical school dealing with Finland cover different parts of Finland's past and its relations with the eastern neighbour. However, within the historiographical mainstream, the issues related to the tsarism's policy towards Finland during the World War I have until recently been investigated only fragmentarily.

In the Soviet historiography, the importance of this war for the destiny of the Russian Empire was normally underestimated. There had been mostly researches dealing with the events of 1917, a year of tremendous changes in the history both of Russia and Finland. The influence of the World War I on the life of the society was considered mostly within the paradigms of marxist methodology, a result of this being the fact that 'the class struggle' and 'the revolution situation' concepts created a kind of a primordial framework for the research. This reveals from some general monographs, such as L.G. Beskrovnyi's research on Russian army and fleet

in the beginning of the 20th century, P.V. Volobuev's monograph on the economic policy of the Provisional government, a series of monograph by K.F. Shacillo on Russian history before and during the World War I, etc.¹

At the same time, the impact of a military factor on institutions and phenomena that did not suit to be treated with traditional marxist paradigms of class approaches were practically disregarded. Among these issues are events associated with anti-Russian and anti-imperial actions in the final period of the "Russian history" of Finland.

Economic relations – political issues as a background

The Russian policy towards Finland carrying out by the imperial centre and the Provisional Government had drawn certain attention, especially in the field of the history of economic relations between the Russian State and the Grand Duchy (but, of course, not limited to this side of relations).² In the final chapter of her historico-economic monograph under the title 'Russian-Finnish relations before the Great October socialist revolution (the epoch of imperialism)', I.M. Bobovich presents her vision of the financial and economic relations between Russia and Finland in the closing stages of autonomy. At the same time the author appeals to a question of the Finnish course of tsarism in a more general sence.³

The logic of this monograph is aimed at proving the statement that Russia and Finland "having had great potential opportunities for wide and mutually beneficial economic ties" at the beginning of the 20th century, could not realise these opportunities in the conditions of an imperialist type of relationships. Another contradiction mentioned by I.M. Bobovitch was a mismatching between an annexionist character of autocratic Russia's policy towards Finland and the objective tendencies of the independent development of the people of Finland.⁴

An advantage of the monograph is that the author brought together the facts describing different sides of tsarism policy towards Finland: the customs policy, an agrarian protectionism, the railroad, monetary and financial programmes. I.M. Bobovich didn't only follow a future destiny of listed undertakings but also investigated tools and mechanisms implemented to fulfil this course. In particular, the monograph covers the question of the Russian protectionist policy aimed at setting up the barriers for German grain to the Finnish market in the pre-war years.⁵ This question was of a special concern not only because of the fact that it infringed on influential Russian circles. The mentioned problem was closely interwoven with collisions of a "big" European policy.

¹ See, for example: Beskrovnyi 1986, Volobuev 1962, Sidorov 1973, Shacillo 1974, Ibidem 1968, Ibidem 1992.

² Bobovich 1999, pp. 81–87, Ibidem 1997, pp. 232–238, Novikova 1997, pp. 5–17, Starcev pp. 6–32, Chernyaev 1993, pp. 308–323.

³ Bobovich 1968.

⁴ Ibid., p. 10.

⁵ Ibid., pp. 94–113.

The course of autocracy towards Finland in the years of the World War I could be traced in I.M. Bobovich's monograph in a more condensed form, limited by the aspects of financial and economic relations. The author impartially notes a kind of a double standard approach of Russia to the Finnish economy. When signing the contracts, the Finnish enterprises were sometimes referred to and treated as foreign companies, and sometimes as domestic ones depending on dominating interests of the Russian imperialism at that particular moment.⁶ It should be added that this vagueness was based on the entire complex of political and legal contradictions ensuing from the autonomous status of the Grand Duchy, a completely unique phenomenon in the history of Russian autocracy.

Briefly describing the process of involvement of Finland in the system of Russian war economy, I.M. Bobovich emphasises that extremely profitable military contracts created an economical basis for the co-operation between the Finnish bourgeoisie and the tsarist bureaucracy and monopolies. At the same time, according to the author, this co-operation had created a political basis for a tsarism support in a struggle waged by the Finnish bourgeoisie against the revolutionary movement of the Finnish working class.⁷

The practice of military contracts, however, is covered insufficiently in the monograph. The author's attention is drawn mostly by the circumstances related to the loans floated in the Finnish currency during the war. These matters especially brightly depicted the fact that Finland already acted as an almost external, as to Russia, economic body. In fact, Russia floated its loan instruments in Finland on the foreign loan terms. This circumstance aroused an utter irritation among the most reactionary circles of Russia. Another subject of disagreement examined by the author was connected with the so called war payments from the Finnish treasure as a compensation for Finns' liability for military service and also with the Finnish contribution to emergency expenditures of the Russian Empire. In this case an attempt to attract financial resources of the Grand Duchy as gratuitous and ever more incremental payments faced a strong resistance in Finland.⁸

I.M. Bobovich's monograph made an important contribution to the research of Russian-Finnish relations during the period of the World War I. Nevertheless, some important matters remained beyond the author's attention, and there are several significant points that should be clarified. The practice of the distributing of military contracts at the Finnish enterprises and, in a more wider sense, the process of involvement of the Finnish industry in the war economy of Russian Empire needed further research, as well as particular problems of food-stuff supplies, issues related to transportation and transit traffic. The nature of the war impact on the Finnish economy in terms of structural shifts, production dynamics and financial conditions could have been examined more precisely too. A political aspect, the fate of the pre-war anti-Finnish course of tsarism, is closely connected with these problems.

⁶ Ibid., p. 158.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid., pp. 158–168.

Judging the effects of the war as far as this course is concerned, I.M. Bobovich mentions that the main aim of the tsarism policy towards Finland came to "the completion of an economic and political annexation".⁹ But one could argue in this discourse that new circumstances entailed new top-priorities and more urgent problems for the regime. One of the main problems was to keep peace in Finland as a borderland of the Empire, situated just next to the capital, both in order to create conditions for a more complete use of these territories' potential for the needs of wartime economy, and also from the point of view of strategy.

I.M. Bobovich writes that a programme worked out by the ruling classes of Russia and aimed against the Finnish autonomy had to touch upon a regional economic life, first of all.¹⁰ At the same time, one ought not to forget that purely political problems, which "positive", from the standpoint of the Empire, decision would essentially undermine conditions for a free political life in Finland, have been actively discussed in different central bodies and institutions.

In a paper presented at one of the Soviet-Finnish symposium of historians¹¹ I.M. Bobovich and V.I. Bovykin made an attempt to examine the history of development of capitalism in Finland from the point of view of the international labour division. The authors' judgements are based on the fact that the impact of subjective and objective factors on the development of Russian-Finnish relations was always very complicated and contradictory. These contradictions became especially acute as far as capitalism had been developing and international trade and financial relations have been spreading.¹² The international labour division led to the structural changes in agriculture (orientation towards cattle breeding and grain import), to extensive promotion of paper and wood-working industries, to the development of the textile and metal-working industry in Finland. According to the authors, a fundamental peculiarity was that the Finnish capitalism developed on the basis of export, not by means of creating of the internal market. What comes to Russia, it played the role of a testing ground before the products were let to the external market.¹³

These authors analyse the dynamics of Russian-Finnish economic relations development, which confirm the fact that the importance of this trade for both sides was steadily growing, especially in the period of the World War I. Characterising the impact of Russian and Finnish economics militarisation, the authors maintain that the war made it both possible and necessary for both sides to fill the gaps of the markets of each other. A conclusion is drawn that stirring up of Russian-Finnish trade during the World War I opened new perspectives for the economic co-operation.¹⁴

⁹ Ibid., p. 157.

¹⁰ Ibid., p. 32.

¹¹ Bobovits-Bovykin 1983.

¹² Ibid., pp. 147–178.

¹³ Ibid., pp. 154–155.

¹⁴ Ibid., pp. 168–169.

Different sides of Russian-Finnish trade during the World War I¹⁵ and tsarism's policy in the matter of the agrarian legislation of Finland¹⁶ attracted G.D. Kornilov's attention. Analysing the development of the trade exchange between Russia and Finland, Kornilov considers an impact of the war circumstances on the economic development of Finland. It should be noted that his article devoted to the grain trade was practically the first detailed investigation in these sphere conducted in the Soviet Union. On the basis of archival sources and published statistics, the author studies the problem of supplying Finland with grain and flour in the conditions of the cessation of the foreign grain delivery (first of all from Germany). Russian grain trade with Finland was very important not only economically, but also politically. G.D. Kornilov shows how the Finnish grain market was also experiencing problems common to those in Russia, in spite of sharp increase of Russian grain export. On the other hand, the war created conditions for better involvement of the Finnish grain-traders in Russian market.¹⁷

A very general survey of Russian-Finnish economic relations in the 19th and 20th centuries is presented in an article by Yu.V. Piskulov, which was published in Finland.¹⁸

The Finnish Question, Russification and revolutionary movement

What comes to the topics related to the political aspects of Russian-Finnish relations, it is easy to note that in the Soviet historiography they were covered much more poorly and fragmentarily. In 1940s and 1950s I.I. Käiväräinen touched upon some of these issues, paying special attention to the pro-German orientation of Finland and the Finnish activist's role in moulding of the German-Finnish anti-Soviet bloc.¹⁹ A brief analysis of the situation prior to revolutionary events of 1917–18 could be also found in monographs devoted to a fairly popular with the Soviet scholars topic of revolutionary movement the in Finland. These are I.I. Sykiäinen's book 'Revolutionary events in Finland, 1917–18' and V.M. Holodkovski's monograph 'Revolution in Finland and German intervention'.²⁰ A special chapter in the monograph by I.I. Sykiäinen is devoted to the economic situation, conditions of the working class and the rural population of Finland on the eve of the February Revolution in Russia²¹. In the introductory part of his research V.M. Holodkovski focused his attention on some specific features of the working-class movement in Finland,

¹⁵ Kornilov 1986. See also abstracts of G.D. Kornilov's papers presented at several Conferences on history, economics, literature and languages of Scandinavian countries and Finland in 1970s and 1980s.

¹⁶ Ibidem 1971. The author made a thorough research on Russian-Finnish custom-tariffs and related issues prior to 1914 in his monograph 1971.

¹⁷ Ibidem pp. 70.

¹⁸ Piskulov 1986.

¹⁹ Käiväräinen 1949, T. III, Vyp. 1; Ibidem 1955, Ibidem 1949.

²⁰ Sykiäinen 1967.

²¹ Sykiäinen, I.I. Op. cit., pp. 22–41.

which, owing to judicial status of the Grand Duchy and also "to more liberal conditions", resembled to a much more extent the West European working movement than the Russian one.²²

The general offensive launched by the imperial authorities in 1909–17 against autonomous privileges of the Grand Duchy and known in Finnish historiography as the second period of oppression (the first one being the period of 1899–1905), in Soviet / Russian history writing was appraised with certain ambiguousness.²³ This political phenomenon of the last years of the Empire, the reasons of which are still under discussion, is preferred to be called as "Russification". Nevertheless, in some latest discourses a concept of "unification", or "unificatory measures" is more often used.

V.V. Pohlebkin's monograph 'USSR – Finland: 260 years of relations, 1713–1973',²⁴ also published in Finnish, has taken a very special place in the Soviet historiography. V.V. Pohlebkin's narration covers Russian / Soviet relations during the period from the beginning of the 18th century till the early 1970s. What comes to the period within chronological limits of our survey, it is dealt with mainly relying on the Russian pre-Revolutionary literature and on the Soviet and the Finnish historical literature with an utterly narrow use of archival sources. In the monograph, the period from the beginning of the 20th century till 1917 got in a way a very original interpretation, which could not be frequently met in the Soviet history writing of that time. The anti-Finnish actions of tsarism are characterised as vitally important and just inevitable "actions in order to unify and centralise the economic and administrative life in the [Russian] state, as an indispensable condition of all further technical, economic, and socio-political reforms of the Russian society".²⁵ V.V. Pohlebkin's assessments present a very rare combination of traditional Soviet rethorics with those used by the Russian apologists of the anti-autonomy campaign launched to solve the Finnish question in the late 19th and early 20th centuries.

Making his assessments of tsarism's policy towards Finland in general, V.V. Pohlebkin denies its russificatory, anti-Finnish foundations. He insists on the fact that this policy had a narrow range and therefore it didn't affected all levels of the Finnish society: "The question was not about national oppression, not about "Russification", not even about denationalisation of the Finns and Finland", but about "equalising of the socio-economic, legal and political conditions of Finland and Russia, what of course meant that economic positions of the Finnish bourgeoisie began to weaken".²⁶

²² Holodkovski cit., pp. 3–6. See also an edition in Finnish: Suomen työväen vallankumous 1918. Moskova, 1978. Later V.M. Holodkovski presented a survey of relations between Finland and Soviet Russia in a separate monograph: Ibidem 1975. (See also: Ibidem 1978.)

²³ See, for example: Novikova 1998, pp. 41–49, Oshero 1986.

²⁴ Pohlebkin 1975. See also the Finnish edition: Pohljobkin 1969.

²⁵ Pohlebkin p. 125.

²⁶ Ibid., pp. 27–29, 154.

Rysk soldat och finländsk rödgardist. Foto: Krigsarkivet

Ryska soldater i Finland år 1918. Foto: Museiverket, historiska bildarkivet

Claiming that the whole anti-Finnish policy of tsarism has failed, V.V. Pohlebkin thus denies a consecutive, offensive and wide character of this course, which final implementation was prevented by the war and the Russian revolutions of 1917. Such approach also affected the author's appraisal of the Finnish national movement²⁷ and of its role in the revolutionary movement in Russia.²⁸

In a monograph by A.Ya. Avreh 'Stolypin and the Third Duma'²⁹ a special chapter is devoted to the discussion of the Finnish question in the Third State Duma of Russia. In 1910, the Law on the procedure of issuing laws and decrees concerning Finland and having all-Empire significance was passed in the State Duma. It seriously struck the autonomy of Finland, laying grounds for further legislative undertakings aimed at limiting an eliminating of Finnish privileges. Under cover of this act, another acts have been actively preparing, and this work wasn't stopped even in the period of the World War I. Before the war, the laws concerning the equalisation of the rights of the Russian natives in Finland and of the Finnish natives and on payments from the Finnish treasure as a compensation for Finns' liability for military service were passed. A.Ya. Avreh writes that "with these bills' approving, the anti-Finnish legislation of tsarism was essentially over. In next years, right up till 1917, nothing considerable was achieved in this sphere", what, according to the author, "meant that the whole anti-Finnish course had failed".³⁰ Indeed, the legislation regulating the status of Finland as a part of the Russian Empire didn't change no more, but it could be argued that tsarism didn't give up this course. The activities of the Special Committee on the Finnish Issues and working out of the list of further legislative measures against Finnish autonomy, and especially the fact of the Emperor's official approval of the document known as the "programme of 1914", confirm that.

The topics related to the war conditions impact and use of armed forces as an instrument of keeping peace and ensuring loyalty of inhabitants of the Grand Duchy to the central power received less attention in Soviet/Russian historiography, with an exception of a brief monograph by I.M. Solomeshch 'The Finnish policy of Tsarism during the World War I (1914 – February 1917)'.³¹ This book examines the military aspects of the Russian-Finnish relations during the World War I in line with the political side of the Finnish question in 1914–17. The author focuses on the situation of confrontation between the militaries and the Grand Duchy's civil administration under martial law conditions imposed in the Empire, and in Finland as a part of it.

²⁷ Ibid., pp. 157–159.

²⁸ These issues have almost not been displayed in the monograph, despite the fact that at least some of quite reliable pieces of memoirist literature have been already available by that moment. See, for example: Burenin 1967, Smirnov 1933. The last one was written by a contemporary and participant of the revolutionary events in Finland and in a way could be described as a combination of memoirist literature and research.

²⁹ Avreh 1968.

³⁰ Ibid., p. 89.

³¹ Solomeshch 1991, 8rg. 76, ss. 234–245.

Under these conditions, the hard line partisans got additional and rather wide set of potential instruments to deal with the Finnish question. However, the authorities, including such hard-liner as F.A. Seyn, the last imperial governor-general, had to use them with the most prudence in order not to provoke burst of indignation of the Duchy's population and to avoid complication of the political situation on the north-west frontier of the Empire.

'A Man with a Gun' – Russian servicemen in Finland

It could be ascertained that the problems related to the contacts between the Russian military servicemen and the population of Finland during the period of the World War I, the contradictions occurring between them, as well as the process of creation of mutual images and stereotypes, deserve special monographic research. Just in the latest years, historians from Moscow, Saint-Petersburg and Petrozavodsk turned to the problem of relations between the Russian servicemen and the Finnish population on the final stage of the Finnish autonomy and during the Civil War of 1918 in Finland.³² The problems dealing with the debatable question of the character of these events and with evaluation of the degree of influence of the Russian army and navy left in the country and turned into an instrument of political struggle, are still of a special research topicality.³³

It was not until last decade that some Russian scholars have made attempts to embrace the whole picture of Russian participation in the World War I from the very first day till its end, paying special attention both to military history as such and to the history of everyday life. Latest publications by the Russian historians make it possible to reassess the problems connected with the Russian forces deployed in the Grand Duchy during the World War I, in particular, the 42nd army corps.³⁴ They provide grounds for a further discourse, among all, on psychological features of "a man with a gun" serving on the north-west frontier of Empire during the World War I proper as well as during the period of great revolutionary collisions and disturbances of 1917–18. By 1918, Russian soldiers, remaining in their places of location on the North-West frontier of the Russian Empire, have unexpectedly found themselves on the territory of a newly born sovereign state. These issues are covered by Elena Dubrovskaja in her monograph, which is expected to be published within nearest future.³⁵

³² See: Buldakov 1997, 2, pp. 21–31, Volobuev 1988, 5 (see also: Volobujev 1988, pp. 57–70). Chistikov 1995, pp. 159–174, Dubrovskaya 1992, Ibidem 2001, 11–12, pp. 23–35, Ibidem 2001, 4, pp. 169–194, Novikova 1997, pp. 34–46, etc. See also the latest monograph by Novikova 2002.

³³ For a brief historiographical survey, see: Novikova 1998, pp. 4–2, Solomeshch 1988.

³⁴ *Pervaya mirovaya voyna i uchastye v nei Rossii* 1997, *Pervaya mirovaya voyna: istoriya i psihologiya* 1999; *Pervaya mirovaya voyna: prolog* 1998, Kolonitski 2001, *Senyavskaya* 1999, Ibidem 1997, etc.

³⁵ Dubrovskaja (manuscript).

To sum up this survey, we would like to point out some general remarks regarding the current state of research.

The state of historiography on Russian-Finnish relations indicates the fact that the period of the World War I came to be as if in the double shadow of more "striking" plots and events – a previous one, associated with the revolution of 1905–07, and the next one, connected with the Russian revolution of 1917 and the Civil War of 1918 in Finland.

The October revolution of 1917, according to an accepted Soviet chronological scheme, signified a new era Russia had ushered in. The depiction of the events of 1914–17 to a certain extent still remains fragmentary, with more attention paid to the economic matters, and less to the political aspects of Russian-Finnish relations.

The period in question remains still topical for Russian historical science. The impact of the wartime situation on the system of the imperial government in Finland, as well as on the dynamics of the residents' attitude towards a changing character of the imperial presence during the period of the World War I require further research.

HUR KOM DET "NORDISKA" TILL UTTRYCK?

Lars Westerlund

Temat för forskningsrapporten "Norden och krigen i Finland och Baltikum 1918–19" har två centrala inspirationskällor. Dels anknyter temat till undersökningen om krigsdöda i Finland 1914–22. Studien fokuserar därför på de nordiska ländernas förhållande till krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19. Dessa krigshändelser kom att aktualisera flera för det nordiska samarbetet väsentliga grundfrågor.

Dels gäller temat även det moderna nordiska samarbetets första formativa år då 1900-talets nordiska samarbete uppstod som en politisk, "utrikespolitisk" och geografisk konstruktion.

Här skall jag avslutningsvis peka på några övergripande linjer i det nordiska engagemanget i Finland och Baltikum genom att granska hur det specifikt "nordiska" kom till uttryck?

De nordiska samlingssträvandena under första världskriget

Det "nordiska" uttryckte sig i form av institutionaliserade skandinaviska samlingssträvanden under krigsåren och den efterföljande tiden. Världskrigets utbrott i början av augusti 1914 tvingade de europeiska staterna att definiera sin utrikespolitiska hållning till de storpolitiska konfliktämnen och de krigförande staterna. Den internationella spänningen och dess tryck att deklarerat utrikespolitisk ståndpunkt skapade de yttre betingelserna för en embryonal nordisk samverkan. På det nationalstatliga planet kom detta att manifesteras i de svenska, norska och danska strävandena att samordna sin utrikespolitik för neutralitetens bevarande. I syftet att överlägga och för att få till stånd en tydlig manifestation av de nordiska ländernas enighet inbjöd Sveriges konung, Gustav V, Kristian X av Danmark och Håkon VII av Norge till det s.k. trekungamötet i Malmö 18.–19.12.1914.¹ I detta deltog även de respektive ländernas utrikesministrar. Ett uppföljningsmöte mellan regenterna hölls även i Kristiania 28.–30.11.1917.² Dessutom arrangerades en serie nordiska ministermöten, i vilka de respektive ländernas statsministrar deltog: i Köpenhamn 9.–11.3.1916, i Kristiania 19.–22.9.1916, i Stockholm 9.–11.5.1917 och i Köpenhamn 26.–28.6.1918. Dessa möten ledde inte i sig till några anmärkningsvärda substantiella resultat, men de skapade något av en institutionell ram och ett nätverk för ett intensifierat nordiskt samarbete. Någon aktiv strävan att inrymma Finland i denna gemenskap fanns inte. Trots att Finland före det sista ministermötet i juni 1918 blivit en självständig stat inbjöds landet inte att delta i överläggningarna.³

¹ Hildebrand 1948.

² Berg 1997, 8–9.

³ Berg 1997, 15–16.

Den finländske storaffärsmannen Amos Anderson fick under sin vistelse i Stockholm i februari 1918 höra ett rykte, enligt vilket trekungamötet i Kristiania i november 1917 skulle ha träffat en hemlig överenskommelse om Finland. Denna överenskommelse innebar att "ingen annan af de nord. staterna få väcka förslag eller taga initiativ i frågor som beröra Finland än Sverige".⁴ Någon dylik punkt ingår emellertid inte i protokollet för trekungamötet i Kristiania.⁵ Trots detta är det möjligt att en dylik hemlig överenskommelse verkligen träffats eftersom Gustav V under världskriget ägnade sig åt en del hemlig diplomati och reflekterade över ett eller annat utspel ifråga om Åland.

De nordiska kunga- och ministermötena arrangerades som en följd av ökad utrikespolitisk press under världskriget och institutionen fick ingen fortsättning då fredliga förhållanden igen inträdde. Under 1910-talets senare hälft framträdde emellertid vissa övriga former av nordiska samlingssträvanden. År 1915 framförde aktivister i Sverige tanken på ett nordiskt statsförbund. Detta statsförbund skulle ledas av den svenske kungen och ha ett förbundsråd i Stockholm som styrelse. Dess utrikespolitik, militär, tull och förbundsskatter skulle vara gemensamma. Statsförbundet tänktes stå i nära förbindelse med Tyskland och var riktat mot Ryssland.⁶

Rätt ofta, om inte genomgående, utmärktes de gryende samnordiska organisationssträvandena av att också Finland anhöll om och bereddes plats inom de nya gemenskaperna. Så grundades år 1918 Nordiska administrativa förbundet med avdelningar i vart och ett av de nordiska länderna, inklusive Finland, för att sammanföra ämbets- och tjänstemän i de nordiska länderna samt för att verka för enhetlighet och reformer inom administrationens område. Nordiska juristmöten hade hållits sedan början av 1870-talet och efter ett längre uppehåll som förorsakades av 1905 års unionskris återupptogs traditionen år 1919, nu även med Finland som deltagare. Föreningen Norden grundades i Sverige, Norge och Danmark år 1919 som en sammanslutning för nordiskt samarbete och för att fungera som ett samarbetsorgan vid arbetet för främjandet av nordisk samhörighet.⁷ Motsvarande föreningar grundades på Island år 1922 och i Finland år 1924. Också inom ekonomins område kan en del nordiska samlingssträvanden noteras. Nordisk andelsförbund grundades år 1918 som en samnordisk importorganisation för de konsumentkooperativa centralorganisationerna i de nordiska länderna, inklusive Finland. Samma år tillkom även Nordiska Jordbruksforskarens Förening med även Finland som medlem. Helsingfors affärsbank erhöll år 1919 namnet Nordiska föreningsbanken.

Den lukrativa skandinaviska neutraliteten

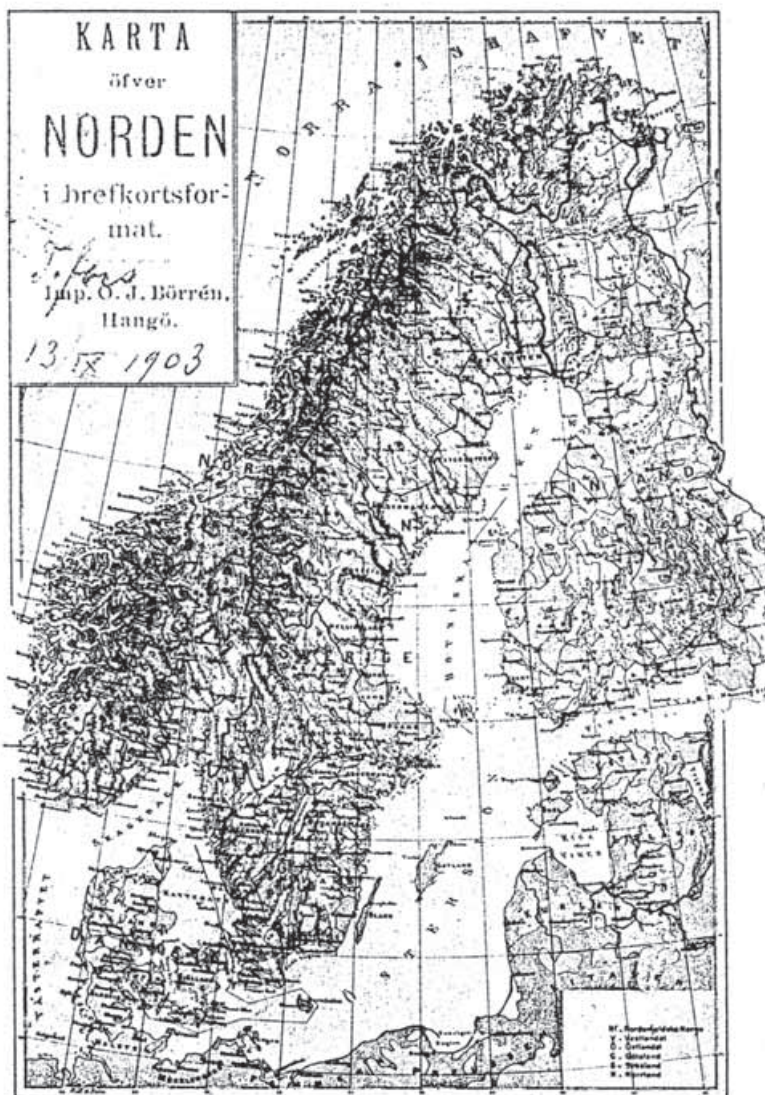
Gemensamt för samtliga skandinaviska länders utrikes- och säkerhetspolitik åren 1914–22 var de statsegoistiska strävandena. Också då en statlig skandinavism fick

⁴ Steinby 1979, 180.

⁵ RA i Sverige, UD:s arkiv, vol. 103.

⁶ Fabritius 1937, 102–103, Apunen 1968, 30–41.

⁷ Andersson 1994, Hansen 1994.

Då generalguvernören Nikolaj Bobrikov år 1899 inledde sitt administrativa lojaliseringsprogram i Finland väcktes ett intresse i Sverige, Danmark och Norge att inlemma Finland i en nordisk verkningssfär och gemenskap. Denna "Karta öfver Norden i brevkortsformat" från år 1903 hänför sig till motståndet mot den ryska unifieringspolitiken i Finland. Kartans beskärning antyder att förutom Finland även Baltikum kunde anses tillhöra Norden.

Redan tidigt framträdde ett mönster som kom att göra sig gällande under hela 1900-talet. Under tider av konfrontation med Ryssland eller då Ryssland var starkt skedde satsningar på det nordiska samarbetet som vid sekelskiftet, första världskriget, 1930-talet, krigsåren 1939-44 samt efterkrigstiden under 1950-, 1960- och 1970-talen. Då Ryssland varit svagt som under 1920- och 1990-talen har däremot det nordiska samarbetet gått tillbaka.

Brevkortet som importerades från Sverige av O.J. Börren i Hangö postades i Tammerfors 13,9,1903 till fröken Salli Tervo i Nokia. Orginalet tillhör Åke Söderlunds i Åbo postkortssamlingar.

Den nordiska medvetenheten började visualiseras i slutet av 1800-talet. Den första utgåvan av uppslagsverket "Nordisk familjebok" började utkomma i Sverige år 1876 med en ungmö i vinjetten. Den andra och mera kända "Uggle"-utgåvan började publiceras år 1904. Namnvalet på uppslagsverket motiverades förmodligen av marknadssföringskäl eftersom böckerna avyttrades i förutom Sverige även i Finland, Danmark och Norge.

	PROVA-BEDÖM
	BRÖDFABRIKEN
	A.B. POHJOLA O.Y.
	LEIPÄTEHDAS
	BRÖDKVALITEER
	VASA — Telef. 6 31.
	Privatbakning emottages.

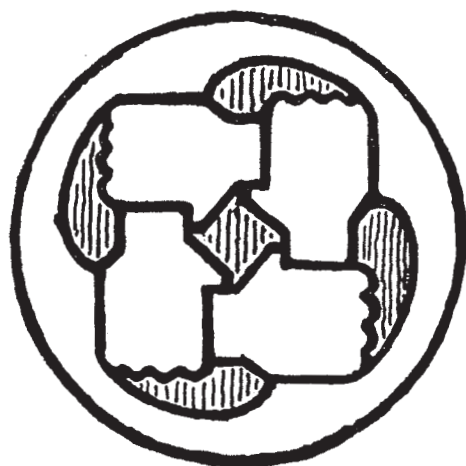
Också i Finland började Norden (Pohjola) framträda som ett begrepp i slutet av 1800-talet. I Finland förknippades Norden med björnar, norrsken och vildmän. Den fackelförsedda björnen ingår i försäkringsbolaget Pohjolas vinjett från 1890-talet medan isbjörnen utgör motivet i brödfabriken Pohjolas vinjett i Vasa år 1922.

De grinande vildmännen återfinns i försäkringsbolaget Pohjolas kontorsbyggnad i nationalromantisk byggnadsstil vid Alexandersgatan i Helsingfors.

Trekungamöte år 1914. Norges Håkon VII, Sveriges Gustav V och Danmarks Kristian X.

HEDERSFESTEN FÖR SVENSKA BRIGADEN

I R I D D A R H U S E T
MÅNDAGEN DEN 29 APRIL
1918

Programbladet till hedersfesten för Svenska Brigaden i Riddarhuset i Helsingfors 29.4.1918.
Vinjetten torde anspela på den nordiska brödrahjälp.

institutionella uttryck i de återkommande nordiska regent- och ministermötena syftade dessa till ett nordiskt kollektivt säkerhetssystem och inte primärt till etablerandet eller främjandet av någon nordisk medborgargemenskap.

Det "nordiska" uttrycktes i Sveriges, Danmarks och Norges samordnade och ur säkerhetspolitisk synpunkt rationella strävandena att hålla sig utanför kriget och genom att i stöd av sina neutralitetsdeklarationer uppträda som icke-krigförande makter. Trots de samskandinaviska strävandena att bilda ett neutralt block förde samtliga enskilda skandinaviska länderna under världskrigets år en till sina särintressen och nationella behov tillämpad utrikespolitik. Det gemensamma draget var ett stort mått av elasticitet och selektiv följsamhet gentemot de olika krigförande stormakterna. Norges neutralitet var kraftigt orienterad åt Storbritannien eller ententen medan Sverige och Danmark i mycket hög grad nödgades balansera mellan centralmakterna och ententen samt i görligaste mån tillmötesgå bägge lägrens intressen.

Samtidigt som de skandinaviska länderna strävade att omsätta en fredsfrämjande utrikespolitik och i allmänhet främja en internationell avspänning fanns det också en lukrativ ekonomisk grund för den förda neutralitetspolitiken. De krigförande ländernas handel med de neutrala nordiska länderna var synnerligen fördelaktig för samtliga parter. Konteramiralen M.W.W.P. Consett fungerade under världskriget som brittisk marinattaché i de skandinaviska länderna och publicerade år 1923 en mycket uppmärksamstudie om bl.a. den neutrala lönsamheten "Triumph of the unarmed Forces".⁸ Denna tematik berördes senare även av H.C. Engelbrecht & F.C. Hanighen i boken "Civilisationens dödgravare. Krigsindustrin och den internationella vapenhandelns metoder".⁹ Också stora delar av näringslivet i Finland hade mycket stor fördel av att landet åren 1914–17 stod utanför de direkta krigshändelserna. Beställningarna från den ryska staten och krigsindustrin skapade god lönsamhet inom flera centrala brancher. Den lukrativa krigskonjunkturen har belysts i flera undersökningar: Leo Harmajas studie "Effects of the war on economic and social life in Finland"¹⁰ år 1933, Jouko Latolas pro graduavhandling "Suomen teollisuus Venäjän armeijan hankkijana maailmansodan aikana"¹¹ (= Finlands industri som leverantör åt den ryska armén under världskriget) år 1954 och Erkki Pihkalas avhandling "Suomen Venäjän kauppa vuosina 1860–1917"¹² (= Finlands handel med Ryssland) år 1970.

Detta leder fram till slutsatsen att grunden för ländernas neutralitetspolitik inte styrdes enbart av säkerhetspolitiska strävanden utan också i hög grad av ekonomiska och i förlängningen även samhällspolitiska skäl. Medan de krigförande grannländerna nötte sönder varandras militära, ekonomiska och sociala potential kunde de skandinaviska länderna i skydd av sin neutralitet ägna sig åt att bygga upp sin

⁸ Consett 1923.

⁹ Engelbrecht-Hanighen 1934.

¹⁰ Harmaja 1933. En utförligare finsk version utkom några år senare, Harmaja 1940.

¹¹ Latola 1954.

¹² Pihkala 1970.

produktion, inre konsumtionsmarknad och relativa välfärd. Även om krigsläget kringgärdade utrikeshandeln med många begränsningar utgjordes basen för det skandinaviska samhällsbygget ändå av tillgången till yttre marknader. Det "nordiska" uttryckte sig sålunda också som en ekonomiskt och välfärdsmissigt mycket lönsam neutralitet som möjliggjordes av de krigförande ländernas pressade situation och beträngda position. Eftersom neutraliteten i den situation som rådde i Nordeuropa under världskriget var så fördelaktig som fanns det hos de skandinaviska regeringarna en mycket stark motivation att undvika ett engagemang i krigiska förvecklingar också av strikt nationalekonomiska orsaker. En likartad hållning rådde också bland de ledande näringslivskretsarna i Finland.

De statsegoistiska motivens dominans

Det "nordiska" uttryckte sig synligast som frivilliginsatser i Finland och Baltikum i kombination med ett "tyst" statligt och högreståndsmässigt stöd för den vita sidan. Detta hade även i hög grad karaktären av ett det beståendes självförsvar. I offentligheten framställdes de skandinaviska frivilliginsatserna i Östersjöområdets nordöstliga delar ofta som dels ett politiskt stöd för de nya och självständiga statsbildningarna i Finland och Baltikum och dels som ett humanitärt stöd. I praktiken var det svenska, danska och norska engagemanget dock knappast på långt när så altruistiskt och osjälviskt som det i offentligheten hävdades.

Under världskriget hade de enskilda skandinaviska länderna fört en pragmatisk och efter de enskilda särbehoven lämpad neutralitetspolitik. Trots att det yttre hot krigshandlingarna på den europeiska kontinenten representerade fört samman de nordiska länderna och förmått dem att söka ett visst mått av trygghet i varandra var det i första hand en klar och odiskutabel statsegoism som präglade de svenska, danska och norska regeringarnas neutralitetspolitik. Redan av denna orsak är det osannolikt att den skandinaviska frivilliginsatsen i Finland och Baltikum på något anmärkningsvärt sätt skulle ha fallit ur detta mönster. Snarare var det fråga om att det nordiska engagemanget organiserades i en form som på samma gång som detta engagemang stod i samklang med den förda neutralitetspolitiken tjänade de svenska, danska och norska regeringarnas utrikespolitiska strävanden i Östersjöområdet.

Formen för såväl de faktiska som planerade framstötarna i Finland och Baltikum blev därför frivilliginsatsen och ett aktivt deltagande som kanaliserades genom för ändamålet grundade organisationer. På detta sätt kunde en del fås till stånd ifråga om frivilliga kombattanter, vapenleveranser, ambulanser och pekuniärt stöd från finanskretsarna även om deltagandet mycket ofta utföll i improvisationer, tillfällighetsarrangemang, halvmesyer och projektmakerier. Den skandinaviska frivilliginsatsen i Finland och Baltikum stod därför i synnerligen stor utsträckning i överensstämmelse med de enskilda skandinaviska ländernas olika säkerhetspolitiska strävanden i Östersjöområdet.

Finlands och Baltikums potentiella roll som "skyddsmur" mot Ryssland

Särskilt på tyskt och tyskinspirerat håll har Finland gärna setts som en "sköld" mot Ryssland och Sovjet-Ryssland. I första världskrigets slutskede motiverade såväl den tyske generalen Rüdiger von der Goltz som överbefälhavaren Paul Hindenburg den tyska interventionen i Finland med intresset att upprätthålla och stärka denna roll.¹³ Dylika idéer återkom även under krigsåren i början av 1940-talet.¹⁴ Också i Sverige har dylika tankegångar gett genklang. Sverige som hade gemensam landgräns med Finland betjänades i hög grad av att Finland kunde tjäna som en buffertstat mot Ryssland, eftersom en dylik verksamt lättade upp det sovjetryska militära trycket. Också i Norge fanns förhoppningar om att Finland skulle kunna spela en roll som en militär buffert, men däremot sågs det som en risk att Finland i denna egenskap kunde verka provocerande på Sovjetryssland. Även om Norge hade en gemensam landgräns mot Ryssland var denna under 1910- och 1920-talen ännu inte av någon större militär betydelse. Det var först under 1930-talet som ett militärt tryck uppstod i detta avseende.

Det "nordiska" uttryckte sig som en samnordisk strävan att upprätthålla Finlands och Baltikums gamla roll som militär "skyddsmur" och "buffertzonen" mot Ryssland.¹⁵ Även om Danmark inte hade någon gemensam landgräns med vare sig Ryssland, Finland eller de baltiska staterna skapade de nya "randstaterna" i östra Östersjöområdet ökad säkerhet genom instängningen och blockeringen av Sovjet-Ryssland. Samtidigt som stabiliserandet och stärkandet av de finländska och baltiska statsbildningarna gynnade de säkerhetspolitiska intressena hos de svenska, danska och norska regeringarna genom uppkomsten av en slags "skyddsmur" i östra Östersjöområdet bidrog också andra liknande faktorer. Genom sin blotta existens skapade de nya randstaterna ett ökat nordiskt handlingsutrymme i Östersjöområdet eftersom dessa kunde förväntas vara mottagliga för ett ekonomiskt, kulturellt och politiskt samarbete på villkor som inte vare sig det tsartida Ryssland eller Sovjet-Ryssland kunde acceptera.

Då krigshandlingarna bröt ut i Finland och Baltikum – Nordens närområden – hade de nationella generalstaberna i Sverige, Danmark och Norge ett behov att få en adekvat militär information om händelseutvecklingen. En dylik kunde införskaffas dels på diplomatisk väg via legationer och konsuler och dels genom militär underrättelseverksamhet. Särskilt den svenska generalstaben kunde på detta sätt få tillförlitlig information eftersom den sedan början av 1910-talet hade flera agentnät i Finland och Ryssland.¹⁶ Ett utmärkt sätt att insamla militära underrättelser erbjöd dock de frivilliga kombattanterna och den frivilliga personalen i ambulanserna. Dessa frivilligdeltagare kunde röra sig över stora områden såväl vid fronten som längs etapplinjerna och de militära förläggingsområdena samtidigt som de hade goda

¹³ von der Goltz 1920.

¹⁴ Koskenniemi 1941, Palin 1942, 1.

¹⁵ Westerlund 2002, 176–179.

¹⁶ Ottoson-Magnusson 1991.

möjligheter att sända den insamlade informationen till sina centraler genom spionrapporter och brev som befordrades av posten eller kurirer.

De svenska, danska och norska ambulanserna var verksamma endast på den vita sidan och endast så länge som stridshandlingarna pågick. Ambulanserna framställdes i offentligheten som humanitära och altruistiska företag, men det är att notera att samtliga återvände till sina respektive hemländer i maj-juni då 1918 års krig upphört. Under de efterföljande månaderna och särskilt under sommaren 1918 hade det funnits ett mycket stort humanitärt hjälpbehov då 13 500 krigsfångar dukande under till följd av de undermåliga sanitära förhållandena och matbristen i fånglägren, vilket medförde spridningen av flera dödliga infektionsepidemier. Då företog nordiska läkare och sjukvårdspersonal inga som helst aktioner av det slag som några månader tidigare understött den vita krigföringen.

I den politiska marknadsföringen av frivilliginsatserna hos de borgerliga kretsarna i Sverige, Danmark och Norge framställdes stödet i regel som insatser till förmån för de vita regeringarna i Finland och Baltikum. I själva verket var föresatserna inte sällan längre gående än så. En del deltagande aktivistiskt sinnade officerare från Sverige ville sålunda likt kaptenen Adolf Hamilton med sin trupp tåga till Petersburg och Archangelsk,¹⁷ underkua Sovjet-Ryssland i militärt hänseende eller i varje händelse stöda antingen det tyska fälttåget i Baltikum, Vitryssland och Ukraina eller medverka i ententens åtgärder mot den ryska bolsjevikregingen. Finland framstod för dessa på samma gång som ett delmål och som ett medel, med hjälp av vilket en början kunde göras för att nå de långresyftande målen. Hos vissa av kretsarna inom det svenska etablissemanget fanns idéer om att ånyo införliva Finland i det svenska riket i form av ett lydrike under någon svensk regent liksom att tränga tillbaka finskheten genom en svensk militär närvaro i Finland. En person med dylika idéer var den svenske frivilligkaptenen Olof Palme som publicerade en Finlandspamflett år 1917¹⁸ och som stupade vid Tammerfors intagning år 1918. Den svenske skriftställaren Lage Staël von Holstein önskade för sin del vid årsskiftet 1917/18 skjuta upp Sveriges erkännande av Finlands självständighet till en allmän fredskongress för att garantera den sociala ordningens upprätthållande och Sveriges folkrättsliga rätt att delta i "det inre finska författningens nydaning".¹⁹

Under vissa skeden fanns det på motsvarande sätt planer på att göra någon medlem av antingen det svenska²⁰ eller det danska²¹ kungahuset till regent i Finland. Denna föresats korresponderade såväl med de svenska högreståndskretsarnas Finlandssträvanden som med den aktiva Rysslandspolitik Danmark förde. I Norge fanns igen starka farhågor om en s.k. finsk fara som riktades mot norra Norge eller Finnmarken liksom strategier för att möta denna.²²

¹⁷ Hamilton 1956, 221.

¹⁸ Palme 1917.

¹⁹ Staël von Holstein 1918, 25.

²⁰ Sundbeck 1924, 45, Lilius 1957, 303–310, Apunen 1968, 228, Huldén 1989, 53.

²¹ Kaarsted 1974.

²² Eriksen-Niemi 1981.

Frivilliginsatsen som lämplig form för inblandningen

Det "nordiska" uttrycke sig i den formella frivilliginsatsernas form. För samtliga regeringar i de nordiska länderna torde 1918 års krig i Finland liksom krigshandlingarna i Baltikum år 1919 ha medfört en besvärlig balansgång. Samtidigt som det hos dessa regeringars huvuddel fanns en principiell beredvillighet att understöda och även konkret bistå den vita sidan i de respektive krigen manade den yttre situationern till stor försiktighet. Dels stod militära interventioner och internationella sanktioner av olika slag i diametralt motsatt ställning till den formella neutralitetspolitik de nordiska länderna försökte hävda. Dels hade öppna regeringsaktioner till förmån för de vita i Finland och Baltikum riskerat alstra oro och motrörelser bland den inhemska arbetarbefolkningen.

De ifrågavarande regeringarna fann dock snabbt en allmän lösningsmodell på detta dilemma. Denna innebar att samtidigt som regeringarna fortsatte att föra en försiktig neutralitetspolitik så tilläts och möjliggjordes det borgerliga etablissemangets inofficiella stödaktioner till förmån för den vita sidan i Finland och Baltikum. De stödaktioner som utgick från det borgerliga etablissemanget i Sverige, Danmark och Norge tog sig emellertid något varierande uttryck. Kraftigast blev stödet från Sverige. Detta uttryckte sig i uppställandet av interventionskåren Svenska brigaden som deltog som en stridande trupp i 1918 års krig i Finland. Stödet från dansk och norsk sida inskränkte sig till ett litet antal frivilliga och ambulanser.

Också i Danmark verkade regeringen aktivt för att undvika att landet skulle dras in i kriget. Någon högeraktivism av svenskt slag förekom inte i Danmark eftersom högern i Danmark var antitysk. Då den vita senaten i Finland lierat sig med Tyskland år 1918 fanns det i Danmark inte något stort intresse för att ställa upp en frikår likt Svenska brigaden. I Danmark fanns det också starka krafter som inte uppfattade Finlands frigörelse från Ryssland som något särskilt eftersträvanvärt mål.

Det norska engagemangent i Östersjöområdet åren 1918–19 var avsevärt mindre än vad fallet var i Sverige och Danmark, vilkas östkuster ramade in Östersjön. Motståndet mot ett engagemang var även rätt utbrett såväl i det borgerliga lägret som inom arbetarrörelsen. Särskilt den norska arbetarrörelsens prosovjetiska hållning medförde att regeringen tvingades föra en mycket försiktig utrikespolitik ifråga om Finland och Baltikum. Ur norsk nationell synpunkt dominerade efter år 1918 dessutom en rad andra utrikespolitiska frågor som Spetsbergens status, skadeersättningarna för de omfattande skador den norska handelsflottan lidit under krigsåren, strävandena att utsträcka territorialvattengränsen till fyra sjömil, de dansk-norska tvisterna om Grönland samt ordnandet av fångsten och fisket i de norsk-ryska gränsregionerna. Den norska utrikespolitiken under första världskriget styrdes i hög grad av hänsynstagandet till Storbritannien samtidigt som det i Norge fanns en farhåga för att Sverige och Norge skulle tvingas in i kriget på olika sidor i kriget: Sverige på centralmakternas sida och Norge på ententens sida. Därtill fanns det starka krafter som motsatte sig ett nära nordiskt samarbete. Också i Norge fanns det en farhåga för att Sverige skulle komma att dominera den nordiska politiken, varför en betydande opinion intog en reserverad hållning till ett utvidgat samarbete med Sverige.

Den politiska klyvningen

Det "nordiska" uttryckte sig i en socialt betingad klyvning av medborgarsamfundet. Händelseutvecklingen och krigshandlingarna åren 1917–18 klöv den finländska befolkningen i två motsatta huvudläger: arbetarbefolkningen och det borgerliga etablissemanget. I verkligheten var inställningen till kriget inte så här förenklad eftersom marginella grupper inom de respektive huvudlägren företrädde viktiga nyanser och alternativ. I det stora hela gick den sociala och politiska skiljelinjen dock i hög grad mellan de borgerliga kretsarna och arbetar- och torparbefolkningen. Då 1918 års krig utbröt tenderade opinionerna i Sverige, Danmark och Norge att utformas på ett likartat sätt. Det borgerliga etablissemanget i alla dessa länder tog parti för Gustaf Mannerheims högkvarter och den vita senatens politik medan arbetarbefolkningens sympatier i hög grad låg hos den röda regeringen i södra Finland.

Betydelsen hos de stödaktioner arbetarrörelsen i de nordiska länderna vidtog blev klart mindre än ifråga om engagemanget på borgerligt håll. Även om det hölls en del stödmöten, företogs vissa insamlingar och enskilda understödsaktioner, organiserades inga röda frikårer eller ambulanser, som skulle skyndat till de rödas hjälp i Finland och Baltikum. Ett exempel på hur de röda i Finland kunde ha sympatier i Danmark utgörs av Johannes Erwigs bok "Rødt eller hvidt. Sandheden om Finland" som utkom år 1918.²³

En bidragande orsak till att vita frikårer, frivilliga och ambulanser från Sverige, Norge och Danmark begav sig till Finland och Baltikum var att de personer som organiserade dessa torde ha varit bättre underrättade om situationen i Finland och Baltikum än vad fallet var inom arbetarrörelsen i de nordiska länderna. Likaså hade organisatorerna av de vita stödaktionerna bättre kontakter till beslutsfattare och påverkare samt kunde genom sin anknytning till finanskretsarna snabbare och effektivare få fram de ekonomiska medel som behövdes för att möjliggöra stödaktionerna. I det jämförelsevis snabba och kortvariga händelseförloppet "hann" arbetarrörelsen inte på långt när åstadkomma någon mobilisering för Finland och Baltikum som skulle ha kunnat mäta sig med de vita stödaktionerna.

I någon mån förekom röda stödaktioner i Baltikum och Fjärrkarelen år 1919. Sålunda deltog hundratals röda finländare i sovjetryska förband på den röda sidan. Det fanns också någon enstaka svensk deltagare, om vilket Anton Nilssons memoarbok "Vid röda fronten"²⁴ år 1919 liksom Lennart Anderssons artiklar "Svenska flygare i österled"²⁵ år 2000 bär vittne.

²³ Erwig 1918.

²⁴ Nilsson 1919.

²⁵ Andersson 2000.

Planerna på en internationell interventionsarmé ledd av Gustaf Mannerheim

Det "nordiska" uttryckte sig slutligen i en antingen uttalad eller tyst anslutning till planerna på ett europeiskt generalfälttåg mot Sovjetryssland år 1919. De nordiska ländernas militära engagemang i Baltikum år 1919 företogs på det officiella planet för att stöda esternas och letternas kamp mot det östliga trycket. I bakgrunden fanns dock en större plan på antingen en internationell eller en nordisk invasionsarmé under befäl av den finländske generalen Gustaf Mannerheim, vars uppgift skulle vara att militärt betvinga Sovjet-Ryssland, erövra Petersburg och göra staden till en internationell frihandelsstad. Under sitt besök i Köpenhamn 22.9.1919 meddelade Mannerheim sålunda den danska ordföranden för "The International Relief Committé" att han "i den händelse full materiell garanti från Committéns sida presteras, jag då förklarar mig villig övertaga högsta befälet över de trupper, såväl finska som event. andra, vilka under vissa, ur finsk synpunkt sedda förhållanden, ställes till min disposition i och för bolsjevismens bekämpande i Ryssland".²⁶

Såväl Östersjön som Norra ishavet i Murmansk-Archangelsk-området skulle i dessa planer göras till ett av de nordiska länderna i rätt hög grad kontrollerat handels- och transitoområde. I dessa projekt kan skönjas en strävan att tränga undan det etniska Ryssland och göra gällande ett samnordiskt politiskt och ekonomiskt inflytande i öst. Fragment av dessa projekt finns belysta i en lång rad framställningar²⁷ även om ämnet ännu inte behandlats inom ramen för en samlad historisk framställning. Eftersom företaget inte realiserades är det kanske inte så förvånade att ämnet inte lockat historikerna. Det var dock inte viljan som saknades hos de nordiska högreståndskretsarna utan det planerade generalfälttåget inställdes till följd av oövervinnliga praktiska svårigheter.

Norden som retoriskt ramverk

Under världskrigets år formades en Nordenkonception allt tydligare än tidigare. Medan de inblandade aktörerna i början av världskriget talade om skandinaviska angelägenheter förflyttade den krigiska händelseutvecklingen uppmärksamheten österut varvid termen Norden eller andra ordkonstruktioner med Norden som huvudord blev allt frekventare. Utvecklingen kan karaktäriseras så att det skedde ett skifte från en skandinavisk till en nordisk självupplevelse. Även om såväl den geografiska som den sociala konstruktionen var lös började Finland i större utsträckning än tidigare ses som en del av den nordiska gemenskapen eller i varje händelse som ett objekt för nordisk omsorg. Överhuvudtaget fick Östersjöområdet en mer framskjuten ställning i den nya Nordenkonceptionen än vad som varit fallet

²⁶ FRA, Gustaf Mannerheims arkiv, volym 305.

²⁷ Helanen 1921, Donner 1935, Mannerheim 1951, Sayers-Kahn 1951, Moltke 1953, Heinrichs 1957, Jägerskiöld 1969, Jensen 1979a, Jensen 1979b, Jensen 1997, Hovi 1980, Golikow 1982, Ahti 1987, Ahti 1991.

i det skandinaviska perspektivet. Nordensynen omsattes dock inte som något systematisk och i alla detaljer uttänkt program. De olika åtgärder de nordiska staterna företog inom utrikespolitikens och diplomations värld kunde ibland beledsagas av än det ena eller den andra nordiskt motiverade motiveringen. I andra fall kunde dylika synpunkter lika gärna saknas som då t.ex. grupper av frivilliga reste till Finland eller Baltikum. I bakgrundskontexten fanns i alla fall större eller mindre inslag av nordiska föreställningar som dels kunde påverka de praktiska åtgärderna, men som också fungerade som endast en retorisk ram för det ena eller det andra utspelet.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

ARKIVALIER

DANMARK

Rigsarkivet, Kbh:

Dansk Røde Kors arkiv 1918

Iver Gudmes efterladte papirer

Kaupungin Arkisto Hämeenlinna om 1918

Kgl. Gesandtskab i Petrograds korrespondance med konsulaterne i Finland 1917–18

Kgl. Gesandtskab i Peterograds Arkiv: Politiske Forhold i Finland

Kotkan kaupungin keskusarkisto: Kotkan kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1917–18

Privatarkiv: Knud Zeltner's efterladte papirer

Landsarkivet for Sønderjylland, Åbenrå:

Kirkebog 1918 Tønder Landsogn

Kirkebog Broager 1918

Kirkebog Haderslev 1918

Sonderburg 1867–1920 Militär-Sachen

Melderegister Nordborg 1883–1924

Mindeblade 1914–1918

Tønder Verzeichnis derjenigen Personen

Haderslev Landsrådsarkiv Journal M/Militär-Journal 1918. Stamrulle for statsløse 1869–1898

Sønderborg Amtsret Dødsanmeldelser 1890–1920

Sønderborg By Melderegisterkort 1910–1924

FINLAND

Riksarkivet (FRA)

Detektiva Centralpolisens arkiv

Kaj Donners arkiv

G.A. Gripenbergs arkiv. Hågkomster

Esther Hjelt-Cajanus: Minnen, anteckningar och brev 1914 1919

Itsenäisyysarkisto

Gustaf Mannerheims arkiv (Grensholmsarkivet)

Vapaussodan arkisto

- 1. Krenatööriyementin I pataljoona (Vaasan pataljoona) 11.4.–24.5. 1918
- Ilmavoimien kokoonpanoa ja henkilöstöä koskevaa anineistoa vv 1918–1959
Koonut ylivääpeli M. Matikainen
- Lento-osasto I & II
- Ostsee Division Stab
- Ryhmä Hjalmarsonin esikunta 17.3.–18.5. 1918

- Vasa Grenadjärbataljon 1918
- Dagorder N:o 28 22.3. 1918
- Ylipäällikön päiväkäsky N:o 21 13.3. 1918

Utrikesministeriets arkiv i Helsingfors

Utrikesdepartementet
Brev, skadeståndsansökningar

Utrikesministeriets arkiv i Joensuu

Tukholma lähetystö arkisto
Brev, försäkringshandlingar, stupadelistor

Krigsarkivet

Vapaussodan arkisto. Daganteckningar, stupadelistor
PK. Svenska brigaden. Försäkringshandlingar

SVERIGE

Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek (ARAB)

Vänstergruppernas Finlandskommitté (VGFK)

Krigsarkivet (KrA)

Generalstabens arkiv. Brev
Generalstabens utrikesavdelning. Norrbottens FSVO 1914–1919/Stabsexp.
Generalstabens utrikesavdelning 1918–1919, Hjalmarsons rapport från Estland
Föreningen Finlands Vänners arkiv. Telegram, verksamhetsredovisning, brev, förteckningar
Föreningen Finlandskrigares arkiv. Minnen, brev
Finska Legationens Anskaffningsbyrås arkiv. Förteckningar
Femte arméfördelningens arkiv. Rullor, förteckningar
Erik Grafströms arkiv. Minnen
Gustaf Hallströms arkiv. Förteckningar, rullor, listor över officerare och manskap
Ivar Holmquists arkiv. Redogörelse för Ålandsdetachementets organisation och verksamhet
Einar Lundborgs arkiv. Brev, dagbok
Mauritz Petterssons arkiv. Dagbok
Henry Peyrons arkiv. Hågkomster
Sixten Sandbergs arkiv. Brev
Svenska Brigadens arkiv. Brev, telegram, stridsberättelser, rullor
Allan Wings arkiv. Minnen

Landsarkivet Uppsala (ULA)

Landsfiskalen i Nås distrikt

Landsarkivet Härnösand (HLA)

Länsstyrelsen i Norrbotten, Landskansliet
Töre församling, Död- och begravningsböcker

Nobelstiftelsen, Stockholm

Olsen, Hans Andreas Nikolai: Livserindringer omfattende tiden 1859–1920.
Opublicerat manuskript

Riksarkivet (RA)

Civildepartementet/Huvudarkivet
Civildepartementet 1840–1920/Hemliga arkivet
Johannes Hellners arkiv
Justitiedepartementet
Konsulatarkiv, Helsingfors
Statens Polisbyrås arkiv (SPB).
Statens Utlänningskommission, Passbyrå
Utrikesdepartementets arkiv
- brev, rapporter, konsulatsrapport
- Nordiska monark- och ministermötenas protokoll 1914–21

Stockholms stadsarkiv
Palmeska släktarkivet. Sven Palmes papper, brev

Uppsala Universitetsbibliotek
Svenska Brigadens arkiv
Dagorder, stridsrapporter, PM

TIDNINGAR OCH TIDSKRIFTER

Arbetarnas Notisblad lördagen den 23 februari–3 mars 1918
Arte et Marte Årsskrift 1918
Dybbøl-Posten april-juli 1918
Finlands Folkkommisariats Notisblad 4–6 mars, 15 april 1918
Flensburg Avis april - juli 1918
Helsingin Sanomat 28.10.1917–27.1.1918, 13.4.–15.4.1918
Modersmaalet april- juli 1918
Nationaltidende 1.1.–29.3.1918
Nerikes Allehanda 20.4 1918
Næstved Tidende 3.1.–29.7.1918 (heri: oversygeplejerske fru Køsters korrespondance)
Politiken 11.1.–25.2.1918
Social-Demokraten 1.1.–27.8.1918
Suomen kansanvaltuuskunnan tiedonantaja 1.2.–20.3.1918
Työmies 8.1.–12.4.1918
Östersunds-Posten 1919

OPUBLICERADE AVHANDLINGAR

Arildskov, Max: Dansk Baltisk Auxiliær Corps i randstaternes frihedskamp 1919. Manuskript 1982

Flink, Ingvar: Vem blev vitgardist? Postgradual uppsats, Historiska institutionen i Uppsala 1978

Gustavsson, Kenneth: Venäjään Laiviston Sotasurmat Ahvanaanmaalla 1914–18.

Hessman, Rolf: Finska rödgardister i Norrbotten. Opublicerad D-uppsats, Umeå 2002

Karlsson, Roger: Morjärv ur försvarssynvinkel. Kalix 1997, opublicerad uppsats

Latola, Jouko: Suomen teollisuus Venäjän armeijan hankkijana ensimmäisen maailmansodan aikana, Helsingin yliopiston kansantalouden pro gradu -tutkielma 1954

Näsman, Jan-Olov: "Till Finlands räddning och Sveriges heder". Svenska Brigaden i det finska inbördeskriget 1918. C-uppsats i historia, Högskolan Dalarna 1998

Persson, Anne: Sverige och det finska inbördeskriget. B-uppsats i historia. Mälardalens Högskola 1997

Sørensen, Søren: Norden og krigene i Finland og Balticum 1918–1919. Manuskript 2003

Waltå, Göran: Norrländska socialistiska tidningars syn på finska inbördeskriget 1918, B-uppsats i

Historia, Historiska institutionen i Stockholm 1976

Östling, Per-Anders: "Lagen är frihetens form". Svenska frivilliga i det finska inbördeskriget 1918

En studie av föreningen "FinlandsVänner" och dess rekrytering av frivilliga till den vita sidan, C-uppsats i historia, Historiska institutionen i Uppsala 1994

Litteratur

Aall, Herman Harris: Nordens öde. Stockholm 1917

Ahrenberg, Jarl: Gaston Ahrenberg och Nylands dragoner. I Historiska och litteraturhistoriska studier Nr 375 1960, Helsingfors 1960

Ahti, Martti: Aktivisterna och "Andersson". Konspirationer och krigsplaner 1919, Skyddskårskonflikten 1921, Mäntsäläupproret 1932. Helsingfors 1991

Ahti, Martti: Salaliiton ääriiviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919. Espoo 1987

Ahto, Sampo: "Krigskampanjerna" i Manninen. 1995

Alapuro, Risto: State and Revolution in Finland. Berkeley/ L.A./London 1988

Alfthan, Robert: Glömda kapitel, Tammerfors 1918, dokumentär skildring, Ota-lampi u.å. (1993)

von Alten, Jürgen: Weltgeschichte der Ostsee. Berlin 1996

Amby, Per: Dansk Kamp for Finland. Kristeligt Dagblad (Kbh) 5.12. 1992

Andersen Nexø, Martin: Finland- den politiska terrors land. Sth 1939

Andersson, Jan A.: Nordiskt samarbete. Aktörer, idéer och organisering 1919–1953. Lund 1994

Andersson, Lennart: Svenska flygare i österled. Del 1. "Amaltheamannen" Anton Nilsson och Röda luftflottan. Del 2. När Lenin köpte flygplan och lok från Sverige. Svensk flyghistorisk tidskrift 3–4.2000

Andersson, Rainer: Vad gjorde du i Finland far? Svenska frivilliga i inbördeskriget 1918, Estland 1999

Andräe, Carl Göran: Revolt eller reform. Sverige inför revolutionerna i Europa 1917–1918. Stockholm 1998

Andresen, P.: Krigstabene i Sønderborg Amt. Højskolebladet 1924

Apunen, Osmo: Suomi keisarillisen Saksan politiikassa 1914–1915. Helsinki 1969 Arbetarhistoria nr 35 1985

Arbetsutskottet för Helsingfors vita garde av år 1918/Vuoden 1918 Helsingin valkokaartin työvaliokunta: Helsingin valtaus 12.4. 1918 Helsingfors intagning Hki-Hfors 1938

Arildskov, Max: Dansk Baltisk Auxiliaire Corps i Randstaternes Frihedskamp 1919 (Manuskript 1982 Det kgl. Garnisonsbibliotek, Kbh)

Arimo, R.: Saksalaisten sotilaallinen toiminta Suomessa 1918. Rovaniemi 1991

Awebro, Kenneth: "En mot tio ställdes. Övre Norrland i krig och fred" i Svensk militärhistorisk atlas. Stockholm 2000

Avreh, A.Ya.: Stolypin i tretya Duma. Moskva 1968

Berg, Roald: Nordisk samarbeid 1914–1918. IFS Info 4/1997

Berg, Roald: Norge på egen hånd 1905–1920, bind 2 av Norsk utenrikspolitikks historie. Universitetsforlaget. Oslo 1995

Beskrovnyi, L.G.: Armiya i flot Rossii v nachale XX v.: Ocherki voenno-ekonomicheskogo potenciala. Moskva, 1986

Björkegren, Hans: Gandomerna i Narva. Malmö 1981

Bobovich, I.M.: Russko-finlyandskie ekonomicheskije otnosheniya nakanune Velikoi Oktyabrskoi socialisticheskoi revolycii (epokha imperializma). Leningrad 1968

Bobovich, I.M. – Kitanina, T.M.: Finlyandiya: sozdanie osnov ekonomicheskoi nezavisimosti. In: Rossiya i Finlandiya v ŐŐ v. Sankt-Peterburg, 1997, pp. 232–238

Bobovich, I.M. – Kitanina, T.M.: Finlyandskii tranzit i soyuznicheskije postavki stran Antanty v gody pervoi mirovoi voyny. In: Rossiya i Finlandiya v ŐVIII–ŐŐ vv.: specifika granicy. Sankt-Peterburg, 1999 pp. 81–87

Bobovits, I.M. – Bovykin, V.I.: Venäjän ja Suomen taloudelliset suhteet ja ensimmäinen maailman sota. In: Historiallinen arkisto. 80. Helsinki, 1983 pp. 147–181

Boëthius, Axel (red),: Svenska Brigaden. En skildring från Finlands frihetsstrid på föreningen Finlands Vänners uppdrag, Stockholm 1920

Boëthius, Axel: Finland och det finska befrielsekriget 1918. Almanack för alla 23. Stockholm 1918 s. 117–122

Boëthius, Axel: Svenska brigaden. Hfors 1920

von Bonsdorff, Hj.: Sjukvårdstjänsten i Finlands frihetskrig, Tammerfors 1931

Bonsdorff, Per von: Tanskalaisen ambulanssin kera Suomen halki vapaussodan aikana. Otava 1918 s. 292–306

Borchgrevink, C.H.: Av revolutionens saga. Borgerkrigen i Finland 1918. Oslo 1926

Borre Larsen, C.: I Kamp for Finland. Fire Maanaders Oplevelser og Indtryk. Faxe 1918

Boss, Walter: Danmarks udenrigspolitik 1720–1982. København 1982

Boström, H.J.: Sankarien muisto, Helsingfors 1927

Branner, Hans: Småstat mellem stormagter. Beslutningen om mineudlægning august 1914. København 1972

Bremer, Aarne: Ilmavoimien osallistuminen Suomen vapaussotaan vuonna 1918. Hki 1934

Bruun, O: "Finland" Nordisk Familjebok, bd. 35, Stockholm 1923

Bryld, Claus: Det danske socialdemokrati og revisionismen Kbh 1976

Buldakov, V.P.: Imperstvo i rossiiskaya revoliionnost': kriticheskie zametki. In: Otechestvennaya istoriya, 1997 2, pp. 21–31

Burenin, N.E.: Pamyatnye gody. Vospominaniya. Leningrad 1967.

Burman, J.V.: Kampdagar i Tavastland. Helsingfors 1919

C - (Mærke): Finland. Ugens Tilskuer. Tidsskrift for Politik, Litteratur og Samfundsspørgsmaal. 15.1. 1918

Carlgren, W.M.: Neutralitet oder Allianz. Deutschlands Beziehungen zu Schweden in dem Anfangsjahren des ersten Weltkrieges. Stockholm 1962

Carlgren, Wilhelm: Sverige och Baltikum från mellankrigstid till efterkrigsår. En översikt. Stockholm 1993

Carlson, Conrad: Okänd svensk soldat. Stockholm 1937

Chernyaev, V.Ju.: Rossiiskoe dvoevlastie i process samoopredeleniya Finlyandii. In: Anatomiya revolycii: massy, partii, vlast'. Sankt-Peterburg, 1993 pp. 308–323

Chistikov, A.N.: Finlyandiya: nezavisimost', grazhdanskaya voina, otnosheniya s Rossiei. In: Intervenciya na Severo-Zapade Rossii 1917–1920 gg. Sankt-Peterburg, 1995 pp. 159–174

Chesnais, P.G. la: La Guerre Civile en Finlande. Paris 1919

Chiewitz, Ole: Oplevelser med danske røde Kors Finlands Ambulance. Hospitaltidende. København 1918 n:o 31–38

Christensen, Arthur: Østeuropas Omdannelse. Gads danske Magasin 1918

Clauson Kaas, Knud: Et Liv i Luften. København 1940

Clauson Kaas, Knud: Med Benene paa Jorden. København 1941

Colliander, Rafael: På oppvaktning hos Skandinaviens kungar. En finländsk deputations resa under det röda upproret. Artikel i Åbo Underrättelser 16.2.1919

Consett, M.W.W.P.: The Triumph of Unarmed Forces. An Account of the Transactions by which Germany during the Great War was able to obtain supplies prior to her collapse under the pressure of economic forces. London 1923

Dahlberg, Hans: Östersjön. Kampen om ett hav 862–1990. Borås 1990

Dalhoff-Nielsen: Nordiske Frivillige. Graasten 1944

Den danske ambulansen. Lg. Finska föreningen för sårade och sjuka krigares vård 1918 s. 8–9

Den svenska insatsen i Finlands frihetskrig. För Finlands frihet, Sveriges ära och Nordens trygghet. Stockholm 1938

Derry, T.K.: A History of Scandinavia. Norway, Denmark, Sweden, Finland and Iceland. London 1979

Det Finske Kommunistiske Partis aabne Brev til Lenin. Kbh. 1918

Donner, Kai, Svedlin, Th., Nurmio, Heikki: Suomen Vapausota. Jyväskylä s.a. V & VI

Donner, Kai: Fältmarskalken friherre Mannerheim. Helsingfors 1935

Donner, Kai: Verksamheten vid och omkring Stockholmslegationen. I Donner, Kai m.fl. (red.),

Donner, Ossian: Åtta år. Memoaranteckningar från åren 1918–26, Oxford 1927

Douglas, Archibald: Jag blev officer, Stockholm 1950

Douglas, Archibald: Kriget i Finland 1918. Stockholm 1928

Douglas, W.A.: Operationerna kring Tammerfors 1918 Sth. 1925

Dubrovskaya, E.Yu.: Gelsingforsskii Sovet deputatov armii, flota i rabochih (mart – oktyabr' 1917 g.). Petrozavodsk 1992

Dubrovskaya, E.Yu.: Pervaya mirovaya voina v Finlyandii: imperiya protiv nacji, rossiyasaya armiya protiv finlyandcev. In: Ab Imperio, Kazan', 2001, 4 pp. 169–194

Dubrovskaya, E.Yu.: Russkie voiska i Velikoye knyazhestvo Finlyandskoye v XIX – nachale XX v. In.: Novyi chasovoi. Sankt-Peterburg, 2001, 11–12 pp. 23–35

Ehrensverd, Carl August: I rikets tjänst. Händelser och människor från min bana, Stockholm 1965

Engelbrecht, H.C. & Hanighen, F.C.: Civilisationens dödgrävare. Krigsindustrin och den internationella vapenhandelns metoder. Stockholm 1934

Ericson, Lars: Svenska frivilliga. Militära uppdrag i utlandet under 1800- och 1900-talen. Lund 1996

Eriksen, Knut Einar & Niemi, Einar: Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetspolitikk i nord 1860–1940. Oslo 1981

Erwig, Johannes: Rødt eller hvidt. Sandhedn om Finland. København 1918

Eskola, Seikko: Finlandsfrågan i svensk press före kriget 1918. Historiallinen Arkisto 63 1966 s. 1–10

Eskola, Seikko: Suomen kysymys ja Ruotsin mielipide. Ensimmäisen maailman-sodan puhkeamisesta Venäjän maaliskuun vallankumoukseen. Porvoo 1965

Essén, Rütger: Den ryska ekvationen. Stockholm 1940

Essén, Rütger: Mellan Östersjön och Stilla havet. Asiatiska problem och minnen. Stockholm 1924

Essén, Rütger: Sverige upplever världen. Vår politiska historia från sekelskiftet till nu. Stockholm 1935

Essén, Rütger: Sverige, Östersjön och Östersjöpolitiken. Ett svenskt utrikespolitiskt program. Stockholm 1930

Fabritius, E.A.: En vädjan till moder Svea att rädda dottern Suomi, I Räikkönen, Erkki (red.), Finlands Frihetskrig. Minnen och upplevelser II, Helsingfors 1935

Fabritius, E.A.: "Pohjoismainen keisarikunta". Suomen vapausota 5.1937 s. 102–103

Federley, Berndt: Finländska sonderingar hos västmakterna under det första världskriget. Beretning fra det nordiske historikermøde i Kbh 1971. Kbh 1971

Finland 1917–1920. Del 1–3. Helsingfors 1993–95 Finlands frihetskrig skildrat av deltagare IV. Tiden intill den vita offensiven, Helsingfors 1924

Finlands frihetskrig skildrat av deltagare. Del I–VII. Helsingfors 1921–28

Finlands frihetskrig år 1918. Del I–VI. Helsingfors 1921–25

Finlands frihetskrig. Minnen och upplevelser. Del I–II. Helsingfors 1933–35

Finlands historia. Del 4 av Henrik Meinander. Helsingfors 1999

Flink, Ingvar,: Strejkbryteriet och arbetets frihet. Enstudie av svensk arbetsmarknad fram till 1938, Motala 1978

Flink, Ingvar: Sverige och inbördeskriget i Finland 1918. Ett utkast om idealism och ekonomiska intressen. Med eller mot strömmen? En antologi om svenska folkrörelser. s. 9–18. Stockholm 1980

Franzon, Eric: Några ord till vapenbröderna i försöringrinen. Unionius, Gustav (red.). Svenska Brigaden. Helsingfors 1932

Frey, A.,: Några minnen från Vasaregeringens tid. I Unonius, Gustav (red.), Svenska Brigaden,

Från svenska B-ambulansen i S:t Michel. Syster Sigrid. Finska föreningen för sårade och sjuka krigares vård 1918 s. 5–7

Fure, Odd-Bjørn: Mellomkrigstid, bind 3 av Norsk utenrikspolitikk historie. Oslo 1996

Furstenbach, Börje: Svenska frivilligförband. Aktuellt och historiskt. Meddelanden från försvarsstabens krigshistoriska avdelning 1958. s. 5–53 Stockholm 1959

Fägersten, Birger: Dagboksanteckningar, förda under finska frihetskriget. Meddelanden från föreningen Stockholms landstormskamrater n:o 1. Stockholm 1919

För frihet och fädernesland. Minnesskrift över svenskösterbottningar, som gävo sina liv i kampen för Finlands självständighet under ofärdsåren eller i frihetskriget 1918, Vasa 1943

Gagern, Ernst Freiherr von (red.): Der Krieg zur See 1914–1918 Ostesee Bd 3 Kap. 13 & 14 Die Beteiligung der Marine an der Befreiung Finnlands. Frankfurt am Main 1964

Gerdner, Gunnar: Det svenska regeringsproblemet 1917–1920. Från majoritetskoalition till majoritetsparlamentaris. Uppsala 1946

Gerner, Kristian: Östersjöområdet som historia, myt och projekt. Stockholm 2002

Gihl, Torsten: Den svenska utrikespolitikens historia. Band IV. 1914–1919. Stockholm 1951

Golikow, David: Fiasko einer Konterrevolution. Das Scheitern antisowjetischer Verschwörungen in der UdSSR (1917–1925). Berlin 1982

Goltz, Rüdiger von der: Krigsminnen från Finland och Baltikum I. Helsingfors 1920

Griffiths, Tony: Scandinavia. Kent Town, South Australia 1991

Gripenberg, Bertel: Det var de tiderna. Hfors 1943

Groop, Sev.: I danska ambulansen. Minnesskrift utg. till tioårsminnet av övermarksbornas deltagande i Finlands frihetskrig. s. 65–67 Vasa 1928

Gudme, Peter de Hemmer: Finland. Nordens Østvold. København 1940

Gudme, Peter de Hemmer: Krigerlivets Religion og Etik. Oplevelser under bolshevikkrigen. Gads danske Magasin 1921

Gustavsson, Harald: Nordens historia. En europeisk region under 1200 år. Lund 1995

Gustavsson, Kenneth: Granboda Flygstation, kap. 35 Finsk flygstation. Dipl.ing. Carl-Fredrik Geust, Helsingfors har venligt gjort mig opmærksom på de deri anførte oplysninger om ljt. Pollner

Hakalehto, Ilkka: "De finska kommunisternas planer på en skandinavisk sovjetrepublik" i Historiallinen Arkisto 63. Helsingfors 1968

Halila, Aimo: Tanskan ja Norjan historia. Helsinki 1972

Hamilton, Hugo: Dagböcker 1917–1919. Stockholm 1956

Hammar, Tomas: Sverige åt svenskarna. Invandringspolitik, utlänningskontroll och asylrätt 1900–1932. Stockholm 1964

Hannula, J.O.: Frihetskriget i Finland 1918. Dess förutsättningar, utbrott och förlopp. Helsingfors 1936

Hannula, J.O.: Svenskarna i Finlands frihetskrig. Finlands frihetskrig. Minnen och upplevelser II. Helsingfors 1935 s. 86–

Hansen, Svein Olav: Drømmen om Norden. Den norske Foreningen Norden och det nordiske samarbeidet 1919–1994. Oslo 1994

Hanson, H.A.: For Nordens Frihed Svenskerne, Nordmændene & Finnerne i vore sønderjydske Krige Tryksted uoplyst. 1919

Harmaja, Leo: Effects of the war on economic and social life in Finland. New Haven 1933

Harmaja, Leo: Maailmansodan vaikutus Suomen taloudelliseen kehitykseen, Helsinki 1940

Harris, Poul (red.): Fortegnelse over de til Monumentet i Mindeparken i Aarhus 4.140 indkomne navne på de i Verdenskrig 1914–1918 faldne dansksinde Sønderjyder.Indsamlingen af oplysningen afsluttede 1. Februar 1932. Århus 1990

Hartman, Tor: Vuonna 1918 sisällissodassa kuolleet ja kadonneet/ I inbördeskriget år 1918 döda och försvunna. Hki 1970

Haug, K.E.: Den tysk-norske spenningen under Første verdenskrig. IFS Info 5/1994

Hauge, C.N.: Erindringer 1870–1924. Kbh 1937

Hedegaard, Ole A.: En General og hans Samtid. General Erik With mellem Stauning og kaos. København 1990

Hedin, Gunnar: De svenska oljebaronerna. Alfred Nobels okända bröder. Stockholm 1994

Heimbeck, Johannes: Med Finlands hvite. Optegnelser fra Finlands frihetskamp. Kristiania 1918

Heimbeck, Johannes: Med Finlands vita. Hfors 1919

- Heino, Tiris:** Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Helsinki 2000
- Heinrichs, Erik:** Mannerheim Suomen kohtaloissa I. Helsinki 1957
- Helanen, Viljo:** Suomalaiset Viron vapaussodassa. Helsinki 1921
- Helk, Vello:** Dansk militær og humanitær indsats i Estland 1919. Om Danmarks historie 1900–1920. Odense 1988 Myös Festskrift til Tage Kaarsted-teoksessa.
- Hellman, Arthur:** "I Vitfinland år 1918" i Arbetets Fest III. Förlagsort okänd 1923
- Hellner, Johannes:** Memorandum rörande Sveriges politik i förhållande till Finland under tiden från Finlands självständighetsförklaring till det finska inbördeskrigets slut. Aktstycken Utgivna av Kungl. Utrikesdepartementet, Stockholm 1936 Helsingfors 1932
- Henke, Carl & Liesner, Gerhard:** Um Finnlands Freiheit. Berlin 1932
- Hentilä, Seppo,** Gäst i revolutionsland. Sveriges arbetarrörelse och det finska inbördeskriget. Arbetarhistoria nr 35 1985
- Hentilä, Seppo & Krötzl, Christian & Pulma, Panu:** Pohjoismaiden historia. Helsinki 2002
- Hiden, John og Loit, Alek-sander (red.):** The Baltic in International Relations bet-ween the two World Wars, Studia Baltica Stock-holmiensia 3. Stockholm 1988
- Hiden, John & Salmon, Patrick:** The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia & Lithuania in the Twentieth Century. Longman. London 1994
- Hildebrand, Karl:** Gustav V som människa och regent. Del II. Konungen och kungahuset. De båda världskrigens tid. Stockholm 1948
- Hindenburg, generalfeltmarskal von:** Mit Liv (på dansk ved C.F.Løkkegaard) Kbh 1920
- Hjalmarson, H.:** Sotatoimistoni Suomessa. Ruotsalaisen vapaaehtoisen päiväkirjamuistiinpanoja vuoden 1918 sotaretkeltä. Porvoo 1920
- Hjalmarson, Harald:** Mina krigsminnen från Finland. Ur en svensk-frivilligs dagboksanteckningar från fälttåget 1918 I–II. Stockholm 1919
- Hjelt, Edv.:** Reunavaltiopoliitikka vai pohjoismainen suuntautuminen. Vapaa Suomi I. Karjalan kansanliiton julkaisuja. Haastatellut Eino Leino. Helsinki 1920 s. 19–25
- Hobson, Rolf og Kristiansen, Tom:** Total krig, nøytralitet og politisk splittelse, 1905–1940, bind 3 av Norsk forsvarshistorie. Bergen 2001
- Hodgson, John H:** Den röde eminensen. O.W Kuusinens politiska biografi. Helsingfors 1974
- Holbrand, Carsten:** Danish Neutrality. A Study in the Foreign Policy of a Small State. London 1991
- Holodkovski, V.M.:** Finlyandiya i Sovetskaya Rossiya. 1918–1920. Moskva 1975
- Holodkovsky, Viktor:** Suomen työväen vallankumous 1918. Moskova 1978
- Holodkovski, V.M.:** Suomi ja Neuvosto-Venäjä. Helsinki 1978
- Holodkovski, V.M.:** Revoluciya 1918 g. v Finlyandii i germanskaya intervenciya. Moskva 1967
- Holst, Johan:** Sanitetstjenesten i den finske krig og i den norske hær. Norsk tidskrift for militærmedicin. s. 247–. Kristiania 1918

Holstebro, Therese Ehlers: De danske Hjelpeambulancer 1914–1921 Kbh 1923

Holtmark, Sven G & Kristiansen, Tom: En nordisk illusjon? Norge og militært samarbeid i nord 1918–1940. Forsvarsstudier 6/1991

Holtmark, Sven G.: "Enemy springboard or benevolent buffer? Soviet attitudes to Nordic cooperation 1920–1955", Forsvarsstudier 6/1992

Holtmark, Sven G.: "Nord-Norge, Sovjetunionen og norske trusseloppfatninger 1918–1945" i Fredrik Fagertun et al., Det farefulle nord. Trusler og trusseloppfatninger knyttet til Nord-Norge gjennom 1000 år (Universitetet i Tromsø 2001: Institutt for histories skriftserie)

Holtze, Bengt: Sverige och Norge I franska diskussioner under första världskriget. Aktuellt och historiskt 1977 s. 47–96

Hornborg, Eirik: Brytningstid. Bolshevikkriget i Finland 1918: dess förutsättningar, orsaker och betydelse. I Frågor för dagen nr 14, Helsingfors 1918

Hovi, Kalervo: Mitä Mannerheim teki Varsovassa syksyllä 1919? Faravid 3 1980 s. 131–147

Hovi, Olavi: The Baltic Area in British Policy, 1918–1921, Studia Historica 11. Helsinki 1980

Houken, Aage: Det nye Norden. Det nordiske samarbejde siden 1914 i kortfattet Fremstilling. Sønderborg 1949

Hubatsch, Walther: Unruhe des Nordens. Göttingen 1957

Huldén, Anders: Finlands kungaäventyr 1918. Helsingfors 1989

Hülpers, E.W.: Med svenska brigaden. Personliga upplevelser under Finlands frihetskrig 1918. Stockholm 1918

Höglund, Kaj: De svenska frivilliga i Finland 1918. I Blod på drivan, händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv, Vasa 1999.

Höglund, Zeth: Minnen i fackelsken III. Revolutionernas år 1917–1921. Stockholm 1956

Höjer, Axel: Om sjukvårdsväsendet i det finska frihetskriget januari-juni 1918. Sammandrag av föredrag, hållet i Militär läkarföreningens Stockholmsavdelning den 6 dec. 1918. Tidskrift i militär hälsovård, Stockholm 1919 s. 18–31

Ignatius, Hannes & Soikkeli, Kaarle: Frihetskriget i Finland år 1918. Helsingfors 1924

Ignatius, Hannes: Från ofärdsår till självständighet, Helsingfors 1927.

Ilsøe, Peter: Nordens historie. Med benyttelse af Johan Ottosen: Nordens historie. København 1953

Isaksson, Anders: Per Albin II , Revolutionären, Helsingborg 1990

Isaksson, Arne: Eldsjälarna. Intervjuer med arbetare från Tornedalen. Bollstabruk 1987

Isaksson, Arne: Konspiratörerna, eller när Lenin kom till Matkakoski. Bollstabruk 1989

Israel, Friedrich: Deutsche Brüder in Finnlands Erde. Hfors 1918

Jaanson, Kaido: Soldiers of fortune. Swedish and Danish volunteers in the Estonian Civil War 1918–1920. Tallinn 1988

- Jakobsen, Knut Dahl – Rokkan, Stein – Norman Vetti:** Kontakt og samarbeid mellom de nordiske folk. Oslo 1956
- Jakobsson, Max:** Våldets århundrade, Lund 2001.
- Jensen, Bent:** Danmark og det russiske spørgsmål 1917–1924. Dansk Ruslands-politik fra bolsjevikernes magterobring til anerkendelsen af det bolsjevikiske regime de jure. Aarhus 1979
- Jensen, Bent:** Købmænd og Kommissærer. Oktoberrevolutionen og dansk Ruslands-politikk 1917–1924. København 1979
- Jensen, Niels:** For Dannebrog's Ære. Danske frivillige i Estlands og Letlands frihedskamp 1919. Odense 1998
- Jensen, Thit:** Finland. Tilskueren Maj 1918
- Jessen, Franz von:** Haandbog i det slesvigske Spørgsmaals Historie Kbh 1901–1938
- Johansson, Rolf:** Finske frivillige i krigen 1864. Sønderjyske Årbøger 1999
- Jokipii, Mauno:** "Finlands väg till självständighet" i Aktuellt om historia 1 / 2 1987
- Julkunen, Martti & Lehtikoinen, Anja (ed.):** A Select List of Books and Articles in English, French and German on Finnish Politics in the 19th and 20th Century. Turku 1967
- Jullum, Bjarne:** Revolutionen i Finland: Hvordan kapitalistklassen fremprovoserte borgerkrigen. Kristiania 1918
- Jungar, Sune & Jensen, Bent (red.):** Sovjetunionen och Norden. Konflikt, kontakt, influenser. Helsingfors 1997
- Jutikkala, Eino:** Pohjoismaisen yhteiskunnan historiallisia juuria. Porvoo 1965 och 1978
- Juva, Einar W.:** Kysymys pääkonsuli Ahlströmin sähkösanomasta valtioneuvos Gripenbergille helmikuun 2:pltä 1918. Historiallinen Aikakauskirja 1960 s. 126–136
- Jägerskiöld, Stig:** Gustaf Mannerheim 1918, Helsingfors 1967.
- Jägerskiöld, Stig:** Riksföreståndaren. Gustaf Mannerheim 1919. Helsingfors 1969
- Kaarsted, Tage:** Great Britain and Denmark 1914–1920. Odense 1979
- Kaarsted, Tage:** Storbritannien og Danmark 1914–1920. Odense 1974
- Kaila, E.E.:** Asemamme Pohjolassa ja suomenmaalainen skandinavismi. Suomalaisia kansallisuuskysymyksiä. Kokoelmia kirjoituksia. Akateemisen Karjala-Seuran julkaisuja. Kouvola 1925 s. 69–73
- Kaloinen, Kyllikki (toim.):** Syrjäntaan taistelu 1918. Lions Club/Tuulos 1987
- Kan, Aleksandr:** Skandinavians historia. Göteborg 1981
- Kan, Aleksandr:** Skandinavian maiden historia. Moskova 1983
- Kan, Alexander:** Hjalmar Branting, ryska demokrater och bolsjeviker år 1918, Kungliga Humanistiska Vetenskaps-samfundets i Uppsala årsbok 1999.
- Kangeris, K.:** Die schwedische Baltikumpolitik 1918–1925. Ein Überblick. The Baltic in International Relations between the two world wars. Hiden, John & Loit, Aleksander (eds.). Stockholm 1988 s. 187–207
- Kataja, S.A.:** Der Terror der Bourgeoisie in Finnland. Amsterdam 1920
- Kaukiainen, Leena:** Avoin ja Suljettu Raja. Suomen ja Norjan suhteet 1918–1940. Helsinki 1997

- Keilhau, Wilhelm:** Norge og verdenskrigen. Oslo 1927
- Kemppi, Jarkko:** Viron suojeluskuntien organisoituminen ja toiminta 1917–1924. Joensuu 2000
- Kilbom, Karl:** I hemligt uppdrag. Stockholm 1954
- Kiep, Leisler:** Saksan laivaston toiminta Suomen vapaussodassa keväällä 1918. Porvoo 1923
- Killinen, Kullervo:** Den nordiska neutralitetslinjen. I Finlands utrikespolitik 1809–1966. Halmstad 1968
- Kindberg, Nils:** Finska flygvapnets uppkomst och första tid 1918, Aktuellt och Historiskt 1969
- Klein, Ernst:** Vita och röda. En bok om sista finska kriget. Stockholm 1918
- Koblik, Steven:** Sweden. The Neutral Victor. Sweden and the Western Powers 1917–1918. A Study of Anglo-American-Swedish Relations. Lund 1972
- Kolari, Veli & Suonsyrjö, Jarmo (ed.):** Political History of the Scandinavian Countries and Finland in the 19th and 20th Centuries. A Bibliography of Literature in Russian Language. Turku 1973
- Kolonitski, B.I.:** Pogony i bor'ba za vlast' v 1917 godu. Sankt-Peterburg 2001
- Kolonitski, B.I.:** Simvolny vlasti i bor'ba za vlast': k izucheniyu politicheskoi kul'tury rossiiskoi revolyucii 1917 goda. Sankt-Peterburg 2001
- Kornilov, G.D.:** Iz istorii russko-finlyandskoi hlebnoi trgovovli v gody pervoi mirovoi voini. In: Skandinavskii sbornik, Vyp. 30, Tallinn, 1986 p. 60–72
- Kornilov, G.D.:** Russko-finlyandskiye tamozhennyye otnosheniya v konce XIX – nachale XX vv. Leningrad 1971
- Kornilov, G.D.:** Torparskii vopros v Finlyandii i carskii manifest ot 14 oktyabrya 1915 g. In: V Vsesoyuznaya konferenciya po izucheniyu istorii, ekonomiki, literatuty i yazyka skandinavskih stran i Finlyandii: Tezisy dokladov. Ch. 1. Moskva, 1971 p. 122–125
- Koskenniemi, V.A.:** Finnland. Schild des Nordens. Eine kulturell-politische Übersicht. Helsinki 1941
- Koskimies-Envall, Marianne (red.):** Blod på drivan. Händelserna 1917–1918 ur ett österbottniskt perspektiv. Vasa 1999
- Krebs, H.K.:** Lærebog i Verdenskrigens Søkrigshistorie III, Kbh 1942
- Kristiansen, Tom:** "Det fjerne og farlige Baltikum. Norge og det baltiske spørsmål 1918–1922", IFS Info nr. 4, 1992
- Kristiansen, Tom:** "En mellomposisjon? Vinterkrigen og norsk sikkerhetspolitikk", i Vladislav Ivanovitsj Goldin og Jens Petter Nielsen (red.) Frykt og forventning. Russland og Norge i det 20. århundre. Pomoruniversitetets forlag. Arkhangelsk 1996
- Kristiansen, Tom:** Fra Europas utkant til strategisk brennpunkt. Trusselvurderinger og militære tiltak i nord fra 1900 til 1940. Forsvarsstudier 6/1993
- Kronvall, Olof:** Den bräckliga barriären. Finland i svensk säkerhetspolitik 1948–62. Stockholm 2003
- Käiväräinen, I.I.:** Finlyandiya nakanune revolyucii 1918 goda. In: Prirodnye resursy, istoriya i kultura Karelo-Finskoi SSR, Vyp. 1. Petrozavodsk, 1949 pp. 55–78

- Käiväräinen, I.I.:** Istoki germansko-finskogo antisovetskogo bloka. In: Uchennye zapiski Karelo-Finskogo gosudarstvennogo universiteta, 1949, T. III, Vyp. 1 pp. 26–50
- Käiväräinen, I.I.:** O deyatelnosti finskikh aktivistov v 1914–1916 gg. In: Uchennye zapiski Karelo-Finskogo gosudarstvennogo universiteta, 1955, T. V, Vyp. 1, pp. 57–66
- Lackman, Matti:** "Kuuden asevelvollisuusarkurin surmaaminen Raahessa v. 1918" i Pyhäjokiseutu 38. 1978
- Lackman, Matti:** "Morjärven karanteenileiri 1918" i Kansan Tahto 18.6.2002, Uleåborg
- Lackman, Matti:** Samarbete för revolution, kommunisternas hemliga verksamhet i Tornedalen 1918–1939. Luleå 1997
- Lahti-Argutina, Eila:** Olimme joukko vieras vaan. Venäjänsuomalaiset vainon-uhrin Neuvostoliitossa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun. Åbo 2001
- Lassen, Hans Christian:** Erindringer. Privattryk; i uddrag publiceret i Årsskrift for Rødekro lokalhistoriske Forening 1997 og 1998.
- Laursen, Aage:** Scandinavia during the First World War. Ingår i Scandinavia. Past and Present. Through Revolutions to Liberty. Danmark 1959 s. 975–988
- Lehikoinen, Anja (red.):** Bibliografisk översikt över böcker, artiklar och andra publikationer på svenska om finländsk politik på 1800- och 1900-talet. Turku 1970
- Lerche, Hakon:** Krigshoten mot Sverige under första världskriget. Militärhistorisk tidskrift 1990 s. 45–77
- Leskinen, Jari:** Veljien valtiosalaisuus. Suomen ja Viron salainen sotilaallinen yhteistyö Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1918–1940. Porvoo 1999
- Lilius, Aleko:** Ung man i farten. Helsingfors 1957
- Linder, Ernst:** Efter sexton år. En återblick på mitt deltagande i Finlands frihetskrig. Stockholm 1935
- Linder, Ernst:** Från Finlands frihetskrig. Stockholm 1920
- Linder, Ernst:** Muistelmia Suomen vapaussodasta Hki 1921
- Linderdahl, Stina:** Dagbok från finska kriget 1918, 1993
- Lindhagen, Carl:** I revolutionsland. Stockholm 1918
- Lindhagen, Carl:** Memoarer. (Bd. III) Stockholm 1939
- Loit, Aleksander(ed.):** Emancipation and Independence. The Baltic States as new Entities in International Economy, 1918–1940. Ed. by Alexander Loit a.o. Stockholm 1994
- Luntinen, Pertti:** Finland 1917–1920 1. Ett land blir fritt, Helsingfors 1993
- Luntinen, Pertti:** Saksan keisarillinen laivasto itämerellä. Helsinki 1987
- Luntinen, Pertti:** The Baltic Questin 1903–1908. Helsinki 1975
- Malm, Gösta:** I min krafts dagar. Stockholm 1963
- Malmberg, Österman, Kivilinna, Viherjuuri & Yläne:** Suomen vapaussota kuvissa, Hki 1934
- Mannerheim, Gustaf:** Minnen. Del I 1882–1930. Helsingfors 1951
- Manninen, Ohto (red.):** Finland 1917–1920, Bd. 2. Helsingfors 1995
- Manninen, Ohto(red.):** Finland 1917–1920 Hfors 1999
- Manninen, Turo:** Vapaustaistelu, kansalaissota ja kapina. Jyväskylä 1982

- Mauno, Hanne Marit H.:** "En farlig nabo"? Norge, Finland og Ishavsspørsmålet i norske aviser 1917–1924, hovedoppgave i historie. Tromsø 1994
- Meiring, Torstein:** Ny tid i emning – eller kaos og anarki? Reaksjoner i norsk arbeiderbevegelse på revolusjonen og borgerkrigen i Finland. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo 1982 (Duplikat)
- Mellan björnen och örnen.** Sverige och Östersjöområdet under det första världskriget, 1914–1918 (red. Johan Engström & Lars Ericson). Visby 1994
- Ministermødeprotokol** 1916–1918. Kirkeminister Th. Povlsens referater ved Tage Kaarsted. Aarhus 1973
- Minoritetsparlamentarism.** Uppsala 1946
- "Mistede livet"** 1914–18 * 1939–1945 Særtryk Kbh 1954
- Moltke, Kai:** Pengemagt og Russlandspolitikk I–II. København 1953
- Moltke, Kai:** Skoletid og Sovjet-revolution (i "Kai Moltke fortæller" Varde 1977)
- Morris, Ira Nelson:** Minnen från min ministertid i Stockholm 1914–1923. Stockholm 1923
- Munch, P.:** Erindringer. Del 3. 1914–1918. Under den første verdenskrig. Del 4. 1918–1924. Freden, genforeningen og de første efterkrigsaar. København 1961 och 1963
- Munthe-Kaas, Otto H.:** Norges grensevakt i nordøst. Fra 1918 till 1963. Oslo 1964
- Myrén, Paul:** I revolutionstider. Stockholm 1920
- Natvig, Harald:** Fra den finske frihedskrig 1918. Vestarméen. Kristiania 1918
- Nerman, Ture:** Svarta brigaden. Stockholm 1918
- Nielsen, Henning:** Nordens enhed gennem tiderne. Bind 3. Kjøbenhavn 1938
- Nilson, Anton:** Vid röda fronten. Stockholm 1919
- Nobel-Oleinikoff, Marta:** Ludvig Nobel och hans verk. En släkts och en storindustris historia. Stockholm och Helsingfors 1951
- Norman, L. Torbjörn:** Right-wing Scandinavianism and the Russian Menace. Contact or Isolation? Soviet-Western Relations in the Interwar Period. *Studia Baltica Stockholmiensia* 8 s. 329–349. Stockholm 1991
- Norman, Torbjörn:** Drömmen om fennoskandia. Alexis Gripenberg och det fria Finlands utrikespolitiska orientering. Studier i modern historia tillägnade Jarl Torbacke den 18 augusti 1990. Kristianstad 1990 s. 169–190
- Norrmén, P.H.:** Die nordische Länder und die Mittelmächte. Berlin 1916
- Norske kvinders ambulances arbeide i Finland:** Fra sanitetschefen. Norsk Tidsskrift for militærmedicin. Kristiania 1919 s. 12–.
- Novikova, I.N.:** "Finskaya karta" v nemetskom pasyanse: Germaniya i problema nezavisimosti Finlyandii v gody pervoi mirovoi voiny. Sankt-Peterburg 2002.
- Novikova, I.N.:** Germaniya i problema finlyandskoi nezavisimosti (1914–1918 gg.). Avtoref. kand. diss. Sankt-Peterburg 1998
- Novikova, I.N.:** Rol' Germanii v processe provozglasheniya Finlyandiei nezavisimosti i vyhoda iz sostava Rossiiskoi imperii (fevral'–dekabr' 1917 g.). In: Rossiya i Finlyandiya v XX veke. Sankt-Peterburg, 1997 pp. 34–46

Novikova, I.N.: Sekret'naya missiya general-adyutanta F.F. Trepova v Finlyandiyu, fevral' 1916 goda (Po materialam rossiiskih arhivov). In: Rossiya i Finlyandiya v XIX–XX vv. Istoriko-kul'turnyi kontekst i lichnost'. Izd. 2. Sankt-Peterburg, 1998, pp. 41–49.

Novikova, I.N.: Velikoe knyazhestvo Finlyandskoe v imperskoi politike Rossii. In: Impeskii stroi Rossii v regionalnom izmerenii (XIX – nachalo XX v.). Moskva 1997, pp. 5–17

Nurmio, Yrjö: Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Helsinki 1957

Nykvist, Nils-Erik: "Jääskelinen – en av många" i Vasabladet 20/7–2002

Nykvist, Nils-Erik: Stenarna talar. Om ofärdstider i Österbotten. Vasa 1995

Näsman, Jan-Olov: "Till Finlands räddning och Sveriges heder" – Svenska brigaden i det finska inbördeskriget 1918. Högskolan Dalarna Falun, uppsats i historia 1998. Uppsatsen är publicerad i förkortad form i Akka, hösten 1999 s. 81–102 Näsman 1999

Olsoni, Emerik – Terä, Taimi: Suomen itsenäisyystaistelun bibliografia – Den finska självständighetskampens bibliografi. Helsingfors 1942

Oredsen, Sverker: Stormaktsdrömmar och stridsiver. Ett tema i svensk opinionsbildning och politik 1910–1942. Scandia 1993 s. 257–296

Oshero, E.B. – Suni, L.V.: Finlyandskaya politika carizma na rubezhe XIX–XX vv. Petrozavodsk 1986.

Ottoson, Jan & Magnusson, Lars: Hemliga makter. Svensk militär under- rättelsetjänst från unionskrisen till det kalla kriget. Stockholm 1991

Paasivirta, Juhani: Finland år 1918 och relationerna till utlandet, Helsingfors 1962

Paasivirta, Juhani: The victors in World War I and Finland. Helsinki 1957

Paavolainen, Jaakko: Röd och vit terror. Finlands nationella tragedi och fånglägren 1918. Stockholm 1986

Pakaslahti, Aaro: Suomen politiikkaa maailmansodassa 1–2. Porvoo 1933–34

Palin, E.Hj.: Schild des Nordens gegen den Osten und die Barbarei. Volk im Osten. Heft 9/11 1942 s. 1

Palmaer, Carsten – Mankinen, Raimo: Finlands röda garden, Uddevalla 1974

Palme, Olof: Finland! Sverige inför det nya kriget. Af Proteus. Uppsala 1917

Palme, Ulf: Minnen. Att bara eller synas vara, Stockholm 1993

Palmgren, N.G.: Vänsterns väg. Författningsrevisionen och Östersjöproblemet's lösning. Av en radikal. Stockholm 1917

Palmstierna, Erik: Orostid II 1917–1919. Politiska dagboksanteckningar, Stockholm 1953

Paloposki, Toivo J.: Den svenska vänsterns medlingsförsök vintern 1918. I Från medeltid till dataåldern, Uddevalla 1972.

Pervaya mirovaya voina i uchastye v nei Rossii: materialy nauchnoi konferencii. Moskva 1997

Pervaya mirovaya voina: istoriya i psihologiya. Sankt-Peterburg, 1999

Pervaya mirovaya voina: prolog XX v. Moskva 1998

Pietäinen, Jukka-Pekka, Den finska utrikespolitikens begynnelse. I Manninen, Ohto (red.), Finland 1917–1920 III. En stat tar form, Helsingfors 1995.

Pihkala, Erkki: Suomen Venäjän-kauppa vuosina 1860–1917, Helsinki 1970

Piskulov, J.V.: Suomen ja Venäjän / Neuvostoliiton taloudelliset suhteet 1800- ja 1900-luvulla. In: Turun historiallinen arkisto. 41. Tammisaari, 1986 pp. 186–196

Pohljokin, V.: Suomi vihollisena ja ystävänä 1914–1967. Porvoo 1969

Pohlebkina, V.V.: СССР – Финляндия: 260 лет отношений, 1713–1973. Москва 1975

Polvinen, Tuomo: Venäjän vallankumous ja Suomi 1917–1920 I–II. Helsinki 1967 ja 1971

Pravdivij, J.: Rusland og Finland. Kbh 1918

Punaisen Suomen historia: Osat 1–6. Helsinki 1981–86

Rasmussen, Mette: Det danske socialdemokrati og den finske borgerkrig KbhUni 1977

Rautakallio, Hannu: Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä. Saksan sodan päämäärät Suomessa 1917–1918. Helsinki 1977

Reventlow, Chr.: Det røde Oprør i Finland (: anmeldelse af Henning Söderhjelm: "Det röda upproret i Finland år 1918) Ugens Tilskuer 15.11.1918

Rhodes, Benjamin D.: The Anglo-American Winter War with Russia 1918–1919 New York * Westport, Connecticut * London 1988

Richter, Percival: Från striderna i Finland. Svenska röda korset. n.o 20 Stockholm 1919

Ringbom, Lars: Inbördeskriget i Finland. Psykologiska anteckningar, Helsingfors 1918

Riste, Olav: The Neutral Ally. Norway's Relations with Belligerent Powers in the First World War. Oslo 1965

Riste, Olav: Alliansepolitikk og brubygging. Historisk Tidsskrift, bind 52, 1973

Ryefelt, Wichmann & Nielsen, Erling (red.): Nogen må dø. Peter de Hemmer Gudme. En Mindebog. Kbh 1947

Rystad, Göran: Åland i Östersjöns makt- och säkerhetspolitik före konventionen 1921. Ingår i Björnsson, A. & Suominen, T. (red.): Det hotade landet och det skyddade. Sverige och Finland från 1800-talet till våra dagar. Historiska och säkerhetspolitiska betraktelser. Stockholm 1999

Sario, Samuli: Die nordischen Dardanellen. Berlin 1917

Sandström, Allan: Finlands frihetsväg 1917–1918, Örebro 1992

Sayers, Michael & Kahn, Albert E.: Den stora sammansvärjningen mot Sovjetunionen. Stockholm 1951

Schubert, Inger: Schweden und das deutsche Reich ins Ersten Weltkrieg. Die Aktivistenbewegung 1914–1918. Bonn 1981

Schybergson, M.G.: "Finland" i Nordisk Familjebok, bd.8, Stockholm 1907

Senyavskaya, E.S.: Chelovek na voine: istoriko-psihologicheskiiye ocherki. Moskva 1997

Senyavskaya, E.S.: Psihologiya voyny v XX v.: istoricheskii opyt Rossii. Moskva 1999

- Shacillo, K.F.:** Gosudarstvo i monopolii v voennoi promyshlennosti Rosii: konec XIX v. – 1914 god. Moskva 1992
- Shacillo, K.F.:** Rossiya pered pervoi mirovoi voinoi. Moskva 1974
- Shacillo, K.F.:** Russkii imperializm i razvitie flota nakanune mirovoi voiny (1906–1908). Moskva 1968
- Sidorov, A.L.:** Ekonomicheskoye polozhenie Rosii v gody pervoi mirovoi voiny. Moskva 1973
- Sjøqvist, Viggo:** Erik Scavenius. Danmarks udenrigsminister under to verdenskrige. Statsminister 1942–1945. Band 1. 1877–1920. København 1973
- Smirnov, V.M.:** Iz revolyucionnoi istorii Finlyandii 1905, 1917, 1918 gg. Leningrad 1933
- Soikkanen, Hannu:** Dokument från finska inbördeskriget. Stockholm 1980
Stockholm 1967.
- Solomeshch, I.M.:** De ryska specialorganen och den finska frågan 1914 – 1917. In: Historisk Tidskrift för Finland, 2, 1991, årg. 76 ss. 234–245
- Solomeshch, I.M.:** Finlyandskaya politika carizma v gody pervoi mirovoi voiny (1914 – fevral' 1917 gg.). Petrozavodsk 1992
- Solomeshch, I.M.:** Russko-finlyandskiye otnosheniya v gody pervoi mirovoi voiny (sovremennaya istoriografiya voprosa). Petrozavodsk 1988
- Staël von Holstein, Lage:** Ett enigt Norden. Stockholm 1918
- Starcev, V.I.:** Vremennoe pravitelstvo i Finlandiya v 1917 g. In: Rossiya i Finlandiya v XX v., pp. 6–32
- Steinby, Torsten:** Amos Anderson. Helsingfors 1979
- Stjernfelt, Bertil:** Ålands hav och öar – brygga eller barriär? Svensk-finsk försvarsfråga 19115–1945. Karlskrona 1991
- Ström, Fredrik:** Min ungdoms strider. Stockholm 1940
- Sundbeck, Carl:** Svenska röster under Finlands frihetskamp, Stockholm 1920
- Sundbeck, Carl:** Självtagen diplomati. Upplevelser och minnen från händelserika år i Polen, Balticum, Finland, Karelen samt – Stockholm. Göteborg 1924
- Suomalainen, Jaakko (red):** Jägarbataljonen 27. I–II Helsingfors 1919
- Svanberg, J. Gustaf:** Haparanda 1910–1920. Idyll och dramatik. Haparanda 1973
- Svenska brigaden.** Utg. av "Föreningen Finlandskrigare 1918" till förmån för den svenska insatsen i Finlands frihetskrig 1918. Helsingfors 1932
- Svenska Handelsflottans krigsförluster** åren 1914–1920. edogörelse av Kommerskollegium, Stockholm 1921
- Svenskarna i Finlands frihetskamp.** Svenska folkets årsbok 5, 1917–18. Stockholm 1918 s. 140–147
- Svensson, Bjørn:** Tyskerkursen. Århus 1983
- Sykiäinen, I.I.:** Revoljutionnye sobytiya 1917–1918 gg. v Finlyandii. Petrozavodsk 1962
- Söderhjelm, Henning:** Det röda upproret i Finland år 1918. Hfors 1918
- Søhr, Johan:** Spioner og bomber. Fra opdagelsepolitiets arbeide under verdenskrigen. Oslo 1938

- Sørensen, Søren:** "En draape i havet". Danske frivilliga i inbördeskriget i Finland 1918. Historisk tidskrift (Finland) 1993 s. 549–561
- Sørensen, Søren:** "En Draabe i Havet" – Danske frivilliga i inbördeskriget i Finland 1918. Historisk Tidskrift för Finland 4. 1993
- Sørensen, Søren:** Begivenhederna i Finland 1918 – set fra Danmark. Arbejderhistorie 42 1994
- Sørensen, Søren:** Danske frivillige i Finland i 1918. Krigshistorisk Tidsskrift 31.årg.nr. 3/1995
- Sørensen, Søren:** Die Entwicklung von der Sozialdemokratie zum Kommunismus in der Arbeiterbewegung Finnlands im Jahre 1918. Historia Fenno-ugrica I:2 Oulu 1996
- Sørensen, Søren:** Finland i rødt og hvidt. Politiken 27.1. 1988
- Sørensen, Søren:** Finlands socialdemokratiske parti 1899–1926. Arbejderhistorie 2/1995
- Sørensen, Søren:** Fra socialdemokrati til kommunisme i Finland. Arbejderhistorie 1/1998
- Sørensen, Søren:** Nordens historie. En folkebog. København 1987
- Sørensen, Søren:** Sønderjyder i Finlands indbyrdeskrig. Sønderjyske Årbøger 2001
- Tarkiainen, Kari:** Finnarnas historia i Sverige 2. Helsingfors 1993
- Telling, S.C.:** Imod de Røde. Dagbogsoptegnelser fra Fremstødet mod Ostrow. Gads danske Magasin 1921
- Theslöf, Gösta, Ignatius, Hannes, Palmén, E.G., Grotenfeldt, Kustavi, Nordenstreng, Sigurd, Soikkeli, Kaarle:** Finlands Frihetskrig År 1918 utg. av kommittén för frihetskrigets historia Hfors 1923
- Tingsten, Herbert:** Svensk utrikesdebatt mellan världskrigen, Lund 1964.
- Tolf, Robert:** Tre generationer Nobel i Ryssland. Stockholm 1977
- Thrap-Mayer, Jakob:** Kort oversigt over Norske Kvinders Ambulances arbeide i Finland fra 25de februar til 7de mai 1918. Norsk Tidskrift for Militærmedicin, bind 22, 1918
- Thrap-Meyer, Jakob:** Indberetning angaaende sanitetsmateriellet for Norske Kvinders Ambulance I Finland. Norsk Tidskrift for Militærmedicin, bind 22, 1918
- Turner, Barry & Nordquist, Gunilla:** The Other European Community. Integration and Co-operation in Nordci Europe. London 1982
- Uitto, Antero:** Neuvosto-Karjalan painatteen 1918–44. Bibliophilos 3.1997 s. 27–32
- Uitto, Antero:** Vuoden 1918 tapahtumat kirjallisuudessa. Bibliophilos 1.1998 s. 13–17
- Unionius, Gustaf:** Svenska Brigaden. Stockholm 1918
- Unonius, Gustav (red.):** Svenska Brigaden, Helsingfors 1932
- Upton, Anthony F.:** Vallankumous Suomessa 1917–1918 I–II. Jyväskylä 1980 och 1981
- Vahtola, Jouko:** Saksan idänpolitiikan tavoitteet ja Suomen asema kesällä 1918. Oulu 1989
- Vainio, Emil:** Finland i Haab og Lidelse. Gads danske Magasin 1918

- Villstrand, Nils-Erik:** "Det andra Österbotten. Arbetarerfarenheterna i Österbotten åren 1917–1918", i Koskimies-Envall 1999
- Wadner, G.M. (red):** Den svenska insatsen i Finland's frihetskrig år 1918, Stockholm 1928.
- Wahlbäck, Krister,** Från Mannerheim till Kekkonen. Huvudlinjer i finländsk politik 1917–1967
- Wahlbäck, Krister:** Det hotade landet och det skyddade. Ett perspektiv på förhållandet Finland-Sverige från februarimanifestet till vinterkriget 1899–1939. Suominen, Tapani & Björnsson, Anders (red.): Det hotade landet och det skyddade. Sverige och Finland från 1500-talet till våra dagar. Historiska och säkerhetspolitiska betraktelser. Södertälje 1991
- Warner, Oliver:** The Sea and the Sword. The Baltic 1630–1945. London 1965
- Welle-Strand, Edvard:** Amatørkrigen i Finland. Gads danske Magasin 1918
- Wester, Sivert,** Martin Ekström – orädd frivillig i fem krig, Västervik 1995
- Westerlund, Lars:** "Landsmän i dystra öden" i Historisk tidskrift för Finland 3 2001
- Westerlund, Lars:** Massakern i Jakobstad. Klubbliv. Jägarprotest. Privatjustis. Helsingfors 1993
- Westerlund, Lars:** Paul von Gerich 1873–1951, Polle del I, Ryssen som blev faktisk överbefälhavare, Helsingfors 1997.
- Westerlund, Lars:** Porten till Finland. Politiken och förvaltningen i Egentliga Finland under autonomins tid. Åbo 2002
- Wickström, Nils W.:** Som officer med Svenska brigaden i Finland. Anteckningar. Helsingfors 1919
- Wikström, Emil:** Minnen från ofärdsåren 1902–1920 Helsingfors 1957
- Volobuev, P.V.:** Economicheskaya politika Vremennogo pravitelstva. Moskva, 1962.
- Volobuev, P.V.:** Istoricheskoe mesto Finlyandskoi revolycii 1918 g. In: Novaya i noveishaya istoriya, 1988, 5, pp. 15–24
- Volobujev, P.V.:** Suomen vuoden 1918 vallankumouksen paikka historiassa. In: Historiallinen arkisto, 91. Helsinki, 1988 pp. 57–70
- Vähäkylä, Ilse & Uusitalo, Antti (ed.):** A Select List of Books and Articles in English, French and German on Finnish Politics in the 19th and 20th Century. Volume II. Publications 1968–89. Turku 1990
- Ylikangas, Heikki:** Vägen till Tammerfors. Striden mellan röda och vita i finska inbördeskriget 1918, Stockholm 1995
- Zetterberg, Seppo:** Die schwedische Regierung und die baltische Krise im Herbst 1918. Reval und die baltischen Länder. Festschrift für Helmuth Weiss zum 80 Geburtstag. Marburg/Lahn 1980
- Zetterberg, Seppo:** Suomi ja Viro 1917–1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reuna- ja sisäpolitiikan alkuun. Helsinki 1977
- Östersjö eller västerhav?** Föreställningar om tid och rum i Östersjöområdet. Red. Karlsson, Klas-Göran & Zander, Ulf. Karlskrona 2000

Elektroniskt material

Projektets "Krigsdödade i Finland 1914–1922" databas:

www.narc.fi + anknytning Krigsdödade 1914–22

www.vapausota.com + anknytning Tutkimuskirjallisuus

AN ENGLISH SUMMARY:

The Nordic countries and the wars in Finland and
the Baltic area in 1918 and 1919.

Edited by Lars Westerlund.

The wars that took place in Finland and the Baltic area in 1918 and 1919 were reflected in the Nordic countries, too. Sweden established a Swedish Brigade (Svenska Brigaden) which fought in Finland in the war of 1918. Denmark and Norway supported the Finnish "Whites" with ambulances and a few volunteers. At the same time, more than 700 Reds sought refuge in Sweden. In 1919, volunteer forces from Finland, Sweden and Denmark took part in combat in the Baltic area.

The articles reveal new aspects of the conflicts that took place in Finland and the Baltic area.

Undersökningens om krigsdöda i Finland åren 1914–22 publikationer

De flesta av Undersökningens om krigsdöda i Finland åren 1914–22 utkommer på finska. De finskspråkiga titlarna finns angivna nedan. För att ge en bild av tematiken ingår svenska översättningar av titlarna. En mindre del av publikationerna utkommer i svensk, dansk, norsk och engelsk språkdräkt. Publikationerna är:

- Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti. Toim. Lars Westerlund. Helsinki 2004 (= Krigsdöda åren 1914–22. Statistikrapport).
- Suomen vuoden 1918 sisällissodan rintamatappiot. Kirjoittanut Aapo Roselius. Helsinki 2004 (= Frontförlusterna i 1918 års krig).
- Suomen väestön katastrofikuolleisuus vuosina 1917–19. Kulkutaudit, nälänhätä ja vankileirien tragedia. Kirjoittanut Pentti Mäkelä. Helsinki 2004 (= Den katastrofala infektionsdöden i Finland åren 1917–18. Farsoter, hunger och fånglägrens tragedi).
- Venäläissurmat Suomessa vuosina 1914–22. Niteet 1 sekä 2.1. ja 2.2. Toimittanut Lars Westerlund. Helsinki 2004 (= Krigsdöda ryssar i Finland åren 1914–22).
- Maailmanvallankumouksen liepeillä. Vuoden 1918 sotauhrit vertailevasta näkökulmasta. Kirjoittanut Risto Marjomaa. Helsinki 2004 (= I världsrevolutionens utkant. Krigsoffren i Finland år 1918 ur komparativt perspektiv).
- Norden och krigen i Finland och Baltikum åren 1918–19. Red. Lars Westerlund. Helsingfors 2004
- Hinnalla hengen ja veren. Suomalaisten vapaaehtoisten sotasurmat Virossa vuonna 1919. Kirjoittanut Iiris Heino. Helsinki 2004 (= Till priset av liv och blod. De finländska frivilligas personförluster i Estland år 1919).
- Heimoaatten nuoret uhrut. Suomalaisten sotilasretkikuntien henkilötappiot Itä-Karjalassa ja Petsamossa 1918–22. Kirjoittanut Aapo Roselius. Helsinki 2002 (= Frändefolktankens unga offer. De finländska militärexpeditionernas personförluster i Östkarelen och Petsamo åren 1918–22)
- Suomalaiset ensimmäisessä maailmansodassa. Venäjän, Saksan, Ison-Britannian, Ranskan, Australian, Uuden Seelannin, Etelä-Afrikan, Yhdysvaltain, Kanadan ja Neuvosto-Venäjän armeijoissa vuosina 1914–22 menehtyneet suomalaiset sekä sotaoloissa surmansa saaneet merimiehet. Toim. Lars Westerlund. Helsinki 2004 (= Finländarna i första världskriget. Krigsdöda finländare i Rysslands, Tysklands, Storbritanniens, Frankrikes, Australiens, Nya Zealands, Syd-Afrikas, Amerikas Förenta Staters, Kanadas och Sovjet-Rysslands arméer samt omkomna finländska sjömän åren 1914–22).

Senare utkommer en studie på finska av Marko Tikka om de avrättade i 1918 års krig. Därtill publiceras en finskspråkig undersökning om exekutorerna. På svenska tillkommer även Magnus Westerlunds studie om de svenskspråkiga finländarnas krigsförluster åren 1914–22.

Krigshändelserna i Finland och Baltikum åren 1918–19 återverkade i samtliga nordiska länder. I Sverige organiserades Svenska Brigaden som deltog som stridande trupp i 1918 års krig i Finland. Danmark och Norge bidrog med ambulanser och frivilliga i mindre omfattning. Samtidigt sökte sig mer än 700 röda flyktingar från Finland till Sverige. Under år 1919 deltog frivilligkårer från Finland, Sverige och Danmark i kriget i Baltikum.

I boken ingår artiklar som belyser krigshändelserna i Finland och Baltikum från många nya synpunkter.

* * *

Sotatoimet Suomessa ja Baltiassa vuosina 1918–19 vaikuttivat kaikkiin pohjoismaihin. Ruotsissa järjestettiin Svenska Brigaden, joka taistelevana yksikkönä osallistui vuoden 1918 sotaan. Tanska ja Norja tukivat sodan valkoista puolta ambulanssien ja vapaaehtoisten voimin. Samalla yli 700 suomalaista punapakolaista hakeutui suojaan Ruotsiin. Vuoden 1919 aikana Suomesta, Ruotsista ja Tanskasta osallistui vapaaehtoisjoukkoja sotatoimiin Baltiassa.

Kirjan artikkelit valaisevat Suomen ja Baltian sotatapahtumia monesta uudesta näkökohdasta.

1914 1922
KRIGSDÖDADE I FINLAND

STATSRÅDETS KANSLI

*Svenska stupade frivilliga
transporteras från Torneå till
Haparanda vårvintern 1918*